

Шайх Муҳаммад Содиқ Муҳаммад Юсуф

Яхшилик ва ахлоқ китоби

ЖУЗ

**«ШАРҚ» НАШРИЁТ МАТБАА
АКЦИЯДОРЛИК КОМПАНИЯСИ
БОШ ТАҲРИРИЯТИ
ТОШКЕНТ**

БИСМИЛЛАҲИР РОҲМАНИР РОҲИЙМ

Аллоҳ таоло марҳамат қиладиким:

**«Сизга Расул нимани берса, олинг ва сизни у зот
нимадан қайтарса, қайтинг».**

(Улуғ Аллоҳ рост сўйлайди).

*Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам марҳамат
қиладилар:*

**«Менинг гапимни эшитиб, ёдлаб, сингдириб, сўнгра
адо этган одамни Аллоҳ неъматлантирсин».**

(Имом Аҳмад ривоят қилган).

Шиоримиз:

Аҳли сунна вал жамоа мазҳаби асосида пок ақийда ва
мусаффо Исломга интилиш, Қуръон ва суннатни ўрганиб,
амал қилиш, исломий маърифат таратиш, салафи солиҳ -
улуғ мужтаҳидларга эргашиш, кенгбағирлик ва
биродарлик руҳини тарқатиш.

Диний саводсизликни тугатиш, ихтилоф ва
фирқачиликка барҳам бериш, мутаассиблик ва бидъат-
хурофотларни йўқотиш.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси
хузуридаги Дин ишлари қўмитасининг 97-рақамли
тавсияси ила чоп этилди.

@ Шайх Муҳаммад Содиқ Муҳаммад Юсуф

@ «Шарк» нашриёт-матбаа акциядорлик компанияси
Бош таҳририяти, 2008.

БИСМИЛЛАҲИР РОҲМАНИР РОҲИЙМ

كتاب البر والأخلاق

ЯХШИЛИК ВА АХЛОҚ КИТОБИ

وفيه ثلاثة أبواب وخاتمة

УЧ БОБ ВА ХОТИМАДАН ИБОРАТ

МУҚАДДИМА

Бандаларига барча яхшиликларни баён қилиб, уларга амал қилишни амр этган ва ахлоқларнинг яхшиси ила хулқланиб, ёмонидан четланишни амр этган Аллоҳ таолога битмас-туганмас ҳамду санолар бўлсин.

Барча яхшиликларни қилишда ҳаммага намуна бўла олган ва қарамли ахлоқларни тугал қилиш учун юборилган, яхшиликлар ва гўзал ахлоқлар набийси — севикли Пайғамбаримизга мукамал ва батамом саловоту дурудлар бўлсин.

Аллоҳ таолонинг амрига итоат этиб ва Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг суннатларига иктидо қилиб, шомил яхшиликка эришган ва гўзал ахлоқда юриб, ёмонидан четланган саҳобаи киромларга Ҳақ таолонинг розиликлари бўлсин.

Муҳтарам китобхон, Қодир Аллоҳга шукрлар бўлсинким, «Ҳадис ва Ҳаёт» силсиласининг ўттиз тўртинчи китобини бошлаш имконини берди. Бу китоб гувоҳи бўлиб турганингиздек, «Яхшилик ва ахлоқ китоби» деб номланмоқда.

Бу ердаги яхшилик кенг ва шомил маънода бўлиб,

Ислом яхши деб санаган барча нарсаларни ўз ичига олади. Бунда қўшничиликда яшаётган кишилар ўртасидаги яхшиликлар ҳам, оилавий яхшиликлар ҳам, тоат-ибодат ҳам, лутфу марҳамат ҳам, силаи раҳм ва хайри эҳсон ҳам - барча-барчаси ирода қилинади.

Ахлоқ сўзи хулқ сўзининг кўплиги бўлиб, инсонда шаклланадиган хулқатворни билдиради. Бу китобда ўша хулқларнинг яхши ва ёмони баён қилинади. Уларнинг яхшисига амал қилиниб, ёмонидан четланиш йўллари баён қилинади. Сўнгра хусни хулқ ҳақида алоҳида тўхталиб, унга оид кўплаб ҳадиси шарифлар ўрганилади.

Бизнинг боболаримиз яхшилик ва ахлоқнинг ҳақиқатини тўлиқ маънода Исломдан ўрганганлар. Улар Аллоҳ таолонинг охирги ва мукаммал дини, макоримул ахлоқлар дини бўлган Ислом дини орқали яхшилик ва хусни хулқни ўзларига касб қилганлар. Улар ўзлари бу улуғ неъматлардан баҳраманд бўлишлари билан бир қаторда, ўзгаларга ҳам ўзлари каби яхшиликлар етишини истаганлар.

Шунинг учун боболаримиздан баъзилари яхшилик ва ахлоқ бобида ўлмас асарлар битганлар. Уларнинг бу асарлари жаҳон адабиётининг дурдоналарига айланган.

Аммо шундай вақтлар келдики, халқимиз мазкур асарларни ўқий олмай қолди. Уларнинг ўрнига бошқа нарсалар киритилди. Бизнинг яхшиликларимиз ва ахлоқларимиз Исломдан чиққанлиги учун диний саркит сифатида қатағон қилинди.

Одамлар қандайдир йўл билан чоп этилган «Қобуснома»ни қанчалар иштиёқ билан ўқишгани, кидиришгани ёдимизда. Шунга ўхшаш яна баъзи нарсалар чиқиб қолса, ҳамма хурсанд бўлар эди. Асосан ахлоқ масаласи халқнинг ичида, унинг оғзида эди, холос. Кўпроқ бу нарсага оид масалаларнинг ўша вақтда рухсат берилган қисми аҳли илмлар оғзидан эшитилар эди. Биз ўша

нарсаларни ахлоқ деб билар эдик. Аммо хориждаги дорулфунунга сабоқ олгани бориб, оламда «Ахлоқ илми» деган алоҳида фан борлигини билдик. Уни дарс қилиб ўтилар экан. Ўзимиз ҳам Аҳмад Амийннинг «Ахлоқ китоби» асари асосида дарс олдик. Бу борада тўпланган маълумотлар ва тажрибалар ила танишдик.

Вақти соати етиб, бизда ҳам ўзгаришлар бўлди. Ҳар ким ўз динига ва аслига қайта бошлади. Исломий ахлоқ ҳақида гапириш ва ёзиш ҳам бошланди. Эски китоблар одамларимиз биладиган алифбога ўгирила бошлади. Ўқув юртларида «Одобнома» деган дарслар пайдо бўлди.

Аммо уларда такдим этилаётган нарсаларни кўриб, тарбия бобининг мутахассислари ахлоқдан кўп нарсани билмасликларини тушуниб қолдик. Ҳатто баъзи бирларининг тузган режалари ва китоблари ҳам мақсаддан узоқ эди. Ана шунда бу борада ҳали анчагина довлонлар ошилиши лозимлиги яққол кўринди.

Шу аснода «Ислом маънавий жиноятларга қарши» деган китобни сиз азизларга камтарона уриниш самараси ўлароқ такдим этдик. Турли сабабларга кўра бу китобни қандоқ қабул қилинганини дарҳол била олмадик. Аммо вақти келганида кўпчиликнинг таҳсинига сазовор бўлганини билиб, Аллоҳ таолога ҳамдлар айтдик.

Ўшандан буён «Ҳадис ва Ҳаёт»да «Яхшилик ва ахлоқ китоби»га навбат келишини кутиб юрар эдик. Алҳамдулиллаҳ, мана, ўша фурсат ҳам етиб келди.

Қодир Аллоҳнинг Ўзидан ёрдам тилаган ҳолимизда бу масъулиятли ишга қўл урмоқдамиз. Агар сиз азизларга фойдали бирор нарса такдим этилган бўлса, Аллоҳ таолодан, хато ва камчиликлари бўлса, ходимингиздан, деб билгайсиз.

КИРИШ

Ушбу китобимиз «Ат-тожул Жомеъ лил усул фии аходийсир-Росул» китобида «Китобул бирри вал ахлоқи» деб номланган. Биз уни «Яхшилик ва ахлоқ китоби» деб таржима қилдик. Аввал гапни «яхшиликдан» бошлаймиз. «Бирр», яъни, яхшиликнинг маъноси ва таърифини ўрганамиз.

«Бирр» сўзи луғатда яхшиликнинг барча турларини ўз ичига олган.

Уламо аҳли «бирр»нинг таърифида турли ибораларни айтганлар. Жамловчироқ бир таърифни келтирамыз.

Абу Мансур: «Бирр дунё ва охиратнинг яхшилигидир. Дунёнинг яхшилиги Аллоҳ таоло бандага берадиган хидоят, неъматлар ва хайрлардан иборатдир. Охиратнинг яхшилиги жаннатдаги доимий неъматлардан иборатдир. Аллоҳ таоло уни Ўз карами ва раҳмати ила жамлагандир», деган.

Бирр, яъни, яхшилик икки турга тақсимланади:

Биринчиси: сила деб аталиб, молни чегараланган тарафларга эваз талаб қилмасдан сарф қилишдан иборатдир.

Бунга нафснинг кенглиги ва саховати боис бўлади. Агар нафс бахил ва қизғанчиқ бўлса, уни ман қилади.

Иккинчиси: маъруф деб аталади ва у ҳам ўз навбатида икки қисмга: гап ва амалга бўлинади.

1. Гапдаги бирр, яъни, яхшилик гўзал калом, гўзал башорат ва гўзал сўзларни ишлатиш ила бўлади. Бунинг боиси хусни хулқ ва мулойим табиатдир. Бу ҳам сахийликка ўхшаб, чегарада бўлиши керак. Агар бу ишда исрофга ўтиб кетилса, ялтоқликка айланиб, ёмон деб баҳоланади. Агар ўртача ва чегарадан чиқмаган бўлса, маъруф ва мақталган бирр, яъни, яхшилик бўлади.

2. Амалдаги бирр - яхшилик обрўни ишлатиш, жон ила кўмак бериш ҳамда қийин ҳолатда ёрдам беришга бўлади. Бу одамларга яхшилик қилишга муҳаббат ва уларнинг

фойдасини устун қўйиш истагидан келиб чиқади.

Биринчи турдаги маъруфга хилоф ўлароқ, бу ишларда исроф ва чегара йўқ. Чунки бу каби ишлар қанча кўп бўлса, икки тарафга шунча фойда бўлаверади. Ўша ишларни қилувчига ажру савоб кўпаяверади. Шу билан бирга, ёрдам берилаётган одамнинг ҳам оғири енгил бўлиб бораверади.

Одатда, биз шарҳ қилаётган «Ат-тожул Жомеъ лил усул фи аҳодийсир-Росул» китобидаги ҳар боб ёки китобнинг аввалида ўша мавзуга тегишли бирорта оят келтирилар эди. Аммо бу сафар матнда бу нарсани қилинмаганлигини кўрмоқдамиз. Шунинг учун ўзимиз бу ишни амалга оширсак, деган ўйга бордик.

Бирр тоат ва бошқаларга яхшилик қилиш маъносиди келган оятлардан намуналар.

Аллоҳ таоло Бақара сурасида:

«Яхшилик юзингизни машриқ ёки мағриб томонга буришингизда эмас. Лекин яхшилик ким Аллоҳга, охират кунига, фаришталарга, китобга, Пайғамбарларга иймон келтирса ва яхши кўрган молини қариндошларга, етимларга, мискинларга, ватангадоларга, тиланчиларга, қул озод қилишга берса, намозни қоим қилса, закот берса. Аҳд қилганда аҳдига вафо қилувчилар, камбағаллик қийинчилик пайтида ва шиддат вақтида ҳам сабр қилувчиларга, ана ўшалар содиқ бўлганлардир. Ана ўшалар тақводорлардир», деган (177-оят).

Одатда, одамлар яхшилик матлуб эканлиги ҳақида ихтилоф қилмайдилар, яхшилик нима эканлиги ҳақида ихтилоф қиладилар. Ҳар ким ўзининг йўлини яхши деб тушунади. Яхшилик маъносига ўзича таърифлар келтиради, чегаралар қўяди, белгилар белгилайди.

Улар кўпинча яхшиликни белгилашда ота-боболаридан

қолган урф-одатларга ўхшаш ўлчовларни тушунадилар. Бирлари яхшилик деб тушунган нарсани, бошқалари мутлақо ёмонлик деб тушунишлари ҳам мумкин. Демак, яхшиликнинг ҳақиқатини мазкур ҳоллардан устун тургувчи жиҳат белгилаши керак.

Ислом динида яхшилик Аллоҳ яхши деган нарсалардир. Уларнинг нима экани ушбу оятда тўлиқ таърифлаб берилган. Келинг, аввал ояти каримани батафсил ўрганайлик.

Оятнинг бошида Аллоҳ таоло:

«Яхшилик юзингизни машриқ ёки мағриб томонга буришингизда эмас», деб, яхшилик маълум бир ҳаракат ёки гап-сўзларни ўзича қилиш ва айтиш билан бўлиб қолмаслигини таъкидламоқда. Сўнгра эса, яхшилик нималигини таърифлашга ўтиб:

«Лекин яхшилик ким Аллоҳга, охират кунига, фаришталарга, китобга, Пайғамбарларга иймон келтирса ва яхши кўрган молини қариндошларга, етимларга, мискинларга, ватангадоларга, тиланчиларга, қул озод қилишга берса, намозни қоим қилса, закот берса. Аҳд қилганда аҳдига вафо қилувчилар, камбағаллик қийинчилик пайтида ва шиддат вақтида ҳам сабр қилувчиларга, ана ўшалар содиқ бўлганлардир. Ана ўшалар тақводорлардир», дейилмоқда.

Бу ояти каримада яхшилик бир неча қисмга бўлинмоқда:

1. Иймон.

«ким Аллоҳга, охират кунига, фаришталарга, китобга, Пайғамбарларга иймон келтирса»...

Аллоҳга, Унинг борлигига, сифатларига, исмларига, ягоналигига, тарбиякунанда эканлигига, илоҳлигига иймон келтириш. Охират кунига, яъни, қиёмат бўлишига иймон

келтириш, фаришталарга, уларнинг сифатларига иймон келтириш, китобга, яъни, Аллоҳ таоло томонидан бандаларни ҳидоятга бошлаш учун туширилган илоҳийсамовий китобларга иймон келтириш. Аллоҳ таоло юборган Пайғамбарларнинг бирортасини ҳам қолдирмасдан ҳаммасига иймон келтириш.

Ушбу иймон келтиришлар яхшиликнинг боши ва асосидир. Чунки кимнинг Аллоҳга, охират кунига, фаришталарга, китобларга, Пайғамбарларга иймони йўқ бўлса, ундан яхшилик чиқмайди. Чикса ҳам, доимий бўлмайди. Бирор сабабга боғлиқ бўлади. Ўша сабаб тугаши билан яхшилиги ҳам тугайди.

2. Молу дунёсидан нафақа қилиш.

«яхши кўрган молини қариндошларга, етимларга, мискинларга, ватангадоларга, тиланчиларга, қул озод қилишга берса»

Яхши кўрган молидан қариндош-уруғларга, боқувчисидан ажраб қолган етимларга, яъни, боқувчисиз қолган, балоғат ёшига етмаган ёш болаларга; мискинларга, яъни, еб-ичиш ва яшаш учун етарли маблағи, даромади йўқ кишиларга; ватангадоларга, яъни, ватанидан узоқда нафақасиз қолган одамларга; тиланчиларга, яъни, йўқчиликдан бошқалардан моддий ёрдам сўрашга мажбур бўлганларга; қул озод қилишга, яъни, хожаси билан маълум микдор маблағ эвазига озодликка чиқишни келишиб қўйган қулларга бериш.

Ўзи яхши кўрган молни бировларга беришни одат қилган одам заифлиқ ҳирсу бахиллик сиртмоғидан озод бўлади. Мол-дунёга қулликдан озод бўлади. Бу юксак инсоний фазилатдир. Фақат юксак инсоний фазилатлар соҳибигина муҳтожлар тоифасидаги кишиларга холис ёрдам беради. Бу ишни қилган инсон ҳақиқий яхшиликни қилган бўлади.

3. Намоз ўқиш.

«намозни қоим қилса»

Фарз намозларни ўз вақтида, рукуъ, сажда ва бошқа арконларини жойига қўйиб, хушув ва хузув билан яхшилаб ўқиш. Намозда инсон ҳам сирти, ҳам ичи билан, яъни, буткул борлиғи билан Аллоҳга юзланади. Унда инсоннинг жисми ҳам, ақли ҳам, руҳи ҳам ҳаракатга келади. Намоз ўқимаган одам Аллоҳ таърифлаган яхшилиқни қилмаган бўлади.

4. Закот бериш.

«закот берса»

Мусулмонларнинг бой-бадавлатлари молларидан маълум миқдорини ҳақдор биродарларига молиявий ибодат сифатида берадилар. Бу иш мол эгасига Аллоҳ томонидан фарз қилинган. Шу фарзни адо этадиган одам яхшилиқ қилувчидир.

5. Аҳдига вафо қилиш.

«Аҳд қилганда аҳдига вафо қилувчилар» Аҳдига вафодорлик мусулмонликнинг, иймоннинг кўзга кўринган белгиларидан бўлиб, Қуръони Каримда қайта-қайта такрорлангандир. Ким аҳдига вафо қилса, Аллоҳ таърифлаган яхшилиқдан насибадор бўлади.

6. Сабр қилиш.

«камбағаллик қийинчилик пайтида ва шиддат вақтида ҳам сабр қилувчилар»

Фақирлик бечоралик пайтида, беморлик вақтида, уруш, душманлар билан тўқнашув пайтида инсон машаққатларга учрайди. Шундай ҳолларда сабр қилиш лозим.

Сабрлилик ҳам иймонли, мусулмон кишиларнинг алоҳида олий ва зарурий сифатларидан ҳисобланади.

Демак, турли қийин ҳолатларда сабр қилувчилар Аллоҳ таърифлаган яхшилик соҳибларидан бўлар экан.

Оятнинг охирида мазкур олиймақом сифатларга эга бўлганларни:

«Ана ўшалар содиқ бўлганлардир. Ана ўшалар тақводорлардир», деб таърифланмоқда.

Абу Зарр Ғифорий розияллоҳу анҳу Пайғамбар алайҳиссаломдан иймон нима, деб сўраганларида, Пайғамбаримиз Муҳаммад алайҳиссалом ушбу оятни тиловат қилганлар. Кейин яна қайта сўраганларида яна шу оятни тиловат қилганлар.

Шундай қилиб, Аллоҳ битта оятда эътиқод асосларини, жон ва мол ибодатларини бирлаштириб, бир-биридан ажрамайдиган қилиб, уларнинг ҳаммасига «яхшилик» деб ном қўйибди.

Шунинг учун ҳам ушбу ном остига кириб, унга амал қилганларни Аллоҳ таоло «Ана ўшалар содиқ бўлганлардир. Ана ўшалар тақводорлардир», деб таърифламоқда.

Ҳа, ўшалар иймонида, Исомида содиқ бўлганлардир.

Ана ўшалар ақийдасида, амалида содиқ бўлганлардир.

Ана ўшалар Аллоҳнинг айтганини қилиб, қайтарганидан қайтган тақводорлардир.

Ўтган азизларимиздан Суфёни Саврий ушбу оятни ўқиб туриб:

«Яхшиликнинг барча тури шу оятдадир», деганлар.

Ибн Касир Раҳматуллоҳи алайҳи:

«Ким шу оят билан сифатланса, Исломнинг барча соҳаларига кириб, яхшиликнинг бошидан тутган бўлади», деганлар.

Аллоҳ таоло Бақара сурасида:

«Одамларни яхшиликка чорлаб туриб, ўзингизни унутасизми? Ҳолбуки, китобни тиловат қиляпсиз-ку. Ақлни ишлатмайсизми?!» деган (44-оят).

Маълумки, яҳудийлар ва хусусан, уларнинг диний олимлари аҳли ширк бўлган арабларни самовий динга, янги келадиган Пайғамбарга эргашишга, китобга амал қилишга, Аллоҳ берган аҳдга вафо қилишга ва бошқа кўпгина яхшиликларга чорлар эдилар.

Вақти етиб, Аллоҳ Қуръони Каримни тушириб, Муҳаммад алайҳиссаломни охирзамон Пайғамбари қилиб юборганида, араб мушрикларидан кўплари иймон келтирдилар, аммо яҳудийлар ўзларини унутиб, кофир бўлдилар. Аслини олганда, улар иймонга аввалроқ киришлари керак эди.

Чунки улар Аллоҳ таоло томонидан туширилган Таврот китобини тиловат қилиб турардилар. Унда эса, сўнгги Пайғамбар келиши тўғрисида хабар бор эди. Китобни, яъни. илоҳий китобни тиловат қилиб, одамларни яхшиликка чорлаб туриб, ўзини унутиш акддан эмас эди.

Шунинг учун Аллоҳ таоло ояти карима охирида:

«Ақлни ишлатмайсизларми?!» дея хитоб этиб, уларни ақлсизларга тенглаштиряпти.

Аввал айтиб ўтганимиздек, бу ояти каримадаги хитоб фақат Бани Исроилга хос эмас, балки ҳаммага тегишлидир. Айтганига амал қилмайдиган дин уламолари ҳар бир уммат учун катта офатдир.

Эътиборни жалб қиладиган, диний тус берадиган кийимлар кийиб олиб, чиройли-чиройли сўзларни саралабсаралаб, ширали овоз ила амри маъруф, наҳйи мункар қиладиган, аммо айтганига ўзи амал қилмайдиганлар ҳар бир жамиятдан топилади. Айниқса, динни ўзларига касб қилиб олганлар хавфли. Улар эгаллаб турган мақомларини бой беришдан кўрқиб, ҳар қандай пасткашлик қилишга тайёрлар. Уларнинг офати ҳаммага уради. Касофати умумийлашади. Дин номидан, Аллоҳни, иймонни аралаштириб яхшиликка чақирадиган, лекин ўзи унга хилоф иш тутадиганлар кишиларнинг қалбларидаги

ҳис-туйғуларини оёқости қиладилар, фикрларини остин-устун қилиб, қалбларида ақийда ёкқан шуълани ўчириб, иймон нуруни кеткизадилар.

Шунинг учун ҳам илмига амал қилмайдиганларнинг бу дунёю у дунёда азоб-уқубатлари улкан бўлади.

Имом Аҳмад Пайғамбар алайҳиссаломдан ривоят қилган ҳадиси шарифда:

«Аллоҳ таоло қиёмат куни саводсизларни уламоларни ҳимоя қилмаган нарсалардан ҳимоя қилади», дейилган.

Баъзи бошқа ривоятларда:

«Аллоҳ илмсиз кишини етмиш марта мағфират қилганда, олимни бир марта мағфират қилади», дейилган.

Имом Бухорий раҳматуллоҳи алайҳи ривоят қилган ҳадисда Пайғамбар алайҳиссалом:

«Қиёмат куни бир кишини дўзахга келтириб ташланади, шунда қорнидаги нарсалар ташқарига отилиб чикади, у дўзахда ўз қорнидан чиққан нарсалар атрофида худди тегирмонни айлантирадиган эшак сингари айланиб юради. Дўзахийлар уни ўраб олиб:

«Эй фалончи, сенга нима мусибат етди? Бизга амри маъруф, наҳйи мункар қилмаганмидинг?» дейишади.

Шунда у:

«Сизларни яхшиликка чорлар эдим-у, ўзим қилмас эдим, ёмонликдан қайтарар эдим-у, ўзим қилардим», дейди», деганлар.

Имом Аҳмад Пайғамбаримиз алайҳиссаломдан ривоят қиладилар:

«Исро кечасида лаблари оловдан бўлган қайчилар билан қирқилаётган кишиларнинг олдидан ўтдим.

«Анавилар кимлар?» деб сўрадим.

«Умматингдаги аҳли дунё ваъзхонлар. Одамларни яхшиликка чорлаб, ўзларини унутганлар ва ҳолбуки китобни ўқирдилар, ақлни ишлатмайдиларми?» дейишди».

Аллоҳ шундай оқибатдан Ўзи сақласин.

Айтганига амал қилиш, ақийдага мувофиқ юриб-туриш осон иш эмас. Бунинг учун сабрматонат, тиришқоқлик керак. Энг муҳими, доимо Аллоҳ таолога боғлиқ бўла билиш.

Аллоҳ таоло Бақара сурасида:

«Яхшилик уйларнинг орқасидан киришингизда эмас, лекин яхшилик ким тақводорлик қилса, шундадир. Ва уйларга эшикларидан кириш. Аллоҳга тақво қилинг. Шоядки, нажот топсангиз», деган (189-оят).

Ушбу ояти карима яхшилик бобида катта бир қоидага асосдир. Ҳар бир яхшилик шариат белгиланган яхшиликдир. Одамлар ўзларича ўйлаб чиқарган нарса динда яхшилик бўла олмайди.

Имом Бухорий ва Имом Муслимлар саҳиҳ китобларида Баро розияллоҳу анҳудан ривоят қиладиларки, у киши:

«Ансорийларда (мадийналик мусулмонларда) ҳаждан қайтиб келганда уйнинг эшигидан кирмаслик одати бор эди. Улардан бир киши ҳаждан қайтганида уйнинг эшигидан кирибди. Бу иши учун унга айб иш қилгандек қарала бошланибди. Шунда: **«Яхшилик уйларнинг орқасидан киришингизда эмас...»** ояти тушди», деганлар.

Бу ҳақда тўлароқ гапирадиган бўлсак, илгари ансорийлар ҳаж қилиб, гуноҳларидан покланиб қайтсалар уйларига биринчи марта гуноҳкорлик қилиб юрган пайтида кирган эшикларидан эмас, уйнинг орқасидан дарча очиб киришни яхшилик деб билар эдилар. Улар шу тасаввурларга амал қилишарди.

Иттифоқо, улардан биттаси ҳаждан келиб, уй орқасидан дарча очиб ўтирмай, тўғридан-тўғри эшикдан кирибди. Бу иш бошқаларга айб бўлиб кўринибди. Табиийки, бу эски одат хусусида мусулмончилиكنинг ҳукми нима бўлар экан, деган савол пайдо бўлади. Оят ўша эҳтимол тутилган саволга жавоб тариқасида ва бўлиб ўтган

ходисага баҳо бериш учун келган:

«Яхшилик уйларнинг орқасидан киришингизда эмас, лекин яхшилик ким тақводорлик қилса, шундадир».

Демак, яхшилик баъзи бир ишларга ўзича ҳар хил сифатлар бериб, адо этиш билан эмас, балки тақво асосида, яъни, Аллоҳнинг буюрганини қилиб, қайтарганидан қайтиш билан ҳосил бўлар экан.

Ояти каримадан билиниб турибдики, шариатда кўрсатилмаган иш билан Аллоҳга қурбат ҳосил бўлмайди, бунга, яхшиси, уринмаслик керак. Қайси иш яхши ва савобли эканини билмоқчи бўлган одам фарз, вожиб, суннат амалларга қарасин, агар унга ўхшабини топса, яхши бўлади.

Абдуллоҳ ибн Аббос розияллоху анҳудан ривоят қилинган ҳадисда айтиладики:

«Расулуллоҳ соллаллоху алайҳи васаллам хутба айтаётиб, қарасалар, бир киши офтобда тик турибди. У киши ҳақида сўраганларида:

«У Абу Исроил, офтобда тик туришни, ўтирмаслик ва сояга чиқмасликни ва рўза тутишни назр қилган», дейишди.

Шунда Пайғамбар алайҳиссалом:

«Айтинглар, гапирсин, сояга чиқсин, ўтирсин ва рўзасини охирига етказсин», дедилар».

Бу ҳолатда Расули акрам алайҳиссолату вассалом шариатда ибодат ҳисобланган рўзани давом эттиришга, савоб берилмайдиган бошқа ишларни эса тўхтатишга буюрдилар.

Мусулмонлар ўзларича тақводорлик деб турли ишларни ўйлаб чиқаравермасликлари керак. Афсуски, одамлар бу ҳақида тўлиқ тушунчага эга бўлмаганликлари сабабли ҳар хил хатоларга йўл қўядилар.

Аллоҳ таоло Оли Имрон сурасида:

«Ўзингиз суйган нарсадан нафақа қилмагунингизча, ҳаргиз яхшиликка эриша олмассиз. Нимани нафақа қилганингизни Аллоҳ билувчидир», деган (92-оят).

Аллоҳ таоло бу ояти каримада яхшиликка эришиш учун қилиниши лозим бўлган ишлардан бирини баён қилмоқда.

Мусулмонлар бу маънога тўлиқ тушунган замонларида яхшиликка эришиш учун ўзларининг энг яхши, суюкли молларини нафақа қилиб, улуғ даражаларга эришганлар.

Имом Аҳмад ибн Ханбал раҳматтуллоҳи алайҳи ривоят қиладиларки, Анас ибн Молик розияллоху анху:

«Абу Толҳа Мадийнада ансорийлар ичида энг бой одам эди. Молу мулкининг ичида «Ҳаа» номли қудуқ энг маҳбуби эди. Бу қудуқ масжиднинг тўғрисида эди. Пайғамбар алайҳиссалату вассалом у қудуққа бориб, ширин сувидан ичардилар. «Ўзингиз суйган нарсадан нафақа қилмагунингизча, ҳаргиз яхшиликка эриша олмайсиз», ояти нозил бўлганда, Абу Толҳа:

«Эй Аллоҳнинг Расули, Аллоҳ «Ўзингиз суйган нарсадан нафақа қилмагунингизча, ҳаргиз яхшиликка эриша олмайсиз», демоқда, молу мулким ичида мен учун энг маҳбуби «Ҳаа» қудуғидир. Уни Аллоҳнинг йўлида садақа қилдим. Унинг яхшилигидан ва Аллоҳнинг ҳузуридаги савобидан умидворман.

Эй Аллоҳнинг Расули, шуни сизга бердим, Аллоҳ кўрсатган жойга ишлатинг», деди.

Шунда Пайғамбар алайҳиссалом:

«Яхши, яхши, бу фойда берувчи мулк бу фойда берувчи мулк. Мен уни қариндошларинг фойдасига ишлатсанг дейман», дедилар.

Абу Толҳа:

«Худди шундай қиламан, эй Аллоҳнинг Расули», деди. Сўнгра Абу Толҳа уни қариндошлари ва амакисининг

ўғиллари фойдасига тайин қилди.

Имом Бухорий раҳматуллоҳи алайҳи ривоят қиладиларки, Ҳазрати Умар:

«Эй Аллоҳнинг Расули, менинг Хайбардаги улушимдан кўра яхшироқ нарсам йўқ. Нима қилишга буюрасиз?» дедилар.

У зоти бобаракот:

«Аслини ушлаб тургин-да, тушган фойдани садақа қилиб тур», дедилар.

Аллоҳ таоло Моида сурасида:

«Яхшилик ва тақво йўлида ҳамкорлик қилинг. Гуноҳ ва душманлик йўлида ҳамкорлик қилманг. Аллоҳга тақво қилинг. Албатта, Аллоҳ иқоби шиддатли Зотдир», деган (2-оят).

Аллоҳ таоло узун оятнинг бир бўлаги бўлган ушбу жумлаларда сиз билан бизга оламга татигулик таълимотни тақдим этмоқда.

«Яхшилик ва тақво йўлида ҳамкорлик қилинг, гуноҳ ва душманлик йўлида ҳамкорлик қилманг».

Ушбу мўъжаз жумла дунёдаги барча ҳамкорликлар учун асосий қоида ҳисобланади. Исломдан аввалги даврда ҳамкорлик қоидаси уруғчилик қабилачилик ва бошқа шунга ўхшаш ўлчовлар асосида бўлар эди. Ўзига яқин бўлган шахс, тоифа, қабила, давлат ёки халқ нима қилса, унга ҳамкор бўлиш зарур эди. Жумладан, зулм ва душманлик ишларида ҳам.

Исломда-чи, ҳамкорликнинг бош шарти яхшилик ва тақводир. Агар шу шарт вужудга келса, ҳамма билан ҳамкорлик қилинаверади. Аммо қаерда гуноҳ ва ёмонлик бўлса, ким бўлишидан қатъи назар, ҳамкорлик қилинмайди.

Бу ишларнинг ҳаммаси Аллоҳ таолога боғлиқ. Мазкур ишларни амалга оширишда, албатта, тақво шарт. Шунинг учун ҳам, **«Аллоҳга тақво қилинг!»** деб алоҳида

таъкидланмоқда.

Инсон Аллоҳдан қўрққанидагина Аллоҳни рози қиладиган ҳамкорликларни амалга оширади. Инсон Аллоҳга тақво қилгандагина ундан яхшилик кутиш мумкин. Кимки яхшилик қилса, ўзигадир. Ёмонлик қилса ҳам ўзигадир. Аллоҳдан қўрқмаган, унинг амрида юрмаганлар билиб қўйсинлар-ки:

«Албатта, Аллоҳ иқоби шиддатли Зотдир».

Аллоҳ таоло Мужодала сурасида:

«Яхшилик ва тақвога сирли суҳбат қилингиз. Ҳузурига тўпланиб борадиганингиз Аллоҳга тақво қилингиз», деган (9-оят).

Биров эшитмайдиган суҳбат қурилганда ҳам фақат яхшилик ва тақво ҳақида гапириш лозим экан. Бу Исломнинг яхшилик ва тақво дини эканлигидандир.

الباب الأول

БИРИНЧИ БОБ

في أنواع البر

ЯХШИЛИКНИНГ ТУРЛАРИ ҲАҚИДА

4220- عَنْ النَّوَّاسِ بْنِ سَمْعَانَ الْأَنْصَارِيِّ τ قَالَ: سَأَلْتُ

رَسُولَ اللَّهِ ρ عَنِ الْبِرِّ وَالْإِثْمِ فَقَالَ: الْبِرُّ حُسْنُ الْخُلُقِ وَالْإِثْمُ مَا حَاكَ فِي صَدْرِكَ وَكَرِهْتَ أَنْ يَطَّلَعَ عَلَيْهِ النَّاسُ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَالتِّرْمِذِيُّ.

4220. Ан-Наввос ибн Самъон ал-Ансорий розияллоҳу

анҳудан ривоят қилинади:

«Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламдан яхшилик ва ёмонлик ҳақида сўрадим. Шунда у зот:

«Яхшилик ҳусни хулқдир. Ёмонлик кўксингда тўқилган ва одамлар уни билиб қолишини ёқтирмаган нарсангдир», дедилар».

Муслим ва Термизий ривоят қилишган.

Шарҳ: Сиз билан бизга яхшилик ва ёмонлик маъноларини чуқурроқ англаб етишимизда Восила ибн Маъбад розияллоҳу анҳудан ривоят қилинган куйидаги ҳадиси шариф ҳам ёрдам беради:

«Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ҳузурларига у зотдан яхшилик нималигини сўраб бордим. Шунда у зот:

«Яхшилик ҳақида сўрагани келдингми?» дедилар.

«Ҳа», дедим.

Яхшилик кўнглинг тўлган ва қалбинг рози бўлган нарсадир. Ёмонлик кўнглингда тўқилган, кўксингда тараддудланган нарсадир. Агар одамлар сенга фатво берсалар ҳам», дедилар.

Яхшилик ҳақида келтирилган таърифларнинг бирида:

«Яхшилик - фарзу вожибларни қилиш. Ҳаромдан ҳазар қилиш. Одамларга очик юз билан қараб, уларга эҳсон қилиш», дейилган.

Ёмонлик кишининг фикрига келганда кўнгли тўлмайдиган ва ўша ишни қилишини одамлар кўриб қолишини истамайдиган нарсадир.

Дарҳақиқат, разм солиб мулоҳаза қиладиган бўлсак, ёмонларнинг ўзи ҳам ўзлари ёмонликни қиляётганда кўнгиллари тўлмайди ва одамлардан беркитади.

Бу ҳадиси шарифда «Яхшилик ҳусни хулқдир» дейилмоқда. Албатта, бу гап ҳусни хулқнинг нақадар катта нарса эканини кўрсатади.

Шу билан бирга, бу ҳадиси шарифдан яхшилик ва

ёмонликнинг турлари кўплигини ҳам билиб оламиз. Энди яхшиликларни ўрганишга киришамиз.

أعظمه بر الوالدين

ЭНГ УЛУҒИ – ОТА-ОНАГА ЯХШИАЙК

[illegible]

لے لے لے لے

Аллоҳ таоло:

«Роббинг фақат Унинг Ўзигагина ибодат қилишингизни ва ота-онага яхшилик қилишни амр этди. Агар хузурингда уларнинг бирлари ёки икковлари ҳам кексаликка етсалар, бас, уларга «уфф» дема, уларга озор берма ва уларга яхши сўз айт!» деган (Исро: 23).

Исро сурасидаги бу оятда ягона маъбудга - Аллоҳ таолонинг Ўзигагина ибодат қилишга амр этилмоқда. Ундан сўнг бевосита ота-онага яхшилик қилиш буюрилмоқда.

«Роббинг фақат Унинг Ўзигагина ибодат қилишингни ва ота-онага яхшилик қилишни амр этди».

Бу Аллоҳнинг бандаларига амри, буйруғи, фармонидир, бу бандаларнинг ихтиёрига ташлаб қўйилган иш эмас. Хоҳласа қилиб, хоҳламаса қилмайдиган ҳаваскорлик ҳам эмас. Қариб, ҳеч нарсага ярамай қолганида юзланадиган кўнгил ҳуши ҳам эмас. Бу амр Аллоҳ таолонинг қатъий ва ўзгармас буйруғи. Бу буйруқни бажариш ҳар бир банданинг бурчи.

Аллоҳнинг ибодатидан кейинги келадиган иш ота-онага яхшилик қилишдир. Бу ҳам Аллоҳнинг амри. Аллоҳ

таоло ўзига ибодат қилишга чақирган амрдан кейиноқ ота-онага яхшилик қилишни таъкидламоқда. Бу ҳол ўз навбатида, Ислонда ота-онанинг ҳаққи қанчалик улуғ эканини кўрсатади.

«Агар ҳузурингда уларнинг бирлари ёки икковлари ҳам кексаликка етсалар, бас, уларга «уфф» дема».

Бу жумланинг «уфф» сўзига боғлиқ икки хил маъноси бор. Бир маъноси - ота-онага ёмон сўз айтиб, беҳурмат қилма, дегани бўлса, иккинчи маъноси - ота-онанг олдида «уфф» дема, улар болам оғир ҳолга тушибди, деб озорланадилар, дегани.

«...уларга озор берма ва уларга яхши сўз айт!»

Ота-онангга ҳеч бир озорни раво кўрма! Қандай яхши сўз бўлса, ўшани ота-онангга раво кўр!

«Икковларига меҳрибонлик ила хокисорлик қанотингни паслат ва «Роббим, алар мени кичикликда тарбия қилганларидек, уларга раҳм қилгин», деб айт».
(Исро, 24)

Фарзанд ота-онанинг ҳузурида ўзини қанчалик хокисор тутса, шунчалик яхши. Ў ўз раҳматини хокисорлик ила ота-онасига пастлатиб, пояндоз қилса ҳам оз. Шу билан бирга, доимо уларга Аллоҳ таолодан раҳмшафқат тилаб дуо қилиб туриши лозим.

Ота-онани ҳурматлаш, эъзозлаш масаласида ҳеч бир дин ёки тарбия воситаси Ислонга тенг ҳам, яқин ҳам кела олмайди. Ота-онанинг ҳурмати, фарзанд устидаги ҳаққи тўғрисидаги оятлар, ҳадислар, ислоний ҳикматлар, мусулмонлар ҳаётидаги тажрибалар дунё тарихида бу борада мисли кўрилмаган олиймақом нарсалар эканлиги маълум ва машҳурдир.

Ҳофиз Абу Бакр ал-Баззор Бурайдадан, у киши ўз оталаридан қилган ривоятда қуйидагилар келтирилади:

«Бир одам зиёратда онасини кўтариб юриб тавоф қилдираётган экан. У Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи

васалламдан:

«Онамнинг ҳаққини адо қилдимми?» деб сўрабди.

Шунда Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Йўқ, бир оҳ тортишининг ҳаққини ҳам адо қилганинг йўқ», деган эканлар».

Аллоҳ таоло Бақара сурасида:

«Сендан нимани нафақа қилишни сўрарлар. Нафақа қилган яхшилигингиздан ота-оналарга, яқин кишиларга, етимларга, мискинларга ва ватангадоларга бўлсин. Қандай яхшилик қилган бўлсангиз, албатта, Аллоҳ уни билувчидир», деб айт», деган (215-оят).

Савол нимани нафақа қилиш ҳақида бўлган эди.

«Сендан нимани нафақа қилишни сўрарлар».

Жавоб эса бундан ташқари, кимларга нафақа қилишни ҳам баён этапти.

«Нафақа қилган яхшилигингиздан ота-оналарга, яқин кишиларга, етимларга, мискинларга ва ватангадоларга бўлсин».

Демак, яхшиликни нафақа қилинар экан.

Қуръони Каримда хайр, яхшилик сўзи кўпинча мол-дунё маъносида ишлатилган. Бу жойда ҳам худди шу маънони англатмоқда.

Нафақага лойиқлар ичида бекорга ота-она биринчи зикр қилинаётгани йўқ. Инсон табиати ўзи шуни тақозо қилади. Ўзидан кейинги биринчи ҳақдор ота-онаси бўлади. Ота-онасини муҳтож қўйиб, улардан бошқаларга нафақа қилишдан нима фойда бор?

Шунингдек, яқин кишилар, қариндошлар ҳақдорлик жиҳатида бошқалардан устунлар ва ҳоказо. Нафақа қилиш худди шу тартибда бўлиши лозимлиги Пайғамбаримиз алайҳиссаломнинг ҳадисларида ҳам зикр қилинган.

Имом Муслим Жобир ибн Абдуллоҳ розияллоҳу анхудан ривоят қиладиларки, Пайғамбаримиз

алайҳиссалом бир кишига:

«Садақа қилишни ўзингдан бошла, ортиб қолса аҳлингга қил, агар аҳлингдан ҳам ортиб қолса, қариндошларингга қил, агар қариндошларингдан ҳам ортиб қолса, улардан бошқаларга ва ҳоказо», деган эканлар.

Нафақа қилиш бандадан, унинг савобини бериш - тақдирлаш Аллоҳдан. Чунки, **«Қандай яхшилик қилган бўлсангиз, албатта, Аллоҳ уни билувчидир».**

Аллоҳ таоло Нисо сурасида:

«Ва Аллоҳга ибодат қилинглار ва Унга ҳеч нарсани ширк келтирманглар. Ота-онага, қариндошларга, етимларга, мискинларга, яқин қўшниларга, ён қўшниларга, ёнбошдаги соҳибларга, кўчада қолганларга ва қўлингизда мулк бўлганларга яхшилик қилинглар. Албатта, Аллоҳ ўзини юқори тутувчи ва одамлар устидан фахр қилувчиларни хуш кўрмас», деган *(Зб-оят)*.

Мулоҳаза қилсак, ушбу ояти каримада тавҳидга амр этилганидан сўнг, бир неча тоифа кишиларга яхшилик қилишга буюриляпти.

«Ота-онага, қариндошларга, етимларга, мискинларга, яқин қўшниларга, ён қўшниларга, ёнбошдаги соҳибларга, кўчада қолганларга ва қўлингизда мулк бўлганларга яхшилик қилинглар».

Биринчиси - ота-оналаргадир.

Исломда ота-оналарга яхшилик қилиш катта иш, эътиборга молик амал эканлиги ҳаммага маълум. Ҳар бир инсоннинг дунёга келишига сабаб бўлган бу улуғ зотларнинг ўз фарзандларидаги ҳақлари, фарзандларнинг ота-она олдидаги бурчлари ҳақида Қуръони Каримда ва Пайғамбаримизнинг ҳадисларида келган таълимотлардек олиймақом таълимотлар инсоният тарихида ҳеч бир дин ёки фалсафада кўрилмаган!

Дунёда мусулмонларчалик ота-онасини ҳурмат қиладиган халқмиллат ҳам бўлмаган!

Ушбу оятда ҳам Аллоҳ таоло мусулмонларга Ўзининг тавҳидидан сўнг бевосита ота-онага яхшилик қилишга буюрмоқда.

Аллоҳ таоло Лукмон сурасида:

«Биз инсонга ота-онаси ҳақида тавсия қилдик: онаси уни заифлик устига заифлик билан кўтарди; уни сутдан ажратиш икки йил ичидадир. «Менга ва ота-онага шукр қилгин. Ва қайтиш фақат Менгадир», деган (14-оят).

Қуръони Каримда фарзандларга ота-онани ҳурмат қилиш, уларни эъзозлаш ҳақида қайта-қайта насиҳат берилади. Чунки ота-онанинг ҳаққини Ислому юқори қўяди. Бу мавзудаги оятлар ўрни билан ўрганилди ва яна ўрганилади. Ушбу оятда эса, ота-онани ҳурмат қилиш ҳар бир фарзанд учун Аллоҳнинг амри эканлиги баён этилмоқда.

«Биз инсонга ота-онаси ҳақида тавсия қилдик...»

Тавсия, кўпчилик тушунганидек, ихтиёрий иш эмас. Балки Аллоҳнинг амридир. Ўша амр нимадан иборат эканини айтишдан олдин ота-онани ҳурмат қилишнинг сабаби айтиб ўтилмоқда.

«Онаси уни заифлик устига заифлик билан кўтарди».

Яъни, ҳомиладорлик пайтида онаси уни қорнида заифхол бўлиб кўтаради. Борган сари заифлик устига заифлик ортиб боради. Бу ҳол бола туғилгунича давом этади.

«Уни сутдан ажратиш икки йил ичидадир».

Яъни, қорнида заифлик устига заифлик билан кўтарган она боласини кейин яна икки йил давомида эмизади.

Уламоларимиз шаръий эмизиш муддати икки йил экани ҳақидаги ҳукмни шу оятдан олганлар. Бола икки

ёшга етгунича бирор аёлни эмса, сут орқали насаб собит бўлади. Ҳамда ўша эмизишга боғлиқ ҳукмлар жорий қилинади.

Мисол учун, уни эмизган аёл унга эмизикли она, унинг эри ота, болалари ака-ука, опасингил бўладилар. Маҳрамлик ва никоҳ масалаларидаги ҳукмлар ҳам шунга мувофиқ кучга киради.

Хуллас, она ҳам ҳомиладорлик даврида, ҳам эмизиш даврида бола туфайли катта қийинчиликларни бошидан ўтказди. Шунинг учун ҳам фарзандда онанинг ҳаққи отаникидан кўп бўлади.

Оятнинг давомида тавсиянинг нимадан иборат эканлиги айтилади:

«Менга ва ота-онага шукр қилгин».

Эй инсон фарзанди, аввало, Менга - яратган Роббингга, кейин ота-онангга - сенинг дунёга келишингга сабаб бўлган зотларга, шукр қилгин. Бу ишлар сенинг энг олий бурчингдир.

«Ва қайтиш фақат Менгадир».

Билиб қўй, ана ўша қайтиш бўлганида, бу ҳақда Ўзим ҳисоб-китоб қиламан.

«Агар икковлари сени ўзинг билмаган нарсада Менга ширк келтиришга зўрласалар, бас, уларга итоат этма! Ва дунёда икковларига яхшилик қил ҳамда Менга йўналганларнинг йўлига эргаш. Сўнгра қайтишингиз фақат Менгадир. Бас, Мен сизга нима амал қилганингиз хабарини берурман» (*Луқмон, 15*).

Ҳа, ота-онанинг ҳаққи фарзандда кўп. Уларни ҳар қанча эъзозласа, уларга ҳар қанча шукр қилса, итоат этса, оз. Аммо Аллоҳ таолонинг ҳақи ундан ҳам юқори. Чунки ота-она фарзанднинг дунёга келишига, униб-ўсишига сабабчи бўлсалар, Аллоҳ таоло ҳақиқий яратгувчи ва ризқ бергувчидир. Шунинг учун Аллоҳ таолонинг ҳаққи ота-онанинг ҳаққидан устундир. Бу оятда ана шу ҳақиқат баён

этилмоқда.

«Агар икковлари сени ўзинг билмаган нарсани Менга ширк келтиришга зўрласалар, бас, уларга итоат этма!»

Агар ота-она ўз кадрини ўзи туширса, ота-оналик бурчини адо этиб, боласини ширкдан қайтариш ўрнига, уни ўзи билмаган нарсани Аллоҳ таолога ширк келтиришга зўрласалар, нотўғри қиладилар. Унда фарзанд уларга итоат этмайди. Бу масалада ота-онага итоат этилмаганидан кейин, улардан бошқасига итоат этмаслик аллақачонги гапдир.

Лекин бу дегани, бошқа эътиқодда бўлгани учун ота-онангдан бутунлай воз кеч, дегани эмас.

«Ва дунёда икковларига яхшилик қил...»

Мусулмон фарзанд кофир ота-онасига эътиқод, дину диёнат масаласида итоат этмагани билан, уларга ширин муомалада бўлади, дунёвий эҳтиёжларини қондиради.

Ушбу ояти карималар нозил бўлмаган вақтларда Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам Саъд ибн Абү Ваққос, Саъд ибн Молик каби ота-онаси мушрик бўлган саҳобийларга ота-оналарини ҳурмат этишни, уларга яхшилик қилишни буюрганлар.

«...ҳамда Менга йўналганларнинг йўлига эргаш».

Яъни, менинг йўлимни тутган мўмин-мусулмонларнинг изидан юр.

«Сўнгра қайтишингиз фақат Менгадир».

Мендан бошқага эмас. Қиёматда ҳаммангиз менга қайтасиз.

«Бас, Мен сизга нима амал қилганингиз хабарини берурман».

Ва ҳар ким қилган яхши амалига яраша мукофот, ношукр бўлганлар эса, нонқўрлигига яраша жазоларини оладилар.

Аллоҳ таоло Аҳқоф сурасида:

«Биз инсонни ота-онасига яхшилик қилишга буюрдик. Онаси унга қийналиб ҳомиладор бўлди ва уни қийналиб туғди. Ва унинг ҳомиласи ва кўкракдан ажратиши ўттиз ойдир. Токи у камолга етиб, қирқ ёшга кирганида: «Роббим Ўзинг менга ва ота-онамга берган неъматларингга шукр қилишимга ва сен рози бўлган солих(иш)ни қилишимга илҳом бергин. Ва менинг зурриётларимни ҳам солихлардан қилгин. Албатта, мен тавба қилдим ва, албатта, мен мусулмонларданман, деди», деган (15-оят).

Ушбу ояти кариманинг аввалида Аллоҳ таоло инсонни ота-онасига яхшилик қилишга буюрмоқда.

«Биз инсонни ота-онасига яхшилик қилишга буюрдик».

Бу инсонийлик бурчидир. Инсон фақат инсонлиги учун ота-онасини ҳурмат қилиши, эъзозлаши зарур. Лекин шу билан бирга, оятнинг ўзида ота-онага яхшилик қилишнинг сабабларидан баъзиси айтиб ўтилмоқда.

«Онаси унга қийналиб ҳомиладор бўлди».

Ҳомилодорлик катта машаққат. Ҳомила пайдо бўлиши билан онанинг машаққатлари бошланади. Кўнгли айнийди, заифлашади ва бошқа турли қийинчиликларни бошидан ўтказади. Вақт ўтиб ҳомила катталашиб борган сари онанинг машаққати ҳам катталашиб боради. Бу машаққатларни фақат Аллоҳ берган оналик меҳригина енгиллаштириши мумкин.

Кейин туғиш жараёни. Онаси

«уни қийланиб туғди».

Энг қийин жараёнлардан бири шудир. Ҳар бир она ўз фарзандини катта қийинчилик билан туғади. Тўлғоқ, туғиш - булар ҳаммаси фақат Аллоҳнинг инояти билан амалга ошади. Ҳар бир инсон ана шу қийноқларни бошидан кечириб туққан онасини қанча эҳтиром қилса, шунча оз. Сўнгра туғилган болани эмизиб, ювибтараб,

тарбиялаб катта қилиш керак бўлади.

«Ва унинг ҳомиласи ва кўкракдан ажратиши ўттиз ойдир».

Болага ҳомиладор бўлгандан тортиб, уни сутдан ажратгунгача бўлган даврда қанчадан-қанча машаққатлар ўтади. Инсон боласи энг ожиз бўлиб туғиладиган жонзотдир. Бошқа ҳайвонларнинг боласи туғилганидан бир оз ўтгандан сўнг ўзининг кунини ўзи кўриб кетаверади. Аммо инсон боласи узоқ муддатли парваришга муҳтождир. Бу меҳнатни ҳам асосан она бажаради. Шунинг учун онага ҳурмат-эҳтиром қилиш алоҳида таъкидланади.

Оятда **«Ва унинг ҳомиласи ва кўкракдан ажратиши ўттиз ойдир»**, дейилишидан баъзи уламолар ҳомиланинг энг оз вақти олти ой бўлиши мумкин деган фикрни айтишган. Чунки бошқа оятда, ким эмизишни батамом қилмоқчи бўлса, оналар болаларини икки йил тўлиқ эмизадилар, дейилган. Маълумки, икки йил йигирма тўрт ойдан иборат. Эмизиш билан ҳомиладорлик ўттиз ой бўлса, демак ўттиздан йигирма тўрт чиқариб ташланса, олти ой қолади.

Шундай қилиб, агар инсон иймонли, мустақил бўлиб, **«Токи у камолга етиб, қирқ ёшга кирганида, «Роббим, Ўзинг менга ва ота-онамга берган неъматларингга шукр қилишимга ва Сен рози бўладиган солиҳ(иш)ни қилишимга илҳом бергин»**, дер экан.

Инсоннинг камолга етиши ўттиз билан қирқ ёшнинг ўртасида бўлар экан. Қирқ ёшга етган инсон ҳамма тарафдан мукаммаллашган ҳолга келади. У бу ёшда ҳамма нарсани чуқур мулоҳаза қиладиган, ўтган тажрибасига суянадиган, охиратни ҳам ўйлайдиган, хуллас камолот ҳолатига етар экан.

Шунинг учундирки, Муҳаммад алайҳиссалом ҳам қирқ ёшларида Пайғамбар бўлганлар. Бу ёш деярли

умрнинг ўртаси бўлади. Ўша пайтда илтижо ҳам неъмат берувчи Роббил Оламийннинг Ўзига холис, қаратилган бўлади.

«Роббим, Ўзинг менга ва ота-онамга берган неъматларингга шукр қилишимга»

Ҳар бир инсон учун Аллоҳ таоло унга берган неъмат учун шукр қилиш муҳим ишдир. Ношукрлик куфрони неъматдир. Мўмин-мусулмонликка зиддир. Бу иш ўта муҳим ва нозик бўлганидан уни амалга оширишда бошқа ишлардан илгари айна шу масалада Аллоҳ таолонинг Ўзидан мадад сўралмоқда.

Шу билан бирга, қолган умрини шукр билан қўшиб, солиҳ амалларни кўпроқ қилишга, Аллоҳнинг розилигини ахтаришга истак кучаяди. Шунинг учун ҳам ушбу дуода

«сен рози бўладиган солиҳ(иш)ни қилишга илҳом бергин», дейиляпти.

Ҳақиқий мўмин ўзининг солиҳ амали билан кифояланиб қолмайди, балки зурриёти, бола-чақаси ҳам солиҳ бўлишини истади. Чунки солиҳ зурриёт икки дунёнинг бахтидир. Шу боисдан ҳам, **«Ва менинг зурриётларимни ҳам солиҳлардан қилгин»,** дейиляпти.

Аллоҳ таоло Анкабут сурасида:

«Ва инсонга ота-онасига яхшилик қилишни тавсия қилдик. Агар улар сени ўзинг билмаган нарсани Менга ширк келтиришинг учун жиход қилсалар, бас, уларга итоат қилма. Қайтишларингиз Менгагинадир. Бас, сизларга қилган нарсаларингиз хабарини берурман», деган (8-оят).

Ота-она ҳар бир инсон учун жуда мўътабар, эъзозли кишилардир. Ислом дини, ота-она ким бўлишидан қатъи назар, уларни ҳурмат-эҳтиром қилишга буюради.

Дунёда Исломчалик ота-онанинг ҳурматини юқори қўйган таълимот, йўқдир. Бу ҳақда кўплаб оятлар бор. Жумладан, ушбу ояти кариманинг аввалида ҳам:

«Ва инсонга ота-онасига яхшилик қилишни тавсия қилдик», дейилмоқда.

Ота-она мўмин бўлсалар ҳам, кофир бўлсалар ҳам, ким бўлишларидан қатъи назар, уларга яхшилик қилиш мусулмон фарзанднинг бурчидир. Уларнинг амрини бажариш ҳам фарзандлик вазифаси ҳисобланади.

Аммо иймон масаласида, дин аҳкомлари масаласида бу қоида амалдан тўхтайди.

«Агар улар сени ўзинг билмаган нарсани Менга ширк келтиришинг учун жиҳод қилсалар, бас, уларга итоат қилма».

Холиққа маъсият бўладиган ишларда махлуққа итоат қилинмайди.

«Қайтишларингиз Менгагинадир».

Қиёмат куни Менга қайтурсизлар. Бошқага эмас. Шунинг учун гуноҳ бўладиган ишларда ҳеч кимга итоат қилинмайди.

«Бас, сизларга қилган нарсаларингиз хабарини берурман».

Бас, бу дунёда ким нима амал қилган бўлса, охиратда ҳаммасининг хабарини берурман. Ана ўшани ҳисобга олиб яшаш керак.

Аллоҳга ширк келтириб, унга осий бўлиб қолиш эҳтимоли бор ишларда инсон учун энг ҳақли кишилар - ота-онанинг амри, истак-хоҳиши инobatга олинмайди. Шундай экан, бошқа қариндошларнинг амрлари, истак-хоҳишлари умуман ўтмайди.

Уламоларимиз ушбу ояти карима Саъд ибн Абу Ваққос розияллоҳу анҳу ҳақида нозил бўлганини таъкидлашади. У киши Макка ёшлари ичида онасини ҳурмат қилиш билан ном чиқарган эдилар. Бошқа ёшларга онани эҳтиром этишда Саъд розияллоҳу анҳу мисол қилиб кўрсатилар эди. Иймонга келганларидан сўнг Саъд ушбу нозик нуқтада синовга учрадилар.

Имом Термизий бу ҳақда қуйидагиларни ривоят қиладилар:

«Ушбу оят Саъд ибн Абу Вакқос розияллоҳу анҳу ва унинг онаси Ҳамна бинти Абу Суфён ҳақида нозил бўлган. У онасига яхшилик қилувчи эди. Онаси унга:

«Бу янги дининг нима ўзи? Аллоҳга қасамки, аввалги ҳолингга қайтмагунингча, ўлсам ҳам овқат ҳам емайман, ичимлик ҳам ичмайман. Кейин умрбод шу билан орномусга қолиб кетасан. Сени, эй онасини ўлдирган, деб чақиришади», деди.

Сўнгра аёл бир кечаю бир кундуз таом емай, ичимлик ичмай ётди. Сўнгра Саъд розияллоҳу анҳу унинг олдида келиб:

«Эй онагинам, агар сенинг юзта жонинг бўлса-ю биттабиттадан чиқиб турса ҳам, мен динимдан қайтмайман. Агар хохласанг, еб-ич, хоҳламасанг, еб-ичма», деди.

Саъднинг динидан қайтишидан ноумид бўлган онаси еб-ичди. Ана шунда Аллоҳ таоло юқоридаги оятни нозил қилди».

4221- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ

فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ مَنْ أَحَقُّ النَّاسِ بِحُسْنِ صَحَابَتِي؟ قَالَ: أَأَمُّكَ
قَالَ: ثُمَّ مَنْ؟ قَالَ: أَأَمُّكَ قَالَ: ثُمَّ مَنْ؟ قَالَ: أَأَمُّكَ قَالَ: ثُمَّ مَنْ؟ قَالَ:
ثُمَّ أَبُوكَ. رَوَاهُ الشَّيْخَانِ.

4221. Абу Ҳурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Бир киши Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ҳузурларига келиб:

«Эй Аллоҳнинг Расули, одамлар ичида яхшилик

қилишимга ким ҳақлироқ?» деди.

«Онанг», дедилар.

«Сўнгра ким?» деди.

«Онанг», дедилар.

«Яна ким?» деди.

«Онанг», дедилар.

«Яна ким?» деди.

«Отанг», дедилар».

Икки Шайх ривоят қилишган.

Шарҳ: Киши учун бу дунёда унинг қиладиган яхшиликларига ота-онасидан кўра ҳақдироқ кимса йўқдир. Аммо ота-онадан қай бирлари бу яхшиликка сазоворроқ дейилса, ушбу ҳадиси шарифга биноан, албатта, она, деган жавоб берилади. Онанинг бу тарзда отадан кўра уч баробар ҳақлироқ бўлиши боланинг дунёга келиши ва вояга етиши йўлида у тортган қийинчиликлар, тутган ўрни ва қилган хизматлари ҳисобигадир.

Албатта, бола ҳомилалик пайтида она кийналади. Уни тўққиз ой ва ундан кўпроқ қорнида кўтариб юради. Уни ўз вужуди ила озиқлантиради. Умуман, она ҳомиласи учун яшайди, десак, муболаға қилмаган бўламиз.

Туғишни бўйинга олиш ўлимни бўйинга олишдир. Фарзанд муҳаббати онани ўша хатарни кўрқмай бўйинга олишга чорлайди. Кўпгина оналар шу сабаб ҳаётдан кўз юмадилар. Қолганлари эса, ўзлари соғ қолсалар ҳам, фарзандларини туғиб олгунча ўша хавфни яшаб ўтадилар.

Кейин болани эмизиш меҳнати келади. Кечалари ухламай, кундузлари дам олмай болага қараш керак бўлади. Уни ювибтараш, унга қараш осон бўлмайди. Кейинроқ ҳам болани таомлантириш, кийинтириш ва бошқа-бошқа ҳамма хизматлар онанинг масъулиятида бўлади.

Ота бу хизматларнинг барчасида деярли четда туради. Шунинг учун ҳам унинг боладаги ҳаққи онанинг ҳаққидан

кейинга қўйилган.

4222- وَعَنْهُ قَالَ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ مَنْ أَحَقُّ النَّاسِ بِحُسْنِ
الصُّحْبَةِ؟ قَالَ: أُمُّكَ ثُمَّ أُمُّكَ ثُمَّ أَبُوكَ ثُمَّ أَدْنَاكَ فَأَدْنَاكَ. رَوَاهُ
مُسْلِمٌ.

4222. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Бир киши:

«Эй Аллоҳнинг Расули, одамлар ичида яхшилик қилишимга ким ҳақлироқ?» деди.

«Онанг, сўнгра онанг, сўнгра онанг, сўнгра отанг. Сўнгра яқининг ва яқининг», дедилар».

Муслим ривоят қилган.

Шарҳ: Бу ҳадиси шариф ҳам олдингисини таъкиддаб келмоқда ва ота-онадан кейин бошқа насаб жиҳатидан улардан кейин турадиган яқин кишиларнинг ҳақларини баён қилмоқда.

Тўғри, Исломда фақат ота-онага яхшилик қилиш билан кифояланиб қолинмайди, балки бошқа қариндошларга ҳам яхшилик қилиш лозим бўлади.

4223- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: رَغِمَ أَنْفُهُ ثُمَّ رَغِمَ أَنْفُهُ ثُمَّ رَغِمَ
أَنْفُهُ قِيلَ: مَنْ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ مَنْ أَدْرَكَ وَالِدَيْهِ عِنْدَ الْكِبَرِ أَحَدَهُمَا
أَوْ كِلَيْهِمَا ثُمَّ لَمْ يَدْخُلِ الْجَنَّةَ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَالتِّرْمِذِيُّ.

4223. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам: «Бурни ерга ишқалсин! Сўнгра бурни ерга ишқалсин! Сўнгра бурни ерга ишқалсин!» дедилар. «Кимнинг, эй Аллоҳнинг

Расули!» дейилди. «Ота-онасининг иккисини ёки бирини катталиқ чоғида топиб, жаннатга кирмаган кимсанинг», дедилар».

Муслим ва Термизий ривоят қилишган.

Шарҳ: Бундан ота-она катта ёшга етганида уларнинг хизматини қилиш, розилигини олиш алоҳида аҳамият касб этиши чиқади. Албатта, ҳар қандай қарияни ҳам қарилиги учун ҳурмат қилинади.

Аммо қари ота-онани ҳам қарилиги учун, ҳам ота-оналиги учун эҳтиром қилиш керак бўлади. Ота-онаси ёки улардан бири қариб, катта ёшга етсалар уларни рози қилиш билан жаннатга кириш имкони очилар экан. Кимки ўша зўр фурсатдан вақтида фойдаланмаса, бурни ерга ишқалган билан баробар бўлар экан.

Шунинг учун ота-онани ҳар доим ҳурмат қилиш билан бирга, уларга қариган чоғларида алоҳида эҳтиром кўрсатмоқ лозим бўлар экан. Буни ҳеч ким ҳеч қачон унутмаслиги лозим.

4224- وَقَالَتْ أَسْمَاءُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا: قَدِمْتُ أُمِّي وَهِيَ مُشْرِكَةٌ فِي عَهْدِ قُرَيْشٍ إِذْ عَاهَدُوا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ مَعَ أَبِيهَا فَاسْتَفْتَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ فَقُلْتُ: إِنَّ أُمِّي قَدِمَتْ وَهِيَ رَاغِبَةٌ أَفَأَصِلُهَا؟ قَالَ: نَعَمْ صِلِي أُمَّكَ. رَوَاهُ الشَّيْخَانِ.

4224. Асмаа розияллоҳу анҳодан ривоят қилинади:

«Онам мушрик ҳолида келди. У Қурайшнинг аҳдига кирган эди. Улар унинг отаси ила Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам билан сулҳ тузган эдилар. Мен Набий соллаллоҳу алайҳи васалламдан фатво сўраб:

«Онам рағбат қилиб келди. Унга силаи раҳм

қилайми?» дедим.

«**Ҳа, онангга силаи раҳм қил», дедилар».**

Икки шайх ривоят қилганлар.

Шарҳ: Одатда, мушриклар ўша вақтда мусулмонлар билан уруш ҳолида бўлганлар ва душман исобланганлар. Улар билан дўстлик ва яхшилик алоқасини қилиш мумкин бўлмаган. Аммо Асмаа бинти Абу Бакр розияллоху анҳонинг оналари Маккадан Мадийнага рағбат қилиб, қизини кўргани келганида онанинг ҳаққи улуғлигидан Расулуллоҳ соллаллоху алайҳи васаллам унга силаи раҳм қилишга изн берганлар.

Шундан ота-она мушрик бўлса ҳам уларга яхшилик қилиш мумкинлиги ҳукми келиб чиққан.

4225- عَنْ بَهْزِ بْنِ حَكِيمٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ مَنْ أَبْرُ؟ قَالَ: أُمُّكَ ثُمَّ أُمُّكَ ثُمَّ أُمُّكَ ثُمَّ أَبَاكَ ثُمَّ الْأَقْرَبَ فَلَا اقْرَبَ، لَا يَسْأَلُ رَجُلٌ مَوْلَاهُ مِنْ فَضْلٍ هُوَ عِنْدَهُ فَيَمْنَعُهُ إِلَّا دُعِيَ لَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَضْلُهُ الَّذِي مَنَعَهُ شُجَاعًا أَفْرَعًا. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ.

4225. Баҳз ибн Ҳакимдан, у киши отасидан, у киши бобоси розияллоху анҳулардан ривоят қилинади:

«Эй Аллоҳнинг Расули, кимга яхшилик қилай?» дедим.

«**Онангга, сўнгра онангга, сўнгра онангга, сўнгра отангга. Сўнгра яқинингга ва яқинингга. Бир киши ўз яқинидан унинг ортиқча нарсасини сўраса-ю, у ҳалиги нарса олдида бўла туриб бермаса, албатта, қиёмат куни ўша ўзи ман қилган ортиқча нарсаси заҳарли илон ҳолида унга чақирилади», дедилар».**

Абу Довуд ва Термизий ривоят қилишган.

Шарк: Ушбу ҳадиси шарифнинг аввалги онага, отага ва яқинларига яхшилик қилишга чорловчи қисми юқорида ўтди. Ҳадиснинг қолган, янги қисмида Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам имкони бўла туриб, яқинларига яхшилик қилмаган одамнинг охиратдаги ҳоли қандай бўлиши ҳақида хабар бермоқдалар.

«Бир киши ўз яқинидан унинг ортиқча нарсасини сўраса-ю, у ҳалиги нарса олдида бўла туриб, бермаса, албатта, қиёмат куни ўша ўзи ман қилган ортиқча нарсаси заҳарли илон ҳолида унга чақирилади».

Ўша чақирилган ўта заҳарли илон уни роса боплаб чақади. Унинг бу дунёда имкони бўла туриб, яқинларига яхшилик қилмаганининг жазоси шу бўлади. Аллоҳ субҳанаҳу ва таоло бундай ҳолатдан барчамизни Ўзи асрасин.

Ушбу ҳадиси шарифдан олинадиган фойдалар:

1. Энг аввал ота-онага яхшилик қилиш зарурлиги.
2. Онанинг фарзанддаги ҳаққи отаникидан кўра муқаддам ва таъкидланган эканлиги.
3. Яқин қориндошларга ота-онадан кейинги ўринда яхшилик қилиш лозимлиги.
4. Яқин кишилар ортиқча нарсани сўраганларида дарҳол бериш лозимлиги.
5. Ўзидаги ортиқча нарсаларни яқинларига бермаган одам қиёмат куни азобга дучор бўлиши.
6. Қиёмат куни азобга қолиш фақат фарзу вожибни тарк қилиш ёки ҳаром ишни қилиш билан бўлишини эътиборга оладиган бўлсак, имкони бўла туриб, яқин қориндошларга силаи раҳм қилмаслик ҳам ҳаром экани келиб чикди.

وَأَخَاكَ وَمَوْلَاكَ الَّذِي يَلِي ذَاكَ حَقٌّ وَاجِبٌ وَرَحِمٌ مَوْصُولَةٌ. رَوَاهُ أَبُو
دَاوُدَ.

4226. «Эй Аллоҳнинг Расули, кимга яхшилик қилай?» дейилди.

«Онангга, отангга, опасинглингга, ака-укангга. Сўнгра уларга яқин келадиган яқинингга. Бу вожиб ҳақдир ва силаи раҳмдир», дедилар».

Абу Довуд ривоят қилган.

Шарҳ: Бу ҳадиси шарифда яхшиликка ҳақдорлик борасида она-отадан кейинги ўринда турадиган баъзи яқинлар ҳам зикр қилинмоқда. Шу ерда ота-она деганда катта она ва катта оталар ҳам киришини айтиб ўтмоқ лозимдир. Чунки ота сўзи боболарни ҳам, она сўзи момоларни ҳам ўз ичига олади.

Ана ўшалардан кейинги ўринда куйидагилар турар экан:

1. Опасингиллар.
2. Ака-укалар.
3. Улардан кейин келадиган яқинлар.

Шу ерда аёл бўлганлари учун опасингиллар ака-укалардан олдин кўйилганини аллоҳида таъкидлашимиз лозим.

Бу ҳадиси шарифда зикр қилинганларга яхшилик қилиш вожиб ҳақ экан. Ким ўшаларга яхшилик қилса, силаи раҳм қилган бўлар экан.

4227- عَنْ ابْنِ عُمرَ ط أَنَّ رَجُلًا مِنَ الْأَعْرَابِ لَقِيَهُ بِطَرِيقٍ
مَكَّةَ فَسَلَّمَ عَلَيْهِ ابْنُ عُمرَ وَحَمَلَهُ عَلَى حِمَارٍ كَانَ يَرْكَبُهُ وَأَعْطَاهُ عِمَامَةً
كَانَتْ عَلَى رَأْسِهِ فَقَالَ ابْنُ دِينَارٍ: أَصْلَحَكَ اللَّهُ، إِنَّهُمْ الْأَعْرَابُ وَهُمْ

يَرْضَوْنَ بِالْيَسِيرِ، فَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ: إِنَّ أَبَا هَذَا كَانَ وَدًّا لِعُمَرَ بْنِ
الْخَطَّابِ وَإِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: إِنَّ أَبْرَّ الْبِرِّ صَلََةُ الْوَلَدِ أَهْلًا
وَدًّا أَبِيهِ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَأَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ.

4227. *Ибн Умар розияллоху анхудан ривоят қилинади:*

«Бир аъробий Макканинг йўлида у кишига учраб қолди. Ибн Умар унга салом берди ва уни ўз эшагига миндириб олди. Кейин унга бошидаги салласини берди.

Шунда Ибн Дийнор унга:

«Аллоҳ сенинг ишингни ўнгласин. Булар аъробийлар. Улар оз нарсага ҳам рози бўлаверадилар», деди.

Абдуллоҳ бунга жавобан:

«Бунинг отаси Умар ибн Хаттобнинг оғайниси эди. Мен Расулуллоҳ соллаллоху алайҳи васалламнинг «Албатта, яхшиликларнинг яхшилиги бола отасининг оғайнисига сила қилишидир» деганларини эшитган эдим», деди».

Муслим, Абу Довуд ва Термизийлар ривоят қилишган.

Шарҳ: Ўта илмли саҳобалардан бўлган машҳур саҳобий Абдуллоҳ ибн Умар розияллоху анху Набий соллаллоху алайҳи васалламнинг суннатларига амал қилишда ҳаммага ўрнак бўладиган даражада эдилар. У киши Набий соллаллоху алайҳи васалламдан содир бўлган амалларнинг ҳар бир катта-кичигига ўта аниқ билан эргашар эдилар.

Ана ўша зот Набий соллаллоху алайҳи васалламнинг «Албатта, яхшиликларнинг яхшилиги бола отасининг оғайнисига сила қилишидир» деган сўзларига амал қилиб оталари Умар ибн Хаттоб розияллоху анхунинг аъробий дўсти ўғлига ҳурмат-эҳтиром кўрсатган эканлар.

Эътибор берайлик-а, дўстнинг ўзига эмас, дўстнинг

ўғлига. Эътибор берилганда ҳам бирга кетаётган ҳамроҳлар ажабланадиган ва сабри чидамай танбех берадиган нарсага эътибор берилган.

Бундан нафақат отанинг ўзига яқин қориндошларига, балки унинг оғайниларига ҳам яхшилик қилиш фарзанднинг бурчи эканлиги чиқади.

4228- وَعَنْهُ قَالَ: كَانَتْ تَحْتِي امْرَأَةٌ وَكُنْتُ أُحِبُّهَا وَكَانَ عُمَرُ

يَكْرَهُهَا فَأَمَرَنِي بِطَلَاقِهَا فَأَبَيْتُ فَذَكَرَ عُمَرُ ذَلِكَ لِلنَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ: طَلَّقْهَا. رَوَاهُ أَصْحَابُ السُّنَنِ.

4228. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Менинг бир хотиним бор эди. Унга муҳаббатим бор эди. Умар уни ёқтирмас эди. Бас, менга уни талоқ қилиш ҳақида амр қилди. Мен бош тортдим. Умар буни Набий соллаллоҳу алайҳи васалламга зикр қилди. Шунда У зот (менга):

«Уни талоқ қил», дедилар».

«Сунан» соҳиблари ривоят қилишган.

Шарҳ: Уламо аҳли бу амр фақат Умар ибн Хаттоб розияллоҳу анҳуга хос. Бошқаларга жорий бўлмайди, дейдилар. Чунки Умар ибн Хаттоб розияллоҳу анҳу ўша аёлни Аллоҳ учун ёқтирмаган эдилар. У киши уни ушлаб туриш шариатга тўғри келмаслигини яхши билар эдилар. Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам ҳам бу ҳақиқатларни билганларидан Абдуллоҳ ибн Умар розияллоҳу анҳуга ўз хотинини талоқ қилишга амр қилганлар.

Бошқа ҳолатларда бировнинг амрига биноан хотинни талоқ қилиш йўқ.

4229- وَجَاءَ رَجُلٌ مِنْ بَنِي سَلَمَةَ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ هَلْ

بَقِيَ مِنْ بَرِّ أَبِيٍّ شَيْءٌ أَبْرَهُمَا بِهِ بَعْدَ مَوْتِهِمَا؟ قَالَ: نَعَمْ الصَّلَاةُ عَلَيْهِمَا وَالِاسْتِغْفَارُ لَهُمَا وَإِنْفَادُ عَهْدِهِمَا مِنْ بَعْدِهِمَا وَصَلَّةُ الرَّحِمِ الَّتِي لَا تُوصَلُ إِلَّا بِهِمَا وَإِكْرَامُ صَدِيقَيْهِمَا. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَابْنُ أَبِي

4229. Бани Саламадан бир киши келиб:

«Эй Аллоҳнинг Расули! Ота-онамнинг вафотларидан кейин уларга қилишим керак бўлган яхшиликлардан бирор яхшилик қолдими?» деди.

«Ҳа. Уларнинг ҳаққига дуо қилиш, уларга истиғфор айтиш, улардан кейин аҳдларига вафо қилиш, улар воситаси ила қилинадиган силаи раҳмни қилиш ва уларнинг дўстларини икром қилиш», дедилар».

Абу Довуд ва Байҳақий ривоят қилишган.

Шарҳ: Бу ҳадиси шарифда фарзанд ўз ота-онасига қиладиган яхшилик уларнинг вафотларидан кейин ҳам давом этиши лозимлиги баён қилинмоқда. Мазкур давом этилиши лозим ишлар қуйидагилардан иборат:

1. Уларнинг ҳаққига дуо қилиш.

Фарзанднинг ота-она олдидаги бурчларидан бири унинг ота-онаси ҳаққига уларнинг вафотидан кейин дуо қилиб туришидир. Чунки бола ота-онасига дуо қилса, уларнинг савобига савоб қўшилиб туришига сабаб бўлади.

Имом Бухорий Абу Ҳурайра розияллоҳу анхудан Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ушбу муборак ҳадисларини келтирганлар:

«Агар банда вафот этса, унинг савоб келтирадиган барча амаллари кесилади, лекин садакаи жория, манфаат берадиган илм ва унга дуо қиладиган солиҳ фарзанддан

кесилмайди», деганлар.

Имом Бухорий «Ал-Адаб ал-Муфрад» китобида келтирадилар:

Абу Ҳурайра розияллоху анҳудан ривоят қилинади:

«Маййитнинг ўлганидан кейин даражаси кўтарилади.

Бас, у:

«Эй Роббим! Бу нима?» дейди.

«Боланг сенга истиғфор айтди», дейилади».

Албатта, инсон ўлгандан кейин унинг ўзи амал қилиш имконидан маҳрум бўлади. У ҳеч нарса қила олмай кутиб туришдан бошқа нарсага ярамаган ҳолда бўлади.

Аммо бир кишининг ўлганидан кейин даражаси кўтарилади. Бундан ўша банданинг ўзи ҳам ҳайрон. Қандай қилиб ўлиmidан кейин унинг даражаси кўтарилиши мумкин? Бу ажабланиш уни Аллоҳ таолога савол беришга ундайди. Бас, у:

«Эй Роббим! Бу нима?» дейди.

Унинг ажабланиш ила берган саволига жавобан:

«Боланг сенга истиғфор айтди», дейилади».

Абу Ҳурайра розияллоху анҳунинг бу гапларидан боланинг истиғфори - мағфират сўраши туфайли унинг вафот этиб кетган ота-онасининг охиратдаги даражаси кўтарилиши билиб олинади.

Шунинг учун ота-онасига уларнинг ўлиmidан кейин яхшилик қилмоқчи, уларнинг ортидан савоб етказмоқчи ва охиратдаги мақоми яхшиланиб даражаси юқорилашини истаган фарзанд уларга мағфират сўраб дуода бўлиши лозим.

2. Уларга истиғфор айтиш.

Яъни, фарзанд вафот этиб кетган ота-оналари учун Аллоҳ таолога истиғфор айтиб туриши керак. Бу унинг вафот этган ота-онаси олдидаги бурчидир.

3. Улардан кейин ахдларига вафо қилиш.

Яъни, ота-онанинг васиятларини амалга ошириш. Бу ҳам фарзанднинг вафот этиб кетган ота-она олдидаги бурчидир.

4. Улар воситаси ила қилинадиган сила раҳмни қилиш.

Ота-онанинг воситаси ила қилинадиган силаи раҳмларга амаки-тоға ва амма-холаларга қилинадиган яхшиликлар киради.

5. Уларнинг дўстларини икром қилиш.

Бу иш ҳам фарзанднинг вафот этиб кетган ота-она олдидаги бурчларидан ҳисобланади.

Имом Бухорий ривоят қилган ҳадисда айтилади-ки:

«Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламга бир киши савол қилиб: «Ё Расулуллоҳ! Ота-онамга вафотларидан кейин ҳам мен қила оладиган эзгу амаллар қолдими?» деди.

«Ҳа, тўрт хислат бор: уларнинг ҳаққига дуо қилиш, гуноҳларини кечмакни Аллоҳ таолодан сўраш, уларнинг насиҳат ва шаръий васиятларини бажариш, дўст-биродарларини иззат-икромда тутиш ва ота-она тарафидан бўладиган қариндошликни давом эттиришдир», дедилар.

Абдуллоҳ ибн Аббосдан келган бу ҳадисда айтилади:

«Бир киши Расулуллоҳга:

«Ё Расулуллоҳ! Онам вафот этди, лекин васият қилмади. Мен унинг номидан садақа берсам фойдаси тегадими?» деди.

«Ҳа», дедилар у зот».

Имом Бухорий ривоят қилган.

Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам яна бир ҳадиси шарифларида равшанроқ қилиб:

«Отангнинг дўстлигини риоя қил, Аллоҳ таоло сенинг

нурингни ўчирмайди», деганлар.

Яъни, бу отанг билан дўстлашган одамлардан алоқангни узма, деган сўз.

4230- عَنْ أَبِي الطُّفَيْلِ τ قَالَ: رَأَيْتُ النَّبِيَّ ρ يَتَقَسَّمُ لَحْمًا بِالْجُعْرَانَةِ وَأَنَا يَوْمَئِذٍ غُلَامٌ أَحْمَلُ عَظْمَ الْجُرُورِ إِذْ أَقْبَلَتِ امْرَأَةٌ حَتَّى دَنَتْ مِنَ النَّبِيِّ ρ فَقَامَ إِلَيْهَا فَبَسَطَ لَهَا رِدَاءَهُ فَحَلَسَتْ عَلَيْهِ فَقُلْتُ: مَنْ هِيَ؟ فَقَالُوا: هَذِهِ أُمُّهُ الَّتِي أَرْضَعَتْهُ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

4230. Ибн ат-Туфайл розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васалламни Жиъронада гўшт тақсимлаётганларини кўрдим. Ўша вақтда мен ёш бола эдим. Туянинг суягини ташиб турган эдим. Бирдан бир аёл келиб қолди ва Набий соллаллоҳу алайҳи васалламга яқинлашди. У зот уни кўриб ўринларидан турдилар ва унга ридоларини ёздилар. У унинг устига ўтирди. Мен:

«Бу ким?» дедим.

«У зотни эмизган оналари», дейишди».

Абу Довуд ривоят қилган.

Шарҳ: Тукқан она тугул эмизган онани ҳам эҳтиром қилиш лозим экан. Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам ўзларини эмизган аёлга кўрсатган олиймаком ҳурматлари ҳаммага ўрнак бўлиши лозим. Агар эмизган онага шунчалар эҳтиром бўлса, тукқан ва эмизган ҳамда ювибтараб ўстирган онага бўладиган яхшилик ва ҳурматни ҳар ким ўзи билиб олавериши керак.

4231- عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ τ أَنَّ رَجُلًا آتَاهُ فَقَالَ: إِنَّ لِي امْرَأَةً

وَإِنَّ أُمَّي تَأْمُرُنِي بِطَلَاقِهَا قَالَ أَبُو الدَّرْدَاءِ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ
 يَقُولُ: الْوَالِدُ أَوْسَطُ أَبْوَابِ الْجَنَّةِ فَإِنْ شِئْتَ فَأَضِعْ ذَلِكَ الْبَابَ أَوْ
 احْفَظْهُ.

4231. Абу Дардо розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«У кишининг олдига бир одам келиб:

«Менинг хотиним бор. Онам менга уни талоқ қилишни амр қилади?» деди.

Шунда Абу Дардо:

«Мен Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг «Албатта, волид жаннатнинг энг яхши эшигидир», деганларини эшитганман. Хоҳласанг уни зое қил, хоҳласанг муҳофаза қил», деди».

Шарҳ: Бу гап билан ота-онанинг эҳтироми қанчалар зарур нарсa эканлиги таъкидданмоқда. Аммо бундан ота ёки она боласига хотинингни талоқ қил деса, қилиш керак бўлиб қолади, деган гап чиқмайди. Бу ҳақда олдин ҳам сўзланди.

Қолаверса, ота-оналар болаларига шариат ҳукмидан ташқари сабаблар туфайли, хотинингни талоқ қил, демасликлари зарур.

Мабодо шу каби ҳолатлар содир бўлиб қолса ҳам, фарзанд ишни яхшилик билан ҳал қилиши, ота-онасини ҳам рози қилиб, хотинини ҳам талоқ қилмаслиги лозим.

4232- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو τ عَنْ النَّبِيِّ ρ قَالَ: رَضَا
 الرَّبُّ فِي رَضَا الْوَالِدِ وَسُخْطِ الرَّبِّ فِي سُخْطِ الْوَالِدِ.

4232. Абдуллоҳ ибн Амр розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Роббнинг розилиги ота-онанинг розилигидадир. Роббнинг норозилиги ота-онанинг норозилигидадир», дедилар».

Шарҳ: Шунинг учун Аллоҳ таолони рози қиламан деган киши Аллоҳ таоло чизган чегарада ота-онасини рози қилишга ҳаракат қилмоғи лозим. Аллоҳ таолони норози қилмайман деган одам Аллоҳ таоло чизган чегарада ота-онасини норози қилмасликка ҳаракат қилмоғи лозим.

Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам «Холиқнинг маъсиятида махлуққа итоат йўқ», деганлар. Яъни, бандани рози қиламан деб, Аллоҳ таолони норози қиладиган нарсани қилиб бўлмайди.

Мусулмон фарзанд ота-онасини рози қилиш учун барча яхшиликларни қилиши матлуб. Аммо бу ишлар шариат кўрсатмаларидан заррача ҳам четга чиқмаслиги лозим. Акс ҳолда банда Аллоҳ таолонинг олдида гуноҳкор бўлиб қолади.

4233- عَنْ الْبَرَاءِ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: الْحَالَةُ بِمَنْزِلَةِ الْأُمِّ.

4233. Баро розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам «Хола онанинг ўрнидадир», дедилар».

Шарҳ: Холанинг она ўрнида бўлиши эҳтиром бобидадир. Мерос бобида ёки бошқа ҳақ-ҳуқуқдар бобида эмас.

4234- وَجَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ ρ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي

أَصَبْتُ ذَنْبًا عَظِيمًا فَهَلْ لِي مِنْ تَوْبَةٍ؟ قَالَ: هَلْ لَكَ مِنْ أُمٍّ؟ قَالَ:

لَا، قَالَ: هَلْ لَكَ مِنْ خَالَةٍ؟ قَالَ: نَعَمْ قَالَ: فِرَّهَا. رَوَى هَذِهِ

4234. Бир киши Набий соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ҳузурлариға келиб:

«Эй Аллоҳнинг Расули! Мен катта гуноҳ қилдим. Энди мен учун тавба борми?» деди.

«Сенинг онанг борми?» дедилар.

«Йўқ» деди.

«Сенинг холанг борми?» дедилар.

«Ҳа», деди.

«Унга яхшилик қил», дедилар».

Тўртовини Термизий ривоят қилган.

Шарҳ: Онага яхшилик қилиш қанчалик улуғ иш эканини қаранг! Бу иш гуноҳларни мағфират қилинишига ҳам сабаб бўлар экан. Агар онанинг ўзи ўтган бўлса, онанинг синглисига яхшилик қилиш ҳам гуноҳларни мағфират қилинишига сабаб бўлар экан.

Ҳеч бир дин, фалсафа ёки халқда Исломдаги каби ота-она улуғланмаган. Ота-онани эҳтиром қилиш уларни эъзозлаш бобида мусулмонлар каби одамлар бўлмаган. Бу улкан ҳақиқат мусулмон адабиётида ва шеъриятида ҳам ўз аксини топган. Қуйида ўша маълумотлардан баъзи намуналар келтирамиз:

Абдуллоҳ ибн Аббосдан ривоят қилинади:

«Қайси бир мусулмон фарзанди савоб умиди билан эрталаб ота-онасини зиёрат қилса, Аллоҳ таоло унга жаннатнинг икки эшигини очади. Агар улардан бирини зиёрат қилса, унга жаннатнинг бир эшигини очади. Бола ота-онасидан қайси бирини хафа қилгудай бўлса, уни рози қилмагунича Аллоҳ таоло ундан рози бўлмайди», дедилар.

Шунда бир киши:

«Агар ота-оналар болага зулм кўрсатган бўлса-чи?» деб сўради.

«Агар улар болаларига зулм кўрсатган бўлса ҳам бола уларни ранжитмаслиги керак», дедилар Абдуллоҳ ибн Аббос розияллоҳу анху.

Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам ҳузурларига бир киши келиб, жиҳодга ижозат сўради. Шунда Пайғамбар алайҳиссалом:

«Ота-онанг ҳаётми?» деб сўрадилар.

«Ҳа, ҳаёт», деди.

«Сен шу ота-оналаринг ҳақида жиҳод қил», дедилар.

Яъни: «Ота-онангнинг кўнглини олиш учун жон-жаҳдинг билан ҳаракат қил», деганлар.

Абдуллоҳ ибн Масъуд розияллоҳу анхудан ривоят қилинади:

«Мен Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламдан:

«Қайси амал Аллоҳ таолога севимлироқ?» деб сўрадим.

«Фарз намозларни ўз вақтида адо этмоқлик», дедилар.

«Сўнг қайсиниси?» дедим.

«Ота-онасига яхшилик қилмоқ», дедилар.

«Ундан сўнг яна қайсиниси севикли?» дедим.

«Сўнг Аллоҳ таоло йўлида жиҳоддир», дедилар.

Бухорий ва Муслим ривоят қилишган.

Бу ҳадис аниқ шуни кўрсатадики, ота-онага яхшилик Исломдаги энг оғир ва шарафли вазифа бўлмиш жиҳоддан ҳам олдин зикр қилиниб, афзал кўрилган. Ҳатто жиҳодда ҳалок бўлиб кетиш эҳтимолига қарамай, унинг мартабаси ота-онага қилинган яхши муомаладан кейинга кўйилишидан ҳам фарзанд олдида ота-она ҳаққининг нақадар улугъ эканлигини, агар шу ҳадиси шарифларга биноан иш қилса, фарзанд қанчалик савобларга эришишини яққол билса бўлади.

Жаноби Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Жаннат ҳиди беш юз йиллик масофадан сезилади. Унинг ҳидини ота-онасига оқ бўлган, гуноҳкор ва

қариндошларидан алоқасини узган киши билмайди», дедилар.

Табароний ривоят қилган.

Фарзанд ота-она ўзига тўқ бўлса ҳам уларнинг нафакотини яхшилаш, нафақа бериб туриш, уларни сўрашга муҳтож қилмай ёки миннат қилмай иззат кўрсатиши лозим. Оталари заифлашган, қартайган вақтларида фарзанддари уларнинг ҳаққини адо қилишларини Ислом биринчи ўринга қўяди.

Ислом шариати қодир фарзандларга ожиз бўлмиш ота-оналар ҳаққини кафолатга олишга ҳукм этади. Ишни уларнинг ўзларига топширмайди, балки бу кафолат фарздирки, агар вақтида вафо қилмаса ҳам кейинчалик қазоси вожиб бўлади.

Бола ота-онасига қанчалик эҳсон қилмасин, қанчалик ўзидан ортиқ кўрмасин, ҳеч вақт ўзи дунёга келишига сабаб бўлган мукофотни қайтара олмайди.

Абу Хурайра розияллоҳу анхудан ривоят қилинган бу ҳадисда Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам шундай деганлар:

«Бола отаси мукофотини қайтара олмайди. Фақат отаси куллик азобида юрган бўлса, фарзанд уни сотиб олиб, озод қилса, ина, мукофот бўлиши мумкин».

Абу Бурда ибн Абу Муъай ал-Ашъарийнинг айтишларича:

«Абдуллоҳ ибн Умар бир яманлик киши ўз онасини елкасига опичиб, хонаи Каъбани тавоф қилдириб юрганини кўрибдилар. У одам тинмай қуйидаги байтни ўқиб юаркан:

«Онаизори учун бўйнини эгган теваман, Тева минган она ҳориса-да, мен ҳоримам».

У бу байтни ўқиркан, Абдуллоҳга қараб:

«Эй Абдуллоҳ ибн Умар. Мана шу хизматим билан мен онамнинг ҳаққини адо қила олдимми?» деб сўрабди.

«Йўқ, бу хизматинг сени туғиш пайтида онангни қийнаб тутган тўлғокларнинг биттасига ҳам тенг бўлолмайди», дебди Абдуллоҳ ибн Умар розияллоҳу анҳу.

Бухорий ривоят қилган.

Фарзанд ота-она хизматида доимо шай туриши, ҳатто мушрик бўлсалар ҳам уларнинг розилигини топиши, вафотларидан сўнг шариат ҳукмига кўра ҳақдарини адо этиши лозим бўлади.

Шунга кўра ота-она томонидан яқин қариндошлик алоқаси бор кишилардан ҳам алоқани узмаслик вожиб. Яна ота-она ҳақларига ҳаёт вақтларида ҳам, вафотларидан кейин ҳам дуода бўлиб туриш керак.

ومنه بر الأبناء

ФАРЗАНДЛАРГА ЯХШИЛИК ҚИЛИШ

4235- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ τ قَالَ: قَبَّلَ رَسُولُ اللَّهِ ρ الْحَسَنَ بْنَ

عَلِيٍّ وَعِنْدَهُ الْأَقْرَعُ بْنُ حَابِسٍ التَّمِيمِيُّ جَالِسًا فَقَالَ: إِنَّ لِي عَشْرَةً
مِنَ الْوَلَدِ مَا قَبَّلْتُ مِنْهُمْ أَحَدًا فَنَظَرَ إِلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ ρ ثُمَّ قَالَ: مَنْ
لَا يَرْحَمْ لَا يُرْحَمْ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ.

4235. Абу Ҳурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Расулulloҳ соллаллоҳу алайхи васаллам ўз хузурларида ал-Акраъ ибн Ҳобис Таймий ўтирганида Ҳасан ибн Алини ўптилар. Шунда у:

«Менинг ўнта болам бор. Улардан бирортасини ўпганим йўқ», деди.

Бас, Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам унга назар солдилар ва:

«Раҳм қилмаганга раҳм қилинмас», дедилар».

Бухорий, АбуДовуд ва Термизий ривоят қилишган.

Шарҳ: Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам ўта болажон зот эдилар. У зот болалар ичида ўз набиралари имом Ҳасан ва имом Ҳусайнларни жуда ҳам яхши кўрар ва уларга меҳрибонлик кўрсатар эдилар.

Ушбу ривоятда у зот соллаллоҳу алайҳи васалламнинг имом Ҳасан розияллоҳу анҳуга кўрсатган меҳрлари, саҳобалардан бирларининг бунга бўлган муносабатлари ва бу муносабатни Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам томонларидан баҳоланиши ҳақида сўз кетмоқда.

Ушбу ҳадиси шарифдан олинадиган фойдалар:

1. Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ёш болаларни ўпиб туришлари. Бундан бошқалар ҳам шуни қилишлари жоизлиги чиқади.

2. Боласини ўпиш унга раҳм кўрсатиш экани.

3. Киши бировга, хусусан, ўз боласига раҳм қилмаса, Аллоҳ таоло ҳам ўша кишига раҳм қилмаслиги.

4236- وَقَالَ أُسَامَةُ بْنُ زَيْدٍ ط: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَأْخُذُنِي

فَيُقْعِدُنِي عَلَى فَخِذِهِ وَيُقْعِدُ الْحَسَنَ عَلَى فَخِذِهِ الْأُخْرَى ثُمَّ يَضُمُّهُمَا

ثُمَّ يَقُولُ: اللَّهُمَّ ارْحَمْهُمَا فَإِنِّي أَرْحُمُهُمَا. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

4236. Усома ибн Зайд розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам мени олиб сонларига ўтказар эдилар. Ҳасанни эса, бошқа сонларига ўтказар эдилар. Сўнгра сонларини бир-бирига қўшиб туриб:

«Эй Аллоҳим! Иккисини раҳм қилгин, мен уларга

рахм қилурман», дер эдилар».

Бухорий ривоят қилган.

Шарҳ: Ушбу ҳадиси шарифдан олинадиган фойдалар:

1. Бировнинг боласини ҳам кучоғига олиб ўтириш мумкинлиги.

2. Икки болани кучокқа олиб ўтириш жоизлиги.

3. Аллоҳ таолога болаларга раҳм қилишни сўраб дуо қилиб туриш кераклиги.

4237- عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: جَاءَ أَعْرَابِيٌّ إِلَى

النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ: أَتُقَبِّلُونَ الصَّبِيَّانَ! فَمَا نُقَبِّلُهُمْ فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: أَوْأَمْلِكُ لَكَ أَنْ نَزَعَ اللَّهُ مِنْ قَلْبِكَ الرَّحْمَةَ. رَوَاهُ الشَّيْخَانِ.

4237. Оиша розияллоҳу анҳодан ривоят қилинади:

«Бир аъробий Набий соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ҳузурларига келди ва:

«Сизлар болаларни ўпасизларми? Биз уларни ўпмаймиз», деди.

Шунда Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам: «Аллоҳ қалбингдан раҳматни суғуриб олган бўлса, мен нима ҳам қила олар эдим», дедилар».

Икки Шайх ривоят қилишган.

Шарҳ: Бундан болаларни ўпиб туриш қалбда раҳмат борлигининг аломати экани келиб чиқади. Аксинча, болаларни ўпмаслик Аллоҳ таоло ўша одамнинг қалбидан раҳматни суғуриб олганининг аломатидир.

4238- وَعَنْهَا قَالَتْ: جَاءَنِي امْرَأَةٌ وَمَعَهَا ابْنَتَانِ تَسْأَلْنِي فَلَمْ

تَجِدْ عِنْدِي غَيْرَ تَمْرَةٍ وَاحِدَةٍ فَأَعْطَيْتُهَا فَقَسَمَتْهَا بَيْنَ ابْنَتَيْهَا ثُمَّ قَامَتْ

فَخَرَجَتْ فَدَخَلَ النَّبِيُّ ﷺ فَحَدَّثَتْهُ فَقَالَ: مَنْ بُلِيَ مِنْ هَذِهِ الْبَنَاتِ
بِشَيْءٍ فَأَحْسَنَ إِلَيْهِنَّ كُنَّ لَهُ سِتْرًا مِنَ النَّارِ. رَوَاهُ الشَّيْخَانِ
وَالترمذِيُّ.

4238. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Хузуримга бир аёл ўзининг икки қизи билан тиланчилик қилиб келди. У менда бир дона хурмодан бошқа нарса топмади. Бас, мен ўшани унга бердим. У эса уни икки қизига тақсимлаб берди. Сўнгра туриб чиқиб кетди. Кейин Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам кирдилар. Мен у зотга сўзлаб бердим. Шунда у зот:

«Ким ушбу қизлардан бирор нарса ила синалса, у уларга яхшилик қилса, улар унга дўзахдан парда бўлурлар», дедилар».

Бухорий ва Термизий ривоят қилишган.

Шарҳ: Бу ҳадиси шарифда ўша вақтда Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам ва у зотнинг оилалари қанчалар содда, оддий ва камтарона ҳаёт кечирганлари билан танишмокламиз. Қаранг, шундай улуғ зотнинг уйларида тиламчига бериш учун бир дона хурмодан бошқа нарса топилмаса! Аммо ўша бир дона ҳам ҳақдорга берилди.

Ўша тиламчи аёл ҳам ночорлигидан бу ишни қилаётган экан. Дарҳол ўша бир дона хурмони икки қизига бўлиб берди. У ўша қизлари учун яхшилик қилди ва Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламдан у дунёда дўзах ўтидан пардаланиш ваъдасини олди.

Ушбу ҳадиси шарифдан олинандиган фойдалар:

1. Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам ва Оиша онамиз розияллоҳу анҳо ўта камтар ва камбағал ҳаёт кечирганлари.

2. Ўша пайтда ночорликдан қизларини эргаштириб тиламчилик қилиб юрган аёллар бўлганлиги.

3. Ҳақдор тиламчи келганида бир дона хурмо бўлса ҳам бериш кераклиги.

4. Оналар қизларга меҳрибон бўлишлари зарурлиги.

5. Қиз фарзандга яхшилик қилиш алоҳида тақдирга сазовор иш эканлиги.

6. Қиз фарзандга кўрсатилган яхшилик ўша яхшиликни қилган шахс учун қиёматда дўзахдан парда бўлиши.

Демак, қиз фарзанди бор кишилар уларга кўпроқ яхшилик қилмоқлари керак экан.

4239- وَلِمُسْلِمٍ وَالتِّرْمِذِيِّ: مَنْ عَالَ جَارَتَيْنِ حَتَّى يُدْرِكَا
دَخَلَتْ أَنَا وَهُوَ الْجَنَّةَ كَهَاتَيْنِ.

4239. Муслим ва Термизийнинг ривоятида:

«Ким икки қизнинг то улар вояга етгунларича оғирини кўтарса, у мен билан бирга худди мана бу иккисига ўхшаб жаннатга киради», дедилар».

Шарҳ: Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам кўрсаткич ва ўрта бармоқларини бир-бирига жуфтлаб туриб шу сўзни айтганлар. Албатта, биттами-иккитами қизни тарбиялаб вояга етказиб, жойларини топиб жойлаш осон иш эмас.

Одатда, кишилар табиатида ўғил фарзандга нисбатан мойиллик бўлиб туради. Қизларга эса, исломий тарбия кўрмаган кишиларда, бир оз эътиборсизлик бўлади.

Шунинг учун ҳам шариатимиз таълимотларида қизлар тарбияси учун қилинган ваъдаларга алоҳида урғу берилган. Ушбу ҳадиси шарифда ҳам икки қизни тарбиялаб вояга етказган кишига Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам билан биргаликда жаннатга кириш ваъда қилинмоқда. Аллоҳ таоло ўшалардан бўлишни насиб

ЭТСИН.

4240- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: مَنْ كَانَ لَهُ ثَلَاثُ بَنَاتٍ أَوْ ثَلَاثُ أَخَوَاتٍ أَوْ ابْنَتَانِ أَوْ أُخْتَانِ فَأَحْسَنَ صُحْبَتَهُنَّ وَاتَّقَى اللَّهَ فِيهِنَّ فَلَهُ الْجَنَّةُ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ.

4240. Абу Саъид Худрий розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Кимнинг учта қизи бўлса ёки учта синглиси бўлса, ёхуд икки қизи, ёки икки синглиси бўлса, у уларнинг суҳбатини яхши қилган бўлса ва уларнинг ҳаққида Аллоҳга тақво қилган бўлса, унга жаннат берилур», дедилар».

Термизий ва Абу Довуд ривоят қилишган.

Шарҳ: Бу ҳадиси шарифдан киши ўз қиз фарзандлари тарбиясига қанчалик савоб олган бўлса, сингиллари тарбияси учун ҳам шунчалик савоб олишини билиб оламиз.

4241- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: مَنْ كَانَتْ لَهُ أُنْتَى فَلَمْ يَيْدْهَا وَلَمْ يُهْنِهَا وَلَمْ يُؤْثِرْ وَلَدَهُ عَلَيْهَا أَذْخَلَهُ اللَّهُ الْجَنَّةَ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

4241. Ибн Аббос розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Кимнинг ҳузурида бир қиз бола бўлса-ю, уни тириклай кўмиб юбормаган, ихонат қилмаган ва ўз боласини ундан устун қўймаган бўлса, Аллоҳ уни

жаннатга киритади», дедилар».

Абу Довуд ривоят қилган.

Шарҳ: Исломдан олдинги жоҳилият одатига биноан, кизлар, ор келтиради деган ўй билан уларни тириклай кўмиб юборадиганлар ҳам бўлар эди. Ислом бу ваҳшиёна одатни ботил қилди ва қизларнинг тарбиясига катта эътибор берди.

Шунингдек, авваллари қиз болани хорлаш одат тусига кириб қолган эди. Ислом бу ёмон ишни ҳам ботил қилди ва қизларни алоҳида эъзозлашни йўлга қўйди.

Жоҳилият жамиятида ўғил бола киз боладан устун қўйилар эди. Ислом ҳамма болаларга бирдек қарашни йўлга қўйди.

Исломда қизларга эътибор билан қараш — жаннатга элтувчи амал, деб баҳоланди.

4242- عَنْ عُمَرَ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ τ قَالَ: زَعَمَتِ الْمَرْأَةُ
الصَّالِحَةُ خَوْلَةً بِنْتُ حَكِيمٍ أَنَّ النَّبِيَّ ρ خَرَجَ ذَاتَ يَوْمٍ وَهُوَ مُحْتَضِرٌ
أَحَدَ ابْنَيْ ابْنَتِهِ وَهُوَ يَقُولُ: إِنَّكُمْ لَتَبْخُلُونَ وَتُحِبُّونَ وَتُجْهَلُونَ وَإِنَّكُمْ
لَمِنْ رِيحَانِ اللَّهِ.

4242. Умар ибн Абдулазиз розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Солиха аёл Хавла бинти Ҳаким айтадики, Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам бир куни ўз қизларининг икки ўғлидан бирини кучоқларида олиб чиқиб: «Албатта, сизлар бахил қиласизлар, қўрқоқ қиласизлар ва жоҳил қиласизлар. Албатта, сизлар Аллоҳнинг райҳонидансизлар», дептилар».

Шарҳ: Ота-она кўпроқ нима қилса ҳам болам-чакам деб қилади. Кўпгина пайтларда ўзи учун қилмаган нарсани

ҳам боласи учун қилади. Ушбу ҳақиқатни Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам ўзларининг ушбу ҳадиси шарифларида баён қилмоқдалар.

«сизлар бахил қиласизлар»

Дарҳақиқат, киши боламга бўлсин деб, кўп нарсаларни бировларга бермай, бахиллик қилиб сақлаб туради. Боламини боқаман, кийинтираман, тарбиялайман деб, бахиллик қилади. Болам ўз тенг-қурлари ичида ўксимасин, унга у олиб берай, бу олиб берай деб, бахиллик қилади. Боламини ўқитаман, касбли-хунарли қиламан деб бахиллик қилади. Боламини оилали қиламан, уйли-жойли қиламан деб, бахиллик қилади. Боламга мендан кейин бирор нарса қолсин деб, бахиллик қилади.

«қўрқоқ қиласизлар»

Одам боласи ўзи учун қўрқоқлик қилмаса ҳам боласи учун қўрқоқдик қилади. У менга бир нарса бўлса, болам етим қолмасин деб, ўзини баъзи савобли ишлардан ҳам олиб қочади.

«жоҳил қиласизлар»

Одам ўз боласига яхшилик қиламан деб, билганини билмасликка олади. Кўпгина нарсалардан жоҳил қолади. Ушбу нарсаларнинг барчаси фарзанд учун қилинади. Чунки эй фарзандлар!

«Албатта, сизлар Аллоҳнинг райҳонидансизлар»

Киши райҳонни кўриб, уни хидлаб қанчалик баҳра олса, болаларини кўриб, улардан ҳам яхши баҳра олади. Зотан, ҳадиси шарифда таъкидлангандек, болалар оддий эмас, Аллоҳнинг райҳонларидир.

4243- عَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ ر عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: لَأَنْ يُؤَدَّبَ

الرَّجُلُ وَلَدَهُ خَيْرٌ مِنْ أَنْ يَتَصَدَّقَ بِصَاعٍ.

4243. Жобир ибн Самура розияллоҳу анҳудан ривоят

қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Киши учун ўз боласига одоб бермоғи унинг бир соъ садақа қилганидан яхшидир», дедилар».

Шарҳ: Баъзиларимиз савоб умидида қийналиб топган маблағларимиздан хайри-эҳсон, садақа қилиш пайдан бўламиз. Гоҳида бу сарф-харажатлар болаларимиз ҳисобидан бўлиши ҳам бор. Яъни, уларга ишлатилиши лозим бўлган маблағ савоб умидида садақага сарфланади.

Аслида эса, боланинг одобли бўлиши учун қилинган хизматнинг ўзи худди садақа қилганнинг савобини бераверади. Ота-она ўз фарзандига одоб берар экан, уларга садақа қилганлик савоби ёзилиб туради.

Бас, шундай экан, болаларга одоб беришда ғайратли бўлишни унутмаслигимиз керак.

Агар ҳар бир оила ўзининг ҳар бир боласини одобли этиб тарбияласа, оилалар одобли бўлади. Бундай одобли оилалардан ташкил топган жамият ҳам одобли бўлади. Бу эса, бутун дунё учун яхшилик бўлади.

4244- عَنْ أَيُّوبَ بْنِ مُوسَى عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ ۖ أَنَّ النَّبِيَّ
p قَالَ: مَا نَحَلَ وَالِدٌ وَلَدًا مِنْ نُحْلٍ أَفْضَلَ مِنْ أَدَبٍ حَسَنٍ. رَوَى هَذِهِ
الثَّلَاثَةُ التِّرْمِذِيُّ.

4244. Айюб ибн Мусо розияллоҳу анҳудан, у киши отасидан, у киши бобосидан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам: «Ота-она ўз боласига гўзал одобдан афзал нарса бера олмайди», дедилар».

Учовини Термизий ривоят қилган.

Шарҳ: Динларнинг мукаррами ва мукаммали бўлган Ислом мана ўн беш асрдирки инсонни тарбиялашни,

айниқса, болаларга одоб ва ахлоқдан пухта таълимтарбия беришни энг муҳим вазифа ўрнида кўриб келмоқда. Чунки жамият аъзоларининг яхши хулқли, ҳалол ва пок бўлишини орзу қилса, у, аммо ўша жамиятнинг келажаги бўлмиш болалар тарбияси ҳақида қайғурмасак, ниятларимиз сароблигича қолаверади.

Ислом бола тарбияси ҳақида у ҳали дунёга келмасдан анча олдин, оила куришга тайёргарлик кўриладиган пайтдан бошлаб қайғура бошлайди. Оила курилгач ҳам бу одоб ва ахлоқ дарси бир дақиқа ҳам тўхтамайди. Оила курилар экан, ота-онанинг ахлоқи, одобига, инсонийлигига алоҳида эътибор берилади. Сабаби улардаги хислат, фазилатлар ҳам, ёмон одатлар ҳам болага кўчиши исбот талаб этилмайдиган ҳақиқатдир.

Зеро, Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам ҳам:

«Сизлар ўзингизга муносиб жуфти ҳалолни ихтиёр қилинглар, чунки жуфтингизнинг феълатвори, хулқи наслингизда ўз аксини топади», деганлар.

Масалан, келин танлашда асосан, унинг диндорлигига, тақвосига эътибор беришни уқтирганлар. Чунки ана шундай онадан туғилган фарзандларни тарбиялаш нақадар осон. Тарихдан маълумки, дунёга довруғ солган аксари буюк алломаларга, фозилу уламоларга болалик пайтида оталари ҳаром касб билан топилган бирор лўқма ҳам таом едирмаган, оналари уларни бетаҳорат эмизишмаган.

Ахлоқий тарбия диний тарбия билан мустаҳкам боғлиқдир. Ислом динида ахлоқий тарбия диний тарбиянинг ажралмас қисми, десак, муболаға қилмаймиз. Зеро, дин яхши деб ҳисоблаган ва тарғиб этган нарсалар эзгулик ёмон деб ҳисоблаган ва ман этган нарсалар эса, ёвузликдир.

Шунингдек, дин буюрган, ҳаётда ва муомалада касб этишга тарғиб этган ахлоқ ва фазилатлар Ислом жамиятида қадрият, ҳусни хулқ ва маънавий фазилатлар

ҳисобланади.

Ахлоқий дунё ўз табиатига кўра динийдир: ахлоқи ва муомаласи гўзал бўлмаган мусулмоннинг дини ҳам мукамал ҳисобланмайди.

Ахлоқий тарбия ва уни амалга ошириш борасида Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг куйидаги муборак сўзлари ҳар бир мусулмон учун дастур бўлмоғи керак:

«Ҳеч бир ота ўзининг фарзандига яхши тарбия бериш ва одоб ўргатишдан ортиқ ҳада қилолмайди».

Имом Бухорий ривоят қилган.

«Эй Расулуллоҳ! Биз ота-онанинг ҳаққини билдик. Аммо фарзанднинг ҳаққи нимадан иборат?» деган саволга Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Унга чиройли исм қўйиб, гўзал одоб бериш», дедилар. Байҳақий ривоят қилган.

Имом Ибн Можа ривоят қилган ҳадиси шарифда Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Фарзандларингизни ҳурматланглар ва уларнинг одобини гўзал қилинглар», деганлар.

Хўш, исломий ва ахлоқий тарбия қай тартибда олиб борилади? Маълумки, оила фақат эр-хотиндан иборат бўлмайди. Балки Аллоҳ фарзанд берса, уларга ўғил-қизлар ҳам қўшилиб, оила катталашиб боради. Натижада ота-она, фарзандлар, ака-ука, опасингил - ҳаммаларининг ўртасида ҳам ўзаро муносабатлар бўлади.

Агар Аллоҳ фарзанд бериб, аёл ҳомиладор бўлса, у яхши ният ва истаклар билан ҳалоллик ва покликни янада кучайтиради. Ибодатлар қилиб фарзанднинг бахтини сўраб, дуолар қилади.

Фарзанд туғилганда эса, ота-она Аллоҳга шукрлар қилади. Агар чақалоқ қиз бўлса, хурсандлигини кўпроқ изҳор қилади. Чунки Аллоҳ таоло Қуръонда фарзанд беришни зикр қилганда олдин қизларни ёдга олган.

Кофирлар эса, қиз фарзанд кўришганда хафа бўлишар экан. Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ҳам кўп фарзандлари қиз бўлган.

У зот ўз ҳадисларидан бирида:

«Кимки қиз фарзанд кўриб, сабр қилиб яхши тарбияласа, улар ота-онаси учун қиёмат куни дўзахдан парда бўлади», деганлар.

Ўғил бўлсин, қиз бўлсин, бола Аллоҳ таолонинг улуғ неъматини ҳисобланади. Пайғамбаримиз Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Фарзанднинг ҳиди жаннатнинг ҳидидандир», деганлар.

Исломда янги кўзи ёриган аёлга алоҳида эътибор берилади. Айниқса, унга ўзига муносиб таомлар бериш ва яхши парвариш қилиш диний адабиётимизда алоҳида таъкидлаб айтилган.

Чақалоқнинг ўнг қулоғига азон, чап қулоғига такбир айтилади. Дуогўй кишилар ширинлик билан унинг танглайини кўтариб, ҳаққига дуо қилишлари ҳам яхши одат. Пайғамбаримиз алайҳиссалом доимо шундай қилганлар. Фарзанд туғилгандан кейин бир жонлик сўйиб «ақийқа» қилинади.

Араб тили қомусларидан бирида «ақийқа» ва «акқа» калималари чақалоқ туғилгандаги сочини олиш ва унинг таваллуди муносабати билан сўйиладиган қўйга айтилади, дейилган.

«Ақийқа»нинг шариатимиздаги ҳукмини уни адо этишга қодир бўлганлар учун аксар уламолар суннати муаккада деганлар. Бу хусусда Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламдан қуйидаги ҳадиси шариф ворид бўлган:

«Ҳар бир янги туғилган бола ақийқаси билан гаров қилингандир».

«Ақийқа»нинг ҳикматлари шундан иборатки, инсон фарзандининг ёруғ дунёга келиши Аллоҳнинг жуда катта

неъматидир. Она бўлмиш аёлнинг соғсаломат қолиши ва янги фарзанднинг дунёга келганлиги учун Аллоҳ таолога шукрона сифатида «ақийқа» қилиниб, янги туғилган фарзанднинг ҳифзи ва риояти Аллоҳ таолога ҳавола қилинади.

«Ақийқа» муносабати билан сўйиладиган жонлиқнинг шартлари худди қурбонлик қилинадиган ҳайвонларнинг шартлари кабидир. Қурбонликда нима жоиз бўлмаса, ақийқада ҳам ана шу нарсалар жоиз бўлмайди.

«Ақийқа» таомининг истеъмоли ҳам қурбонликники кабидир. Таомни бошқаларга едириш, садақа қилиш билан бирга, эҳсон соҳиби унинг бир қисмини оила аъзолари билан танаввул қилишлари жоиз.

Пайғамбаримиз Муҳаммад соллаллоху алайҳи васаллам ўзларининг суюкли набиралари Ҳасан ва Ҳусайнларга «ақийқа» қилиб берганлар. Шунинг учун ҳам «ақийқа» қилиш мусулмонларга суннат бўлиб қолган.

«Ақийқа» бола туғилгандан сўнг, 7 кунлигида, имконият бўлмаса, 14 ёки 21 кунлигида қилинади. Агар шу муддат ичида ҳам имконият топилмаса, бошқа хоҳлаган вақтида қилса ҳам бўлаверади. Агарда туғилган фарзанд 7 кундан олдин фарат бўлса, ақийқа қилинмайди.

«Ақийқа» қилишда Аллоҳ таоло Қуръонда буюрган:

«Енглар, ичинглар, лекин исроф қилманглар», деган ояти каримага қатъий амал қилмоғимиз зарур. Чунки савоб умидида қилинган амалларни суистеъмол қилиб, исроф, ноўрин харажат ва дабдабабозликка йўл қўйиш мусулмонларга муносиб эмас.

Дунёга янги келган чақалоқни онанинг ўзи эмизиши лозим. Сунъий таомлантиришни иложи борица қўлламаслик керак.

Ҳадисда чақалоқ учун онанинг сутидан яхшироқ, фойдалироқ нарса йўқ, дейилган.

Чақалоқ кўп йиғласа, оилада турли ташвиш ва

кийинчиликларга сабаб бўлса, ота-она сиқилмаслиги, аччикланмаслиги керак. Китобларимизда келган хабарларга кўра, чақалокнинг йиғиси зикр, Аллоҳнинг ягоналигини ёдлаш, ҳамду сано, ота-онасининг ҳаққига дуо ва истиғфор ҳисобланади.

Ота-онанинг вазифаларидан бири фарзандга маънодор, чиройли исм қўйишдир. Абдуллоҳ, Абдурахмон каби Аллоҳга бандачилик ва мақтов маъноларини англатувчи исмлар, Пайғамбарлар, саҳобалар, уламолар ва бошқа аҳли солиҳ кишиларнинг исмларини қўйиш мақсадга мувофиқдир.

Тезроқ хатна қилдириш лозимлиги ҳам китобларда алоҳида таъкидланган.

Фарзанднинг тили чиқиши билан ота-она унга «Лаа илаҳа иллаллоҳ», «Аллоҳу акбар» «Бисмиллаҳир роҳманир роҳийм» каби сўзларни ўргата бошлайди.

Ўғил болалар кўпроқ отасидан, қиз болалар эса, кўпроқ онасидан ўрнак олиб, тарбияланадилар. Ўқиш-ёзиш, ахлоқ-одоб, диний аҳкомларни ўргатишга алоҳида эътибор бериш билан бирга, ўғил болаларга сузиш, от миниш, қизларга бичиштиқиш, таом пишириш каби ўзига хос машғулотлар ўргатилиб борилади.

Исломнинг бола тарбиясига берган аҳамиятини қанча гапирсак шунча оз. Шу ўринда бир нарсага ишора қилишни лозим, деб ўйлайман. Маълумки, динимизда жонли нарсаларнинг ҳайкаллари ҳаром қилинган, айниқса уйларга сурат осиш, одам ёки ҳайвон шаклидаги нарсаларни қўйиш ман этилади. Аммо тарбияга бўлган улкан эътибор туфайли қизларга қўғирчоқ ўйнашга рухсат берилган. Чунки улар келажакда она бўладилар.

Болалар етти ёшга етганда намоз ўқиш буюрилади. Ўн ёшдан бошлаб болаларни алоҳида-алоҳида ётқизиш даркор.

Ота-она болаларига раҳмшафқатли, меҳрибон бўлади.

Улар билан ҳазил-мутойиба қилади. Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам ҳам набиралари Ҳасан ва Хусайнларни ўйнатар ва эркалатар эдилар.

Ота-она доимо боласининг ҳаққига дуойи хайр қилиб туради. Ҳадиси шарифда:

«Ота-онанинг боласига қилган дуоси Пайғамбарларнинг умматларига қилган дуосига ўхшашдир», дейилган.

Боладан беодоблик, ахлоққа хилоф ишлар ўтса ҳам ота-она хафа бўлмай чидайди. Чунки ўсиб бораётган инсонда шундай ҳолат бўлиши мумкинлигини унутмаслик лозим. Ҳеч қачон болани қарғамаслик керак. Қарғишга қолиб, жафо чекса, яна ота-онанинг ўзига заҳмат келади.

Лутфкарам, ҳадя, совға беришда болаларни баробар кўриш керак. Бозордан бирон нима келтирилса, аввал қизлардан бошлаб берилсин. Чунки уларнинг кўнгли нозик бўлади.

Шу ерда бир воқеани эслатмоқчиман. Бир куни Пайғамбар алайҳиссалом бир кишининг ҳузурида суҳбатлашиб ўтирганларида у кишининг ёнларига ўғилчаси чопиб кириб қолади. Шунда бояги киши болани қучиб эркалайди, уни ўпиб тиззасига ўтқазади. Шу пайт унинг қизчаси ҳам югуриб кириб келиб қолади. Бояги одам уни тиззасига ўтқазиш билан кифояланади. Шунда жаноби Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам у кишига:

«Мана шу ишинг адолатсизлик бўлди. Фарзандларга икки хил қарадинг, уларни бир меҳр билан тарбиялашинг керак бўлади», дейдилар.

Қизларга алоҳида ҳурмат ва меҳр билан муносабатда бўлиш ҳақида Расулulloҳнинг кўрсатмалари ҳам бор. Сабаби қизлар меҳрга муҳтож, ўзлари ожиза бўлишади. Шу боис улар тарбиясида кўпроқ эътибор ва меҳр, эҳтиёткорлик зарур.

Яна алоҳида таъкидлаш лозимки, фарзандни ҳар

томонлама баркамол қилиб тарбиялашда ота-она ва тарбиячилар зиммасида жуда катта масъулият бор. Унга бирор касбни ўргатса, у, аммо илм бермасак, у комил инсон бўлолмайди.

Аксинча, илм олаверса-ю, бирор касбнинг бошини тутмаса, у ҳолда ҳунарсиз бўлиб қолади. Ҳунаромандчилик салафи солиҳларимизнинг суннатиدير. Боболаримиз ўтмишда ўз фарзандларига бир неча касбларни, жумладан, отда чопиш, камон отиш, сузишни, икки-уч хорижий тилни ўргатганларки, ўша пайтдаги аксари ёшлар адабиёт, санъат, ухравий ва дунёвий илмлардан анча бохабар бўлганлар.

Шунингдек, уларнинг ўтмиш меросимиздан ҳам оқилона баҳраманд бўлганликлари яхши маълум.

Лекин ҳозирда айрим ота-оналар «болани ёшликдан меҳнатга кўниктирай, ишлаб пул топсин, ёнимга кирсин», деб илм олишни чеклаб қўяётган бўлсалар, баъзилар эса, аксинча, «ҳа энди, даврида ўйнаб қолсин, бизга ўхшаб меҳнатда эзилмасин, пулга ўрганмагани маъқул», деб фарзандларини ҳунарсиз, меҳнатга лаёқатсиз қилиб тарбиялаб қўймоқдалар.

Шу маънода тарбия бир томонлама бўлиб қолмаслиги муҳимроқ. Ўғил-қизни ёшлигидан ўзига хос ҳунарга (қизларни кўпроқ уй-рўзғор юмушларига) ўргатиш исломий оилаларда одат тусига кирган. Лекин бунда ҳунар ризқ, тирикчилик манбаи эканлиги, пул кетидан қувиш йўли эмаслиги уларнинг онгига сингдирилиши лозим.

Зинҳор ҳамма нарсани пул билан ўлчайдиган, энг даҳшатлиси қандай қилиб бўлмасин, ҳатто ҳаром-ҳариш йўллар билан бўлса ҳам пул топадиган кишиларни етиштириб қўймайлик.

Иккинчи навбатда эса, ҳунаркасб ўргатишимиз керак, деб уни мактабдан, бошқа жойлардаги ўқишдан ажратиб олиш ҳам тўғри эмас. Нима бўлганда ҳам фарзанднинг

болалигига зарар етмасин, унинг хоҳиши, рағбати сўндирилмасин, унинг қизиқиши, истаклари билан ҳисоблашилсин.

Фақатгина болаларимизнинг вақти беҳуда ўтса, бекорчиликдан турли қинғир йўлларга кириб кетмаса, бас!

Оила ота, она ва фарзанддан иборат учта тиргакка қурилади. Оиланинг бахтисаодати ҳам, унинг камоли ва фаровонлиги ҳам, тинчлиги ва осойишталиги ҳам ана шу уч устуннинг бир-бирига муносабатига, аҳиллигига, яхши тарбиясига боғлиқ. Булар бўлмас экан, оила таназзулга юз тутаверади. Бу инқироз эса, ўз навбатида жамиятни ларзага келтираверади.

Фарзанд — ота-онанинг ҳузуридаги Аллоҳнинг омонати. Уни Аллоҳдан покиза, Исломга мойил ҳолда олганлар, омонатга хиёнат қилмай, яна покиза ва мусулмон ҳолида топширишлари керак.

Фарзандларнинг қандай ҳуқуқлари бор?

Исломда фарзандларнинг ҳуқуқлари риоя қилинган бўлиб, булар уларнинг ота-оналари ёки яқин қариндошлари, яшаётган жамиятларига вазифа қилиб юклатилгандир. Булар вожиб бўлиб, унга амал қилмоқлик мажбурийдир. Уламоларимиз қуйидагиларни зикр қиладилар:

1. Насаб.

Никоҳнинг асл мақсадларидан бири ҳам наслу насабни сақлашдир. Бусиз оила ҳам, жамият ҳам бўлмайди. Фарзанднинг ота-онаси никоҳдан ўтган, ҳалол-пок яшагандагина насаби аниқ ва пок бўлади.

2. Эмизиш.

Туғилган фарзанд аввало, эмизишга муҳтож. Бу эса, онасининг вазифаси. Шаръий узр сабабли она эмиза олмаса, эмизувчи топиш ва уни рози қилиш отанинг иши ҳисобланади.

3. Ҳомийлик.

Бола етти ёшга киргунча бировнинг ҳимоясига муҳтож. Яъни доимо овқатланиш, кийиниш, ювиниш ва бошқа ҳолатларда катталарнинг ёрдамига муҳтож. Бу ишларни унинг ота-онаси, улар бўлмаса, яқин қариндошлари амалга оширишлари вожиб.

4. Валийлик.

Етти ёшдан балоғат ёшига етгунча бўлган болалар валийга, ўзидан катта раҳбарга муҳтождирлар. Бу ҳам ота-она бўлмаса, яқин қариндошларига юклатилади.

5. Нафақа.

Болаларнинг нафақасини бериш, уларни озиқ-овқат, кийим-кечак, турар жой билан таъмин этиш отанинг бурчидир.

6. Балоғатга етгандан сўнг уйлантириб, оилали қилиб қўйиш ва бошқалар.

Кўриниб турибдики, оилада фарзандларнинг алоҳида ҳуқуқлари бўлиб, унга амал қилиш шарт этиб қўйилмоқда. Шу ўринда оила раҳбари зиммасига катта масъулият юклатилишини алоҳида таъкидлаб ўтмоқчиман. Маълумки, ўз фарзандларининг, аҳли аёлининг ахлоқи, хулқатвори, юриш-туриши учун оила бошлиғи масъулдир.

Бу ҳақда Аллоҳ таоло Қуръони Каримда шундай марҳамат қилган:

«Эй иймон келтирганлар, ўзингизни ва аҳли аёлингизни ёқилғиси одамлар ва тошлардан бўлган ўтдан қўрқитинг. Унинг тепасида қўпол, дарғазаб фаришталар бўлиб, улар Аллоҳнинг амрига исён қилмайдилар ва нима буюрилса, шуни бажарадилар» *(Таҳрим сураси, б-оят).*

Аҳли аёлини, фарзандларини диндор қилиб тарбиялаш оила бошлиғининг Аллоҳнинг олдидаги бурчи эканлигига юқоридаги ояти карима ёрқин далилдир. Одамлар орасида ўзингни бил, ўзгани қўй, деган номаъқул гап юради. Лекин

шариат бўйича эр хотин учун, ота болалар учун масъулдир. Қиёматда Аллоҳнинг хузурида жавоб беради.

Ҳазрати Умар юқорида зикр қилинган ояти карима нозил бўлгандан сўнг:

«Эй Расулуллоҳ! Ўз нафсимизни-ку саклаймиз, аҳлимизни қандай саклаймиз?», деб сўраган эканлар.

Шунда Пайғамбар алайҳиссалом:

«Аллоҳ сизларни нимадан қайтарган бўлса, уларни ҳам қайтарасизлар. Аллоҳ сизларни нимага буюрса, уларни ҳам буюрасизлар», деб жавоб берган эканлар.

Ҳазрати Али розияллоху анху:

«Ўзингизга ва аҳлингизга яхшиликни таълим беринглар ва уларни одобли қилинглар», деб айтганлар.

Ҳадиси шарифда Пайғамбаримиз соллаллоху алайҳи васаллам:

«Эй аҳлим, намоз ўқинг, закот беринг, мискинларга, етимларга, қўшниларга яхшилик қилинг. Шояд Аллоҳ сизларни жаннатда бирга қилса, деган одамга Аллоҳнинг раҳмати бўлсин», деганлар.

Демак, ҳар биримиз ўғил-қизимизни, оила аъзоларимизнинг барчаларини динга даъват қилишимиз, диний аҳкомларни доимо бажаришларини қатъият билан талаб қилиб туришимиз керак.

تجب صلة الرحم ويحرم قطعها

СИЛАИ РАҲМ ВОЖИБДИР, УНИ КЕСМОҚ ҲАРОМДИР

Бизнинг исломий адабиётимизда ва халқ орасидаги диний сўзлашувимизда ҳам оз бўлса-да, «силаи раҳм» истилоҳи ишлатиб келинади. Аслида бу бобдаги «раҳм» сўзи биздаги бачадон сўзининг ўрнида ишлатилади.

«Сила» сўзи эса, боғлаш-улаш маъносини англатади.

«Силаи раҳм» бирикмаси раҳм - бачадондошлик алоқасини боғлаш деган маънони билдиради. Бунинг ўрнига бизда қариндошлиқ, яъни қариндошлик алоқаси истилоҳи ишлатилади.

Қариндошлар кимлар эканлиги ҳаммага маълум. Исломда қариндошлик алоқаларини боғлаб туриш ҳар бир мусулмон учун фарзу вожиб қилинган. Бу алоқани узиш эса, ҳаромдир.

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: تَوَنُّوْهُوْ تَوَنُّوْهُوْ تَوَنُّوْهُوْ

Аллоҳ таоло:

«Қариндошга ҳаққини бер! Мискинга ва кўчада қолганга ҳам. Исрофгарчиликка мутлақо йўл қўйма», деган (*Исро*, 26).

Исро сурасидаги бу ояти каримада Аллоҳ таоло қариндошларнинг бир-бирларида ҳаққи борлигини билдирмоқда. Имкони бор, ўзига тўқ кишида ночор, ёрдамга муҳтож қариндошларнинг ҳаққи бор. Бу ҳақ уларга Аллоҳ томонидан берилган.

Бой-бадавлат киши ўз қариндошларига ёрдам берганида, миннат ёки фазлини кўрсатиш учун эмас, балки Аллоҳ амрини адо этиш, Аллоҳ белгилаган ҳақни бериш учун иш қилган бўлади.

Шунингдек, ночор қариндош ўзининг бой-бадавлат қариндошидан бирор нарса олганида, унинг олдида хору зор бўлиб эмас, Аллоҳ унга белгилаган ҳақни олаётганини тушуниб, ўзини эркин тутиб олади.

Аллоҳ таоло Бақара сурасида яхшилик ҳақида сўз юрита туриб, жумладан қуйидаги васфни ҳам айтган:

«яхши кўрган молини қариндошларга, етимларга, мискинларга, ватангадоларга, тиланчиларга, қул озод қилишга берса»

Яхши кўрган молидан қариндош-уруғларга:

бокувчисидан ажраб қолган етимларга, яъни, бокувчисиз қолган, балоғат ёшига етмаган ёш болаларга;

мискинларга, яъни еб-ичиш ва яшаш учун етарли маблағи, даромади йўқ кишиларга;

ватангадоларга, яъни, ватанидан узокда нафақасиз қолган одамларга;

тиланчиларга, яъни, ўзида яшаш учун моддий имконияти йўқлигидан мажбур бўлиб бошқалардан моддий ёрдам сўраганларга;

кул озод қилишга, яъни, хўжаси билан маълум микдор маблағ эвазига озодликка чиқишни келишиб қўйган кулларга бериш яхшиликдир.

Мол беришни одат қилган одам хирс, бахиллик сиртмоғидан озод бўлади. Мол-дунёга кулликдан озод бўлади.

Бу юксак инсоний фазилатдир. Фақат юксак инсоний фазилатлар соҳибигина мазкур тоифадаги кишиларга холис ёрдам беради. Бу ишни қилган инсон ҳақиқий яхшиликни қилган бўлади.

Аллоҳ таоло Нисо сурасида мерос тақсим қилинаётганда ҳозир бўлган қариндошларга уларнинг ҳақлари бўлмаса ҳам бир оз нарсани бериб хурсанд қилиш ҳақида сўз юритган.

«Агар тақсимлашга қариндошлар, етимлар ва мискинлар ҳозир бўлсалар, уларни у(мерос)дан ризқлантиринглар ҳамда уларга яхши гаплар айтинглар».

«Тақсимлаш» - меросни бўлиш учун ҳақдорлар йиғилган мажлисдир. Демак, мерос тақсимлаш мажлисида ҳақдорлардан бошқа қариндошлар ҳам, Шунингдек, етимлар, камбағалмискинлар ҳам ҳозир бўлишлари мумкин.

«Агар тақсимлашга қариндошлар, етимлар ва мискинлар ҳозир бўлсалар, уларни у(мерос)дан

ризклантиринглар...»

Ҳақдорлар меросдан насибаларини олишса-ю, қолганларга ҳеч нарса тегмай қолса, ўксишлари, кўнгиллари синиши эҳтимоли бор. Шундай ноқулай ҳолатни ўртадан кўтариш учун, оятнинг ҳукмига кўра, меросхўрлар бирор нарсани ажратиб, ҳалиги кишиларга бериб, уларни ҳам севинтиришлари лозим. Айни чоғда уларга ширин муомалада бўлиб, яхши сўзлар айтиш буюрилмоқда.

«...ҳамда уларга яхши гаплар айтинглар».

Бу ҳам қариндошлик ва инсоний алоқалар риштасини мустаҳкамлашнинг бир йўлидир.

Аллоҳ таоло Наҳл сурасида:

«Албатта, Аллоҳ адолатга, эҳсонга, қариндошларга яхшилик қилишга амр этадир ва фахшу мункар ҳамда зулмкорликдан қайтарур. У сизларга ваъз қилур. Шоядки, эсласангиз», деган (90-оят).

«Муфассирлар шоҳи» лақабини олган Абдуллоҳ ибн Масъуд розияллоху анҳудан қилинган ривоятда у киши:

«Қуръондаги энг жамловчи оят шу оятдир. Эргашиладиган яхшиликни ҳам, четланиши лозим бўлган ёмонликни ҳам жамлаб зикр қилган», деганлар.

Ҳа, Аллоҳ таоло бошқа яхшиликлар қатори, **«қариндошларга яхшилик қилишга амр этадир».**

Бошқаларга яхшилик қилиш ичида, айниқса, қариндошларга яхшилик этиш алоҳида ўрин тутати. Чунки уларнинг ҳам қариндошлиқ ҳам инсонлик ҳақлари бор.

Аллоҳ таоло Нур сурасида:

«Сизлардан фазл ва бойлик эгаси бўлганлар қариндошларга, мискинларга ва Аллоҳнинг йўлида муҳожир бўлганларга (нафақа) бермасликка қасам ичмасинлар, бас, авф этсинлар, ўтиб юборсинлар. Аллоҳ сизларни мағфират қилишини хуш кўрмайсизларми?! Аллоҳ ўта мағфиратли, ўта раҳмли

Зотдир», деган (22-оят).

Ушбу ояти кариманинг нозил бўлиш сабаби ҳақида Оиша онамиз розияллоҳу анҳо қуйидагиларни айтадилар:

«Аллоҳ таоло мени оклаш учун ушбу оятларни нозил қилганида Абу Бакр (у киши қариндош бўлгани ва фақирлиги учун Мистох ибн Асосага нафақа бериб турардилар): «Аллоҳга қасамки, Оиша ҳақида қилган гапи учун Мистохга абадий ҳеч нарса бермайман», деди. Шунда Аллоҳ таоло ушбу оятни нозил қилди.

Абу Бакр розияллоҳу анҳу дарҳол:

«Ҳа! Аллоҳга қасамки, албатта, Аллоҳ мени мағфират қилишини хуш кўраман», дедилар ва Мистохга бериб юрган нафақаларини қайтадан жорий қилдилар. Сўнгра:

«Аллоҳга қасамки, бу нафақани ундан ҳеч узмайман», дедилар».

Аллоҳ таоло Рум сурасида:

«Бас, қариндошга, мискинга ва йўлда қолганга ҳаққини бер. Ана шу Аллоҳнинг юзини ирода қилганлар учун хайрлидир. Ва ана ўшалар нажот топгувчилардир», деган (38-оят).

Ризқ бериш Аллоҳ таолонинг қўлида бўлгач, ризқнинг камайиб қолишидан кўркмай, қариндош-уруғларга, мискинлар ва сафари туфайли муҳтожликка тушиб, йўлда қолганларга ҳақларини бер. Хайрсадақа қил. Сенинг қўлингдаги ризқ-рўзда уларнинг ҳам ҳақлари борлигини унутма.

«Ана шу Аллоҳнинг юзини ирода қилганлар учун хайрлидир».

Қўлидаги молдан қариндош-уруғларга, мискинларга ва йўлда қолганларга эҳсон қилиш Аллоҳнинг розилигини кўзлаган кишилар учун энг хайрли ишдир.

«Ва ана ўшалар нажот топгувчилардир».

Қариндошларга яхшилик қилиш ҳақида нозил бўлган баъзи ояти карималарни ўрганиб бўлганимиздан кейин

энди ушбу китобда бу борада келтирилган ҳадиси шарифларни ўрганишга киришсак.

4245- عَنْ أَبِي أَيُّوبٍ ط أَنَّ رَجُلًا قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَخْبِرْنِي بِعَمَلٍ يُدْخِلُنِي الْجَنَّةَ فَقَالَ الْقَوْمُ: مَا لَهُ مَا لَهُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ : ρ أَرَبُّ مَا لَهُ تَعْبُدُ اللَّهَ لَا تُشْرِكُ بِهِ شَيْئًا وَتُقِيمُ الصَّلَاةَ وَتُؤْتِي الزَّكَاةَ وَتَصِلُ الرَّحِمَ دَزَهَا كَأَنَّهُ كَانَ عَلَى رَاحِلَتِهِ. رَوَاهُ الشَّيْخَانِ.

4245. Абу Айюб розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Бир киши:

«Эй Аллоҳнинг Расули! Менга мени жаннатга киритадиган амалнинг хабарини беринг», деди.

Шунда у ердаги қавм:

«Унга нима бўлди? Унга нима бўлди?» дейишди.

«Ҳожати борга ҳам, унга нима бўлди!» Аллоҳга ибодат қиласан. Унга ҳеч нарсани ширк келтирмайсан. Намозни қоим қиласан. Закотни берасан. Силаи раҳм қиласан. У (улов)ни қўйиб юбор!» дедилар.

У зот уловлари устида эди».

Икки Шайх ривоят қилишган.

Шарҳ: Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам ўз уловларига миниб йўлда борар эдилар. Бир киши йўлни тўсиб чиқиб, у зотнинг уловлари жиловидан ушлаб тўхтатди ва:

«Эй Аллоҳнинг Расули! Менга мени жаннатга киритадиган амалнинг хабарини беринг», деди».

Бу ғалати иш эди. Одатда, кишилар Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам билан бундоқ муомала қилмас эдилар. Агар саволлари бўлса, бошқача вазиятда берар эдилар. Аммо бу одам ғайриоддий тасарруф қилди.

«Шунда у ердаги қавм:

«Унга нима бўлди? Унга нима бўлди?» дейишди».

Унга нима бўлди? Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг йўллариini тўсиб чиқди?

Унга нима бўлди? Набий соллаллоҳу алайҳи васалламнинг уловлари жиловидан тутади?

Унга нима бўлди? Бундоқ катта саволни сўрайди?

Аммо Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам ҳалиги кишининг қилмишидан ҳам, саволидан ҳам ажабланмадилар. Ўзларини камтарона тутдилар. Одамларнинг ажабланишига ҳам, сўровчининг саволига ҳам, бирдан жавоб бердилар.

«Ҳожати борга ҳам, унга нима бўлдими!»

Бировнинг ҳожати бор экан, йўлни тўсиб чиқиб, уловнинг жиловидан ушлаб туриб, савол берибди. Шунга ҳам ажабланасизларми?

Сен, эй сўровчи! Агар ўзингни жаннатга киритадиган амални қилмоқчи бўлсанг:

«Аллоҳга ибодат қиласан. Унга ҳеч нарсани ширк келтирмайсан. Намозни қоим қиласан. Закотни берасан. Силаи раҳм қиласан».

Билдингми?! Ана ўшаларни қил. Энди, **«У(улов)ни қўйиб юбор!»** дедилар».

Бу ҳадиси шарифни шарҳ қилган уламоларимиз ўша суҳбат чоғида Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам ўз уловларини миниб турган эдилар, суҳбат тугагач у зот савол берувчига «Уни қўйиб юбор!» деганлар, дейишади.

Бу ҳадиси шарифда силаи раҳм қилиш-қариндошлик алоқаларини яхшилаш иймон, намоз ва закот каби Иломнинг рукни бўлган нарсалар билан бир даражага қўйилмоқда. Бу амал кишининг жаннатга киритадиган амаллар рўйхатига киритилмоқда. Шундан ҳам силаи раҳм қанчалар аҳамиятли амал эканини тушуниб олсак бўлаверади.

4246- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: مَنْ سَرَّهُ أَنْ يُبْسَطَ لَهُ فِي رِزْقِهِ وَأَنْ يُنْسَأَ لَهُ فِي أَثَرِهِ فَلْيَصِلْ رَحْمَهُ. رَوَاهُ الثَّلاثَةُ.

4246. Абу Хурайра розияллоху анхудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоху алайҳи васаллам:

«Кимни ризқини кенгайтирилиши ва ажалини ортга сурилиши масрур қилса, қариндошларига силаи раҳм қилсин», дедилар».

Учовлари ривоят қилишган.

Шарҳ: Бу дунёда яшаб турган ҳар бир одам боласи ризқини кенгайтирилиши ва ажалини ортга сурилишини орзу қилиб яшайди. Бу икки нарсадан насибадор бўлиш учун елиб-югуради ва саъй-ҳаракат қилади. Бу йўлда ҳар қандай қийинчиликларга ҳам дош беради.

Бу ҳадисга амал қилган одам эса, ўзига вожиб бўлган амални бажариб, зиммасидаги вазифани адо этади ва бир йўла ризқи ҳам кенгайтирилади, ажали ҳам ортга сурилади.

Аллоҳ таоло силаи раҳм қилган, қариндош-уруғларига яхшилик қилган, ёрдам берган, хайр-эҳсон қилган одамнинг ризқини кенгайтириб қўяр экан, бойлигини зиёда қилиб қўяр экан.

Четдан қараганда, силаи раҳм қилинса, қариндошига ёрдам берса, моли ёки пули қисқариб қолгандек кўринади. Лекин Аллоҳ таоло бунинг эвазига унинг молини кўпайтириб берар экан ҳамда у банданинг яхшилик билан эсланиб юришини таъминлар экан.

Ушбу ҳадисдан олинадиган фойдалар:

1. Силаи раҳм жуда ҳам зарур иш экани.
2. Силаи раҳм ризқни кенг бўлишига сабаб бўлиши.
3. Силаи раҳм эгасининг ажали ортга сурилишига

сабаб бўлиши.

Силаи раҳм қанчалик аҳамиятга эга амал эканини ушбу ҳадиси шарифдан билиб олсак бўлади.

4247- وَلِلْبُخَارِيِّ وَأَبِي دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيِّ: لَيْسَ الْوَاصِلُ بِالْمُكَافِي وَلَكِنَّ الْوَاصِلُ الَّذِي إِذَا قُطِعَتْ رَحْمَتُهُ وَصَلَهَا.

4247. Бухорий, Абу Довуд ва Термизийларнинг ривоятида:

«Силаи раҳм қилувчи берганга яраша қайтарган эмас. Лекин силаи раҳм қилувчи ўзининг силаи раҳми кесилганда уни боғловчидир», дедилар».

Шарҳ: Фалончи менга яхшилик қилган эди, мен ҳам унга яхшилигини қайтариб қўйишим керак деган маънода иш қилган одам силаи раҳм қилувчи ҳисобланмас экан.

Ҳақиқий силаи раҳм қилувчи қариндошлик алоқасини узиб қўйганга яхшилик қилувчи шахс экан.

Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам бу ҳақда ўзларининг бошқа бир ҳадиси шарифларида:

«Уч нарса Аллоҳнинг наздида қарамли ахлоқдандир; сенга зулм қилганни авф қилмоғинг, сени маҳрум қилганга ато бермоғинг ва сен билан алоқани узган билан алоқа боғламоғинг», деганлар.

Бас, биз билан алоқани узган қариндошлар билан алоқани яхшилашга ҳаракат қилайлик.

4248- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: إِنَّ الرَّحِمَ شِرَاجَةٌ مِنَ الرَّحْمَنِ فَقَالَ اللَّهُ مَنْ وَصَلَكَ وَصَلْتُهُ وَمَنْ قَطَعَكَ قَطَعْتُهُ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَالتِّرْمِذِيُّ.

4248. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам: «Раҳм Роҳмандан олингандир. Бас, Аллоҳ «сени ким узса, Мен ҳам уни узаман. Ким сени боғласа, Мен ҳам боғлайман», деди», дедилар».

Бухорий ва Термизий ривоят қилишган.

Шарҳ: Силаи раҳмдаги «раҳм» Аллоҳ таолонинг исмларидан бири бўлмиш «Роҳман» исмидан олинган. Шунинг учун Аллоҳ таоло силаи раҳм қилган киши ила алоқа қилади ва силаи раҳмни кесган кишидан алоқани кесади.

Бу маънони тўлиқ тушуниб етмоғимиз ва унга муносиб муносабатда бўлишимиз лозим.

4249- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: إِنَّ اللَّهَ خَلَقَ الْخَلْقَ حَتَّى إِذَا فَرَغَ مِنْ خَلْقِهِ قَالَتِ الرَّحْمُ: هَذَا مَقَامُ الْعَائِدِ بِكَ مِنَ الْقَطِيعَةِ قَالَ: نَعَمْ أَمَا تَرْضَيْنَ أَنْ أَصِلَ مَنْ وَصَلَكَ وَأَقْطَعَ مَنْ قَطَعَكَ؟ قَالَتْ: بَلَى يَا رَبِّ قَالَ: فَهُوَ لَكَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: ρ: فَأَقْرَأُوا إِنَّ شِئْتُمْ { فَهَلْ عَسَيْتُمْ إِنْ تَوَلَّيْتُمْ أَنْ تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ وَتُقْطَعُوا أَرْحَامُكُمْ أُولَئِكَ الَّذِينَ لَعَنَهُمُ اللَّهُ فَأَصَمَّهُمْ وَأَعَمَّى أَبْصَارَهُمْ } . رَوَاهُ الشَّيْخَانِ .

4249. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам: «Аллоҳ махлуқотларни халқ қилди. Бас, ундан фориғ бўлганида раҳм (қариндошлик):

«Мана шу алоқани узадигандан паноҳ сўрагувчининг тутадиган жойими?» деди.

«Сени боғлайдиганни боғлаб, узадиганни узишимга рози бўласанми?» деди.

«Худди шундоқ! Эй Роббим!» деди.

«Ана шундоқ!» деди У Зот.

Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Агар истасангиз «Эҳтимол, (иймондан) юз ўгирсангиз, ер юзида фасод қилиб, қардошлиқ ришталарини узарсиз?! Ана ўшаларни Аллоҳ лаънатлади, уларни қар қилди ва кўзларини кўр қилди»ни қироат қилинглар», дедилар».

Икки шайх ривоят қилишган.

Шарҳ: Қариндошлиқ ҳаққи Аллоҳ таоло барча махлуқотларни халқ қилган пайтдаёқ белгилаб қўйилганини Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам жуда ҳам ифодали қилиб баён қилиб бермоқдалар.

Шу билан бирга, у зот ўзларининг гапларининг тасдиғи учун Қуръони Карим оятларидан далил ҳам келтирмоқдалар. Муҳаммад сурасидаги бу икки ояти кариманинг маъноси ила танишишимиз жуда ҳам фойдалидир.

«Эҳтимол, (иймондан) юз ўгирсангиз, ер юзида фасод қилиб, қардошлиқ ришталарини узарсиз?!»

Бу оятда иймондан юз ўгириб, жоҳилиятга қайтишдан келадиган бу дунёдаги зарарлар эслатилмоқда.

Аввало, ер юзида фасод қилиш бўлади. Чунки иймонсиз кишилардан доимо ушбу ёмонлик келиб чиққан.

Шу билан бирга, иймондан қайтганлар ўз қариндош-уруғлари, ёру дўстларидан қариндошлиқ ришталарини узадилар. Бу ҳам улкан зарар ҳисобланади.

Аммо ўша ишларнинг зарарлари бу билан тугаб қолмайди, балки асосий зарари ҳали олдинда:

«Ана ўшаларни Аллоҳ лаънатлади, уларни қар қилди ва кўзларини кўр қилди».

Аллоҳнинг лаънатлаши Ўз раҳматидан ва ҳидоятдан узоқ қилиши билан бўлади. Кўр ва қар қилиши ҳам ҳиссий эмас, балки маънавий бўлади. Кўзи соғсаломат ишлаб

туради, лекин кўрган нарсаларидан ўзига ибрат олмайди. кулоғи ҳам соғсаломат бўлади, лекин ўзи эшитган нарсаларидан ибрат олмайди.

Бундай ҳолга тушиб қолмаслигимиз учун силаи раҳмга алоҳида эътибор ила қарашимиз, бу алоқа доимо мустаҳкам бўлиб туриши учун қўлмиздан келган барча ишларни қилишимиз керак.

4250- وَعَنْهُ أَنَّ رَجُلًا قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ لِي قَرَابَةً أَصْلُهُمْ وَيَقْطَعُونِي وَأُحْسِنُ إِلَيْهِمْ وَيُسَيِّئُونَ إِلَيَّ وَأَخْلُمُ عَنْهُمْ وَيَجْهَلُونَ عَلَيَّ فَقَالَ: لَئِنْ كُنْتَ كَمَا قُلْتَ فَكَأَنَّمَا تُسِفُّهُمْ الْمَلَّ وَلَا يَزَالُ مَعَكَ مِنَ اللَّهِ ظَهِيرٌ عَلَيْهِمْ مَا دُمْتَ عَلَى ذَلِكَ.

4250. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Бир киши:

«Эй Аллоҳнинг Расули! Менинг қариндошларим бор. Мен уларга силаи раҳм қиламан, улар кесадилар. Мен уларга яхшилик қиламан, улар менга ёмонлик қиладилар. Мен уларга ҳалимлик қиламан, улар менга жоҳиллик қиладилар», деди.

«Агар сен ўзинг айтганингдек бўлсанг, худди уларга иссиқ кулни едираётгандексан. Модомики, шу ҳолда бардавом бўлар экансан, Аллоҳ томонидан сен билан бирга уларнинг қаршисига бир ёрдамчи бўладир», дедилар».

Шарҳ: Бу ҳадиси шарифда қариндошлар ёмонлик қилсалар ҳам уларга яхшилик қилишда бардавом бўлишга қаттиқ тарғиб бор. Одатда, қариндошларга яхшилик қилишни ўз бурчи деб билган кишилар ҳам улардан бирор ёмонлик кўрганида яхшилик қилишни тўхтатиб қўяди. Улар менга яхшилик қилмасалар ҳам яхшилигимга

ёмонлик қайтармасликлари керак эди, деган фикрга боради.

Аслида эса бу ҳам туғри эмас экан. Агар қариндошлар доимий равишда турли ёмонликларни қилаверсалар ҳам уларга яхшилик қилишда давом этавериш керак.

Ушбу ҳадиси шарифдан олинадиган фойдалар:

1. Алоқани кесган қариндошларга силаи раҳм қилишда бардавом бўлиш кераклиги.

2. Ёмонлик қилган қариндошларга яхшилик қилишда бардавом бўлиш кераклиги.

3. Жоҳиллик қилган қариндошларга ҳалимлик қилишда бардавом бўлиш кераклиги.

4. Алоқани кесган қариндошларга силаи раҳм қилиш, ёмонлик қилган қариндошларга яхшилик қилиш, жоҳиллик қилган қариндошларга ҳалимлик қилиш худди уларга иссиқ кулни едираётгандек бўлиши.

5. Шу ҳолда бардавом бўлган одам билан Аллоҳ томонидан уларнинг қаршисига бир ёрдамчи бўлиши.

4251- عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: الرَّحِمُ

مُعَلَّقَةٌ بِالْعَرْشِ تَقُولُ مَنْ وَصَلَنِي وَصَلَهُ اللَّهُ وَمَنْ قَطَعَنِي قَطَعَهُ اللَّهُ.
رَوَاهُمَا مُسْلِمٌ.

4251. Оиша розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Раҳм Аршга осилиб олиб:

«Ким мени силамни қилса, Аллоҳ ҳам унга сила қилади. Ким менинг силамни узса, Аллоҳ ҳам ундан силасини узади», дейди», дедилар».

Шарҳ: Бу ҳадиси шарифдан силаи раҳм ҳаққи қанчалар улуғ эканини англаб оламиз. Ким қариндошларига силаи раҳм қилса, Аллоҳ таоло ҳам унга

рахм қилар экан. Ким қариндошларини ўз ҳолига ташлаб қўйса, Аллоҳ таоло ҳам уни ўз ҳолига ташлаб қўяр экан.

4252- عَنْ جُبَيْرِ بْنِ مُطْعِمٍ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: لَا يَدْخُلُ
الْجَنَّةَ قَاطِعٌ رَحِمٍ.

4252. Жубайр ибн Мутъам розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Қариндошлик алоқасини узувчи жаннатга кирмайди», дедилар.

Шарҳ: Қариндошлик алоқасини узишни ҳалол санаган киши жаннатга кирмас экан. Ёки бу ишни қилган одам жаннатга кечикиб қирар экан. Бу ҳадиси шарифда қариндошлик алоқасини узишга нисбатан зажр бордир. Бас, шундоқ экан, қариндошлик алоқаларини мустаҳкам ва бардавом қилишга ҳаракат қилмоқ лозим.

4253- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: إِنَّ مِنْ
أَكْبَرِ الْكَبَائِرِ أَنْ يَلْعَنَ الرَّجُلُ وَالِدَيْهِ قِيلَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ وَكَيْفَ يَلْعَنُ
الرَّجُلُ وَالِدَيْهِ؟ قَالَ: يَسُبُّ الرَّجُلُ أَبَا الرَّجُلِ فَيَسُبُّ أَبَاهُ وَيَسُبُّ أُمَّهُ.
رَوَاهُمَا الْأَرْبَعَةُ.

4253. Абдуллоҳ ибн Амр розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Гуноҳи кабираларнинг энг катталаридан бири киши ўз ота-онасини лаънатламоғидир», дедилар.

«Эй Аллоҳнинг Расули! Қандоқ қилиб киши ўз ота-

онасини лаънатлайди?» дейилди.

«Киши бошқа бир кишининг отасини сўкади. Бас, у ҳам буни отасини ва онасини сўкади», дедилар».

Иккисини тўртовлари ривоят қилишган.

Шарҳ: Шунинг учун ҳар бир инсон ўз ота-онасига сўкиш келтирадиган бирор нарсага сабаб бўлиб қолмаслиги лозим.

4254- عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ ط عَنْ النَّبِيِّ ρ يَقُولُ: قَالَ

اللَّهُ تَعَالَى: أَنَا اللَّهُ وَأَنَا الرَّحْمَنُ خَلَقْتُ الرَّحِمَ وَشَقَقْتُ لَهَا مِنْ اسْمِي فَمَنْ وَصَلَهَا وَصَلَتْهُ وَمَنْ قَطَعَهَا بَتَّئْتُه. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ.

4254. Абдурроҳман ибн Авф розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Аллоҳ таоло: «Мен Аллоҳман! Мен Роҳманман! Раҳм Менинг исмимдан олингандир! Ким унинг силасини қилса, Мен ҳам унинг силасини қиламан. Ким унинг силасини узса, Мен ҳам унинг силасини узаман», дейди», дедилар».

Термизий ва Абу Довуд ривоят қилишган.

Шарҳ: Силаи раҳмдаги «раҳм», Аллоҳ таолонинг «Роҳман» исмидан олинган. Бу ҳақиқатга алоҳида эътибор бермоқ лозим. Ким қариндошлик алоқаларига бепарво бўлса, катта нарсага бепарволик қилган бўлади.

Натижада ўзига қийин қилиб олади. Аксинча, қариндошлик алоқаларини ўрнига қўйган одам Аллоҳ таолонинг марҳаматига сазовор бўлади.

4255- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ط عَنْ النَّبِيِّ ρ قَالَ: تَعَلَّمُوا مِنْ

أَنْسَابِكُمْ مَا تَصِلُونَ بِهِ أَرْحَامَكُمْ فَإِنَّ صَلَةَ الرَّحِمِ حَبَّةٌ فِي الْأَهْلِ مَثْرَاءٌ
فِي الْمَالِ مَنْسَأَةٌ فِي الْأَثَرِ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَأَحْمَدُ وَالْحَاكِمُ.

4255. *Абу Ҳурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:*

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Насабларингиздан силаи раҳм қиладиган нарсангизни таълим олинг. Чунки силаи раҳм аҳлнинг муҳаббатидир, молу мулкнинг кўплигидир ва умрнинг зиёдалигидир», дедилар».

Термизий, Аҳмад ва ал-Ҳокимлар ривоят қилишган.

Шарҳ: Силаи раҳм - қариндоғалик алоқаларини яхшилаш кишига бу дунёнинг ўзида ҳам бир қанча фойдаларни беради. Улардан бу ҳадиси шарифда саналгани қуйидагилардир:

1. Аҳлнинг муҳаббати.

Ким аҳлнинг муҳаббатига сазовор бўлмоқчи бўлса, силаи раҳм қилсин.

2. Молу мулкнинг кўплиги.

Ким кўп молу мулкка сазовор бўлмоқчи бўлса, силаи раҳм қилсин.

3. Умрнинг зиёдалиги.

Ким умрининг зиёдалигига сазовор бўлмоқчи бўлса, силаи раҳм қилсин.

ومنه بر الأتباع

ҚЎЛ ОСТИДАГИЛАРГА ЯХШИЛИК ҚИЛИШ

Қўл остидагилар деганда хизматчи, мардикор ва шунга ўхшаган кишига қарам бўлган шахслар кўзда тутилади.

4256- عَنْ عَبْدِ بْنِ الْوَلِيدِ بْنِ عَبْدِ بْنِ الصَّامِتِ τ قَالَ:

خَرَجْتُ أَنَا وَأَبِي نَطْلُبُ الْعِلْمَ فِي هَذَا الْحَيِّ مِنْ الْأَنْصَارِ قَبْلَ أَنْ يَهْلِكُوا فَكَانَ أَوَّلُ مَنْ لَقِينَا أَبَا الْيَسْرِ صَاحِبَ رَسُولِ اللَّهِ ρ وَمَعَهُ غُلَامٌ لَهُ مَعَهُ ضِمَامَةٌ مِنْ صُحُفٍ وَعَلَى أَبِي الْيَسْرِ بُرْدَةٌ وَمَعَاوِرِيٌّ وَعَلَى غُلَامِهِ بُرْدَةٌ وَمَعَاوِرِيٌّ فَقُلْتُ لَهُ أَنَا: يَا عَمِّي لَوْ أَنَّكَ أَخَذْتَ بُرْدَةَ غُلَامِكَ وَأَعْطَيْتَهُ مَعَاوِرِيَّكَ وَأَخَذْتَ مَعَاوِرِيَّهٖ وَأَعْطَيْتَهُ بُرْدَتَكَ فَكَانَ عَلَيْكَ حُلَّةٌ وَعَلَيْهِ حُلَّةٌ فَمَسَحَ رَأْسِي وَقَالَ: اللَّهُمَّ بَارِكْ فِيهِ يَا ابْنَ أَخِي بَصْرَ عَيْنَايَ هَاتَانِ وَسَمِعَ أُذُنَايَ هَاتَانِ وَوَعَاهُ قَلْبِي هَذَا وَأَشَارَ إِلَى مَنَاطِ قَلْبِهِ رَسُولُ اللَّهِ ρ وَهُوَ يَقُولُ: أَطْعِمُوهُمْ مِمَّا تَأْكُلُونَ وَالْبَسُوهُمْ مِمَّا تَلْبَسُونَ وَكَانَ أَنَّ أُعْطِيَتْهُ مِنْ مَتَاعِ الدُّنْيَا أَهْوَنَ عَلَيَّ مِنْ أَنْ يَأْخُذَ مِنْ حَسَنَاتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

4256. Убода ибн Валид ибн Убода ибн Сомит розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Мен ва отам илм талаб қилиш учун ансорларнинг ушбу маҳалласига улар ҳалок бўлишидан олдин бордик. Биринчи учратган одамимиз Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг саҳобалари Абу Ясор бўлди. У билан бирга унинг ғуломи бор эди. Ўша ғуломда бир тўп ёзилган варақлар бор эди. Абу

Ясорнинг устида бир чопон ва маъофири бор эди. Ғуломнинг устида ҳам бир чопон ва маъофирий бор эди. Бас, мен унга:

«Эй амаки! Агар сен ғуломингнинг чопонини олиб, унга маъофирийингни берсанг ва унинг маъофирийини олиб, унга чопонингни берсанг, сенга ҳам сарпо, унга ҳам сарпо бўлар эди», дедим.

У менинг бошимни силаб туриб:

«Эй Аллоҳим! Бунини баракали қилгин! Эй биродаримнинг ўғли! Менинг ушбу икки кўзларим кўрди, ушбу икки қулоғим эшитди ва ушбу қалбим англадики, деб қалбига ишора қилди, Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Уларни ўзларингиз ейдиган нарсадан таомлантиринг ва уларга ўзингиз кийган нарсадан кийгазинг», дедилар.

Менинг унга бу дунёнинг матоҳидан бермоғим, мен учун қиёмат куни унинг менинг савобимдан олмоғидан кўра енгилроқдир», деди».

Муслим ривоят қилган.

Шарҳ: Маъофирий дегани Ямандаги Маъофир номли ерда тикилган кийим. Абу Ясор розияллоҳу анҳу ва у кишининг қуллари бир хил кийим кийиб олган эканлар. Арабларда иккита кийимнинг бир-бирига қўшилишидан бош-оёқ сарпо ташкил бўлади. Абу Ясор розияллоҳу анҳу ва у кишининг қуллари эса икки хил сарпони яримтадан қилиб кийиб олишган экан.

Убода розияллоҳу анҳу ўзларича, агар булар биттадан кийимини алмаштириб олсалар, иккилари ҳам бош-оёқ сарпо кийган бўлар эди. Бу иккиси учун ҳам обрў бўларди, деган фикрни қилганлар. Аммо Абу Ясор розияллоҳу анҳу бу ишни кийиниш маданиятини тушунмаганлари сабабли эмас, Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг қулларга яхши муомалада бўлиш ҳақидаги ҳадиси

шарифларига амал қилганлари туфайли қилган эканлар.

Ҳа, Ислоҳ мусулмон кишини ўз қулидан ўзини устун қўймасликка, у билан бир хил кийим кийиб, бир хил таом тановул қилишга амр қилган.

Демак, хожа қулига ўзи еган таомидан едирмаса, ўз кийган кийимдан кийдирмаса, қиёмат кунида хожанинг савобидан қулга олиб берилар экан. Бунга иймон келтирган мўмин-мусулмон, албатта, бундай қилмайди.

Кейинги авлод вакили бўлган ровий бунинг ҳаётдаги намунасини саҳобаи киромнинг аввалги авлодида кўриб, ибрат олганлигини ушбу ҳадисдан билиб олдик. Қулга, ходимга шу қадар муносабатда бўлинар экан.

Демак вақтинча ёрдам бериб юрган, ишга ёлланган, мардикорлик қилаётганларга нисбатан ҳам ёмон муносабатда, ёмон муомалада бўлмаслик кераклиги ўз-ўзидан кўриниб турибди.

Бугунги кунда мардикорларни ишлатиб, пулини бермаслик, ҳатто уларнинг пулини зўрлик қилиб тортиб олиш ҳоллари содир бўлаётир. Бу Ислоҳда бир минг тўрт юз йил муқаддам қатъий ман қилиб қўйилган экан.

Ушбу ҳадисдан олиндиған фойдалар:

1. Оила аъзолари биргаликда илм талаб қилишлари.
2. Илмли кишиларнинг ҳаётлик пайтларида улардаги илмни олиб қолиш учун ҳаракат қилиш кераклиги.
3. Ёшлар баъзи мулоҳазаларини катталарга айтишлари мумкинлиги.
4. Катта кишиларнинг ёшларга меҳрибон бўлишлари кераклиги. Абу Ясор розияллоҳу анҳу ровийнинг бошини бекорга силамадилар.
5. Катталар ёшларнинг ҳақиға дуо қилишлари. Ходимларга яхши муомалада бўлишни тавсия қилиб туриш кераклиги.
6. Хўжайин ўзи еган нарсадан ходимига ҳам егизиши кераклиги.

7. Хўжайин ўзи кийган нарсадан ходимиға ҳам кийгизиши кераклиги.

8. Хўжайин ходимининг ҳаққини поймол қилса, қиёматда унинг савоби ходимға олиб берилиши.

4257- عَنْ أَبِي مَسْعُودٍ ط قَالَ: كُنْتُ أَضْرِبُ غُلَامًا لِي
فَسَمِعْتُ صَوْتًا مِنْ خَلْفِي: اعْلَمْ أَبَا مَسْعُودٍ مَرَّتَيْنِ اللَّهُ أَقْدَرُ عَلَيْكَ
مِنْكَ عَلَيْهِ فَالتَقْتُ فَإِذَا هُوَ النَّبِيُّ ρ فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ هُوَ خُرُّ
لِوَجْهِهِ اللَّهُ قَالَ: أَمَا لَوْ لَمْ تَفْعَلْ لَلْفَعْتُكَ النَّارَ أَوْ لَمَسَّتْكَ النَّارُ.

4257. Абу Масъуд розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Бир ғуломимни ураётган эдим. Ортимдан «Эй Абу Масъуд, билгинки, албатта, Аллоҳ сенинг устингдан сен бу ғуломнинг устидан бўлганингдан кўра қодирдир», деган овоз эшитдим. Қарасам, Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам эканлар.

«Эй Аллоҳнинг Расули, у Аллоҳнинг розилиги учун хурдир», дедим.

«Агар шундоқ қилмаганингда дўзах сени тутган бўлар эди ёки ютган бўлар эди», дедилар».

Шарҳ: Бундан ўз қарамоғидаги кишиларни ким бўлишидан қатъи назар зинҳор уриб бўлмаслиги чиқади. Ким ўз қўл остидаги кишини урса, қиёмат куни Аллоҳ таолонинг ҳузурида жавоб беради.

Ҳа, инсонларни азоблаганлар мабодо бу дунёда жазодан қутулиб қолсалар ҳам у дунёда ҳеч қачон қутула олмайдилар.

Ислом ҳукми бўйича инсонни ноҳақдан урган, озор берган кишининг гуноҳи фақат мазлумнинг қасос олиши ёки кечириб юбориши билангина ювилиши мумкин, холос.

Халифа Умар ибн Хаттоб одамларни урган ёки урдирган волийларни ўзларини урдирар эдилар.

Ушбу ҳадиси шарифдан олинадиган фойдалар:

1. Раҳбар ва илмли кишилар ходимларнинг ҳаққи поймол бўлганида уларни ҳимоя қилишлари кераклиги.

2. Аллоҳ бу дунёда қўл остидагиларни азоблаганларга Ўз қудратини кўрсатиб қўйиши ҳақ экани.

3. Ходимига азоб берган одам хатосини билганидан кейин унга яхшилик қилиши кераклиги.

4. Ходимларига бу дунёда жабр қилганлар, тавба қилмасалар ва ходимни рози қилмасалар, дўзах уни ютиши.

4358- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: مَنْ قَذَفَ مَمْلُوكَهُ وَهُوَ بَرِيءٌ مِمَّا قَالَ جُلِدَ لَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ حَدًّا.

4258. *Абу Ҳурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:*

«Ким ўзининг беайб мамлукини зинода айбласа, қиёмат куни жазо учун унга дарра урилади», дедилар».

Шарҳ: Демак, қўл остидаги кишига маънавий ҳақорат қилишга ҳам бировнинг ҳаққи йўқ. Бу қулим-ку, бу хизматчи-ку деб, оғзига келган гапни айтавериш тўғри келмайди. Агар хўжайин бу дунёнинг азобидан қочиб қутулса ҳам, охиратнинг азобидан қочиб қутула олмайди.

4359- عَنْ ابْنِ عُمرَ τ قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ ρ فَقَالَ:

يَا رَسُولَ اللَّهِ كَمْ نَعْفُو عَنِ الْخَادِمِ فَصَمَتَ فَأَعَادَ الْكَلَامَ فَصَمَتَ فَلَمَّا كَانَ فِي الثَّالِثَةِ قَالَ: فِي كُلِّ يَوْمٍ سَبْعِينَ مَرَّةً. رَوَى هَذِهِ الثَّلَاثَةَ

أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ.

4259. *Ибн Умар розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:*
«Бир киши Набий соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ҳузурларига келиб:

«Эй Аллоҳнинг Расули! Ходимни қанча авф қиламиз?» деди.

У зот индамадилар. У ўз каломини қайтарди. У зот индамадилар. Учинчиси бўлганида: «Ҳар куни етмиш марта», дедилар».

Учовини Абу Довуд ва Термизий ривоят қилишган.

Шарҳ: Бунда кўп кечириш кўзда тутилган, маълум адад эмас. Мусулмон инсон ўз қўл остидаги кишиларга нисбатан ўта кечиримли бўлмоғи лозим.

4360- عَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مَنْ لَأَئِمَّكُمْ مِنْ مَمْلُوكِيكُمْ فَاطْعِمُوهُ مِمَّا تَأْكُلُونَ وَاكْسُوهُ مِمَّا تَكْتَسُونَ وَمَنْ لَمْ يَلَأِئِمَّكُمْ مِنْهُمْ فَيَبِيعُوهُ وَلَا تُعَذِّبُوا خَلَقَ اللَّهُ تَعَالَى.

4260. *Абу Зарр розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:*

«Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Сизга мамлукларингиздан қай бири маъкул келса, унга ўзингиз еган нарсадан егининг ва ўзингиз кийган нарсадан кийгазинг.

Улардан қай бири сизга маъкул келмаса, уни сотиб юборинг, Аллоҳ таолонинг халқини азобламанг», дедилар».

Шарҳ: Демак, қўл остидаги кишига азоб бериш мумкин эмас. Агар у ёкса, уни худди ўзи билан тенг кўриб, олиб юриш керак. Агар ёқмаса, унга жавоб бермоқ даркор.

4261- عَنْ رَافِعِ بْنِ مَكِيثٍ τ أَنَّ النَّبِيَّ ρ قَالَ: حُسْنُ الْمَلَكََةِ يُمْنٌ وَسُوءُ الْخُلُقِ شُؤْمٌ. رَوَاهُمَا أَبُو دَاوُدَ.

4261. Рофеъ ибн Макийс розияллоху анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоху алайҳи васаллам:

«Гўзал моликлик баракадир. Бадхулқлик шумликдир», дедилар».

Иккисини Абу Довуд ривоят қилган.

Шарҳ: Инсон ўз қўл остидагиларга яхши хўжайинлик қилса, барака бўлиши турган гап. Аммо бадхулқ бўлса, кўполлик қилса, албатта, ёмонликка олиб бориши мумкин.

Дунёдаги барча халқларда қўл остидагиларга бўладиган муомаланинг ўзига яраша маданияти бор. Улар турлича эканини ҳам яхши биламиз. Бугунги кунимизда ҳам худди шу мавзуда ҳар хил муносабат ва амалларнинг гувоҳи бўлиб келмоқдамиз.

Бу ҳақиқатни раҳбар, ишбоши ва хўжайинлар яхши билишлари ва қўл остидаги одамларга муомалаларини гўзал тарзда бўлиши учун ҳаракат қилишлари лозим.

4262- عَنْ جَابِرٍ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: ثَلَاثٌ مَنْ كُنَّ فِيهِ سَتَرَهُ اللَّهُ عَلَيْهِ كَنَفَهُ وَأَدْخَلَهُ جَنَّتهُ: رِفْقٌ بِالضَّعِيفِ وَشَفَقَةٌ عَلَى الْوَالِدَيْنِ وَإِحْسَانٌ إِلَى الْمَمْلُوكِ.

4262. Жобир розияллоху анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоху алайҳи васаллам:

«Уч нарса бор. Кимда ўшалар бўлса, Аллоҳ уни паноҳига олади ва жаннатига киритади; заифга меҳр қилиш, ота-онага мушфиқлик қилиш ва мамлукка

яхшилик қилиш», дедилар».

Шарҳ: Каранг! Ўз қўл остидаги одамга яхшилик қилиш Аллоҳ таолонинг паноҳида бўлиш ва охиратда жаннатга киришга сабаб бўладиган иш экан.

Ушбу ҳадиси шарифдан олинадиган фойдалар:

1. Заифга меҳр қилган бандани Аллоҳ паноҳига олади ва жаннатига киритади.

2. Ота-онага мушфикдик қилган бандани Аллоҳ паноҳига олади ва жаннатига киритади.

3. Қўл остидаги одамга яхшилик қилган бандани Аллоҳ паноҳига олади ва жаннатига киритади.

4263- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: نِعِمًّا لِأَحَدِهِمْ أَنْ يُطِيعَ رَبَّهُ وَيُؤَدِّيَ حَقَّ سَيِّدِهِ.

4263. *Абу Ҳурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:*

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Улардан бирларига Роббисига итоат қилмоғи ва хожасининг ҳаққини адо қилмоғи қандоқ ҳам яхши», дедилар».

Шарҳ: Исломда хожага ходимига яхшилик қилиш ҳақида амр қилиш билан бирга, ходимга ҳам ўз хўжайинининг ҳаққини адо қилиш топширилади. Хурмат ва яхшилик қилиш ўзаро ҳамкорлик асосида бўлиши лозим.

4264- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: إِذَا ضَرَبَ أَحَدُكُمْ خَادِمَهُ فَذَكَرَ اللَّهَ فَارْفَعُوا أَيْدِيَكُمْ.

4264. *Яна ўша кишидан ривоят қилинади:*

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам: «Қачон сиздан бирингиз ўз ходимини урганда у Аллоҳни зикр қилса, улардан қўлингизни кўтаринг», дедилар».

Шарҳ: Калтак остида қолган ходим ўзини ураётган хожага Аллоҳни эслатса, хожа дарҳол уришдан тўхташи лозим.

Бу ҳам бировнинг қўл остидаги кишиларнинг ўзига хос ҳимояси.

4265- عَنْ ابْنِ عُمَرَ ر عَنْ النَّبِيِّ ر قَالَ: ثَلَاثَةٌ عَلَى كُتْبَانِ الْمِسْكِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَبْدٌ أَدَّى حَقَّ اللَّهِ وَحَقَّ مَوَالِيهِ وَرَجُلٌ أَمَّ قَوْمًا وَهُمْ بِهِ رَاضُونَ وَرَجُلٌ يُنَادِي بِالصَّلَاةِ الْخُمْسِ فِي كُلِّ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ. رَوَى هَذِهِ الْأَرْبَعَةَ التِّرْمِذِيُّ.

4265. *Ибн Умар розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:*

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Уч киши қиёмат куни мушк тепаликларида бўлурлар; Аллоҳнинг ҳаққини ва ўз хожалари ҳаққини адо қилган қул. Бир қавмга имомлик қилган ва улар ундан рози бўлган киши ва ҳар кеча-кундузи беш вақт намозга азон айтган одам», дедилар».

Тўртовини Термизий ривоят қилган.

Шарҳ: қиёмат куни мушку анбардан бўлган тепаликка чикиб туриш, аввалгилару охиригиларнинг ҳавасини келтирадиган даражага эришиш улуғ бахтдир.

Ажабо, улкан бахтга кимлар муяссар бўлар экан?

Маҳбуб Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг айтишларича, бу улкан бахтга уч тоифа мусулмонлар эришар эканлар:

1. «Аллоҳнинг ҳаққини ва ўз хожалари ҳаққини адо

қилган қул».

Бу қадим вақтнинг таомили экани маълум. Ислом қул озод қилишни, қулдорликни йўқотишни ҳар тарафлама қўллаган. Керакли барча чораларни кўрган.

Лекин ҳаммаси ўз йўлида, қонун-қоидаси билан бўлиши керак. Шу билан бирга, қулга ҳам ўз вазифасини сидқидилдан адо этиб туриш тарғиб қилинган.

2. «Бир қавмга имомлик қилган ва улар ундан рози бўлган киши ».

Юқорида зикр этилган улкан мақомга эришадиган кишиларнинг иккинчи тоифаси имомлар экан. Бу ўта нозик ишдаги одамларнинг аҳамиятли эканлиги эътиборидан, уларга ҳам қиёмат куни олий мақомга эришиш имкони очилган экан.

Имом бунинг учун ўз қавмини рози қилиши керак. Албатта, Аллоҳ рози бўладиган ишларда. Қавмни Аллоҳнинг розилигига қарши ишларда рози қилган имом эса, жаннатдаги мушку анбар тепалигига эришиш у ёқда турсин, жаннатнинг ҳидини ҳам ҳидлай олмаслиги турган гап.

3. «Ҳар кеча-кундузи беш вақт намозга азон айтган одам».

Бу муаззинлар учун улкан башоратдир. Уларни шарафловчи ва айни вақтда уларга улкан масъулият юкловчи хабардир. Ҳар бир муаззин ана ўша башоратга муносиб бўлишга, тақво ва ихлос ила яшашга, ўз ишини қойиллатиб адо этишга ҳаракат қилмоғи лозим.

ومنه رحمة اليتيم والأرملة

ЕТИМ ВА БЕВАЛАРГА РАҲМ ҚИЛИШ

[illegible]

Аллоҳ таоло:

«Аммо етимга қаҳр қилма. Ва аммо «соил»га зажр қилма. Ва аммо Роббинг берган неъматини ҳақида сўзла», деган (Зухро, 9-11).

Аллоҳ таоло Зухро сурасидаги ушбу оятларда етимларга яхшилик қилишга амр қилмоқда:

«Аммо етимга қаҳр қилмагин».

Яъни, уни хорлама, камситма, ҳаққини ема ва ҳоказо.

Ҳадиси шарифда: «Мусулмон оилаларнинг энг яхшиси етимга яхшилик қилувчисиدير, энг ёмони эса, етимга ёмонлик қилувчисиدير», дейилган.

«Ва аммо «соил»,а зажр қилмагин».

Соил келганда, мусулмон одам бирор нарсаси бўлса, бериши, бўлмаса, яхши муомала қилиши керак. Уни жеркиш, унга қўпол муомала қилиш мутлақо мумкин эмас.

«Ва аммо Роббинг берган неъмат ҳақида сўзлагин».

Аллоҳ таолонинг неъматлари жуда кўп, санаб охирига етказиб бўлмайди. Лекин доим шукрини келтириб юриш зарур. Шукр эса, неъматни берувчига маътов айтиш ва неъматни Аллоҳ кўрсатган йўлда сарфлаш билан бўлади.

Аллоҳ таоло:

«Аллоҳ Ўз Расулига шаҳар-қишлоқ аҳлидан қайтариб берган нарса. Аллоҳгадир ва Унинг Расулига ва яқин қариндошларига, етимларга ва мискинларга ва кўча ўғилларигадир», деган (*Хашир*, 7).

Араб тилида «афаа а» феъли «қайтарди» маъносини билдиради. Аллоҳ таоло яҳудийлар қолдирган молларни «фай у» - «қайтарилган мол» деб номлаяпти. Аслида, мол Аллоҳники, У Зот Бани Назир номли яҳудий қабиласига берган молини энди Пайғамбарига қайтарди. Ана шундай

улкан маъно билан ифодаланган «фай у», - «қайтарилган мол» кимларга берилади?

«Аллоҳ Ўз Расулига шаҳар-қишлоқ аҳлидан қайтариб берган нарса. Аллоҳгадир ва Унинг Расулига ва яқин қариндошларига, етимларга ва мискинларга ва кўча ўғилларигадир».

Демак, Аллоҳ Ўз Расулига шаҳар-қишлоқ аҳлидан қайтариб берган нарса қуйидаги тоифаларга берилади.

1. Аллоҳга. Яъни, Аллоҳнинг розилиги учун оммавийдиний ишларга, Исломга даъват қилиш ишига, Каъбани обод қилишга, масжидларга ва бошқа диний мақсадларга.

2. Пайғамбарга. Яъни, ул зот мусулмонларнинг раҳнамоси сифатида ўзларига ва аҳли аёлларига кифоя қилганича оладилар. Кейинги қисми мусулмонларнинг умумий фойдасига ишлатилади.

3. Яқин қариндошларига. Яъни, Пайғамбар алайҳиссаломга ҳаром қилинганидек, уларга ҳам садақалар ҳаром. Расулуллоҳнинг ўзлари «фай у»дан Бани Ҳошим ва Бани Муттолиб уруғларига берганлар.

4. Етимларга. Яъни, балоғат ёшига етмай отасидан ажралган болаларга. Бу ерда ҳам Исломда етимларга қанчалик катта аҳамият берилгани яққол намоён бўлмоқда.

5. Мискинларга. Яъни, камбағал, қийинчилик билан кун кечирадиган кишиларга.

6. Кўча ўғилларига. Яъни, ўз ватанидан узокда, бор-йўғидан ажралиб, юртига кета олмай юрганларга.

Аллоҳ таоло Мааъуун сурасида динсиз кишини маззаммат қилароқ:

«У етимни қўполлик билан ҳайдайдир», деган (2-оят).

Яъни, ўша охират жазосини ёлғонга чиқарувчи киши етимга қўполлик қилувчи, уни ўз олдидан ҳайдаб солувчи одамдир. Ҳа, фақат охират жазосини ёлғонга чиқарувчи

кишигина етимга шу муомалани қилиши мумкин.

Етим одатда, ожиз, заиф шахс бўлади. Етимни хорловчи, унга зулм қилувчи, ҳаққини поймол қилувчи кишини диндор деб бўлмайди. Шунинг учун ҳам Аллоҳ таоло охиратни ёлғонга чиқарувчиларнинг аввалги сифатини бундоқ сифатлади.

Аллоҳ таоло Инсон сурасида Ўзининг аброр бандаларининг васфида:

«Ўзлари таомни яхши кўриб турсалар ҳам, уни мискин, етим ва асирларга берарлар.

Албатта, биз сизларни фақат Аллоҳнинг розилиги учун овқатлантирамыз. Бунинг эвазига сизлардан мукофот ёки ташаккур хоҳламаймиз.

Албатта, биз кўрқинчли, шиддатли, узун кунда ўз Роббимиздан кўрқурмиз», дерлар», деган (8-10-оятлар).

Бу ояти карималарда яхшиларга, жумладан, етимларга яхшилик қиладиган аброр бандаларнинг васфлари батафсил шарҳ қилинмоқда:

«Ўзлари таомни яхши кўриб турсалар ҳам, уни мискин, етим ва асирларга берарлар».

Ана, биродарлар, аброрларнинг хислати нима экан! Улар ҳаттоки ўзларига таом керак бўлиб, ҳожатлари тушиб турса ҳам, мискин, етим, асирларни ўзларидан устун қўйиб, таомни уларга берадилар. Таом яхши бўлса, албатта, уни кўпроқ тановвул қилишга кишида мойиллик бўлади. Ана шундай ҳолларда уни фақирга бериш бойнинг камбағални ҳурмат қилишидан келиб чиқади. Бу эса, ўз навбатида улар орасида тенглик бўлишига олиб келади.

Оятдаги «мискин» сўзининг алоҳида таъкидланиши ҳам айнан шунга қаратилган. Чунки мискинга, яъни, ўзига ва оиласига етарли еб-ичиш таоми бўлмаган одамга ёрдам бериш ўзига тўқларнинг бурчидир.

Етимларга ёрдам бериш ҳам ниҳоятда савобли иш. Етимларга овқат, кийим-кечақ таълим ва тарбия бериш

ўзига тўқдарнинг зиммасидаги бурчдир. Шундай қилинса, етим жамият учун фойдали шахс бўлиб етишади. Агар унга бепарво қаралса, камситилса, разолат ва жиноят кўчасига кириб, ўзи яшаётган жамиятга фақат зарар келтирувчи шахсга айланади. Бунга мисол келтириб ўтириш шарт эмас. Атрофимизга акд кўзи билан бир назар солсак, бас.

Ислом дини кишилик жамиятида қарор топа бошлаган дастлабки кунларданоқ душманлардан қўлга тушган асир ҳаётини сакдаб қолиш, унинг инсонлик ҳуқуқини ҳурмат қилишга даъват этди. Бу ҳақда Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламга оятлар ҳам нозил қилинди. Ва ул зот бундан 1400 йил аввал, бутун дунё инсон ҳуқуқи нима эканини билмай турган бир пайтда Аллоҳнинг ана шундай инсонпарвар ҳукмини эълон қилдилар.

Ислом татбиқ этган бу ҳуқуқларни, жумладан, асирларга яхши муомала қилиш, уларни бирор егулик билан таъминлашни Бирлашган Миллатлар Ташкилоти яқиндагина эълон қилди. Бундан юз ёки минг йил аввал эмас. Шунинг ўзиёқ Аллоҳнинг дини нима асосига қурилганлигига етарли далилдир.

Мусулмонлар бировга яхшилик қилганларида риё учун, миннат учун эмас, балки савоб умидида, киёмат куни яхши ҳолатларга эришиш умидида қиладилар. Ушбу хислатлар қуйидаги оятларда ҳам ифода этилади.

«Албатта, биз сизларни фақат Аллоҳнинг розилиги учун овқатлантирамыз. Бунинг эвазига сизлардан мукофот ёки ташаккур хоҳламаймиз».

Демак, чин мўмин иккинчи бир биродарига яхшилик ёки ёрдам қилганида фийсабилиллоҳ, яъни Аллоҳ йўлида қилмоғи лозим экан. Қилган яхшилиги эвазига тама талаб қилиш Парвардигор ғазабини келтирадиган ва у бандани мунофиққа айлантирадиган амаллардандир.

«Албатта, биз қўрқинчли, шиддатли, узун кунда ўз

Роббимиздан кўрқурмиз», дерлар».

Демак, мусулмонлар муҳтожларга таом беришларининг икки боиси бор.

Биринчиси, Аллоҳ субҳанаҳу ва таолонинг розилигини топиш.

Иккинчиси, халойиқ учун кўрқинчли ва шиддатли бўлган узоқ кун, яъни ўтиши қийин бўлган қиёмат кунида Аллоҳнинг азобиға дучор бўлишдан кўрққанлари сабаблидир.

Аллоҳ таоло:

«Бу дунё ва охират ҳақида. Сендан етимлар ҳақида сўрарлар. Сен: «Уларға ислоҳ қилиш яхшидир», деб айт. Агар уларнинг (молларини) аралаштириб юборсангиз, бас, биродарларингиз. Аллоҳ бузғунчини ҳам, ислоҳчини ҳам билади. Агар хоҳласа, Аллоҳ сизларни қийинчиликка соларди. Албатта, Аллоҳ азиз ва ҳикматли Зотдир», деган (Бақара, 220).

Бу ояти каримада боқувчисиз қолган етим ҳақида гап кетмоқда:

«Сендан етимлар ҳақида сўрарлар», деяпти Аллоҳ таоло Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламга хитоб қилиб. Ва жавобдан маълум бўладикки, савол етимларга бўладиган муомала, уларнинг мерос олган молларига қандай муносабатда бўлиш ҳақида экан. Чунки оятда:

«Уларға ислоҳ қилиш яхшидир, деб айт», дейиляпти.

Етимларға ислоҳ (яхшилик) қилишда хайри-барака бор. Етимларға яхши қараш ҳар бир жамиятдаги ижтимоий тенгликнинг муқим омилларидан ҳисобланади. Шунинг учун ҳам Исломда бу масалаға алоҳида эътибор берилган.

Қуръони Каримда ушбу масала бўйича бир қанча оятлар келган, жумладан, Анъом сурасида: «Етимларнинг молиға яқин келманг...»; дейилган бўлса, бошқа бир сурада: «Албатта, етимларнинг молини зулм ила еювчилар қоринларига оловдан бошқани емадилар ва тезда дўзахға

кирадилар», дейилган.

Абдуллоҳ ибн Аббос розияллоху анху айтишларича, бу икки оят туширилгандан кейин етимларни ўз кафолатига олган кишилар етимларнинг ҳаққини еб қўймайлик деб, уларнинг овқатларини ҳам, ичимликларини ҳам алоҳида қилиб қўйишган экан. Ҳатто етимдан бирор овқат ортиб қолса, ўзи емаса, биров емайдиган бўлибди.

Бундай қийин ҳолни Пайғамбаримиз Муҳаммад алайҳиссаломга зикр қилишганида, Аллоҳ таоло: «Сендан етимлар ҳақида сўрайдилар», оятини нозил қилган экан.

Бу оятда етимнинг молини унинг тарбиясини зиммасига олган одам ўз молига аралаштириб юборишига рухсат берилмоқда:

«Агар уларнинг (молларини) аралаштириб юборсангиз, Бас, биродарларингиз».

Яъни, етимларнинг молларини ўз молингизга аралаштириб юборсангиз бўлаверади, чунки улар ҳам сизларнинг биродарингиз. Сизлар уларга раҳмшафкат қилиб ўз тарбиянгизга олдингиз. Энди уларнинг молини еб қўйиб, азобга дучор бўлмайлик деб ўзингизни машаққатга солишнинг ҳожати йўқ. Сизда уларнинг молини ейиш нияти бўлмаса, бўлгани.

«Аллоҳ бузғунчини ҳам, ислоҳчини ҳам билади».

Етимларнинг молини еб бузғунчилик қилганларни Ўзи билиб жазолайди. Уларнинг молини ўз молига аралаштирса ҳам, емай тақво қилганларни эса, мукофотлайди.

Тушунтириш учун айтиш керакки, етим —отасидан айрилган, балоғат ёшига етмаган ёш ўғил-қизлардир. Бу оятда гап ўша етимнинг отасидан ёки бошқа қариндошларидан мерос қолган моли, бошқа кишилардан ҳадя, садақа ёки бошқа мақсадда берилган моллар ҳақида кетяпти.

Ўша молларни етимга қараб туришни ўз зиммасига

олган одам ўз молига, еб юбормаслик шарти билан, аралаштириб юборишига енгиллик яратиш мақсадида рухсат бериляпти. Бу ҳам Аллоҳнинг меҳрибончилиги, бўлмаса, **«Агар хоҳласа, Аллоҳ сизларни қийинчиликка солар эди».**

Бундай рухсатни бермаса, етимнинг молидан хавотирда қийналиб юраверар эдингиз.

«Аллоҳ шундоқ қилиб сизга Ўз оятларини баён қилади. Шоядки, тафаккур қилсангиз».

Ҳа, дарҳақиқат Аллоҳ азиз, ғолиб, нима қилса, қўлидан келади. Бандаларини қийинчиликка солишга, амрига хилоф қилсалар, иқоб қилишга қодир. У ҳикмат эгаси, бандаларига беҳикмат амр қилмайди.

Аллоҳ таоло Нисо сурасида:

«Ва етимларга ўз молларини беринг. Нопокни покка алмаштирманг. Уларнинг молларини ўзингизнинг молларингизга қўшиб еманг. Зеро, бу катта гуноҳ бўлур», деган (2-оят).

Ушбу оятдаги хитоб умуман мусулмонлар оммасига, хусусан, етимларнинг кафилларига қаратилгандир. Балоғатга етмаган ёш болалар отаси ўлиб қолса, етим бўладилар. Уларни ота томонидан ёки улар бўлмаса, бошқа томондан бўлган қариндошлар ёхуд умуман бошқа бирорта мусулмон ўз кафолатига олади.

Етимга кафил бўлган киши унинг барча ишларига, шу жумладан, молу мулкига ҳам раҳбарлик қилади. Етим бола ёш бўлиб, молу мулкни тўғри тасарруф қилишга салоҳияти етмагани учун, кафил унинг мол-мулкни муҳофаза этишга масъул бўлади.

Бола балоғатга етиши билан етимлиги тугайди. Энди у ўз ҳолича тасарруф қилишга ўтади. Вояга етган инсон сифатида ўз мол-мулкни тасарруф қилиш имконига эга бўлади. Шунинг учун ҳам оятдаги:

«Ва етимларга ўз молларини беринг», деган

жумлани «вояга етганларида» деган қўшимча ила англатиш керак бўлади.

«Нопокни покка алмаштирманг» жумласида бировнинг молини ўз молига алмаштирмаслик хусусан, етимларнинг молини ўз молига аралаштириб-алмаштирмаслик тушунилиши лозим. Бу ҳол турлича кўринишларда бўлиши мумкин.

Биз мол деганда фақат пулни тушуниб қолганмиз. Чунки, узоқ давом этган худосиз тузум бошқа мулкка эгаликни ман қилган эди. Юқоридаги жумлани уларнинг яхши молларини ўзингизнинг сифатсиз молингизга алмаштириб қўйманг, деб тушунса бўлади.

Мисол учун, етимнинг яхши уйи, ери, чорваси, улуши ва бошқа мулклари бўлиши мумкин. Кафил етимнинг ўша яхши, сифатли молларини ўзиники қилиб, ўрнига ўзининг сифатсиз молини берса, нопокни покка алмаштирган ҳисобланади. Яъни, кафил ўзига нопок бўлган молни олиб, ўрнига ўзининг ҳалол-пок молини берган - алмаштирган бўлади.

«Уларнинг молини ўзингизнинг молингизга қўшиб еманг».

Бу иборада ҳам етимларнинг ҳимояси яққол кўриниб турибди. Кафиллар: «Мен шу етимга кафилман, унга қараяпман, тарбия қиляпман», деган маънодаги даъволар билан ўзларига топширилган етимнинг молларини ҳам ўз молларига қўшиб еб юбориш одатлари бор эди. Бу эса, етимга нисбатан катта зулмдир. Ояти карима етимнинг молини ейишни ман этипти. Бу ишни катта гуноҳ деб эълон қиляпти:

«Зеро, бу катта гуноҳ бўлур».

Аллоҳ таоло яна Нисо сурасида:

«Етимларни то никоҳ (ёши)га етгунларича синаб турунглар. Агар уларнинг эс-ҳуши жойида эканини билсангиз уларга ўз молларини топшинг. У

молларни исроф ила ва эгаларининг катта бўлиб қолишидан кўрқиб шошилиб еманг. Бой бўлганлар ифбатли бўлсинлар. Ким камбағал бўлса, тўғрилиқ билан есин. Уларга ўз молларини топшираётганингизда гувоҳлар келтиринг. Ҳисобчиликка Аллоҳнинг Ўзи кифоя қилур», деган (б-оят).

Бу ояти карима етим балоғатга етиб, эс-ҳушини таниганда, дарҳол унга молини топшириш зарурлигини, уларнинг молини исроф қилмаслиқ оталиққа олганлар томонидан, бу балоғатга етса, молини қайтариб беришим керак бўлади, деб шошилиб еб қўймаслик, агар оталиққа олган одам бой бўлса, етимнинг моли масаласида ифбатли бўлиши зарурлиги, камбағал бўлса, маълум чегарада ейишига рухсат борлиги ва етимга молини топшираётганда гувоҳлар олдида топшириш каби фикҳий амалларни баён қилмоқда.

«Етимларни то никоҳ(ёши)га етгунларича синаб туринглар».

Демак, оталиққа олган одам етим бола балоғат ёшига яқинлашганда уларни синаб, текшириб ва ҳолатларини синчиклаб кузатиб туриши лозим. Ёш болаларнинг никоҳ - балоғат ёшига етганини билишнинг шариатда баён қилинган аломатлари бор.

Қиз болалар ҳайз кўрсалар, балоғатга етган саналадилар. Ўғил болаларнинг балоғатга етганининг асосий белгиси эҳтилом бўлишидир. Яъни, уйқусида булғанишидир.

Инсон балоғатга етиши билан тўла масъулиятли — мукаллаф бўлади, яъни, шариат тақлифларини амалга ошириши лозим бўлган шахсга айланади. Шу кундан эътиборан ўзи содир қилган ишларга ўзи жавобгар бўлади. Шу билан бирга, катта одамларга берилган ҳуқуқлардан фойдаланишга, жумладан, ўз молини ўзи сарфлаш

ҳукукига эга бўлади.

Аммо оталиққа олганлар етим болада балоғатга етганлик аломати пайдо бўлиши билан дарров унга молни топшириб қўймайдилар. Балки унда молни тўғри тасарруф қилиш қобилияти борми, эс-ҳуши жойидами, синаб кўришлари лозим.

Буни билиб олиш унча қийин эмас. Бу борада ҳар бир жамоанинг ўзига яраша тажрибаси, аломат-белгилари бор. Қачонки, етим бола балоғатга етиши билан унда молу мулк тасарруфида эс-ҳуш, қобилят борлиги англаб етилса, дарҳол унга моли топширилади. Бу нарса оятдаги:

«Агар уларнинг эс-ҳуши жойида эканини билсангиз, уларга ўз молларини топширинг», деган жумлада баён қилинган.

Етимни оталиққа олган киши унинг молини ҳам вақтинча олиб туради. Баъзи кишилар, мен етимни оталиққа олганимдан кейин молини нима қилсам, ўзим биламан, деб ёки бу балоғатга етса, молини қайтариб беришим керак экан, ундан кўра у балоғатга етгунча тезроқ молини еб қўй, дейиши мумкин. Аллоҳ таоло бу оятда шундай тасарруфлардан қайтариб:

«У молларни исроф ила ва эгаларининг катта бўлиб қолишидан қўрқиб, шошилиб еманг», демоқда.

Демак, етимни оталиққа олганлар учун асосий ҳукм етимларнинг мolidан емаслик. Аммо оталиққа олувчиларнинг ҳоли ҳам ҳар хил бўлади: баъзилари бой, ўзига тўқ, бошқалари камбағал-муҳтож. Буни эътиборга олиб, оятда бойга алоҳида, камбағалга алоҳида ҳукм баён қилинган:

«Бой бўлганлар ифбатли бўлсинлар. Ким камбағал бўлса, тўғрилиқ билан есин!»

Бой одам ўзига етарли моли бўлгани, ҳожати тушмагани учун ифбат қилиб, ўзини шубҳали нарсадан узоқ тутгани маъқул. Етимларни оталиққа олгани,

уларнинг мол-мулкани сақлагани, парваришлагани учун ажру савобини олади.

Агар оталикқа олувчи киши камбағал бўлса-чи? Унда парваришдаги етимнинг молидан яхшилик —тўғрилиқ билан фойдаланишига рухсат бор.

Бу нарса унга хизмати учун ҳақ ўрнида ўтади. Буни куйидаги ривоят ҳам тасдиқлайди.

Имом Абу Довуд ва имом Насайилар қилган ривоятда айтилишича, бир киши Пайғамбаримиз алайҳиссаломнинг хузурларига келиб: «Қарамоғимда бир етим бор. Унинг моли бор, меники йўқ. Унинг молидан есам бўладими?» деб сўради. Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам: «Исроф қилмасдан, тўғрилиқ билан егин», дедилар.

Имом Молик ривоят қилишларича, бир саҳройи араб Абдуллоҳ ибн Аббос розияллоҳу анҳунинг олдиларига келиб:

«Қарамоғимда етимлар бор. Уларнинг туялари бор, менинг эса, биттагина туям бор, холос. Мен ўз туямнинг сутидан камбағалларга бериб тураман. Етимларнинг туялари сутидан менга нима ҳалол бўлади?» деб сўради.

Абдуллоҳ ибн Аббос:

«Агар йўқолганда топиб келсанг, қўтирига қарасанг, ҳавзини тузатиб турсанг ва уларни боқаётган бўлсанг, наслига зарар келтирмай сутидан ич. Аммо уларни соғиб олишингдан қайтараман», дедилар.

Шу таълимотлардан келиб чиқиб, оталикқа олган одам етимнинг молидан муҳтож бўлганида ҳожатини қоплагунча еса, бўлади, дейилади.

Оятнинг сўнгида яна бир нозик зарурий ҳукм баён этилган:

«Уларга ўз молларини топшираётганингизда гувоҳлар келтиринг».

Мол олди-бердиси жуда ҳам нозик иш. Унда бировнинг ҳаққига хиёнат бўлиши эҳтимоли кучли.

Шунинг учун ҳам Исломда бундай ишларни ҳужжат-далил билан, адолатли гувоҳлар иштирокида амалга ошириш таъкидланади. Шундай қилинса, бировнинг ҳаққига хиёнат эҳтимоли йўқолади, бирор келишмовчилик чикса ҳам, гувоҳлар ҳақиқатни (адолатни) ўрнатишда ёрдам берадилар.

Оятнинг сўнгида, **«Ҳисобчиликка Аллоҳнинг Ўзи кифоя қилур»**, жумласининг келиши эса, бу ишларда доимо Аллоҳдан кўрқиб туриш лозимлигини уқтиради.

Аллоҳ таоло яна:

«Албатта, етимларнинг молини зулм ила еганлар, қоринларида оловни еган бўлурлар. Ва, шубҳасиз, дўзахга кирурлар», деган (*Нисо, 10*).

Ояти кариманинг услуги ғоятда таъсирчанлиги кўриниб турибди. Аввало, ким етимларнинг молларини зулм ила еса, қиёматда қоринларидаги у нарса оловга айланади.

«Албатта, етимларнинг молини зулм ила еганлар, қоринларида оловни еган бўлурлар».

Сўнгра шу ҳолда, қоринларидаги олов алангалаган ҳолда дўзахга кирадилар.

«Ва, шубҳасиз, дўзахга кирурлар».

Дўзах алангаси ҳам авж олиб туради. Демак, етим молини ноҳақ еган одам ичию ташидан ўт азобига гирифтор қилинади. Нақадар даҳшатли ҳол! Нақадар аламли!

Бу ояти каримада келган маънони таъкидловчи, шарҳловчи кўпгина ҳадиси шарифлар бор.

Имом Бухорий Абу Ҳурайра розияллоҳу анхудан ривоят қилган ҳадисда Пайғамбар алайҳиссалом:

«Ҳалок этувчи етти нарсадан четда бўлинглар», дедилар.

«Улар нималар, эй Аллоҳнинг Расули?» деб сўралди.

«Аллоҳга ширк келтириш, сеҳргарлик Аллоҳ ман

қилган жонни ўлдириш, рибохўрлик етимнинг молини ейиш, уруш куни қочиш, мўмина покиза аёлларга зинода тухмат қилиш», деб жавоб бердилар.

Машҳур тафсирчилардан ас-Суддий:

«Қиёмат куни етимнинг молини еган одам оғзидан, кулоқларидан, бурнидан ва кўзларидан олов чиқиб турган ҳолда тирилтирилади. Ҳар бир кўрган одам уни етимнинг молини еганлигини билиб олади», деганлар.

Ибн Мурдавайҳи Абу Барзодан ривоят қилган ҳадисда Расулуллоҳ алайҳиссалом:

«Қиёмат куни бир қавмлар оғизларидан олов пуркалиб турган ҳолда тирилтириладилар», дедилар.

Одамлар:

«Эй Аллоҳнинг Расули, улар кимлар?» деб сўрашди.

Расулуллоҳ алайҳиссалом:

«Аллоҳ таоло: «Албатта, етимларнинг молини зулм ила еганлар, қоринларида оловни еган бўладилар», деганини билмайсанми?» дедилар.

Имом ибн Можа Абу Ҳурайра розияллоҳу анхудан ривоят қилган ҳадисда Пайғамбаримиз Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Икки заифнинг - аёлининг ва етимнинг молидан узоқ бўлишингизни васият қиламан», деганлар.

Албатта, бу таълимотлар мусулмонларга ўз таъсирини ўтказган. Уларни қаттиқ ларзага солган. Улар умуман етимларнинг молига яқин келишдан ҳам қўркиб қолишган.

Абдуллоҳ ибн Аббос розияллоҳу анху бу ҳақда қуйидагиларни айтганлар:

«Албатта, етимларнинг молини зулм ила еганлар...» ояти нозил бўлганида етимларни ўз оталиғига олганлар бориб ўз таомини уларнинг таомидан, ичимлигини ичимлигидан ажратиб қўйди. Ортиб қолган таомлар ҳам то етим ўзи егунча ёки айниб қолгунча турадиган бўлди. Етимларни оталиққа олганларга машаққат туғилди.

Бу ҳолни Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламга айтилган эди, Аллоҳ таоло «Сендан етимлар ҳақида сўрайдилар...» оятини нозил қилди».

4266- عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ رَ عَنْ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: أَنَا وَكَافِلُ الْيَتِيمِ فِي الْجَنَّةِ هَكَذَا وَقَالَ بِإِصْبَعَيْهِ السَّبَّابَةِ وَالْوُسْطَى. رَوَاهُ الْأَزْهَرِيُّ.

4266. Саҳл ибн Саъд розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Мен ва етимнинг кафили жаннатда мана бундоқмиз», деб кўрсаткич ва ўрта бармоқларини бирлаштириб кўрсатдилар».

Тўртовлари ривоят қилишган.

Шарҳ: Бу ҳадиси шарифда етимни ўз кафолатига олган кишига жаннатда Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам билан бирга бўлишлик ваъда қилинмоқда. Бу эса, етимга кафилилик қилиш улуғ иш эканлигига далилдир.

Албатта, Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам билан бирга, жаннатда худди кўрсаткич ва ўрта бармоқлар сингари яқин туриш ҳар бир банда учун чексиз бахт. Бундай бахтга сазовор бўлиш учун етимни ўз кафолатига олиш лозим бўлади.

4267- وَلِمُسْلِمٍ: كَافِلُ الْيَتِيمِ لَهُ أَوْ لِعَیْرِهِ أَنَا وَهُوَ كَهَاتَيْنِ فِي الْجَنَّةِ وَأَشَارَ بِالسَّبَّابَةِ وَالْوُسْطَى.

4267. Муслимнинг ривоятида:

«Ўзига қарашли ёки ўзгага қарашли етимнинг кафили ва мен жаннатда мана булар каби бўламиз», деб кўрсаткич ва ўрта бармоқларга ишора қилдилар»,

дейилган».

Шарх: Бундан етим кафилга қариндошлардан бўладими ёки тамоман бегоналардан бўладими, барибир, унга бериладиган мукофот олий даражада бўлаверишини билиб оламиз.

Одатда, етимни кафолатига олиш деганда, нотаниш кишининг еtimi тушунилади. Аммо бу ҳадиси шариф бизга етимни кафолатта олиш маъноси кенг эканини билдирмоқда. Унда ўз етимини кафолатга олиш орқали ҳам савоб ишлаш, охиратнинг олий мақомларига эришиш мумкинлиги кўриниб турибди.

4268- عَنْ عَوْفِ بْنِ مَالِكٍ الْأَشْجَعِيِّ τ عَنْ النَّبِيِّ ρ قَالَ:

أَنَا وَامْرَأَةٌ سَفْعَاءُ الْخَذَّيْنِ كَهَاتَيْنِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَأَوْمًا بِالْأُسْطَى وَالسَّبَّابَةِ
امْرَأَةٌ آمَتْ مِنْ زَوْجِهَا ذَاتُ مَنْصِبٍ وَجَمَالٍ حَبَسَتْ نَفْسَهَا عَلَى
يَتَامَاهَا حَتَّى بَانُوا أَوْ مَاتُوا. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

4268. Авф ибн Молик ал-Ашжаъий розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Мен ва икки юзи сўлиган аёл жаннатда худди мана бундоқмиз», деб ўрта ва кўрсаткич бармоқни кўрсатдилар ва:

«Аёл эридан бева қолди. Мансаб ва жамол эгаси эди. У ўз нафсини етимлари учун то улар катта бўлгунча ёки ўлгунча бағишлади», дедилар».

Абу Довуд ривоят қилган.

Шарх: Бир аёлнинг эри ўлиб, ўзи бева, болалари етим қолдилар. Аёлнинг жамиятда обрўси, ўзида жамоли бор эди. Агар у истаса, бошқа эрга тегиб, яхши яшаши ва бу дунё лаззатларидан кўпроқ баҳраманд бўлиши мумкин эди.

Аммо аёл яна эрга тегиб, оила курса отасидан етим қолган болалари қаровсиз қолишини ўйлаб, турмуш курмади. Янги эри хизматида бўлиб, болалари тарбиясиз қолиши ёки қийналишларини ўйлади.

Аёлўзининг шахсий ҳузур-ҳаловатидан воз кечди. Болаларининг келажагини ўйлади. Улар учун ўзини фидо қилди. Болаларимга бўлсин, дея қийналди, юзи сўлиди, сарғайди.

Аммо ана шу аёл ўша етим болаларига нисбатан кўрсатган фидокорлиги учун катта мукофот олди.

Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам унинг охиратдаги мукофоти ҳақида қуйидаги жумлани айтдилар: **«Мен ва икки юзи сўлиган аёл жаннатда худди мана бундоқмиз», деб ўрта ва кўрсаткич бармоқни кўрсатдилар».**

Бу ҳадиси шарифда эридан бева қолиб, қийинчилик билан фарзанддарини катта қилган аёлга катта ваъдалар қилинмоқда. Ана ўша бахтга муяссар бўлган бева аёлларга яхшилик қилиш ҳам савобли иттидир.

4269- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: مَنْ قَبَضَ يَتِيمًا مِنْ بَيْنِ مُسْلِمِينَ إِلَى طَعَامِهِ وَشَرَابِهِ أَدْخَلَهُ اللَّهُ الْجَنَّةَ النَّبَتَةَ إِلَّا أَنْ يَعْمَلَ ذَنْبًا لَا يُغْفَرُ لَهُ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.

4269. *Ибн Аббос розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:*

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Ким икки мусулмондан бўлган етимни тутиб таом ва шароб берса, албатта, Аллоҳ уни жаннатга киритади. Кечирилмайдиган гуноҳ қилган бўлса, ана, бундан мустасно», дедилар».

Термизий ривоят қилган.

Шарҳ: Мусулмон ота-онадан қолган етимни риоясини

қилиш қанчалик улуғ ишлигини ушбу ҳадиси шарифдан билиб оламиз.

Етимга озиқ-овқат беришнинг ўзи қанчалар савобли иш эканини кўринг. Ундай одамни Аллоҳ албатта, жаннатга киритар экан.

Аммо бу ерда жуда нозик бир иш бор. Ҳадиси шарифда етимга таом ва шароб берган одамни Аллоҳ албатта жаннатга киритиши ҳақидаги гапдан сўнг «Кечирилмайдиган гуноҳ қилган бўлса,ина бундан мустасно», дейилмоқда. Демак, кечирилмайдиган гуноҳ қилган одам жаннат ваъдаси берилган ишни қилган чоғида ҳам унга кирмай қолиши бор экан.

Баъзи кишилар шунга ўхшаш жаннат ваъда қилинган бирор ишни қилиб қўйиб, жаннатнинг калити ўзининг чўнтагида деган ҳисга берилади. Гуноҳ ишларни қилишга баҳона топади. Аслида эса, кишининг жаннатга кириши умрида қилган барча амалларининг сарҳисобидан сўнг аён бўлади.

Одам боласи балоғат ёшига етганидан бошлаб, турли ишларни қилган бўлади. Кўплаб жаннат ваъда қилинган ишларни амалга оширади. Шунингдек, дўзах ваъда қилинган ишлари ҳам йўқ эмас. Қиёматда ҳаммаси ҳисоб-китоб қилинади ва шундан сўнггина натижа эълон қилинади.

4270- عَنْ صَفْوَانَ بْنِ سُلَيْمٍ ط عَنْ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: السَّاعِي

عَلَى الْأَرْمَلَةِ وَالْمُسْكِينِ كَالْمُجَاهِدِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَوْ كَالَّذِي يَصُومُ
النَّهَارَ وَيَقُومُ اللَّيْلَ. رَوَاهُ الشَّيْخَانِ وَالتِّرْمِذِيُّ.

4270. Савфон ибн Сулайм розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Бева ва етим учун саъй-ҳаракат қилувчи Аллоҳнинг йўлида жидди ҷиход қилувчи кабидир. Ёки нахорни рўза тутиб, тунни бедор ўтказувчи кабидир», дедилар».

Икки шайх ва Термизий ривоят қилишган.

Шарҳ: Ҳаммамиз Аллоҳнинг йўлида савобли иш қилувчи банданинг қанчалар улуғ иш қилишини ва унга бериладиган савоблару мартабалардан яхши хабардормиз.

Шунингдек нахорни рўза тутиб, тунни бедор ўтказувчи киши қанчалар улуғ иш қилишини ва уларга бериладиган савоблару мартабалардан ҳам яхши хабардормиз.

Энди эса, бева ва етим учун саъй-ҳаракат қилувчи ҳам улар билан баробар эканлигини билиб олдик.

Бас, бева ва етим учун саъй-ҳаракат қилувчилардан бўлишга уринайлик.

ومنه حقوق الجار

ҚҰШНИЧИЛИК ҲАҚЛАРИ

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى : كَبْكَبِكْ كَكْكَ كُكُّوْ كِئِيْ
مے مے لٹا ٹکڑوؤ

Аллоҳ таоло:

«Ота-онага, қариндошларга, етимларга, мискинларга яқин қўшниларга, ён қўшниларга, ёнбошдаги соҳибларга, қўчада қолганларга ва қўлингизда мулк бўлганларга яхшилик қилинглар», деган (Нусо, 36).

Нисо сурасидаги бу ояти каримада Аллоҳ таоло бир неча тоифа одамларга яхшилик килишга амр қилмоқда;

Биринчиси - ота-оналар.

Иккинчиси - қариндошлар.

Учинчиси - етимлар.

Тўртинчиси - мискинлар.

Бешинчиси - яқин қўшни.

Олтинчиси - ён қўшни.

Тафсирчи уламоларимиз ояти каримада зикр қилинган «яқин қўшни»ни қариндош қўшни, яъни, яқинлиги бор қўшни, деб; «ён қўшни»ни эса оддий, яқинлиги йўқ қўшни, деб тушунтирганлар.

Қўшнига яхшилик қилиш ҳақидаги исломий таълимотлар ҳам дунёда мисли йўқ таълимотдир. Кези келганда шу жойда бир неча ҳадиси шарифларни кўриб ўтайлик.

Имом Термизий Абдуллоҳ ибн Амр ибн Осс розияллоху анхудан ривоят қилган ҳадисда Пайғамбаримиз алайҳиссалом: «Аллоҳнинг ҳузурида дўстларнинг яхшиси ўз дўстига яхшилик қилганидир. Аллоҳнинг ҳузурида қўшнилари яхшиси ўз қўшнисига яхшилик қилганидир», деганлар.

Абу Бакр ал-Баззор Жобир ибн Абдуллоҳ розияллоху анхудан ривоят қилган ҳадисда Пайғамбаримиз алайҳиссалом қуйидагиларни айтадилар:

«Қўшнилари уч хил бўладилар. Битта ҳаққи бор қўшни. У ҳаққи энг оз қўшнидир. Иккита ҳаққи бор қўшни. Учта ҳаққи бор қўшни. Буниси энг кўп ҳаққи бор қўшнидир. Энди битта ҳаққи бор қўшнига келсак, у мушрик қўшнидир. Унинг қўшнилик ҳаққи бор, холос. Иккита ҳаққи бор қўшни эса, мусулмон қўшнидир. Унинг ҳам мусулмонлик ҳаққи, ҳам қўшнилик ҳаққи бор. Учта ҳаққи бор қўшни эса, мусулмон қариндош қўшнидир. Унинг мусулмонлик қариндошлик ва қўшнилик ҳақлари бордир».

Маълумки, қўшнилари яхшилик қилиш жамиятдаги инсоний алоқаларни мустаҳкамлашга, жамиятни кучли, қудратли қилишга хизмат этади.

4271- عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: مَا زَالَ جَبْرِيلُ يُوصِينِي بِالْجَارِ حَتَّى ظَنَنْتُ أَنَّهُ سَيُورَّثُهُ. رَوَاهُ الْأَزْهَرِيُّ.

4271. Ошиа розияллоху анҳодан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоху алайҳи васаллам: «Жаброил менга қўшни ҳақида шу қадар кўп тавсия бердики, уни меросга ҳам шерик қилармикан, деб ўйлаб қолдим», дедилар».

Тўртовлари ривоят қилишган.

Шарҳ: Демак, Жаброил алайҳиссалом қўшнига яхшилиқ мурувват қилиш тўғрисида Пайғамбаримиз соллаллоху алайҳи васалламга шу қадар қаттиқ таъкидлаган эканларки, гап шундай тарзда давом этадиган бўлса, меросингниям қўшнинг олади, деб қолармикан, деб ўйлаган эканлар. Ушбу ҳадисдан олинadиган фойдалар:

1. Жаброил алайҳиссалом Расулуллоҳ соллаллоху алайҳи васалламга тавсия қилиб турганлари.

2. Баъзи тавсиялар кўп бўлгани.

3. Қўшнининг ҳаққи ўта мўътабар экани.

4. Қўшнининг ҳаққи шунчалар улуг экан.

Шунинг учун ҳар бир инсон ўз қўшниси ила яхши муносабатда бўлиб, унга қўлидан келган яхшилиқни қилмоғи лозим.

4272- وَعَنْهَا قَالَتْ قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ لِي جَارَيْنِ فَإِلَى أَيِّهِمَا أُهْدِي؟ قَالَ: إِلَى أَقْرَبِهِمَا مِنْكَ أَبَا.

4272. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Эй Аллоҳнинг Расули! Менинг икки қўшним бор. Улардан қай бирига ҳадя қилай?» дедим.

«Сенга эшиги яқинига», дедилар».

Шарҳ: Демак, қўшнининг ҳаққи унинг уйи яқинлигига қараб турли даражада бўлар экан. Энг яқин қўшнининг ҳаққи энг кўп бўлар экан. Агар қўшинилардан бирига ҳадя қилиш нияти бўлса, уларнинг эшиги яқинидан бошлаш яхши экан.

Халқимиздаги «ён қўшни - жон қўшни» мақоли ушбу ҳадиси шарифдаги маънони такрори бўлса, ажаб эрмас.

Демак, қўни-қўшнига яхшилик қилишда, ҳадя беришда эшиги яқинроқ бўлган қўшнидан бошлаш керак экан. Агар бир қўшнини ташлаб, ундан кейингисига ҳадя берилса, ўртадаги қўшнининг кўнглига: «Мени ёмон кўрса керак, бўлмаса, ён қўшни бўлиб туриб, шунақа қиладими?» деган шубҳа тушади.

Ушбу ҳадисдан олинадиган фойдалар:

1. Муомала маданиятини яхши биладиганлардан сўраб ўрганиш лозимлиги.

2. Қўшниларга ҳадя бериш яхши иш экани.

3. Қўшниларга ҳадя беришни эшиги яқинидан бошлаш кераклиги

4273- عَنْ أَبِي شُرَيْحٍ τ أَنَّ النَّبِيَّ ρ قَالَ: وَاللَّهِ لَا يُؤْمِنُ وَاللَّهِ

لَا يُؤْمِنُ وَاللَّهِ لَا يُؤْمِنُ قِيلَ مَنْ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: الَّذِي لَا يَأْمَنُ

جَارُهُ بَوَائِقَهُ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَمُسْلِمٌ وَلَفْظُهُ: لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ مَنْ لَا

يَأْمَنُ جَارُهُ بَوَائِقَهُ.

4273. *Абу Шурайх розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:*

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Аллоҳга қасамки, мўмин бўлмайди! Аллоҳга қасамки, мўмин бўлмайди! Аллоҳга қасамки, мўмин

бўлмайди!» дедилар.

«Ким? Эй Аллоҳнинг Расули!» дейилди.

«Қўшниси ёмонлигидан эмин бўлмаган одам», дедилар».

Бухорий ва Муслим ривоят қилишган.

Муслимнинг ривоятида:

«Қўшниси ёмонлигидан омонда бўлмаган одам жаннатга кирмайди», дейилган.

Шарҳ: Бунда қўшнисига ёмонлик қилишни ҳалол ҳисоблаган одам кўзда тутилган, дейди уламоларимиз. Бу ҳадиси шарифда ҳам қўшнининг ҳаққи улуғ эканлиги тарғиб қилинмоқда.

Қўшниларига ёмонлик қилиб юрадиган, қўшнилари унинг ёмонлигидан кўрқиб турадиган одам жаннатга кирмас экан.

Ушбу ҳадисдан қўни-қўшнилар билан муомалани яхшилаш, уларга озор бермасликни ўрганиб олар эканмиз.

4274- عَنْ أَبِي ذَرٍّ τ قَالَ: قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ ρ: إِذَا طَبَخْتَ مَرَقَةً فَأَكْثِرْ مَاءَهَا وَتَعَاهَدْ جِيرَانَكَ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

4274. Абу Зарр розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Расулulloҳ соллalloҳу алайҳи васаллам менга:

«Қачон шўрва пиширсанг, сувини кўпроқ қилгин-да, қўшниларингга ҳам бергин», дедилар».

Муслим ривоят қилган.

Шарҳ: Ушбу ҳадиси шарифга амал қилароқ, қўшниларга ўз уйида пиширилган таомлардан чиқариб туришни йўлга қўйиш яхши иш бўлади. Бу ҳам қўшничилик алоқаларини мустаҳкамлашга ёрдам беради.

4275- وَذُبِحَ فِي بَيْتِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو τ شَاةٌ فَقَالَ:

أَهْدَيْتُمْ لِحَارِي الْيَهُودِيِّ فَإِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: مَا زَالَ
جَبْرِيلُ يُوصِينِي بِالْحَارِ حَتَّى ظَنَنْتُ أَنَّهُ سَيُورِثُهُ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ
وَالترمذِيُّ.

4275. Абдуллоҳ ибн Амрнинг уйида қўй сўйилди.

Бас, у киши:

«Яҳудий қўшнимга ҳадя қилдингларми? Мен Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг «Жаброил менга қўшни ҳақида шу қадар кўп тавсия бердики, уни меросга ҳам шерик қилармикан, деб ўйлаб қолдим», деганларини эшитганман», деди».

Абу Довуд ва Термизий ривоят қилишган.

Шарҳ: Бу ҳадиси шарифда қўшнига кўрсатиладиган эҳтимомдан намуна ҳам келтирилмоқда.

Ушбу ҳадиси шарифдан олинадиган фойдалар:

1. Уйида бирор ҳайвон сўйган киши унинг гўштидан қўшниларига ҳадя қилиши кераклиги.

2. Ғайридин қўшни билан ҳам яхши алоқада бўлиб, унга ҳам ҳадя бериб туриш лозимлиги.

3. Дин аҳкомларини билган одам ўша ҳукм нима асосида қилинишини ҳам бошқаларга таълим бериб тургани яхшилиги

4. Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг қўшни ҳақида катта эътибор берганлари.

4276- وَجَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ يَشْكُو جَارَهُ قَالَ: اذْهَبْ

فَاصْبِرْ فَأَتَاهُ مَرَّتَيْنِ أَوْ ثَلَاثًا فَقَالَ: اذْهَبْ فَاطْرَحْ مَتَاعَكَ فِي الطَّرِيقِ

فَطَرَحَ مَتَاعَهُ فِي الطَّرِيقِ فَجَعَلَ النَّاسُ يَسْأَلُونَهُ فَيُخْبِرُهُمْ خَبْرَهُ فَيَلْعَنُونَهُ

فَعَلَ اللَّهُ بِهِ وَفَعَلَ وَفَعَلَ فَجَاءَ إِلَيْهِ جَارُهُ فَقَالَ: ارْجِعْ لَا تَرَى مِنِّي شَيْئًا تَكْرَهُهُ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

4276. Бир киши Набий соллаллоху алайхи васалламнинг ҳузурларига келиб, қўшнисидан шикоят қилди. Шунда у зот:

«Бор, сабр қил», дедилар.

У зотнинг ҳузурларига икки ёки уч марта келди. Сўнг У зот:

«Бор, матоҳингни йўлга ташла», дедилар.

Бас, у матоҳини йўлга ташлади. Шунда одамлар ундан сўрай бошлади. У уларга хабар берди. Улар эса, «Аллоҳ уни фалон қилсин! Ундоқ қилсин, бундоқ қилсин», деб лаънатладилар. Шунда қўшниси унинг ёнига келиб:

«Қайт! Бундан кейин мендан ўзингга ёқмаган нарсани кўрмайсан», деди».

Абу Довуд ривоят қилган.

Шарҳ: Ушбу ҳадиси шарифдан олинадиган фойдалар:

1. Раҳбарга қўшнидан шикоят қилиш мумкинлиги.
2. Раҳбар дастлаб қўшнисидан шикоят қилган кишини сабрга чақириши кераклиги.
3. Қўшнидан ўтган баъзи ишларга сабр қилиш лозимлиги
4. Қўшнининг озорига уч марта сабр қилгандан кейин унинг устидан жамоатчиликка хабар бериш мумкинлиги.
5. Жамоатчилик айбдор қўшнига нисбатан ўз ғазабини билдириши кераклиги.
6. Билиб-билмай қўшнисини норози қилган одам узр сўраб, қўшнисига ёқмайдиган ишлардан ўзини четга олиши кераклиги.

4277- وَلِلتَّرمِذِيِّ: خَيْرُ الْأَصْحَابِ عِنْدَ اللَّهِ خَيْرُهُمْ لِصَاحِبِهِ
وَحَيْرُ الْجِيرَانِ عِنْدَ اللَّهِ خَيْرُهُمْ لِجَارِهِ.

4277. Термизийнинг ривоятида:

«Аллоҳнинг ҳузурида асҳобларнинг энг яхшиси соҳибига яхши бўлгандир. Аллоҳнинг ҳузурида қўшнилари энг яхшиси қўшнисига яхши бўлгандир», дейилган.

Шарҳ: Шунинг учун ҳам ҳар доим дўст-биродарларга ва қўшниларга яхши муносабатда бўлишга ҳаракат қилмоқ зарур.

حقوق المسلم على المسلم

МУСУЛМОННИНГ МУСУЛМОНДАГИ ҲАҚЛАРИ

4278- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَأَى رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: حَقُّ الْمُسْلِمِ عَلَى الْمُسْلِمِ سِتٌّ قِيلَ: مَا هُنَّ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ: إِذَا لَقَيْتَهُ فَسَلِّمْ عَلَيْهِ وَإِذَا دَعَاكَ فَأَجِبْهُ وَإِذَا اسْتَنْصَحَكَ فَانْصَحْ لَهُ وَإِذَا عَطَسَ فَحَمِدَ اللَّهَ فَسَمِّتْهُ وَإِذَا مَرِضَ فَعُدُّهُ وَإِذَا مَاتَ فَاتَّبِعْهُ. رَوَاهُ الْخَمْسَةُ.

4278. Абу Ҳурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Мусулмоннинг мусулмондаги ҳаққи олтитадир», дедилар.

«Улар, қайсилар, эй Аллоҳнинг Расули!?» дейилди.

«Қачон учратсанг, унга салом бер, қачон сени даъват қилса, унга жавоб бер, қачон сендан насихат сўраса, унга насихат қил, қачон акса урса ва Аллохга ҳамд айтса, унга яхшилик тила, қачон бемор бўлса, уни бориб кўр ва қачон вафот этса, ҳозир бўл», дедилар».

Бешовлари ривоят қилишган.

Шарҳ: Ушбу ҳадиси шарифда зикр қилинган нарсалар ҳозир биз ўрганаётган бобнинг айна мақсадидир.

Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам ўзларининг бу ҳадиси шарифларида ўз умматларига уларнинг бир-бирларидаги ҳақларини ўргатмоқдалар:

«Мусулмоннинг мусулмондаги ҳаққи олтитадир».

Албатта, олтитадан бошқалари ҳам бор. Аммо бу сафар олтитаси ҳақида сўз кетмокда. Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг гапларидан кейин саҳобаи киромларда бу масалага катта қизиқиш уйғонди ва шунинг учун ҳам;

«Улар, қайсилар, эй Аллохнинг Расули!?» дейилди».

Ана шундан кейин Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам мусулмоннинг мусулмондаги олтита ҳаққини бирин-кетин санай бошладилар.

1. «Қачон учратсанг, унга салом бер»,

Икки мусулмон учрашганда уларнинг бирларида иккинчисига нисбатан салом бериш ҳаққи бор. Улардан қай бири аввал салом берса, ўшаниси савобнинг кўпини олади ва ўз биродарига алик олишни фарз қилади. Ҳа, салом бериш суннат бўлса, алик олиш фарздир. Ана шу тариқа жамият аъзолари ўртасида ўзаро муҳаббат ва ҳамкорлик ривожланади. Зеро, фақат уришиб қолганларгина бир-бирлари билан саломлашмайдилар. Мусулмонлар эса, ҳаммалари бир-бирлари билан саломлашишни ўзларига бошқаларнинг ҳаққи деб

англайдилар.

2. «Қачон сени даъват қилса, унга жавоб бер»,

Бирор мусулмон маросим қилиб, ўз биродарини ўша маросимга даъват қилса, ўша даъватга жавоб бериш - мазкур маросимга бормоқ ҳалиги мусулмон зиммасига ҳақ бўлиб тушади. Бу ҳам жамият аъзолари орасидаги ўзаро алоқаларни мустаҳкамлаш бўйича муҳим омилдир.

Ибн Умар розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Қачон бирингиз валиймага даъват қилинса, унга борсин», дедилар».

Бешовлари ривоят қилишган.

Ушбу ҳадиси шарифдаги ва бошқа ҳадислардаги валиймага қилинган даъватни қабул қилиб, унга бориш ҳақидаги амрни уламоларимиз турлича таъвил қилишган.

Аввало, никоҳ тўйдан бошқа валиймага даъват қилинганда бориш вожиб эмас, деганлар.

Никоҳ тўйи валиймасига даъват қилинганда бориш эса, Моликий, Шофеъий ва Ҳанбалий мазҳаби бўйича фарзи айн ҳисобланади.

Шофеъий ва Ҳанбалийларнинг баъзилари никоҳ тўйи валиймасига қилинган даъватни қабул этиб, унга бориш фарзи кифоя, деганлар.

Ҳанафий мазҳабида эса, номи валийма бўлса, унга қилинган даъватни қабул этиб, иштирок этиш учун бориш мандубдир, деганлар.

Валийма — бир мусулмон киши ўзига етган хурсандчилик муносабати ила уюштирган зиёфатдир. Мусулмон инсон Аллоҳ таоло томонидан унга берилган маълум неъматга шукр қилиш маъносида хайри эҳсон бўлсин, дея дастурхон ёзиб, кўнгил яқин кишиларни даъват қилади. У шу билан ўзига етган неъмат, сурурга биродарларини шерик қилишни ўйлайди. Шунинг учун

ҳам уларни даъват қилади. Шунинг учун ҳам ундок даъватни қабул қилиш лозим бўлади. Чунки, шу туфайли мусулмонлар орасида ижтимоий алоқалар ривожланади, мустаҳкамланади. Мусулмонлар орасида ҳамжиҳатлик кучаяди.

3. «Қачон сендан насихат сўраса, унга насихат қил», Албатта, ҳар бир киши ўз ҳаёти давомида турли-туман муаммоларга дуч келиб туради. Бу муаммоларни ҳал қилишда унинг бир ўзи ожиз бўлиши ҳам турган гап. Шунинг учун у ўзгаларнинг маслаҳатига муҳтож бўлади. Ҳар ишнинг ўз мутахассиси бор. Улар ўз мутахассислигига оид масалаларни ҳал қилишда ўзгалардан яхшироқ мавқега эгадир. Бошқалар ундан маслаҳат сўраганда тўғри маслаҳат бериш унинг зиммасидаги ҳақдир.

Шунингдек, мусулмон киши илмли, таржибали кишиларнинг насихатига ҳам муҳтож бўлиб туради. Қачон бир мусулмон ўз биродаридан насихат сўраса, ўша сўралган мусулмонга насихат қилиш лозим бўлади.

Бу омил ҳам ўзаро алоқаларни мустаҳкамлашга хизмат қилиши турган гап.

4. «Қачон акса урса ва Аллоҳга ҳамд айтса, унга яхшилик тила», Ҳар бир мусулмон акса урганида «алҳамду лиллаҳ» дейиши лозим. Унинг акса уриб, ҳамд айтганини эшитган мусулмон биродарига эса, унга «яр-ҳамукаллоҳу» - Аллоҳ сенга раҳм қилсин, деб яхшилик тиламоғи бурчдир.

Сиртдан арзимаيدиганга ўхшаб кўринадиган бу ишга Ислом алоҳида эътибор бериши ҳам кишилар ўртасидаги ўзаро алоқаларни мустаҳкамлашга омил бўлиши турган гап.

5. «Қачон бемор бўлса, уни бориб кўр ва қачон

вафот этса, ҳозир бўл», дедилар».

Бемор бўлган мусулмоннинг бошқа мусулмонлар устидан ҳаққи бор экан. У ҳам бўлса, улар келиб беморни зиёрат қилиб, кўнгил сўраб, ҳаққига дуо қилиб кетишлари экан.

Ушбу ҳадиси шариф ҳукми бўйича бемор бўлган мусулмон ҳақида хабар эшитган бошқа мусулмонлар уни бориб кўришлари бемор олдидаги бурчлари ҳисобланар экан.

Шунинг учун ҳам қайси бир дин қардошимизнинг бемор бўлганини эшитсак, уни кўргани боришга шошилишимиз керак бўлади. Ўша биродаримизнинг биздаги ҳаққини адо этмоғимиз, уни бориб кўриб, кўнгил сўраб, ҳаққига дуо қилишимиз керак бўлади.

Имом Термизий Савбон розияллоху анхудан ривоят қилган ҳадиси шарифда:

«Пайғамбар соллаллоху алайҳи васаллам:

«Қачонки, бир мусулмон ўзининг мусулмон биродарини касалини кўргани борса, жаннат мевалари ичида бўлади», дедилар», дейилган.

Демак, бир беморни кўргани борган киши, уни кўриб келтунча яхшилик ичида бўлар экан. Бундан, бемор кўргани кетган вақт саодатли вақт экани чиқади.

Анас розияллоху анхудан ривоят қилинади:

«Пайғамбар соллаллоху алайҳи васаллам:

«Ким яхшилаб таҳорат қилиб, савоб умидида мусулмон бемор биродарини кўргани борса, дўзахдан етмиш куз масофасига узоқлаштирилади», дедилар.

«Эй, Абу Ҳамза, куз нимадир?» дейилди.

«Йил», деди.

Абу Довуд ривоят қилган.

Бу ҳадиси шарифда бемор кўриш учун боришга қаттиқ тарғиб бор. Чунки, дўзахдан бир киши етмиш йил йўл юриб кесиб ўтадиган масофага узоқлашиш ҳар ким учун

катта бахтдир.

Хаётимизда ушбу ҳадисга амал қилиб яшасак, охиратимизда ҳам самарасини кўрар эканмиз.

6. «Қачон вафот этса, ҳозир бўл».

Ажали етиб вафот этган мусулмонни шариат аҳкомларига мувофиқ дафн қилиш бошқа мусулмонлар зиммасидаги фарзи кифоядир. Улардан бир қисми бу ишни амалга оширсалар, мазкур фарз қолганларнинг зиммасидан ҳам соқит бўлади. Шунинг учун бирор мусулмоннинг вафоти ҳақидаги хабарни эшитган ҳар бир мусулмон иложи борича жанозага қатнашмоғи лозим.

Абу Ҳурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Ким жанозага намоз ўқилгунча ҳозир бўлса, унга бир қийрот савоб, ким дафн қилунгунча ҳозир бўлса, унга икки қийрот савоб», дедилар.

«Икки қийрот нимадир?» дейилди.

«Икки улкан тоққа ўхшаш нарса», дедилар.

Бешовлари ривоят қилинган.

Бошқа бир ривоятда:

«Икковларидан кичиги Уҳудга ўхшаш», дейилган.

Ибн Умар жанозага намоз ўқиб, қайтиб кетар эдилар. У кишига Абу Ҳурайранинг ҳадиси етганда:

«Батаҳқиқ, кўплаб қийротларни зое қилибмиз», дедилар.

Ушбу ҳадисда жанозага ҳозир бўлиш, жаноза намозини ўқиш катта савобга сабаб бўлиши, дафн этишда ҳам қатнашиши яна шунча савобга эга қилиши ҳақида сўз кетмоқда. Улкан тоғдек савоб, оз нарса эмас. Албатта, бу савоб умидида қатнашган кишиларга берилади. Жаноза ва дафнга бошқа умид билан борганларга эса, ўша умид қилган нарсалари берилади. Ушбу маънони уламоларимиз алоҳида таъкидлаганлар. Чунки, бошқа ҳадисларда шу маъно ўз аксини топган.

Ибн Умар розияллоху анҳунинг тасарруфларидан эса, баъзида улкан ва олим саҳобалар ҳам баъзи масалалардан хабардор бўлмай қолишлари мумкинлигини тушунамиз. Шу билан бирга, уларнинг камтаринликлари, илм етганда дарҳол қабул қилишларини билиб оламиз. Шундан ўрнак олишимиз керак бўлади.

Ушбу ҳадиси шарифга амал қилиб, доимо жаноза намозига ҳозир бўлиб, уни ўқишга ва май-йитни дафн қилишда қатнашишга ҳаракат қилишимиз керак.

4279- وَلِلَّتِمِذَى: لِلْمُسْلِمِ عَلَى الْمُسْلِمِ سِتٌّ بِالْمَعْرُوفِ

يُسَلِّمُ عَلَيْهِ إِذَا لَقِيَهُ وَيُجِيبُهُ إِذَا دَعَاهُ وَيُسَمِّئُهُ إِذَا عَطَسَ وَيَعُوذُهُ إِذَا مَرِضَ وَيَتَّبِعُ جَنَازَتَهُ إِذَا مَاتَ وَيُحِبُّ لَهُ مَا يُحِبُّ لِنَفْسِهِ.

4279. Термизийнинг ривоятида:

«Мусулмоннинг мусулмонда маъруф йўли ила олти ҳаққи бордир; уни учратса, салом беради, даъват қилса, унга ижобат қилади, акса урса, унга яхшилик тилайди, вафот этса, жанозасига эргашади, бемор бўлса, бориб кўради ва ўзига яхши кўрган нарсани унга ҳам яхши кўради», дейилган.

Шарҳ: Бу ҳадиси шарифда ўтган ҳадиси шарифдаги насихат ўрнига «ўзига яхши кўрган нарсани унга ҳам яхши кўради» келган.

Мусулмон киши учун ўзига яхши кўрган нарсани ўз диндошларига ҳам яхши кўрмоқ унинг улар олдидаги бурчидир. Ўзига яхши кўрган нарсани ўз биродарига яхши кўрмаслик бахилликдир. Бахиллик Исломда қаттиқ қораланган. Чунки бахиллик кишиларга ҳам, жамиятларга ҳам катта зарар етказди.

Ўзига яхши кўрган нарсани ўз диндошларига ҳам яхши кўрмоқ эса, жамият аъзоларига ҳам, жамиятга ҳам, бутун

инсониятга ҳам кони фойдадир

الرحمة واجبة لخلق الله تعالى

АЛЛОҲ ТАОЛО ҲАЛҚ ҚИЛГАН НАРСАЛАРГА РАҲМ ҚИЛМОҚ ВОЖИБ

4280- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ τ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ρ يَقُولُ:
جَعَلَ اللَّهُ الرَّحْمَةَ مِائَةً جُزْءٍ فَأَمْسَكَ عَنْدَهُ تِسْعَةً وَتِسْعِينَ جُزْءًا وَأَنْزَلَ
فِي الْأَرْضِ جُزْءًا وَاحِدًا فَمِنْ ذَلِكَ الْجُزْءِ يَتَرَاخَمُ الْخَلْقُ حَتَّى تَرْفَعَ
الْفَرَسُ حَافِرَهَا عَنْ وَلَدِهَا خَشْيَةً أَنْ تُصِيبَهُ. رَوَاهُ الشَّيْخَانِ.

4280. *Абу Ҳурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:*

«Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг:

«Аллоҳ раҳматни юз қисмга бўлди. Ўз ҳузурида тўқсон тўққиз қисмини тутиб қолди. Ерга бир қисмини нозил қилди. Ўша қисмдан махлуқотлар бир-бирларига раҳм қиладилар. Ҳаттоки, от ўз боласига мусибат етказмаслик учун туёғини ундан кўтаради», дедилар».

Икки шайх ривоят қилишган.

Шарҳ: Бу ҳадиси шарифдан Аллоҳ таолонинг раҳмати қанчалар кенг эканини билиб оламиз.

Ер юзидаги махлуқотларга назар соладиган бўлсак, уларда бир-бирига раҳм қилиш хилқатларида борлигини кўрамиз. Ҳаттоки, кўринган нарсага даҳшат соладиган йирткич ҳайвонлар ҳам ўз боласига ўта раҳмли бўлишлари ҳеч кимга сир эмас.

Бу ҳолат ҳар бир махлуқда бор. Бундан истисно бўлган

бирор махлуқ йўқ. Бу раҳмни уларга Аллоҳ таоло бермаса, каердан ҳам олар эдилар. Аммо дунёни тўлдириб турган бу раҳмлилик Аллоҳ таолонинг раҳматининг юздан бири, холос

Ўша раҳматнинг қолган тўксон тўққиз қисми Аллоҳ таолонинг ҳузурида.

Аллоҳ таолонинг раҳмати ҳақида Қуръони Каримда бир қанча оятлар келган. Келинг, ўша ояти карималарнинг баъзилари билан танишиб чиқайлик.

Аллоҳ таоло:

«У Ўзига Ўзи раҳматни ёзиб қўйган», деган (*Анъом*, 12).

Аслида, ягона Аллоҳ Холиқ, Молиқ ва Ҳоким сифатида нима қилса, ҳаққи бор эди. Аммо Ўз фазли ила Ўзига Ўзи раҳмлиликни, меҳру шафқатни ёзиб қўйган.

Аллоҳ таоло Роҳман ва Роҳиймдир, Ўз махлуқотлари билан қиладиган муомаласи ана шу қоида - раҳмшафқат ва мурувват асосида бўлиши лозимлигини ирода этган. Ҳатто бандаларга етган баъзи мусибатлар ҳам, оқибати ўйланса, раҳм ва шафқатдандир.

Умуман, исломий тасаввурда Аллоҳ таолонинг оламларга қиладиган барча муомаласи раҳмшафқат асосидадир.

Имом Бухорий ва Имом Муслим Абу Ҳурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилган ҳадиси шарифда Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Аллоҳ таоло махлуқотларни яратганида Арши устидаги китобга «Раҳматим ғазабимдан ғолибдир», деб ёзиб қўйган», деганлар».

Ушбу асосий қоидадан келиб чиқиб, Иломда раҳмшафқат масаласига кенг қаралади. Дунёдаги барча мавжудотларга раҳмшафқат қилиш, улар орасида ўзаро меҳрибонлик бўлиши лозимлигига алоҳида эътибор берилади.

Имом Термизий Амр ибн Осснинг ўғилларидан қилган ривоятда Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Раҳмдиларга Аллоҳ таоло раҳм қилади. Ердагиларга раҳм қилинг. Сизга осмондаги Зот раҳм қилади», деганлар.

Буюк имомлар Бухорий, Муслим ва Термизий Жарир розияллоҳу анҳудан ривоят қилган ҳадисда Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Одамларга раҳм қилмайдиган одамга Аллоҳ таоло раҳм қилмайди», деганлар.

Имом Термизий Абу Ҳурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилган ҳадиси шарифда эса, Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Раҳмдиллик фақат бадбахтнинг қалбидангина суғуриб олинади», деганлар.

Демак, раҳмдиллик саодатмандлик аломати бўлса, раҳмсизлик бадбахтлик аломатидир.

Ислом инсонларга раҳмшафқат кўрсатиш ҳудудидан чиқиб, бутун мавжудотга раҳм қилиш шиорини олға суради. Мусулмон инсон борликдаги барча нарсаларга раҳмли бўлиши зарурлигини таъкидлайди.

Имом Бухорий Абу Ҳурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилган ҳадисда Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Бир чумоли Аллоҳнинг Пайғамбарларидан бирини чақиб олганида, амр қилиб, чумолининг уясини куйдирган экан. Шунда Аллоҳ таоло ўша Пайғамбарга ваҳий юбориб:

«Бир чумоли сени чаккани учун, тасбеҳ айтиб турган умматлардан бир умматни куйдирдингми», деган экан», дедилар.

Бу мавзуда қанча гапирсак, оз. Фикҳ китобларимизда ҳайвон соғувчилар тирноқларини олишлари лозимлиги, соғилаётган ҳайвоннинг елинига зарар етказмаслик кераклиги, ҳайвонларни қийнаб, уларга оғир юк юклаш, оч қолдириш мумкин эмаслиги ва шунга ўхшаш таълимотлар

ипидан-игнасигача баён қилинган. Бу ҳам Ислом раҳмшафқат дини эканига далилдир.

Аллоҳ таоло яна:

«Ва Роббинг беҳожат ва раҳмат соҳиби бўлган Зотдир», деган (*Анъом, 133*).

Аллоҳ таоло раҳмат соҳиби бўлган Зот. Одамларнинг бу дунёда юришларининг ўзи ҳам Аллоҳнинг раҳматидан. У Ўз раҳматини Ўзи хоҳлаган бандаларига беради. Ҳозирги пайтда яшаб турган одамларни аввал ўтган кишилар зурриётидан пайдо қилганлиги ҳам ҳаммага маълум. Яъни, Аллоҳ Ўзи хоҳлаб, шундай қилган. Бандаларга ҳожатмандлигидан эмас.

Шунингдек, Аллоҳ таолонинг ҳозирги авлод одамларига ҳам ҳеч қандай ҳожати йўқдир. Агар Аллоҳ хоҳласа, бу авлодни ҳам кўтариб, йўқ қилиб, ўрнига Ўзи хоҳлаган нарсани келтира олади.

Демак, Аллоҳ бандаларга эмас, бандалар Аллоҳга ҳожатманддирлар. Улар ўзларининг дунёга келишларида Аллоҳга ҳожатманд бўлганлари каби, бу дунёда яшашларида ҳам ҳар лаҳзада, ҳар нарсада ҳожатманддирлар.

Аллоҳ эса, Ўз раҳмати ила уларнинг ҳожатларини раво қилади. Аллоҳнинг бандаларига нисбатан раҳматининг энг юқори чўққиси - уларга Пайғамбарлари орқали дин — шариат юбориши. Динга юрмаганлар ўша олиймақом неъматдан юз ўгирганлар бўладилар. Ўзларига ёмонлик қиладилар. Қиёматда ҳоллари ёмон бўлади.

Аллоҳ таоло бошқа бир оятда:

«Раҳматим эса, ҳамма нарсадан кенгдир», деган (*Аъроф, 156*).

Яъни, истаган бандамни азоблайман (ўз навбатида иймон келтирмаган ва гуноҳкор бўлганларни ҳам азоблашини айтиб қўйган), Аллоҳнинг раҳмати эса, жуда ҳам кенг, Ўзи халқ қилган бу дунёдан ҳам кенг. Унинг

рахмати мўминга ҳам, кофирга ҳам, тақийга ҳам ва осийга ҳам шомилдир.

4281- عَنْ جَرِيرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ ط عَنْ النَّبِيِّ ρ قَالَ: مَنْ لَا يَرْحَمُ لَا يُرْحَمُ. رَوَاهُ الشَّيْخَانِ وَالتِّرْمِذِيُّ.

4281. Жарир ибн Абдуллоҳ розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам: «Раҳм қилмаган - раҳм кўрмайди», дедилар».

Икки шайх ва Термизий ривоят қилишган.

Шарҳ: Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг бу ҳадиси шарифни айтишларига бир ҳодиса сабаб бўлган.

Имом Бухорий ва Имом Муслим Абу Ҳурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилган ҳадисда куйидагилар зикр қилинади:

«Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам ҳазрати Алининг ўғиллари Ҳасанни ал-Акраъ ибн Ҳобиснинг олдида ўпдилар. Ал-Акраъ буни кўриб:

«Менинг ўнта фарзандим бор, аммо бирортасини ҳам ўпганим йўқ», деди.

Шунда Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам унга бир назар солдилар-да:

«Раҳм қилмаган - раҳм кўрмайди», дедилар.

Асли ҳодиса болага раҳм кўрсатиб, уни ўпиш устида бўлса ҳам Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам умумий коида бўлиб қоладиган гапни айтдилар.

Шундай, Ислом таълимоти бўйича ким Аллоҳ таолонинг яратган нарсаларига раҳм кўрсатмаса, ўзи Аллоҳ таолодан ва унинг яратган махлукдаридан раҳм кўрмайди.

4282- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو τ عَنِ النَّبِيِّ ρ الرَّاحِمُونَ يَرْحَمُهُمُ الرَّحْمَنُ ارْحَمُوا أَهْلَ الْأَرْضِ يَرْحَمَكُم مِّنْ فِي السَّمَاءِ.

4282. Абдуллоҳ ибн Амр розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Раҳм қилувчиларни Роҳман раҳм қилади. Ер аҳлига раҳм қилинг, осмондаги Зот сизга раҳм қилади», дедилар».

Шарҳ: Роҳман сифати соҳиби бўлган Аллоҳ таолонинг раҳматидан умидвор бўлган банда бошқаларга раҳм қилсин. Осмонда бўлган Зот —Аллоҳ таолонинг раҳматидан умидвор бўлган банда ер аҳлига раҳм қилсин.

4283- وَقَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ τ: سَمِعْتُ أَبَا الْقَاسِمِ ρ الصَّادِقَ الْمَصْدُوقَ صَاحِبَ هَذِهِ الْحَجَرَةِ يَقُولُ: لَا تُنْزِعُ الرَّحْمَةَ إِلَّا مِنْ شَقِيٍّ.

4283. Абу Ҳурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Абул Қосим соллаллоҳу алайҳи васалламдан, содиқу масдуқ бўлган зотдан, ушбу ҳужранинг соҳибидан:

«Раҳмдиллик фақатгина бадбахтдан суғуриб олинади», деганларини эшитдим».

Шарҳ: Раҳмдиллик бахтсаодат белгиси бўлиши билан бирга, раҳмсизлиқ бешафқатлик бадбахтлик аломатидир.

Шунинг учун доимо раҳмдил бўлишга ҳаракат қилмоқ лозим.

4284- وَجَاءَ شَيْخٌ كَثِيرٌ يُرِيدُ النَّبِيَّ ρ فَأَبْطَأَ الْقَوْمُ عَنْهُ أَنْ

يُوسِّعُوا لَهُ فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: لَيْسَ مِنَّا مَنْ لَمْ يَرْحَمْ صَغِيرَنَا وَيُقَوِّرْ كَبِيرَنَا.
رَوَى هَذِهِ الثَّلَاثَةُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ.

4284. Бир катта ёшдаги чол Набий соллаллоҳу алайҳи васалламни ирода қилиб келди. Қавм унга йўл очишда кечикиб қолди. Шунда Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Кичкинамизга раҳм қилмаган, каттамызни улуғламаган - биздан эмас», дедилар».

Учовини Абу Довуд ва Термизий ривоят қилишган.

Шарҳ: Исломда катта ёшдаги кишиларни ҳурмат қилиш юксак одоб намунаси ҳисобланади. Мўмин-мусулмонлар қадимдан кексаларнинг ҳурматини жойига қўйганлар.

Бу ишга Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ўзлари асос солганлари ва бош бўлганлари ушбу ҳадиси шарифдан ҳам билинади.

У зот алайҳиссалом катта ёшдаги кишига йўл очишда кечикиб қолингани учун саҳобаларга танбеҳ бердилар ва:

«Кичкинамизга раҳм қилмаган, каттамызни улуғламаган - биздан эмас», дедилар».

Ушбу ҳадиси шарифдан олинadиган фойдалар:

1. Катта ёшдаги кишиларни кўрганда уларга ёрдам беришга кечиктирмай ҳаракат қилиш зарурлиги.

2. Кичкина болаларга нисбатан раҳмшафқатли бўлиш мусулмонлик аломатларидан эканлиги.

3. Катта ёшли кишиларни улуғлаш, уларнинг ҳурматини жойига қўйиш мусулмонлик аломатларидан эканлиги.

4285- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ ؓ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: لَيْسَ مِنَّا مَنْ

لَمْ يَرْحَمْ صَغِيرَنَا وَيُوقِّرْ كَبِيرَنَا وَيَأْمُرْ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَ عَنِ الْمُنْكَرِ.

4285. *Ибн Аббос розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:*

«Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Кичкинамизга раҳм қилмаган, каттамызни улуғламаган, амри маъруф ва наҳйи мункар қилмаган биздан эмас», дедилар».

Шарҳ: Бу ҳадиси шариф ҳам ўзидан аввалги ҳадиси шарифнинг маъносини такрорлаб келмоқда. Амри маъруф ва наҳйи мункар ҳақида ўз бобида гап юритганмиз.

4286- عَنْ أَنَسٍ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: مَا أَكْرَمَ شَابٌّ شَيْخًا

لِسِنِّهِ إِلَّا قَيَّضَ اللَّهُ لَهُ مَنْ يُكْرِمُهُ عِنْدَ سِنِّهِ. رَوَاهُمَا التِّرْمِذِيُّ.

4286. *Анас розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:*

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Қай бир ёш қарияни ёши учун икром қилса, албатта, Аллоҳ унга ҳам қарилик чоғида ёши учун икром қиладиган шахсни муҳайё қилади», дедилар».

Иккисини Термизий ривоят қилган.

Шарҳ: Кекса ёшдаги кишиларни эҳтиром қилиш мусулмонларнинг ҳаммага маълум одатига айланиб қолганини кўпчилик яхши билади. Ана ўша ҳаммага маълум одатлар Ислом таълимотлари асосида шаклланиганини ҳам билиб қўймоқ лозим.

Ким ўзи қариган чоғида ўзгалар унга ҳурмат-эҳтиром кўрсатишини истаса, ёшлик чоғида қарияларга ҳурмат-эҳтиром кўрсатмоғи шарт. Аксинча, ким ёшлик чоғида кексаларни икром қилмаса, қарилик чоғида ўзи ҳам ҳеч кимдан икром кўрмайди.

Қарияларга икром кўрсатиш, уларни эҳтиром қилиш, улуғлаш каби ишлар уларга раҳм қилишдан иборатдир.

4287- عَنْ النُّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ τ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ρ قَالَ: مَثَلُ الْمُؤْمِنِينَ فِي تَوَادُّهِمْ وَتَرَاحُمِهِمْ وَنِعَاطِفِهِمْ مَثَلُ الْجَسَدِ إِذَا اشْتَكَى مِنْهُ عُضْوٌ تَدَاعَى لَهُ سَائِرُ الْجَسَدِ بِالسَّهَرِ وَالْحُمَّى. رَوَاهُ الشَّيْخَانِ.

4287. Нуъмон ибн Башир розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Мўминларнинг ўзаро дўстликлари, раҳм қилишлари ва меҳр кўрсатишлари худди бир жасадга ўхшайди. Ундаги бир аъзо хаста бўлса, жасаднинг қолгани унга қўшилиб бедор бўлади ва иситмалайди», дедилар»

Икки шайх ривоят қилишган.

Шарҳ: Бундан ҳар бир мўмин ўзининг барча дин кардоши учун дардкаш бўлиши лозимлиги келиб чиқади. Шунинг учун дарду аламда, турли қийинчиликда қолган мўминга раҳм-шафкат кўрсатиш, унинг дардини енгил қилиш учун чора излаш бошқа мўминларнинг бурчидир.

Бу маънони келаси ҳадиси шариф ўзига хос васф қилади.

4288- وَلِلمُسْلِمِ الْمُؤْمِنُونَ كَرَجُلٍ وَاحِدٍ إِنْ اشْتَكَى عَيْنُهُ اشْتَكَى كُلُّهُ وَإِنْ اشْتَكَى رَأْسُهُ اشْتَكَى كُلُّهُ.

4288. Муслимнинг ривоятида:

«Мўминлар бир кишидекдирлар. Унинг кўзи оғриса, борлиғи оғрийди. Унинг боши оғриса, борлиғи оғрийди», дедилар».

Шарҳ: Ягона бир жасадда бирор аъзо хасталаниб қолса, тананинг барча аъзолари у билан қўшилиб азоб

чекади. Мисол учун, ушбу ҳадиси шарифда зикри келган кўзни олайлик. Кўзи оғриган одамнинг фақат кўзигина азоб чекмайди, балки бутун вужуди хасталик дардини чекади. Шунингдек, бош оғриси ҳам, тиш оғриси ҳам, ҳаттоки бирор тирноқ оғриси ҳам, шу.

Мусулмон жамияти ҳам худди бир тана каби. Унинг бирор аъзосига салгина озор етса ҳам қолган барча аъзолари у билан бирга дард чекиши лозим. Дунёнинг бир четида оддий бир мусулмонга етган мусибат дунёнинг иккинчи четидаги подшоҳлик қилаётган мусулмога ҳам етган мусибат бўлиши лозим. Ва аксинча. Мусулмонлар орасидаги меҳр-оқибат, ўзаро ҳамдардлик ана шу савияда бўлиши керак.

4289- عَنْ أَبِي مُوسَى τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: الْمُؤْمِنُ لِلْمُؤْمِنِ

كَالْبُنْيَانِ يَشُدُّ بَعْضُهُ بَعْضًا وَشَبَّكَ بَيْنَ أَصَابِعِهِ. رَوَاهُ الشَّيْخَانِ
وَالترمذِيُّ.

4289. АбуМусо розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Мўмин мўминга худди бинога ўхшаб бир-бирини мустаҳкамлайди», дедилар ва панжаларини бир-бирига киритдилар».

Икки шайх ва Термизий ривоят қилишган.

Шарҳ: Ҳар бир бино мустаҳкам бўлиши учун унинг деворлари бир-бирига киришган ва бир-бирини суяб турадиган бўлиши керак. Агар деворларнинг ораси очиқ бўлса, улар бир-бирини суяб турмаса, бино ҳеч қачон мустаҳкам бўлмайди.

Мусулмонлар ҳам ушбу ҳадиси шарифдаги маънога биноан, бир-бирларини худди мустаҳкам бинонинг бир-бирига киришиб турадиган қувватли деворларига

ўхшашлари керак. Бир бинонинг деворлари бир-бирларини суяб тургани каби мусулмонлар ҳам бир-бирларини суяб, қўллаб-қувватлаб турмоқдари лозим.

Ана шунда улар ташкил этган жамият ҳам мустаҳкам ва қувватли жамиятга айланади.

4290- كَانَ أَصْحَابُ النَّبِيِّ ρ فِي سَفَرٍ مَعَهُ فَأَخَذَ بَعْضُهُمْ مِنْ أَخِيهِ حَبْلًا وَهُوَ نَائِمٌ فَاسْتَيْقَظَ فَفَزِعَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ρ: لَا يَحِلُّ لِمُسْلِمٍ أَنْ يُرْوَعَ مُسْلِمًا. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

4290. Набий соллаллоху алайҳи васалламнинг саҳобалари у зот билан бирга сафарда эдилар. Улардан баъзиси ухлаб қолган биродарининг арқонини олди. У уйғониб, кўрқиб кетди. Шунда Расулуллоҳ соллаллоху алайҳи васаллам:

«Мусулмонга мусулмонни кўрқитиш ҳалол бўлмас», дедилар».

Абу Довуд ривоят қилган.

Шарҳ: Бу ишни ҳатто ҳазил тариқасида ҳам қилиб бўлмайди. Бир кишини ташвишига сабаб бўладиган ишни мутлақо қилиб бўлмайди. Чунки бунда мўминга озор бериш бор. Мўминга озор бериш эса, ҳаромдир.

Демак, ҳазиллашиб бўлса ҳам, мўмин-мусулмонни кўрқитиш жоиз эмас. Бу каби ҳазилларнинг охири вой бўлиши турган гап.

4291- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: بَيْنَمَا رَجُلٌ يَمْشِي بِطَرِيقٍ اشْتَدَّ عَلَيْهِ الْعَطَشُ فَوَجَدَ بِئْرًا فَنَزَلَ فِيهَا فَشَرِبَ ثُمَّ خَرَجَ فَإِذَا كَلْبٌ يَلْهَثُ يَأْكُلُ التُّرَى مِنَ الْعَطَشِ فَقَالَ الرَّجُلُ: لَقَدْ بَلَغَ هَذَا

الْكَلْبُ مِنَ الْعَطَشِ مِثْلُ الَّذِي كَانَ بَلَغَ بِي فَنَزَلَ الْبُئْرَ فَمَلَأَ خُفَّهُ ثُمَّ
 أَمْسَكَهُ بِفِيهِ فَسَقَى الْكَلْبَ فَشَكَرَ اللَّهُ لَهُ فَعَفَرَ لَهُ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ
 وَإِنَّ لَنَا فِي الْبَهَائِمِ أَجْرًا؟ فَقَالَ: نَعَمْ فِي كُلِّ ذَاتِ كَبِدٍ رَطْبَةٍ أَجْرٌ.
 رَوَاهُ الشَّيْخَانِ.

4291. *Абу Хурайра розияллоху анхудан ривоят қилинади:*

«Набий соллаллоху алайҳи васаллам:

«Бир одам йўлда кетаётиб қаттиқ чанқади. Бир қудуқни топиб, унга тушиб сув ичди. Кейин қайтиб чиқиб, чанқоқлигидан тупроқни ялаётган итни кўрди. Ҳалиги одам «Бу ит ҳам менга ўхшаб чанқабди», деди. Қудуққа тушиб, маҳсисини сувга тўлдирди ва оғзига тишлаб қайтиб чиқди. Итга сув берди. Аллоҳ таоло уни тақдирлаб, мағфират қилди».

«Эй Аллоҳнинг Расули! Бизга ҳайвонларда ҳам ажр борми?» дейишди.

«Ҳа! Ҳар бир ҳўл жигари борда ажр бор», дедилар».

Икки шайх ривоят қилишган.

Шарҳ: Ислом мусулмонларни Аллоҳ таоло яратган ҳар бир нарсага раҳмли бўлишга чақиради. Ушбу ҳадиси шарифда Исломнинг ҳайвонот оламига бўлган муносабатидан бир намуна кўриб турибмиз.

«Яхшилик ва ахлоқ китоби»да ҳайвонот оламига яхшилик қилиш ҳақида ҳадиси шарифлар келаётганига эътибор берайлик. Ислом бутун дунёга, ҳатто ҳайвонот оламига ҳам яхшилик қилиш ва улар билан ҳам юксак ахлоқ меъёрларида муомалада бўлишга чақиришига эътибор берайлик.

Одатда, кишилар дайди итларга унча эътибор бермайдилар. Эътибор берсалар ҳам, салбий маънода,

уларни ўлдириш, ҳайдаб юборишга интиладилар.

Аммо Исломда худди ўша дайди итни ўлимдан қолишига сабаб бўлган одамга жаннат ваъда қилинмоқда.

Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ушбу ҳадиси шарифдаги «Ҳар бир ҳўл жигари борда ажр бор», деган гаплари барча ҳайвонларга яхшилик қилган, уларга раҳмшафқат кўрсатган одам Аллоҳ таоло томонидан тақдирланиши, ажру савоб олиши учун умумий қоидадир.

Шунинг учун ҳақиқий мусулмонлар ҳайвонот оламига катта эътибор билан қарайдилар ва ҳайвонларга кўлларида келган яхшиликларни қиладилар.

4292- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ ط قَالَ: كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ρ فِي سَفَرٍ فَأَنْطَلَقْتُ لِحَاجَتِي فَرَأَيْتُ حُمْرَةً مَعَهَا فَرْخَانِ فَأَخَذْتُ فَرَخَيْهَا فَجَاءَتِ الْحُمْرَةُ فَجَعَلَتْ تُعَرِّشُ فَجَاءَ النَّبِيُّ ρ فَقَالَ: مَنْ فَجَعَ هَذِهِ بِوَلَدِهَا؟ رُدُّوا وَلَدَهَا إِلَيْهَا وَرَأَى قَرِيَّةً تَمْلٍ قَدْ حَرَّقْنَاهَا فَقَالَ: مَنْ حَرَّقَ هَذِهِ؟ قُلْنَا: نَحْنُ قَالَ: إِنَّهُ لَا يَنْبَغِي أَنْ يُعَذَّبَ بِالنَّارِ إِلَّا رَبُّ النَّارِ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

4292. Абдуллоҳ розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам билан бирга сафарда эдик. Мен ўз ҳолатимга бориб, бир чумчуқни икки боласи билан кўрдим ва унинг болаларини олдим. Шунда чумчуқ келиб, гирдикапалак бўлиб уча бошлади. Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам етиб келдилар-да:

«Буни ким боласи туфайли фожиага учратди? Унга боласини қайтариб беринглар», дедилар.

Чумолининг уясига ўт кўйган эдик. Уни кўриб

қолиб:

«Бунга ким ўт қўйди?» дедилар.

«Биз», дедик.

**«Ўт-олов билан азоблашга фақат ўт-олов
Роббисининг ҳаққи бор, холос», дедилар у зот.**

Абу Довуд ривоят қилган.

Шарҳ: Ўтган ҳадиси шарифда тўрт оёқли ҳайвонларга шафқат кўрсатиш ҳақида сўз кетган эди. Бу ҳадиси шарифда эса, қушлар ва ҳашаротларга шафқат кўрсатиш ҳақида сўз кетмоқда.

Ҳа, Аллоҳнинг охирги ва мукаммал дини, қиёмат қойим бўлгунича боқий қолувчи дини, барча замонлар ва маконларда инсониятга икки дунё саодати йўлини кўрсатиб берувчи дини Ислом ҳайвонот оламини ҳимоясини ҳам ҳаммадан олдин ва ҳаммадан яхши йўлга қўйгандир.

Ушбу ҳадиси шарифдан олинадиган фойдалар:

1. Қушларнинг боласини олиб бўлмаслиги.
2. Катта кишилар қуш боласини олганларга насихат қилиб, уларни оналарига қайтариб берилишини йўлга қўйишлари кераклиги.
3. Ҳайвонларга озор бериш мумкин эмаслиги.
4. Чумоли каби кичик ҳайвонларни ҳам ўлдириш ёки уларга бошқача зарар етказиш мумкин эмаслиги.
5. Айниқса, уларни олов билан азоблаб бўлмаслиги

الباب الثاني

ИККИНЧИ БОБ

في أنواع الإثم

ЁМОНЛИКНИНГ ТУРЛАРИ ҲАҚИДА

أعظمه الظلم وإضرار الخلق

УНИНГ ЭНГ КАТТАСИ ЗУЛМ ВА МАХЛУҚЛАРГА ЗАРАР КЕЛТИРИШ

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: نَبِيٌّ يُدْخِلُكُمْ فِي نَارٍ أَوْ يَخْرِجُكُمْ مِنْهَا

بِإِذْنِي

Аллоҳ таоло:

«Сен ҳаргиз Аллоҳ золимлар қилаётган нарсдан ғофил, деб гумон қилма. Фақатгина уларни кўзлар қотиб қоладиган кунгача қўйиб қўяди, холос.

Улар бошларини кўтарган ҳолда югурурлар. Кўзлари ўзларига қайтмас. Кўнгиллари эса, бўм-бўш бўлур», деган (*Иброҳим, 42 - 43*).

Бу ояти карималар Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламга хитоб қилиш билан бошланмоқда. У зотни Аллоҳ таолони ғофил деб гумон қилмасликка чорланмоқда. Албатта, Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам ҳеч қачон Аллоҳ таоло ғофил деб гумон қилмайдилар.

Лекин баъзи кишилар зоҳирда золимларга ҳеч нарса бўлмай, ўйнаб-кулиб юрганларини кўрганда турли хаёлларга боришлари мумкин. Баъзилар фалончилар шунча золимлик қилса ҳам, уларга ҳеч нарса бўлмайди-я, Аллоҳнинг иқоби золимларга келадиган бўлса, ўшаларга келиши керак эди, деган фикрларни хаёлдан ўтказишлари мумкин. Ана шундай гумонларни рад қилиш учун Аллоҳ таоло:

«Сен ҳаргиз Аллоҳ золимлар қилаётган нарсдан

ғофил, деб гумон қилма», демоқда.

Балки У Зот золимларнинг ҳамма қилаётган ишларини жуда ҳам яхши билади. У Зотнинг фаришталари золимлар қилган ишларнинг заррачасини ҳам қолдирмай ёзиб, ҳисоб-китоб қилиб турибди. Золимларга гуноҳ қилган пайтдаёқ азоб келмаслиги Аллоҳ уларнинг амалидан ғофил қолганини англатмайди, балки атайлаб азобни ортга сурганини билдиради.

«Фақатгина уларни кўзлар қотиб қоладиган кунгача қўйиб қўядир, холос».

«Кўзлар қотиб қоладиган кун» деганда қиёмат куни тушунилади. Ўша кундаги даҳшатдан, кўрқинчдан одамларнинг кўзлари қотиб, юмилмайдиган, кимирламайдиган бўлиб қолади.

Золимларга ўша куни азоб-уқубат келади. Бу дунёдаги заррача ёмонликлари учун ҳам жазо оладилар. Улар қиёмат кунининг даҳшатидан, у кунда бериладиган азобдан кўрқиб, қочишга жой топа олмаган қушчага ўхшаб, типирчилаб қоладилар.

«Улар бошларини кўтарган холда югурурлар».

Яқинатрофдан нажот йўқдигига ишонгач, бошларини кўтариб, узокдарга қарайдилар ва тезроқ бирорта бошпана топиш мақсадида у ён-бу ён югурадилар.

«Кўзлари ўзларига қайтмас».

Даҳшатдан қотиб қолган. Фақат атрофларидаги даҳшатли нарсалардан узилмайди. Ўзларига қайтмайди.

«Кўнгиллари эса, бўм-бўш бўлур».

Кўрқув туфайли бўм-бўш бўлиб қолган кўнгилларига бирон нарса сиғмайди.

4293- عَنْ ابْنِ عُمَرَ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: الظُّلُمُ ظُلُمَاتٌ يَوْمَ

الْقِيَامَةِ. رَوَاهُ الشَّيْخَانِ وَالتِّرْمِذِيُّ.

4293. *Ибн Умар розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:*

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Зулм қиёмат кунининг зулматларидир», дедилар».

Икки шайх ва Термизий ривоят қилишган.

Шарҳ: Араб тилида бирор нарсани ўз ўрнидан бошқа ерга қўйишга зулм дейилади. Истилоҳда эса, бировга ноҳакдан ёмонлик қилиш зулм дейилади. Бировга унинг ўз айбига яраша таъзир бериш жазо ҳисобланади. Аммо ўша таъзирни ҳаддан ошириб юбориш зулм бўлади. Беайб одамга ёмонлик қилиш эса, бошдан-оёқ ҳаммаси зулм бўлади.

Исломда бировга зулм қилиш қаттиқ қораланади ва ушбу мавзу сарлавҳасида келганидек, у ёмонликларнинг энг каттаси ҳисобланиб, золимларга қарши қаттиқ чоралар кўрилади. Бу ҳадиси шарифда ҳам золимларнинг қиёмат кунига ҳолларидан бири ҳақида сўз кетмоқда. Бу дунёда золим бўлган одам у дунёнинг зулматларида қолиши турган гап экан. Бу эса, катта бахтсизликдир. Аллоҳ таоло Ўзи асрасин.

4294- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: مَنْ أَخَذَ مِنَ الْأَرْضِ شَيْئًا

بَغَيْرِ حَقٍّ خُسِفَ بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِلَى سَبْعِ أَرْضِينَ. وَفِي رِوَايَةٍ: مَنْ أَخَذَ

شِبْرًا مِنَ الْأَرْضِ ظُلْمًا فَإِنَّهُ يُطَوَّقُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِنْ سَبْعِ أَرْضِينَ. رَوَاهُ

الشَّيْخَانِ وَأَحْمَدُ.

4294. *Яна ўша кишидан ривоят қилинади:*

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Ким бир қарич ерни ноҳакдан олса, қиёмат куни уни етти қават ерга ютқазилади», дедилар».

Бошқа бир ривоятда:

«Ким бир қарич ерни зулм ила олса, қиёмат куни

унинг бўйнига етти қават ер ўралади», дейилган

Икки шайх ва Ахмад ривоят қилишган.

Шарҳ: Қадимдан кишилар орасида ер талаш бўлиб келади. Тушунмаган одамлар турли воситалар билан бир қарич бўлса ҳам бировнинг ерини ўзига қўшиб олишга ҳаракат қиладилар.

Исломда бу иш зулм ҳисобланади ва катта гуноҳ сифатида қораланади. Бу зулмни қилган одам қиёмат куни мислсиз азобга дучор қилинади. Уни етти қават ерга ютқазилади ва унинг бўйнига етти қават ер тавқи лаънат қилиб, ўраб қўйилади.

Ким ана шу ҳолга тушмайин деса, бировнинг бир қарич ерини тортиб олиб бўлса ҳам, зулм қилмасин.

Арваа номли аёл Саъийд ибн Зайд ибн Амр ибн Нуфайл ила ҳовли талашиб, хусумат қилди. Шунда у:

«Бу аёлни ўз ҳолига қўйинглар. Мен Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг «Ким ноҳақдан бир қарич ерни олса, қиёмат куни етти қават ер унга тавқи лаънат бўлади», деганларини эшитганман. Аллоҳим! Агар бу аёл ёлғончи бўлса, кўзини кўр қилгин ва қабрини ҳовлисида қилгин», деди.

Мен ўша аёлнинг кўр бўлиб, деворларни пайпаслаб юрганини кўрдим. У «Менга Саъийд ибн Зайднинг дуоси тегди», дер эди.

Бир куни ҳовлисида кетаётиб, қудукқа тушиб кетди ва ўша қудук унга қабр бўлди».

4295- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: مَنْ كَانَتْ لَهُ

مَظْلَمَةٌ لِأَحَدٍ مِنْ عِرْضِهِ أَوْ شَيْءٍ فَلْيَتَحَلَّلْهُ مِنْهُ الْيَوْمَ قَبْلَ أَنْ يَكُونَ

دِينَارٌ وَلَا دِرْهَمٌ إِنْ كَانَ لَهُ عَمَلٌ صَالِحٌ أَحَدٌ مِنْهُ بِقَدْرِ مَظْلَمَتِهِ وَإِنْ

لَمْ تَكُنْ لَهُ حَسَنَاتٌ أُخِذَ مِنْ سَيِّئَاتٍ صَاحِبِهِ فَحُمِلَ عَلَيْهِ. رَوَاهُ

4295. *Абу Хурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:*

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Ким бировга унинг обрўсидами ёки бошқа нарсалари озгина зулм қилган бўлса ҳам бугун - динор ҳам, дирхам ҳам бўлмай қолмасдан аввал ундан розилик сўраб олсин. Агар унинг солиҳ амали бўлса, ундан қилган зулми миқдорича олинади. Агар унинг савоблари бўлмаса, соҳибининг гуноҳларидан олиб, унга юкланади», дедилар».

Бухорий ривоят қилган.

Шарҳ: Бирорта золим ўзининг заррача зулмига жазо олмай қолмайди. Агар у бу дунёда жазодан қочиб қутулган бўлса ҳам, у дунёда қочиб қутула олмайди. Золимдан олинadиган ўчнинг энг оддийи - қиёматда унинг савобини мазлумга ёки мазлумнинг гуноҳини унга олиб бериш билан бўлади.

Шунинг учун бу дунёда ҳар қанча кичик зулмни ҳам оз санамасдан мазлумдан ўз ҳаққини ҳалол қилишни сўраб олиш зарур. Бўлмаса, охирада қийин бўлади.

Ушбу ҳадиси шарифдан олинadиган фойдалар:

1. Бировга унинг обрўсидами ёки бошқа нарсалари, озгина бўлса ҳам, зулм қилиш мумкин эмаслиги.

2. Ким бировга зулм қилган бўлса, ўлимидан аввал ундан розилик сўраб олиши зарурлиги.

3. Агар бировга зулм қилган одамнинг солиҳ амали бўлса, қиёматда ундан қилган зулми миқдорича олинади.

4. Агар бировга зулм қилган одамнинг савоблари етмаса, қиёматда соҳибининг гуноҳларидан олиб унга юкланиши.

4296- عَنْ ابْنِ عُمَرَ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: الْمُسْلِمُ أَخُو

الْمُسْلِمِ لَا يَظْلِمُهُ وَلَا يُسْلِمُهُ مَنْ كَانَ فِي حَاجَةِ أَخِيهِ كَانَ اللَّهُ فِي حَاجَتِهِ وَمَنْ فَرَّجَ عَنْ مُسْلِمٍ كُرْبَةً فَرَّجَ اللَّهُ عَنْهُ بِهَا كُرْبَةً مِنْ كُرْبِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَمَنْ سَتَرَ مُسْلِمًا سَتَرَهُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ. رَوَاهُ الْأَرْبَعَةُ.

4296. Ибн Умар розияллоху анхудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоху алайҳи васаллам:

«Мусулмон мусулмоннинг биродаридир. У унга зулм ҳам қилмайди ва ташлаб ҳам қўймайди.

Ким ўз биродарининг ҳожатини чиқарса, Аллох унинг ҳожатини чиқаради.

Ким бир мусулмонни ғамдан фориғ қилса, Аллох ундан қиёмат кунининг ғамларидан бир ғамни фориғ қилади.

Ким мусулмоннинг айбини беркитса, Аллох қиёмат куни унинг айбини беркитади», дедилар».

Тўртовлари ривоят қилинган.

Шарҳ: Бу ҳадиси шарифда кишиларга зулм қилиш ҳаромлигини баён этиш билан бирга, бир қанча қилиниши лозим ишлар ва уларга бериладиган мукофотлар зикр қилинган.

1. Мусулмон мусулмоннинг биродаридир. У унга зулм ҳам қилмайди ва ташлаб ҳам қўймайди.

Мусулмонга зулм қилиш ҳаромдир. Мусулмон одам бошқа бир мусулмонга зулм қилса, ўз биродарига зулм қилган бўлади. Зеро, мусулмон мусулмонга нафақат зулм қилмаслиги, балки уни ёрдамсиз ташлаб қўймаслиги лозим. У баъзи бир сабабларга кўра, зулмга учраганда ҳам биродари ундан зулмни кўтаришга ҳаракат қилмоғи керак.

2. Ким ўз биродарининг ҳожатини чиқарса, Аллоҳ унинг ҳожатини чиқаради.

Мусулмон киши зулм бўлмаган чоғида ҳам бировларнинг ҳожатини чиқаришга ҳаракат қилади. Чунки унинг эътиқоди бўйича бировларнинг ҳожатини чиқарган одамнинг ҳожатини Аллоҳ таолонинг Ўзи чиқаради.

3. Ким бир мусулмонни ғамдан фориғ қилса, Аллоҳ ундан қиёмат кунининг ғамларидан бир ғамни фориғ қилади.

Мусулмон одам ўзининг мусулмон биродаридан турли ғамларни аритиш учун иложи борида ҳаракат қилади. Чунки унинг эътиқоди бўйича бировларнинг ғамини аритган одамнинг ғамини Аллоҳ таолонинг Ўзи аритади.

4. Ким мусулмоннинг айбини беркитса, Аллоҳ қиёмат куни унинг айбини беркитади.

Мусулмон одам ўзининг мусулмон биродарининг турли айбларини беркитиш учун иложи борида ҳаракат қилади. Чунки унинг эътиқоди бўйича бировларнинг айбини беркитган одамнинг айбини Аллоҳ таолонинг Ўзи беркитади.

4297- عَنْ جَابِرٍ رَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: اتَّقُوا الظُّلْمَ فَإِنَّ

الظُّلْمَ ظُلُمَاتٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَاتَّقُوا الشُّحَّ فَإِنَّ الشُّحَّ أَهْلَكَ مَنْ كَانَ

قَبْلَكُمْ حَمَلَهُمْ عَلَى أَنْ سَفَكُوا دِمَاءَهُمْ وَاسْتَحْلَوْا مَحَارِمَهُمْ. رَوَاهُ

مُسْلِمٌ.

4297. Жобир розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Зулмдан кўрқинглар! Чунки зулм қиёмат

кунининг зулматларидир. Ўта бахилликдан қўрқинглар! Чунки ўта бахиллик сиздан олдингиларни ҳалок қилган. У уларни қонларини тўкишга ва ҳаром қилинган нарсаларини ҳалол санашга олиб борган», дедилар».

Муслим ривоят қилган.

Шарҳ: Бу ҳадиси шарифда иккита катта ёмонликдан четда бўлишга чақирилмоқда. Уларнинг биринчиси зулмдир. Зулмнинг оқибати эса, қиёмат куни зулматлари ичида сарсонсаргардон бўлиб қолиш билан тугайди.

Бу дунёда ким бировга зулм қилса, охирабда зулматлар ичида қолади, қаттиқ азобларга дучор бўлади.

Шунинг учун мўмин-мусулмон зулм деб аталмиш кабиҳ ишдан узоқда бўлиши, бу насага мутлақо яқин йўламаслиги лозим.

Иккинчи катта ёмонлик ўта бахилликдир. Бу ҳам ёмон оқибатга олиб боради. Унинг ёмон оқибати бу дунёнинг ўзидаёқ намоён бўлиши тажрибадан ўтган.

Ўта бахиллик биздан олдинги ўтган қавмларни ҳалок қилган. У уларни қонларини тўкишга ва ҳаром қилинган нарсаларини ҳалол санашга олиб борган.

Улар ўзларининг ўта бахилликлари жазосига бир-бирларининг қонларини тўкканлар. Улар ўзларининг ўта бахилликлари жазосига бир-бирларининг ўзаро ҳаром бўлган нарсаларини ҳалол санашгача бориб етганлар.

Шунинг учун зулм қилишдан, ўта бахил бўлишдан ҳазар қилиш лозим.

4298- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ τ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ρ قَالَ: أَتَدْرُونَ مَا

الْمُفْلِسُ؟ قَالُوا: الْمُفْلِسُ فِينَا مَنْ لَا دِرْهَمَ لَهُ وَلَا مَتَاعَ فَقَالَ: إِنَّ

الْمُفْلِسَ مِنْ أُمَّتِي مَنْ يَأْتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِصَلَاةٍ وَصِيَامٍ وَزَكَاةٍ وَيَأْتِي قَدْ

شَتَمَ هَذَا وَقَذَفَ هَذَا وَأَكَلَ مَالَ هَذَا وَسَفَكَ دَمَ هَذَا وَضَرَبَ هَذَا
فَيُعْطَى هَذَا مِنْ حَسَنَاتِهِ وَهَذَا مِنْ حَسَنَاتِهِ فَإِنْ فَنِيَتْ حَسَنَاتُهُ قَبْلَ
أَنْ يُقْضَى مَا عَلَيْهِ أُخِذَ مِنْ خَطَايَاهُمْ فَطُرِحَتْ عَلَيْهِ ثُمَّ طُرِحَ فِي
النَّارِ.

4298. *Абу Хурайра розияллоху анхудан ривоят қилинади:*

«Расулulloх соллalloху алайҳи васаллам:

«Касодга учраган кимлигини биласизларми?»
дедилар.

«Бизнинг ичимизда касодга учраган дирҳами ҳам, матоҳи ҳам йўқ одам», дейишди.

«Менинг умматимдан касодга учрагани қиёмат куни намоз, рўза, закот билан келган, аммо буни сўккан, буни зинода айблаган, бунинг молини еган, бунинг қонини тўккан, буни урган одамдир.

Бунга унинг савобларидан берилур, анавунга ҳам унинг савобларидан берилур. Агар унинг зиммасидаги нарса тамом бўлмасдан аввал савоблари тугаб қолса, уларнинг хатоларидан олиниб, унинг устига ташланур. Сўнгра у дўзахга ташланур», дедилар».

Шарҳ: Тўлиқ маънода касодга учраган одам бу дунёда одамларга ёмонлик қилган киши экан. Ушбу ҳадиси шарифда ўша касодга учраганларнинг энг яхшиси ҳақида сўз кетмокда. Чунки у қиёмат куни намоз, рўза, закот билан келган бўлади.

Аммо у бу каби ибодатлар билан келган бўлса ҳам ўша даҳшатли кунда оғир аҳволда қолади. Чунки у бу дунёда буни сўккан, буни зинода айблаган, бунинг молини еган, бунинг қонини тўккан, буни урган одам бўлган эди.

Шу ерда кишини касодга учратадиган, унинг

ибодатларини ҳам пучга чиқарадиган ёмонликлардан ушбу ҳадиси шарифда зикр қилинганларини санаб ўтайлик:

1. Бировни сўкиш.
2. Бировнинг обрўсини тўкиш.
3. Бировнинг молини ейиш.
4. Бировнинг қонини тўкиш.
5. Бировни уриш.

Мана шу ишларни қилган одам қиёмат куни касодга учраши турган гап. Аввал ўша касодга учраган бахтсизнинг савоблари бўлса, уларни олиб, ундан ёмонлик кўрган бечораларга тақсимлаб берилади.

Кейин эса, мазкур касодга учраган бахтсизнинг устига бу дунёда унинг ёмонлигидан зарар топган бечораларнинг гуноҳлари юкланади.

Охирида ўша касодга учраган бахтсиз жаҳаннам қаърига улоқтирилади.

Ана, кўрдингизми, бировни сўкиш, бировнинг обрўсини тўкиш, бировнинг молини ейиш, бировнинг қонини тўкиш ва бировни уриш қандоқ ҳам ёмон иш! Бас, буларга ўхшаган ёмон ишлардан сақланайлик.

4299- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: لَتُؤَدَّ الْحُقُوفُ إِلَى أَهْلِهَا يَوْمَ

الْقِيَامَةِ حَتَّى يُقَادَ لِلشَّاةِ الْجُلْحَاءِ مِنَ الشَّاةِ الْقَرْنَاءِ. رَوَاهُمَا مُسْلِمٌ

وَالترمذِيُّ.

4299. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоху алайҳи васаллам: «Албатта, қиёмат куни ҳақларни ўз аҳлига адо қилурсиз. Ҳаттоки, шохсиз қўйга шохли қўйдан ўч олинади», дедилар».

Иккисини Муслим ва Термизий ривоят қилишган.

Шарҳ: Бу дунёда баъзи бир ёмонлар ўз ёмонлигидан

баъзисининг жазосидан қутулиб қолиши мумкин. Аммо қиёмат куни ҳеч бир ҳақ зое бўлмайди. Ҳар бир нарса ўз ўрнини топиши муқаррар. Бунда фақат одамлар орасидаги ҳақ-ҳуқуқларгина эмас, балки барча махлуқотлар орасидаги ҳақ-ҳуқуқдар ҳам ўз эгасини топадилар.

Ҳаттоки, бу дунёда ўзининг шохи борлигидан фойдаланиб, шохсиз қўйни сузган қўйдан ҳам ўч олинади. Бас, шундоқ экан, одам болалари ҳам ўзларининг «шох»ларини ишга солиб, ўзгаларнинг ҳақини поймол қилишга урина кўрмасинлар.

4300- وَعَنْهُ قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَرَأَيْتَ إِنْ جَاءَ رَجُلٌ يُرِيدُ أَخَذَ مَالِي قَالَ: فَلَا تُعْطِهِ مَالَكَ قَالَ: أَرَأَيْتَ إِنْ قَاتَلَنِي قَالَ: قَاتِلْهُ قَالَ: أَرَأَيْتَ إِنْ قَتَلَنِي قَالَ: فَأَنْتَ شَهِيدٌ قَالَ: أَرَأَيْتَ إِنْ قَتَلْتُهُ قَالَ: هُوَ فِي النَّارِ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

4300. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Бир киши Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ҳузурларига келиб:

«Эй Аллоҳнинг Расули! Айтинг-чи, бир одам молимни олмоқчи бўлиб келса?» деди.

«Унга молингни берма», дедилар.

«У мен билан уришса-чи?» деди.

«Сен ҳам у билан уриш», дедилар.

«У мени қатл қилса-чи?» деди.

«Сен шахидсан», дедилар.

«Мен уни қатл қилсам-чи?» деди.

«У дўзахдадир», дедилар».

Муслим ривоят қилган.

Шарҳ: Бировнинг молини ўзиники қилиб олмоқчи бўлган одамнинг холи қанчалар ёмон эканлигини қаранг.

Ҳатто уни ёмонлиги устида, ўз молини ҳимоя қилиб ўлдирган одамга жазо белгиланмаган. Бунинг устига ҳалиги ёмонлик қилувчининг ўзи биров тарафидан ўлдирилса ҳам дўзахга тушиши таъкидланган. Ёмонлик ёмон-да. Гарчи ўша ёмонлик бировнинг молига нисбатан қилинган суиқасд бўлса ҳам.

4301- عَنْ أَبِي بَكْرَةَ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: مَا مِنْ ذَنْبٍ أَجْدَرَ

أَنْ يُعَجَّلَ اللَّهُ تَعَالَى لِصَاحِبِهِ الْعُقُوبَةَ فِي الدُّنْيَا مَعَ مَا يَدْخُرُ لَهُ فِي
الْآخِرَةِ مِثْلُ الْبَغْيِ وَقَطِيعَةِ الرَّحِمِ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ.

4301. Абу Бакра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Мутакаббир золимлик ва қариндошлик алоқаларини кесишдан бошқа Аллоҳ таоло соҳибига бу дунёда уқубатини бериб, яна охиратга ҳам сақлаб қўядиган гуноҳ йўқдир», дедилар».

Абу Довуд ва Термизий ривоят қилишган.

Шарҳ: Биз «мутакаббир золимлик» деб таржима қилган маъно ҳадиси шариф матнида «бағйу» деб келган. Бунда очикдан-очик ошкора зулм кўзда тутилган бўлади. Унда золим қилаётган зулмидан хижолат бўлиш ўрнига, у билан фахрланиб, манманлик билан зулм қилади.

Қариндошлик алоқаларини узиш ҳақида аввалроқ батафсил гап юритилган.

Ушбу икки ёмонлик ўзига хос хусусиятга эга экан. Бу ёмонликларни қилган ёмонларга Аллоҳ таоло бу дунёнинг ўзида шошилиш жазони берар экан. Аммо ўша жазо билан иш битмас экан. Аллоҳ таоло бу икки ёмонликни қилган ёмон учун охират азобини ҳам тайёрлаб қўяр экан.

Бас, шундоқ экан, «бағйу» ва қариндошлик алоқаларини кесишга яқин ҳам бормаслик керак экан.

4302- وَمَرَّ هِشَامُ بْنُ حَكِيمٍ τ بِالشَّامِ عَلَى أَنَسٍ وَقَدْ أُقِيمُوا

فِي الشَّمْسِ وَصَبَّ عَلَى رُءُوسِهِمُ الرِّيثُ فَقَالَ: مَا هَذَا؟ قِيلَ:

يُعَذِّبُونَ فِي الْحَرَجِ فَقَالَ هِشَامٌ: أَشْهَدُ لَسَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ρ يَقُولُ:

إِنَّ اللَّهَ يُعَذِّبُ الَّذِينَ يُعَذِّبُونَ النَّاسَ فِي الدُّنْيَا. رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

4302. Ҳишом ибн Ҳаким розияллоху анҳу Шомда офтобга турғазиб қўйилиб, устларидан ёғ қуйилаётган ажам деҳқонларни кўриб қолиб:

«Бу нима?!» деди.

«Харож бермаганлари учун азобланмокдалар», дейилди.

«Гувоҳлик бераманки, мен Расулуллоҳ соллаллоху алайҳи васалламнинг: «Албатта, одамларни бу дунёда азоблаганларни Аллоҳ азоблайди», деганларини эшитганман», деди».

Муслим ривоят қилган.

Шарҳ: Кейин Ҳишом ибн Ҳаким розияллоху анҳу амирнинг олдига кириб, бу ҳадисни айтдилар. Ҳалигиларни қўйиб юборишга амр қилинди.

Ҳа, инсонларни азоблаганлар мабодо бу дунёда жазодан қутулиб қолсалар ҳам, у дунёда ҳеч қачон қутула олмайдилар.

Ислом ҳукми бўйича инсонни ноҳакдан урган, озор берган шахснинг гуноҳи фақат мазлумнинг қасос олиши ёки кечириб юбориши билангина ювилиши мумкин, холос.

Халифа Умар ибн Хаттоб одамларни урган ёки урдирган волийларни ўзларини урдирар эдилар.

Бир куни бир жангчи ўз амири Абу Мусо розияллоху анхудан шикоят қилиб келди. У ўз улушини тўлиқ берилишини қаттиқ туриб талаб қилгани учун амир уни

урган ва сочини олдириб ташлаган эди.

Умар розияллоху анху амир Абу Мусога «Агар бу ишни кўпчилик ичида қилган бўлсанг, унга кўпчилик ичида ўзингдан қасос олишга имконият яратиб бер. Холи жойда қилган бўлсанг, унга ўзингдан холи жойда қасос олишга имконият яратиб бер. Бўлмаса, иш бошқачага айланади», деб мактуб юборди.

Амир Абу Мусо халифанинг амрига бўйсуниб, жангчига ўзидан қасосини олиш имкониятини яратиб берди. Лекин жангчи уни авф этди.

Бунга ўхшаш мисоллар тўлиб ётибди. Ислом таълимотлари қуруқ гап эмаслиги ҳаммага маълум

4303- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: دَخَلَتْ امْرَأَةٌ النَّارَ

مِنْ جَرَاءِ هِرَّةٍ لَهَا - أَوْ هِرٍّ - رَبَطَتْهَا فَلَا هِيَ أَطْعَمَتْهَا وَلَا هِيَ أَرْسَلَتْهَا تُرْمِرُ مِنْ خَشَاشِ الْأَرْضِ حَتَّى مَاتَتْ هَزْلًا. رَوَاهُ الشَّيْخَانِ.

4303. Абу Ҳурайра розияллоху анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоху алайҳи васаллам:

«Бир аёл ўзининг мушуги туфайли дўзахга кирди. Уни боғлаб қўйиб, унга таом ҳам бермади, уни ердаги нарсалардан емоғи учун қўйиб ҳам юбормади. У озиб-тўзиб ўлди», дедилар».

Икки шайх ривоят қилишган.

Шарҳ: Исломда ҳайвонот оламига қанчалар катта эътибор берилганини шундан билиб олса ҳам бўлади. Бир мушукни боқмай ёки унинг ўзига кун кўриш учун шароит яратиб бермаган кишининг дўзахга тушиши ҳақида ҳукм чиқиши кичкина нарса эмас. Ҳа, Ислом барча оламлар учун Аллоҳ таоло томонидан раҳмат қилиб юборилган диндир.

Ҳайвонга зулм қилиш шунчалик ёмон оқибатга олиб келса, инсонга зулм қилишнинг оқибати нима бўлишини ҳар ким ўзи билиб олаверади.

4304- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: مَنْ أَشَارَ إِلَى أَخِيهِ بِحَدِيدَةٍ فَإِنَّ الْمَلَائِكَةَ تَلْعَنُهُ حَتَّى يَدْعَهُ وَإِنْ كَانَ أَخَاهُ لِأَبِيهِ وَأُمِّهِ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَالتِّرْمِذِيُّ.

4304. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам: «Ким ўз биродарига темир парчаси ила ишора қилса ҳам фаришталар ўшани қўйгунча уни лаънатлаб турадилар. Агар ўша ўзининг ота бир ёки она бир ака-укаси бўлса ҳам», дедилар».

Муслим ва Термизий ривоят қилишган

Шарҳ: Бу ерда бировга таҳдид ила бирор нарсани ўқталиш ҳақида сўз кетмоқда. Ана ўша иш ҳам ёмонлик аломати бўлгани учун Исломда қаттиқ олинади. Ўша ёмонликка белги бўлган ишни қилаётган одамни шум ниятидан қайтиб, ўқталишни қўйгунча фаришталар лаънатлаб турадилар. Бунда таҳдидга қолган киши ким бўлишидан қатъи назардир.

4305- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ لَا يُشِيرُ أَحَدُكُمْ إِلَى أَخِيهِ بِالسَّلَاحِ فَإِنَّهُ لَا يَذَرِي أَحَدُكُمْ لَعَلَّ الشَّيْطَانَ يَنْزِعُ فِي يَدِهِ فَيَقَعُ فِي حُفْرَةٍ مِنَ النَّارِ. رَوَاهُ الْحَمْسَةُ.

4305. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам: «Биротангиз

силоҳ ила ўз биродарига ишора қилмасин. Яна шайтон қўлига тегиб қўйиб, дўзахдан бир чуқурга тушиб турмасин», дедилар».

Бешовлари ривоят қилишган.

Шарҳ: Бу ҳадиси шарифда қурол ўқталиш ҳақида эмас, у билан ишора қилиш ҳақида кетмоқда. Бошқача қилиб айтганда, бехосдан бировга озор етказиб қўйиш ҳақида кетмоқда. Мусулмон киши беихтиёр бировга озор етказиб қўйишдан ҳам ҳазир бўлиши керак экан. Аслида бировга ёмонлик қилиш нияти йўқ бўлса ҳам, унга қурол билан ишора қилмаслик керак экан. Чунки билиб бўлмайдиган, шайтон орага кириб, фалокат юз бериб қолиш эҳтимоли бор. Ана ўша эҳтимолдан ҳам эҳтиёт бўлиш зарур.

Бундан кутилмаганда бировга ёмонлик етиши олдини олиш ҳам зарурлиги чиқади.

4306- دَخَلَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ زَيْدٍ عَلَى مَعْقِلِ بْنِ يَسَارٍ ط فِي مَرَضِهِ الَّذِي مَاتَ فِيهِ فَسَأَلَهُ عَبْدُ اللَّهِ فَقَالَ: لَوْ عَلِمْتُ أَنَّ لِي حَيَاةً مَا حَدَّثْتُكَ إِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ρ يَقُولُ: مَا مِنْ عَبْدٍ يَسْتَرْعِيهِ اللَّهُ رَعِيَةً يَمُوتُ يَوْمَ يَمُوتُ وَهُوَ غَاشٌّ لِرَعِيَّتِهِ إِلَّا حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ وَفِي رِوَايَةٍ: مَا مِنْ أَمِيرٍ يَلِي أَمْرَ الْمُسْلِمِينَ ثُمَّ لَا يَجْهَدُ لَهُمْ وَيَنْصَحُ إِلَّا لَمْ يَدْخُلْ مَعَهُمُ الْجَنَّةَ فَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ: أَلَا كُنْتَ حَدَّثْتَنِي هَذَا قَبْلَ الْيَوْمِ قَالَ: مَا حَدَّثْتُكَ. رَوَاهُ الشَّيْخَانِ.

4306. Убайдуллоҳ ибн Зиёд Маъқил ибн Ясор розияллоҳу анхунинг олдига у ўлим тўшагида ётганида кирди. Убайдуллоҳ ундан савол сўради. Шунда у айтди:

«Агар ҳаётим борлигини билганимда сенга гапирмас эдим. Мен Расулulloҳ соллalloҳу алайҳи васалламнинг «Аллоҳ раъийятнинг устига қўйган банда ўлаётган кунда ўз раъийятини алдаган ҳолда ўлса, албатта, Аллоҳ унга жаннатни ҳаром қилади», дедилар».

Бошқа бир ривоятда:

«Қай бир амир мусулмонларнинг ишига бош бўлиб туриб, улар учун жидди-жиҳод қилмаса ва насихат қилмаса, албатта, улар билан бирга жаннатга кирмайди», деди.

Шунда Убайдуллоҳ:

«Шуни менга бу кундан аввал айтсанг бўлмасмиди?» деди.

«Мен сенга айтмаган эдим», деди».

Икки шайх ривоят қилишган.

Шарҳ: Ушбу ҳадиси шарифнинг ровийлари саҳобийлардан Маъкил ибн Ясор алмазанийдирлар. У киши Ҳудайбия сулқида иштирок этиб, Байъатир ризвонга мушарраф бўлган, улкан бахтга эришган, саодатманд шахслардандир.

Кейинчалик Маъкил ибн Ясор алмазаний розияллоҳу анҳу Басрага кўчиб бориб, ўша ерда ҳовли қуриб, истиқомат қилганлар. У зот Басра шаҳрида вафот этганлар.

Маъкил ибн Ясор розияллоҳу анҳуни бемор чоғларида кўргани келган Убайдуллоҳ ибн Зиёд эса, Муовия ибн Абду Суфён розияллоҳу анҳу томонидан Басрага қўйилган волий эди.

Маъкил ибн Ясор розияллоҳу анҳу волийнинг ўзларини кўргани келишини унга волийлик масъулиятини эслатиб қўйишнинг қулай фурсати деб билдилар ва бу ҳақда Пайғамбар соллalloҳу алайҳи васалламдан эшитган ҳадисни айтиб бердилар.

Одатда, бемор одам ўзини кўргани келган катта

волийга ташаккур айтиши, уни мадҳ қилиши, агар билса бемор кишининг ҳолидан хабар олгани келган шахсга ваъда қилинган ажру савоблар ҳақида сўзлаши маъқул бўлади.

Аммо ҳақиқий саҳобалар ҳар қандай ҳолатда ҳам ўз манфаатидан кўра, кўпчилик манфаатини, ўз сўзидан кўра, шариат сўзини устун қўйганлар. Мана, саҳобийлардан бири бўлмиш Маъқил ибн Ясор розияллоху анҳу ҳам, ўзларидан ҳол сўрагани келган волий Убайдуллоҳ ибн Зиёдга куллуқ қилиш, қадамларига ҳасанот тилаш ўрнига, уни мусулмонлар оммасига волий бўлгани учун ўзига юклатилган масъулиятни тўлалигича адо этмаса, қиёмат кунини ҳолига вой бўлишини эслатувчи ҳадиси шарифни тақдим қилдилар.

Биз хиёнат қилган ҳолда, деб таржима қилган таъбир ҳадиси шариф матнида «ғоошшун» сўзи орқали ифода этилган. Бу сўз сиртдан тўғри иш қилаётган бўлиб кўриниб, аслида билдирмасдан бошқа иш қилишга айтилади. Ҳозирги кунги араблар бу сўзни имтиҳонда қалбаки услубларни қўллаган талабаларга ва савдо молини ўтказиш учун хийла ишлатган савдогарларга нисбатан ишлатадилар.

Демак, ҳар қандай жамоатга бошлиқ бўлган шахс, ўша жамоат аъзоларини тўғри йўлга бошлаши, уларга оқу қорани, фойда-зарарни, гуноҳсавобни ва бошқа керакли нарсаларни ўз насиҳати ила баён қилиб бериши лозим.

Агар бу ишни қилмаса, катта хато қилган, ўз вазифасини адо этмаган, халқнинг ҳаққига хиёнат қилган бўлади. Албатта, масъул ишга кўтарилиб, мансабдор бўлиб туриб, халқнинг ҳаққига хиёнат қилган киши, қилган жиноятига яраша жазо олиши керак.

Мазкур шахснинг жазоси жаннатнинг ҳидини ҳам ҳидлай олмаслик. Яъни, дўзахнинг қаърига равона бўлиш экан.

4307- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: مَنْ خَبَبَ زَوْجَةَ امْرِئٍ أَوْ مَمْلُوكَهُ فَلَيْسَ مِنَّا. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتَّسَائُثِيُّ.

4307. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам: «Ким бировнинг хотинини ёки мамлукини йўлдан урса, биздан эмас», дедилар».

Абу Довуд ва Насайй ривоят қилишган.

Шарҳ: Ушбу ҳадиси шарифда ёмонликнинг яна бир тури ҳақида сўз кетмоқда. Бировнинг яқин кишилари билан орасидаги алоқаларини бузиш ҳам катта гуноҳ ҳисобланади. Айниқса, эр-хотиннинг орасини бузиш ёки хожа билан ходимнинг орасини бузиш жуда ҳам ёмондир.

Шунинг учун ҳам бундай нобакорликни ўзига раво кўрган шахсга унинг мусулмонлар сафидан чиқиши ҳақида таҳдид қилинмоқда. Бу эса, жазоларнинг энг ашаддийси бўлади. Мусулмон одам бу каби ёмонликларга яқин ҳам келмаслиги лозим.

4308- عَنْ خُذَيْفَةَ ت أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: لَا تَكُونُوا إِمَّعَةً تَقُولُونَ إِنَّ أَحْسَنَ النَّاسِ أَحْسَنًا وَإِنْ ظَلَمْنَا وَلَكِنْ وَطَّنُوا أَنْفُسَكُمْ إِنَّ أَحْسَنَ النَّاسِ أَنْ تُحْسِنُوا وَإِنْ أَسَاءُوا فَلَا تَظْلِمُوا.

4308. Ҳузайфа розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Лоқайд одам бўлманглар. Одамлар яхшилик қилса, яхшилик қиламиз. Одамлар зулм қилса, зулм қиламиз, деманглар. Аммо ўзингизни одамлар яхшилик қилсалар, яхшилик қилишга, агар улар

ёмонлик қилсалар, зулм қилмасликка ўргатинглар», дедилар».

Шарҳ: Мусулмон киши одамларнинг қилганига қараб эмас, ўз динининг кўрсатмасига биноан, амал қилади. У доимо яхшилик қилишга ва зулм қилмасликка амр қилингандир. Одамлар нима бўлсалар ҳам, мусулмон яхшиликдан қолмайди ва ёмонликни қилмайди.

4309- عَنْ أَبِي صِرْمَةَ ط أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ρ قَالَ: مَنْ ضَارَّ ضَارَّ اللَّهُ بِهِ وَمَنْ شَاقَّ شَاقَّ اللَّهُ عَلَيْهِ.

4309. *Абу Сирма розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:*

«Расулulloҳ соллalloҳу алайҳи васаллам:

«Ким зарар қилса, Аллоҳ унга ҳам зарар қилади. Ким машаққат қилса, Аллоҳ унга ҳам машаққат қилади», дедилар».

Шарҳ: Одамларга зарар келтирган кишининг жазосини Аллоҳ таолонинг Ўзи беради. Зараркунандага Аллоҳ таолонинг Ўзи зарар беради. У Зот қандоқ қилиб унга зарар беришни Ўзи билади.

Ким ўзга одамларга машаққатни раво кўрса, Аллоҳ таоло ҳам унинг бошига машаққат солади.

Шунинг учун ҳам зинҳор одамларга зарар келтириш ва уларга машаққатни раво кўришга яқин ҳам бормаслик керак.

4310- عَنْ أَبِي بَكْرٍ ط عَنْ النَّبِيِّ ρ قَالَ: مَلْعُونٌ مَنْ ضَارَّ مُؤْمِنًا أَوْ مَكَرَ بِهِ. رَوَى التِّرْمِذِيُّ هَذِهِ الثَّلَاثَةَ.

4310. *Абу Бакр розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:*

«Мўминга зарар келтирган ёки унга макр қилган

малъундир», дедилар».

Ушбу учтани Термизий ривоят килган.

Шарҳ: Ким лаънати бўлмаин деса, бировга зарар келтирмасин ва бировга қарши макру ҳийла ишлатмасин.

Бу ҳадиси шарифдаги зарардан ҳам моддий, ҳам маънавий зарар кўзда тутилган. Мўмин бандага моддий ва маънавий зарар етказган шахс лаънатга учрар экан. Яъни, Аллоҳ таолонинг даргоҳидан қувилар экан.

Шунинг учун бировга заррача зарар етказмасликка ҳаракат қилиш керак.

4311- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ حُبَيْشٍ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: مَنْ قَطَعَ سِدْرَةَ صَوَّبَ اللَّهُ رَأْسَهُ فِي النَّارِ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

4311. Абдуллоҳ ибн Хубиш розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Ким сидрни кесса, Аллоҳ унинг бошини дўзахга тўғрилайди», дедилар».

Абу Довуд ва Насай ривоят қилишган.

Шарҳ: Сидр - дарахтнинг номи. Бу ҳадиси шарифда одамларга фойда берадиган дарахтни бефойда кесиш ҳақида сўз кетмоқда. Ҳаммага маълум сабабларга кўра, фойда олиш учун ўзининг ҳақи бор дарахтларнигина кесиш мумкин.

Ушбу ҳадиси шарифдан Исломнинг наботот оламига қанчалик аҳамият берганини билиб олсак бўлади. Дарахтни беҳуда кесиш туфайли бир кишининг дўзахи бўлиши - осон иш эмас.

أَظْلَمُ النَّاسِ مَنْ يَظْلِمُ نَفْسَهُ

ОДАМЛАРНИНГ ЭНГ ЗОЛИМИ ЎЗИГА ЗУЛМ ҚИЛГАНИДИР

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى : جِجِجِجِجِجِجِجِجِ

Аллоҳ таоло:

«Ўзингизни ўзингиз ўлдирманг! Албатта, Аллоҳ сизларга раҳмлидир», деган (Нусо, 29).

Ҳаёт Аллоҳ томонидан берилган ҳақ бўлгани учун уни ҳеч ким бировга миннат ҳам қила олмайди, ман ҳам қила олмайди. Инсоннинг ҳаётини Фақат Аллоҳ таологина олишга ҳақли. Ҳаттоки, ўша ҳаёт неъматини берилган киши ўз ҳаётига ўзи ҳам суиқасд қила олмайди. Ислонда бировни ўлдириш қанчалик ёмон олинса, ўзини ўзи ўлдириш ҳам шунчалик ёмон олинади.

Имом Бухорий ривоят қилган ҳадисда Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Ким ўзини темир асбоб билан ўлдирса, жаҳаннам оташи ичида ҳам ўзини абадулабад ўша темир асбобини кўлида тутиб, ўз корнига уриб туради. Ким ўзини ўзи тоғдан ташлаб ўлдирса, жаҳаннам оташи ичида ҳам ўзини абадулабад тоғдан ташлаб туради», деганлар.

Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам ўзини ўзи
ўлдирганга жаноза намозини ўқимаганлар.

Аллоҳ берган улуғ неъмат —ҳаёт неъматига, буюк инсоний ҳуқуқлардан бўлган ҳаёт ҳаққига ношукр бўлган, уни оёқости қилган нобакор шахснинг жазоси шундоқ бўлади

Исломда нафақат ўзини ўлдириш, балки, ўзига ўзи
ўлим тилаш ҳам ман қилинган. Ўзига ўлим тилаган Аббос
ибн Абдулмуттолиб розияллоху анхуга Пайғамбар
алайҳиссалом:

«Эй амаки, ўлим тилама, агар сен яхши бўлсанг,

ўлимнинг орқага сурилиб, яхшилигингга яхшилик зиёда бўлгани сен учун яхшидир. Агар ёмон бўлсанг, ўлимнинг орқага сурилиб, ёмонлигингдан қайтсанг, сен учун яхшидир. Бас, ўлимни тилама», деганлар.

Жамиятга манфаат берадиган нарсалар Аллоҳнинг ҳаққи ҳисобланишини яхши биламиз. Лекин ушбу муштарак ҳақда Аллоҳнинг ҳаққи ғолибдир. Чунки мазкур нарсаларнинг жамиятга келтирадиган нафлари умумийдир.

Шунинг учун ҳам, мусулмон киши ўз жонига, саломатлигига, молига ва ақлига суиқасд қила олмайди. Жон ўзимники, деб ўзини ўзи ўлдира олмайди.

4312- عَنْ الْحَسَنِ ط حَدَّثَنَا جُنْدُبُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ فِي هَذَا الْمَسْجِدِ وَمَا نَسِينَا مِنْهُ حَدَّثَنَا وَمَا نَخْشَى أَنْ يَكُونَ جُنْدُبٌ كَذَبَ عَلَى النَّبِيِّ ρ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ρ كَانَ فِيمَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ رَجُلٌ بِهِ جُرْحٌ فَحَزَرَ فَأَخَذَ سِكِّينًا فَحَزَرَ بِهَا يَدَهُ فَمَا رَقَأَ الدَّمُ حَتَّى مَاتَ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: بَادَرَنِي عَبْدِي بِنَفْسِهِ حَرَمْتُ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

4312. Ҳасан розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Бизга Жундуб ибн Абдуллоҳ ушбу масжидда ҳадис айтиб берган. У бизга ҳадис айтиб берганидан бери унутганимиз йўқ. Жундуб Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламга нисбатан ёлгон гапирган деб қўрқмаймиз ҳам.

Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Сиздан олдин ўтганлар ичида бир жароҳатланган киши бўлган эди. Бас, у чидамади. У пичокни олиб, қўлини кесди. У ўлгунича қони тўхтамади. Шунда Аллоҳ:

«Бандам шошилиб ўзини ўлдирди. Унга жаннатни

«Кишиларни айбловчи, чақимчилик қилиб юрувчига. Яхшиликни ман қилувчи, тажовузкор, сергунохга», деган (*Қалам, 11 - 12*).

Бу оятларда Аллоҳ таоло Ўзининг ғазабига сабаб бўладиган бир нечта ёмон инсоний қусурни зикр этади. Пайғамбаримиз Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи васалламни ушбу сифатдаги кишиларга эргашмасликка буюради. Бу эса, ўз навбатида биз мусулмонларни ҳам мазкур разолатлардан узоқда бўлишга чорловдир. Мана, ўша разолатлар:

«Кишиларни айбловчи».

Бу сифат энг ёмон сифатлардан бўлиб, кўпчиликнинг обрўсини тўкишга, жамият аъзолари ўртасида ўзаро келишмовчилик чиқишига сабабчи бўлади.

«Чақимчилик қилиб юрувчи».

Кишилар орасида адоват тарқатувчи чақимчиларнинг иши ниҳоятда катта гуноҳдир.

Шунинг учун ҳам Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Чақимчи жаннатга кирмайди», деганлар.

«Яхшиликни ман қилувчи».

Одамлардаги яхшиликни, яхши хислатларни тўсувчилар, албатта, Аллоҳнинг ғазабига сазовор бўлган кишилардир.

«Тажовузкор».

Кишиларнинг ҳақ-ҳуқуқларига қарши тажовуз қилади, зулмкор бўлади.

«Сергунох», яъни, гуноҳ кетидан гуноҳ қилаверади.

Ушбу ояти карималарда зикр қилинган ёмонликларнинг барчасидан узоқда бўлмоқ зарур.

4313- عَنْ جَابِرٍ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: إِذَا حَدَّثَ الرَّجُلُ

بِالْحَدِيثِ ثُمَّ التَّفَتَ فَهِيَ أَمَانَةٌ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ.

4313. Жобир розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Қачон киши бир гапни айтсаю, аланглаб қараса, ўша омонатдир», дедилар».

Абу Довуд ва Термизий ривоят қилишган.

Шарҳ: Бундай пайтда ўша гап соҳиби гапимни бировга айтма, деб таъкидлашининг кераги йўқ. Ўша биров эшитиб қолмадими, деган маънода аланглаб қараб қўйишининг ўзи етади. Ким мазкур ҳолдаги гапни бошқаларга айтса, омонатга хиёнат қилиб чақимчилик қилган бўлади.

4314- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: الْمَجَالِسُ بِالْأَمَانَةِ إِلَّا ثَلَاثَةً

بِمَجَالِسِ سَفْكِ دَمٍ حَرَامٍ أَوْ فَرْجٍ حَرَامٍ أَوْ اقْتِطَاعِ مَالٍ بِغَيْرِ حَقٍّ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

4314. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Мажлислар омонатдир. Илло, учта мажлис:

ҳаром қонни тўкиш, ҳаром фарж ва ноҳақдан молни олиш», дедилар».

Абу Довуд ривоят қилган.

Шарҳ: Бу ҳадиси шарифда мажлисларда бўлиб ўтган гаплар омонат эканлиги, уларни бошқа томонларга тарқатиш чақимчилик бўлиши ва шу сабаб гуноҳ ҳисобланиши ҳақида сўз кетмокда. Шу билан бирга, очиқ-ойдин гуноҳ ва ҳаром ишлар ҳақида маслаҳат қилинган мажлисларни фош қилиш лозимлиги ҳам уқтирилмокда.

Мажлис аҳлининг изнисиз унда бўлган гапларни бошқаларга айтиш чақимчиликдир.

Одам ўлдириш, зино қилиш ва бировнинг молини ҳаром йўл билан олиш ҳақида бўлган мажлислардаги

гапларни фош қилиш мусулмон одам учун вожибдир.

4315- عَنْ هَمَامٍ ۖ قَالَ: كُنَّا مَعَ حُذَيْفَةَ فَقِيلَ لَهُ إِنَّ رَجُلًا
يَرْفَعُ الْحَدِيثَ إِلَى عُثْمَانَ ۖ فَقَالَ لَهُ حُذَيْفَةُ ۖ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ۖ
يَقُولُ: لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ قَتَاتٌ.

4315. Ҳаммам розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Ҳузайфа билан бирга эдик. Бас, унга:

**«Бир киши гапни Усмон розияллоҳу анҳуга олиб
бориб туради», дейилди.**

Шунда Ҳузайфа унга:

**«Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг
«Ҷақимчи жаннатга кирмайди», деганларини
эшитганман», деди».**

Шарҳ: Мазкур одам халифа Усмон ибн Аффон
розияллоҳу анҳуга ўзлари ҳақида одамлар гапирадиган
нарсаларни ҷақимчилик қилиб айтиб борар эди.

Бу ҳадиси шарифда ҷақимчилик нақадар оғир гуноҳ
эканлиги баён қилинмоқда. Уламоларимиз, ҷақимчиликни
ҳалол санаган одам жаннатга кирмайди, деганлар.

Албатта, ҷақимчилик ниҳоятда ёмон иш. Ҷақимчилик
фақатгина бир кишини бошқасига ёмон кўрсатиб, шундан
бирор манфаат олиш билан чегараланиб қолмайди.
Ҷақимчилик қилинганда бир одамга иккинчи одам ҳақида
ёмон хабар келади.

Натижада иккинчи одам ҳам биринчи одам ҳақида
ёмон сўзлайди, шу тариқа бундай адоват бутун ҷамиятга
тарқалиб, ҷамиятнинг ҳамма аъзоси бир-бирини
чақадиган, бир-бирига ғазаб қиладиган ва бир-бирининг
орқасидан ёмон гапирадиган бўлиб қолади. Орада дўстлик
биродарлик ўзаро ҳамкорлик яхшилик қилиш, ҷамият
манфаати учун иш қилиш тамом йўқолади.

Ҳамма бир-бирининг орқасидан пойлаш, чақимчилик билан бир-бирини доғда қолдириш, чақимчилик қилиб мукофот олиш, ўзининг мавқеини яхшилаш томонга ўтиб кетади. Жамиятнинг манфаатини ўйлаш, бировларга яхшилик қилиш, умуман, унутилади.

Шунинг учун, бу нарса оғзаки гап бўлса ҳам, жуда оғир гуноҳ саналганлиги, гуноҳи кабиралардан эканлиги ва чақимчилик қилган одам жаннатга кирмаслиги белгиланиб қўйилганлиги чақимчиликнинг нақадар хатарли эканини кўрсатади.

4316- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ τ أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ ρ يَقُولُ: إِنَّ شَرَّ النَّاسِ ذُو الْوَجْهَيْنِ الَّذِي يَأْتِي هُوْلَاءَ بِوَجْهِ وَهَؤُلَاءَ بِوَجْهِ. رَوَاهُمَا الْأَزْبَعَةُ.

4316. *Абу Ҳурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:*

«У киши Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг:

«Албатта, одамларнинг ёмони иккиюзламачи кишидир. Анавиларга бир юз билан келади ва манавиларга бир юз билан келади», деганларини эшитган эканлар».

Иккисини тўртовлари ривоят қилишган.

Шарҳ: Асосан иккиюзламачи одам чақимчилик билан машғул бўлгани учун ҳам ушбу ҳадиси шариф айнан мана шу сарлавҳа остида келтирилган.

4317- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: إِيَّاكُمْ وَسُوءَ ذَاتِ الْبَيْنِ فَإِنَّهَا الْحَالِقَةُ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.

4317. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам: «Орани бузишдан сақланинглар. У қирувчидир», дедилар».

Термизий ривоят қилган.

Шарҳ: Орани бузиш ҳам чақимчиликдан келиб чиқади. Бир томонга бошқа томоннинг гапини ташиб, орани бузадилар. Ана ўша ора бузишлиқ худди устара сочни қиргандек, дину диёнатни қирав экан.

Бас, ким бу офатдан йироқда бўлишни истаса, чақимчиликдан йироқда бўлсин.

4318- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ ت قَالَ: إِنَّ مُحَمَّدًا ر قَالَ: أَلَا أُبَيِّتُكُمْ مَا
الْعَضَةُ هِيَ النَّعِيمَةُ الْقَالَةُ بَيْنَ النَّاسِ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

4318. Абдуллоҳ розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Муҳаммад алайҳиссалом:

«Парчалаш нималигини сизга айтиб берайми? Одамлар орасида «деди»лаб чақимчилик қилишдир», дедилар».

Муслим ривоят қилган.

Шарҳ: Ҳа, чақимчилик сўйилган ҳайвоннинг аъзоларини парчалаб бўлингани каби жамият аъзоларини парчалаб бир-биридан ажратиб ташлайди. Чақимчилик тарқалган жамиятда бирлик, ҳамкорлик қолмайди. Бу эса, ҳар қандай жамият учун ўта хатарлидир.

4319- عَنْ عَمَّارٍ ت قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ر: مَنْ كَانَ لَهُ
وَجْهَانِ فِي الدُّنْيَا كَانَ لَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ لِسَانَانِ مِنْ نَارٍ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

4319. Аммор розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Кимнинг бу дунёда икки юзи бўлса, қиёмат куни унинг оловдан бўлган икки тили бўлади», дедилар».

Абу Довуд ривоят қилган.

Шарҳ: Бу дунёда икки тарафга икки хил гап ташиб, чақимчилик билан ўтган кишилар охиратда тилидан топар эканлар. Охират азоби уларга айнан тилларидан берилар экан. Аллоҳ таоло Ўзи асрасин.

Асмо бинти Язиддан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Энг яхшиларингизни айтиб берайми?» дедилар.

«Ҳа», дейишди.

«Кўрилганларида Аллоҳ зикр қилинадиганлар», дедилар.

«Энг ёмонларингизни айтиб берайми?» дедилар.

«Ҳа», дейишди.

«Чақимчилик килиб юрадиганлар, муҳаббатли кишиларнинг орасини бузадиганлар, пок, бегуноҳ одамларга оғирлик келтирадиганлар», дедилар».

Имом Бухорий ривоят қилган.

Бу ҳадиси шарифда Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам мўмин-мусулмонларнинг энг яхши ва энг ёмонлари ҳақида савол-жавоб тариқасида ахборот бермоқдалар.

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Энг яхшиларингизни айтиб берайми?» дедилар.

«Ҳа», дейишди.

«Кўрилганларида Аллоҳ зикр қилинадиганлар», дедилар.

Бундай кишиларнинг қад-қомати, сиймоси кўриниши билан одамлар Аллоҳни эслайди. Уларнинг Ислом асосида ўтказаетган ҳаётлари сиртларига ҳам балқиб чиққан бўлади. Улар ўзларининг ташқи кўринишлари билан ҳам бошқалардан ажралиб турадилар. Уларни кўрган ҳар

Аллоҳ таоло:

«Баъзиларингиз баъзиларингизни ғийбат қилманглар. Сизлардан бирорталарингиз ўзининг ўлган биродарининг гўштини ейишни яхши кўрурми? Ҳа, ёмон кўрасизлар. Аллоҳдан кўркинглар! Албатта, Аллоҳ тавбани кўп қабул қилувчи ва раҳмлидир», деган (*Ҳужурот, 12*).

Ҳужурот сурасидаги бу оятда ҳам Аллоҳ таоло мўмин-мусулмон бандаларини ғийбатчиликдан қайтармоқда:

«Баъзиларингиз баъзиларингизни ғийбат қилманглар».

Ғийбатнинг ҳаром, гуноҳи кабиралардан эканлигини ҳамма уламолар бир овоздан таъкидлаганлар. Бу иш нақадар қабих ва нақадар ёмон эканлиги ояти кариманинг ўзида ҳам ажойиб услуб ила баён қилинмоқда:

«Сизлардан бирорталарингиз ўзининг ўлган биродарининг гўштини ейишни яхши кўрадимиз?»

Қуръони Карим бировни ғийбат қилишни ўша шахс ўлганидан кейин гўштини ейиш билан баробар қилмоқда. Маълумки, одамнинг гўштини ейиш мумкин эмас, ўлгандан кейин ейиш эса, асло ҳаёлга ҳам келтириб бўлмайдиган иш. Шунинг учун юқоридаги «яхши кўрасизми?» деган саволга ҳеч ким, ҳа, деб жавоб бера олмайди.

Шу боисдан оятнинг ўзи, **«Ҳа, ёмон кўрасизлар!»** деб таъкидламоқда.

Ўликнинг гўштини тановул қилишни кўнглингиз қандоқ кўтармаса, бировни ғийбат қилишни ҳам шундоқ кўтармасин, демоқда.

Пайғамбаримиз алайҳиссалом ўз ҳадисларидан бирида:

«Эй тили билан иймон келтириб, дилида иймон келтирмаганлар, мусулмонларни ғийбат қилманг ва уларнинг камчиликларини қидирманг. Кимки, уларнинг камчилигини қидирса, Аллоҳ таоло ўша одамнинг

камчилигини қидиради. Аллоҳ кимнингки, камчилигини кидирса, унинг уйидан шарманда қилган ҳолатда чиқаради», деганлар.

Охиратда ҳам ғийбатчилар жазосиз қолмайдилар.

Расули акрам алайҳиссоллоти вассалом:

«Мерожга чиққанимда мисдан бўлган тирноқлар билан юзларию кўксиларини тирнаётган бир қавмнинг олдидан ўтдим. Мен:

«Эй Жаброил, улар ким?» деб сўрадим.

«Булар у дунёда одамларнинг гўштини еб, обрўларини тўққанлар», деб жавоб берди», дея кўрганларини ҳикоя қилиб берганлар.

Оятнинг охирида Аллоҳ таоло мўминларнинг барчасини, хусусан, юқорида зикр қилинган гуноҳларни қилганларни Аллоҳдан кўрқишга даъват қилиб, **«Аллоҳдан кўрқинглар»**, дейди.

Шу билан бирга, аввал билмай гуноҳ содир этилган бўлса, тавба қилиб гуноҳини ювиш мумкинлигини эслатиб, Аллоҳнинг фазликарамадан ноумид бўлмасликка чақиради.

«Албатта, Аллоҳ тавбани қўп қабул қилувчи ва раҳмлидир».

Ҳар қандай гуноҳдан қай тарз тавба қилинса, мазкур гуноҳлардан тавба қилишда ҳам ўшандай ҳолат, яъни, ўтган ишга қаттиқ афсус қилиб, дилидан надомат чекиб, иккинчи бор бу ишни қилмасликка аҳд қилиш ва аҳдига вафо қилиш билан вужудга келади. Аммо ғийбатчининг тавбаси бу билан тугамайди. Уламолар унинг тавбаси тўлиқ бўлиши учун яна бир муҳим шарт қўйишган. У ҳам бўлса, қаерда, қайси мажлисда ғийбат қилган бўлса, ўша ерда, ўша мажлисда ғийбат қилинган киши ҳақида яхши гапларни гапириши керак.

Мўмин-мусулмонлар ғийбатдан четланибгина қолмасдан, бошқа ғийбатчиларнинг оғзига уриб, ғийбатга

йўл қўймасликка ҳаракат қилишлари матлуб.

Имом Аҳмад ривоят қилган ҳадисда Пайғамбар алайҳиссалом:

«Кимки, бир мўминни ғийбатчи мунофиқдан ҳимоя қилса, қиёмат куни Аллоҳ таоло унинг гўштини дўзах ўтидан ҳимоя қилувчи фаришта юборади. Кимки, бир мўминни сўқмоқчи бўлиб, уни ғийбат қилса, Аллоҳ таоло уни гапидан қайтмагунича жаҳаннам кўприги устида ушлаб туради», деганлар.

Кўриб турганимиз оятларда мўминларга нидо қилиниб, улар турли ёмонликлардан сақланишга, юксак инсоний фазилатларга эргашишга даъват этилган бўлсалар, кейинги оятда Аллоҳ таоло бутун инсониятга хитоб қилиб, ҳамманинг асли бир эканини эслатади, барчани мўминликка чорлайди. Улар эришган олий мақомга эришиш лозимлигини уқтиради.

4320- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: أَتَدْرُونَ مَا

الْغِيْبَةُ؟ قَالُوا: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ قَالَ: ذِكْرُكَ أَخَاكَ بِمَا يَكْرَهُ قِيلَ:
أَفَرَأَيْتَ إِنْ كَانَ فِي أَخِي مَا أَقُولُ قَالَ: إِنْ كَانَ فِيهِ مَا تَقُولُ فَقَدْ
اعْتَبْتَهُ وَإِنْ لَمْ يَكُنْ فِيهِ فَقَدْ بَهْتَهُ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَأَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ.

4320. Абу Ҳурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Ғийбат нималигини биласизларми?» дедилар.

«Аллоҳ ва Унинг Расули аълам», дейишди.

«Биродарингни у ёқтирмайдиган нарса ила зикр қилишинг», дедилар.

«Айтинг-чи, биродаримда мен айтган нарса бўлса-чи?» дейилди.

«Агар унда сен айтган нарса бўлса, уни ғийбат қилган бўласан. Агар ўша нарса унда бўлмаса, унга бўҳтон қилган бўласан», дедилар».

Муслим, Абу Довуд ва Термизий ривоят қилишган.

Шарҳ: Демак, бир одамни орқасидан, ўзи йўқ пайтида, ўша одамга ёқмайдиган гаплар билан эшлаш ғийбат бўлади. Ғийбат гуноҳи кабира, катта гуноҳлар қаторига киради. Ғийбатчига тайин қилинган азобларни эшитган одамнинг ҳам вужуди титраб кетади.

Бўҳтон эса, бир кишини айблаш учун унинг ўзида йўқ иллатлар билан айблаш экан.

Энди бу нарса ғийбатдан неча марта катта гуноҳ эканини тасаввур қилиб олса, бўлади.

4321- عَنْ عَائِشَةَ ۞ قَالَتْ: قُلْتُ لِلنَّبِيِّ ۞: حَسْبُكَ مِنْ

صَفِيَّةَ كَذَا وَكَذَا تَغْنِي قَصِيرَةً فَقَالَ: لَقَدْ قُلْتَ كَلِمَةً لَوْ مُرِجَتْ بِمَاءِ
الْبَحْرِ لَمَزَجَتْهُ قَالَتْ: وَحَكَيْتُ لَهُ إِنْسَانًا فَقَالَ: مَا أَحْبُّ أَتَيْ حَكَيْتُ
إِنْسَانًا وَأَنْ لِي كَذَا وَكَذَا.

4321. Ойша розияллоҳу анҳодан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васалламга:

«София ундок-бундок», дедим. Яъни, пакана, дедим.

Шунда у зот:

«Батаҳқиқ, бир гап айтдингки, агар уни денгиз сувига аралаштирилса, уни бузиб юборар эди», дедилар.

У зотга бир инсонни таҳқирлаб гапирдим. Шунда у зот:

«Бир инсонни таҳқирлаб гапирганим учун менга бунча, бунча дунё берилишини хоҳламайман», дедилар».

Шарҳ: Бу ҳадиси шарифда ғийбатчиликнинг ёмонлиги икки хил йўл билан қораланмоқда. Ғийбатчилик шунчалар ёмон нарса эканки, агар уни денгизга аралаштирилса, денгизнинг суви қорайиб кетар ва унинг суви сассикқа айланар экан.

Бир одам ҳақида ғийбатдан ўзини сақлаш эса, бу дунёнинг кўпгина бойликларига эга бўлгандан кўра яхшироқ экан

Бас, шундоқ экан, бировни зинҳор ғийбат қилмайлик.

4322- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ ت عَنْ النَّبِيِّ ر قَالَ: لَا يُبْلَغُنِي أَحَدٌ مِنْ أَصْحَابِي عَنْ أَحَدٍ شَيْئًا فَإِنِّي أُحِبُّ أَنْ أَخْرَجَ إِلَيْكُمْ وَأَنَا سَلِيمٌ الصَّدْرِ. رَوَاهُمَا أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ.

4322. Абдуллоҳ розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Менга асҳобларимдан бирортаси бошқа бир киши ҳақида гап етказмасин. Мен сизларнинг хузурингизга кўксим саломат ҳолида чиқишни истайман», дедилар».

Иккисини Абу Довуд ва Термизий ривоят қилишган.

Шарҳ: Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам оммавий тарзда, жамоат аъзоларининг барчасига эълон қилиб, ғийбатдан кишиларни умумий тарзда қайтармоқдалар. Бошлиқ одамнинг бундай йўл тутиши, албатта, жамоат ичида катта таъсир кўрсатади. Бу каби эълонни эшитган жамоат аъзолари ичида ҳеч ким ғийбат қилишга ботина олмай қолади.

Ушбу ҳадиси шарифдан олинadиган фойдалар:

1. Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ғийбатдан наҳйи қилганлари.

2. Биров бошқани ғийбат қилмаслиги лозимлиги.

3. Ғийбатчи ҳам, ғийбатни тингловчи ҳам гуноҳкор

бўлиши.

4. Гийбат кишиларнинг қалблари саломатлигини бузиши.

5. Олим ва раҳбар одамлар кишилар ичида уларни бадхулқидикдан қайтарувчи амрларни эълон қилиб турганлари яхшилиги.

4323- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: إِنَّ مِنْ أَكْبَرِ
الْكِبَائِرِ اسْتِطَالَهَ الْمَرْءُ فِي عَرَضٍ رَجُلٍ مُسْلِمٍ بِغَيْرِ حَقٍّ وَمِنْ الْكِبَائِرِ
السَّبْتَانِ بِالسَّبْتَةِ.

4323. Абу Хурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Гуноҳи кабираларнинг каттаси бир одамнинг мусулмон кишининг обрўсига ноҳақдан тил тегизишидир. Бир сўкишга икки сўкиш ҳам гуноҳи кабиралардандир», дедилар».

Шарҳ: Мусулмон кишининг обрўсига ноҳақдан тил теккизиш, асосан, гийбат орқали бўлади. Бу иш гуноҳи кабира эканлигига уламоларимиз иттифоқ қилганлар.

Бир сўкишга икки сўкиш билан жавоб бериш ҳам ёмон одат. Шу туфайли жанжал катталашиб кетиши мумкин.

4324- عَنْ أَنَسٍ τ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ρ : لَمَّا عُرِجَ بِي
مَرَرْتُ بِقَوْمٍ هُمْ أَظْفَارٌ مِنْ نَحَاسٍ يَخْمِشُونَ وُجُوهَهُمْ وَصُدُورَهُمْ
فَقُلْتُ: مَنْ هَؤُلَاءِ يَا جَبْرِيلُ؟ قَالَ: هَؤُلَاءِ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ لُحُومَ النَّاسِ
وَيَقْعُونَ فِي أَعْرَاضِهِمْ.

4324. Анас розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Расулulloҳ соллalloҳу алайҳи васаллам: «Меърожга олиб чиқилганимда мисдан бўлган тирноқлар билан юзларию кўксиларини тирнаётган бир қавмнинг олдидан ўтдим ва: «Эй Жаброил, улар ким?» дедим. «Булар у дунёда одамларнинг гўштини еб, обрўларини тўкканлар», деди», дедилар».

Шарҳ: Расулulloҳ соллalloҳу алайҳи васаллам Меърожга чиққанларида У зотга ўта муқим нарсалар кўрсатилгани ҳаммага маълум. Ўша ўта муқим нарсалар ичида ғийбатчиларнинг охиратда қандай тарзда азобланишлари ҳам бор экан.

Уларнинг ўзлари мисдан бўлган тирноқлар билан юзлари-ю кўксиларини тирнаб турар эканлар. Бу дунёда мўмин-мусулмонларни ғийбат қилиб, уларнинг обрўларини тўкишга уринган ғийбатчилар охиратда ўзларининг обрўсини ва унга қўшиб, юзларининг гўштларини ҳам ўзлари тўкиб турар эканлар.

Бундан ғийбатчилар қиёматда қаттиқ азобга қолишлари келиб чиқади.

4325- عَنْ الْمُسْتَوْرِدِ ط أَنَّ النَّبِيَّ ρ قَالَ: مَنْ أَكَلَ بِرَجُلٍ

مُسْلِمٍ أَكَلَهُ فَإِنَّ اللَّهَ يُطْعِمُهُ مِثْلَهَا مِنْ جَهَنَّمَ وَمَنْ كُفِيَ ثَوْبًا بِرَجُلٍ

مُسْلِمٍ فَإِنَّ اللَّهَ يَكْسُوهُ مِثْلَهُ مِنْ جَهَنَّمَ وَمَنْ قَامَ بِرَجُلٍ مَقَامَ سَمْعَةَ

وَرِيَاءٍ فَإِنَّ اللَّهَ يَقُومُ بِهِ مَقَامَ سَمْعَةَ وَرِيَاءٍ يَوْمَ الْقِيَامَةِ. رَوَى هَذِهِ الثَّلَاثَةَ

أَبُو دَاوُدَ.

4325. Муставрид розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Расулulloҳ соллalloҳу алайҳи васаллам:

«Ким бир кишини ғийбат қилиб бирор нарса еса, Аллоҳ уни жаҳаннамдан худди ўшанча таомлантиради.

Ким бир кишини ғийбат қилиб бирор нарса кийса, Аллоҳ унга жаҳаннамдан худди ўшанча нарса кийдиради.

Ким бир кишини шуҳрат ва риё учун ғийбат қилса, Аллоҳ уни қиёмат куни шуҳрат ва риё учун шарманда қилади», дедилар».

Учовини Абу Довуд ривоят қилган.

Шарҳ: Бу ҳадиси шарифда Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам бу дунёда ғийбатчи ўз ғийбатчилигидан кўзлайдиган мақсадларни ва унинг охиратда ўша ғийбати турига қараб жазоланишини баён қилмоқдалар.

1. Ким бир кишини ғийбат қилиб бирор нарса еса, Аллоҳ уни жаҳаннамдан худди ўшанча таомлантиради.

Бу дунёда ғийбатчи ўзининг ғийбатчилик фаолияти ила бирор нарса емоғи мумкин. Аммо бу ҳаром йўл билан топган таоми вақти-соати келиб, унинг бошига етган боло бўлар экан. қиёмат куни Аллоҳ таоло ғийбатчини унга бу дунёда ғийбатчилик билан топиб еган таоми миқдоридаги жаҳаннам оловини егизиш билан жазолар экан.

2. Ким бир кишини ғийбат қилиб бирор нарса кийса, Аллоҳ унга жаҳаннамдан худди ўшанча нарса кийдиради.

Бу дунёда ғийбатчи ўзининг ғийбатчилик фаолияти ила бирор нарса киймоғи мумкин. Аммо бу ҳаром йўл билан топган кийими вақти-соати келиб, унинг бошига етган боло бўлар экан. Қиёмат куни Аллоҳ таоло ғийбатчини унга бу дунёда ғийбатчилик билан топиб кийган кийими миқдоридаги жаҳаннам оловини кийгизиш билан жазолар экан.

3. Ким бир кишини шуҳрат ва риё учун ғийбат қилса, Аллоҳ уни қиёмат куни шуҳрат ва риё учун шарманда қилади.

Бу дунёда ғийбатчи ўзининг ғийбатчилик фаолияти ила шуҳрат топиши мумкин. Аммо бу ҳаром йўл билан топган шуҳрати вақти-соати келиб, унинг бошига етган бало бўлар экан. Қиёмат куни Аллоҳ таоло ғийбатчини унинг бу дунёда ғийбатчилик билан топган шуҳрати микдорида шарманда қилиш билан жазолар экан.

Аллоҳ таолонинг Ўзи асрасин

لا غيبة في فاسق

ФОСИҚ ҲАҚИДА ҒИЙБАТ ЙЎҚ

Фосиқ сўзи луғатда қобикни тешиб чиқиш маъносини англатади. Шаръий истилоҳда эса, Аллоҳ таолонинг тоатидан чиқиб, маъсиятларни яширмай очиқ-ойдин беҳижолат қиладиган одамга фосиқ, дейилади.

4326- عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: اسْتَأْذَنَ رَجُلٌ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ: ائْذِنُوا لَهُ بِنَسِ أَخُو الْعَشِيرَةِ أَوْ ابْنِ الْعَشِيرَةِ فَلَمَّا دَخَلَ أَلَانَ لَهُ الْكَلَامَ قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ قُلْتُ الَّذِي قُلْتَ ثُمَّ أَلَنْتَ لَهُ الْكَلَامَ قَالَ: أَيُّ عَائِشَةَ إِنَّ شَرَّ النَّاسِ مَنْ تَرَكَهُ النَّاسُ أَوْ وَدَعَهُ النَّاسُ اتَّقَاءَ فُحْشِهِ. رَوَاهُ الْأَرْبَعَةُ.

4326. Оиша розияллоҳу анхрдан ривоят қилинади:

«Бир киши Набий соллаллоҳу алайҳи

васалламнинг ҳузурларига киришга изн сўради. Бас, у зот:

«Унга изн беринглар. У ўз уруғининг қандок ҳам ёмон биродари ёки уруғининг қандок ҳам ёмон ўғли», дедилар.

У кирганда эса, унга мулойим гап айтдилар. Мен:

«Эй Аллоҳнинг Расули! Айтган гапингизни айтдингизу кейин унга мулойим гапирдингиз?» дедим.

«Эй Оиша! Одамларнинг ёмони одамлар унинг фаҳшидан кўрқиб тарк қилганларидир», дедилар».

Тўртовлари ривоят қилишган.

Шарҳ: Уламоларимизнинг таъкидлашларича, ушбу ҳадиси шарифда номи зикр қилинмай, у ҳақда сўз кетаётган одамнинг исми Махрама ибн Навфал бўлган. Мазкур шахс мунофиқ ва фосиқ одамлардан бўлган. Шунинг учун ҳам Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам у ҳақда ўзига эшитдирмасдан мазаммат сўзини айтганлар. У зот бу билан унинг ёмонлигини бошқаларга билдириб, уларни ундан эҳтиёт бўлишлари чорасини кўрганлар.

Ушбу ҳадиси шарифдан ёмон одамлар билан уларнинг шарридан сақланиш мақсадида муроса учун мулойим сўзлаш мумкинлиги келиб чиқади.

4327- وَعَنْهَا قَالَتْ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ : مَا أَظُنُّ فَلَانًا وَفُلَانًا

يَعْرِفَانِ مِنْ دِينِنَا شَيْئًا. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

4327. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам: «Фалончи, фалончиларни динимиздан бирор нарсани билади, деб, ўйламайман», дедилар».

Бухорий ривоят қилган.

Шарҳ: Бу ҳадиси шарифда зикри келган икки киши ҳам мунофиқлардан бўлганлар. Расулуллоҳ соллаллоҳу

алайҳи васаллам одамларни улардан огоҳлантириш учун шу гапларни айтганлар. Айниқса, диний масалада бундок маълумотларни одамларга айтиб қўймоқ зарурдир.

4328- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ τ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ρ يَقُولُ:

كُلُّ أُمَّتِي مُعَاقٍ إِلَّا الْمُجَاهِرِينَ وَإِنَّ مِنَ الْمُجَاهِرَةِ أَنْ يَعْمَلَ الرَّجُلُ بِاللَّيْلِ عَمَلًا ثُمَّ يُصْبِحُ وَقَدْ سَتَرَهُ اللَّهُ فَيَقُولُ يَا فُلَانُ عَمِلْتُ الْبَارِحَةَ كَذَا وَكَذَا وَقَدْ بَاتَ يَسْتُرُهُ رَبُّهُ وَيُصْبِحُ يَكْشِفُ سِتْرَ اللَّهِ عَنْهُ. رَوَاهُ الشَّيْخَانِ.

4328. Абу Ҳурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг:

«Мужоҳирдан бошқа умматимнинг ҳаммаси авф қилингандир. Бир кишининг кечаси бир ишни қилиб, тонг отганда, Аллоҳ уни сатр қилган бўлса ҳам, эй фалончи, кечаси ундок қилдим, бундок қилдим, демоғидир. Батаҳқиқ, у Аллоҳ уни сатр қилган ҳолида ётган эди. Тонг отганда у ўзидан Аллоҳнинг сатрини очади», дедилар».

Икки шайх ривоят қилишган.

Шарҳ: «Мужоҳир» луғатда жаҳр сўзидан олинган бўлиб, ошкора қилувчи маъносини билдиради. Шаръий истилоҳда эса, гуноҳни ошкора ва уялмасдан қилувчи одамга айтилади. Ушбу ҳадиси шарифдаги таърифга караганда, ўзи қилган гуноҳни одамларга мактаниб юради.

Демак, гуноҳни ошкора қилган, ўзидан содир бўлган гуноҳларини гапириб юрадиган мужоҳирларнинг гуноҳи авф бўлмас экан.

Ана шундок мужоҳирларнинг айбини гапириш ғийбат

ҳисобланмас экан.

4329- وَجَاءَ أَعْرَابِيٌّ فَأَتَاخَ رَاحِلَتَهُ ثُمَّ عَقَلَهَا ثُمَّ دَخَلَ الْمَسْجِدَ
فَصَلَّى خَلْفَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ ثُمَّ أَتَى رَاحِلَتَهُ فَأَطْلَقَهَا ثُمَّ رَكِبَ ثُمَّ نَادَى
اللَّهُمَّ ارْحَمْنِي وَمُحَمَّدًا وَلَا تُشْرِكْ فِي رَحْمَتِنَا أَحَدًا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ
أَتَقُولُونَ هُوَ أَضَلُّ أَمْ بَعِيرُهُ؟ أَلَمْ تَسْمَعُوا إِلَى مَا قَالَ؟ قَالُوا: بَلَى. رَوَاهُ
الْحُمْسَةُ.

4329. Бир аъробий келиб, уловини чўктирди ва уни боғлаб қўйди. Кейин Набий соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ортларида намоз ўқиди

Сўнгра уловига келиб, уни ечиб минди. Кейин нидо қилиб:

«Эй Аллоҳим! Мени ва Муҳаммадни раҳм қил! Бизнинг раҳматимизга ўзгани шерик қилма!» деди.

Шунда Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Нима дейсизлар?! Унинг ўзи залолатга кетганроқми ёки унинг туясими?! Унинг нима деганини эшитмадингларми?!» дедилар».

«Албатта, эшитдик!» дейишди».

Бешовлари ривоят қилишган.

Шарҳ: Қаранг, Аллоҳ таолонинг кенг раҳматини ўзига ва яна бир кишига тор қилиб қўйиш қанчалик номаъкул иш экан. Бу ишни қилган одамни Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам ҳайвондан бадтар деб айтмоқдалар. Бу номаъкул ишни қилган одамни у зот кўпчилик олдида мазаммат қилмоқдалар, унинг ўзига ёқмайдиган гап ила васф қилмоқдалар.

Ушбу ҳадиси шарифлардан фисқ ва жаҳолат соҳибларини шаръий ғараз учун одамлар олдида ёмон

сифатларини айтиш мумкинлиги келиб чиқади.

التصدق بالعرض حسن

ОБРЎСИНИ САДАҚА ҚИЛИШ ЯХШИДИР

4330- عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَجَلَانَ ط عَنْ النَّبِيِّ ρ قَالَ:
أَيَعِجْزُ أَحَدُكُمْ أَنْ يَكُونَ مِثْلَ أَبِي ضَمْضَمٍ قَالُوا: وَمَنْ أَبُو ضَمْضَمٍ؟
قَالَ: رَجُلٌ فِيمَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ كَانَ إِذَا أَصْبَحَ قَالَ: اللَّهُمَّ إِنِّي جَعَلْتُ
عَرَضِي لِمَنْ شِئْتَنِي. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

4330. Абдурроҳман ибн Ажлан розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Сиздан бирингиз Абу Зомзом каби бўлишдан ожиз бўладими?» дедилар.

«Абу Зомзом ким?» дейишди.

«Сизлардан олдин бўлганлардан бир киши. У қачон тонг оттирса, «Эй Аллоҳим! Мен обрўимни мени сўкканга бердим», дер эди», дедилар.

Абу Довуд ривоят қилган.

Шарҳ: Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам ўзларининг бу ҳадиси шарифларида сиз билан биз умматларини кишиларга нисбатан кечиримли бўлишда аввалги ўтган умматлардан бирига мансуб Абу Зомзом номли кишидан ўрнак олишга чақирмоқдалар.

Ушбу ҳадиси шарифда келган маънога амал қилиш бағрикенглик ва карамли ахлоқликнинг намунасидир.

Уламоларимиз ким ҳар куни эрталаб «Эй Аллоҳим!

Мен ўз обрўимни бандаларингга садақа қилдим» деса, Аллоҳ таолонинг «Ёмонликнинг жазоси ўз мислидек ёмонликдир. Ким авф этиб ислоҳ қилса, унинг ажри Аллоҳнинг зиммасидадир» деган оятига амал қилган бўлади, дейдилар.

ومنه ظن السوء والحق والحسد

ЁМОН ГУМОН ВА ҲИҚДУ ҲАСАД

Бу нарсалар ҳам ёмонликнинг турлари, ёмон ахлоқнинг кўринишлари каторига киради.

Биз ёмон гумон деб таржима қилган маъно диний адабиётимизда бадгумонлик деб ҳам аталиб келган.

Бадгумонлик кишилар ҳақида бўлар-бўлмасга ёмон шубҳалар қилиш, уларга нисбатан туҳмат ва ҳадик маъносида фикр юритишдир. Одатда, бундай гумонларнинг кўпи асоссиз, беҳуда бўлади.

Ҳасад сўзи луғатда арчиш ва шилиш маъносини билдиради. Чунки ҳасад қалбни арчади ва шилади.

Уламолар, ҳасад - бировга етган неъматта рашк билан қараш ва ўша неъматнинг ўз соҳибидан кетиб, ҳасадчига етиб келишини қаттиқ хоҳлаш, дейдилар.

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى : أَبْغِضْ أَبْغِضْ

Аллоҳ таоло:

«Эй иймон келтирганлар! Кўп гумонлардан четда бўлинглар, чунки баъзи гумонлар гунохдир. Жосуслик қилманглар», деган (*Ҳужурот, 12*).

Ҳужурот сурасидан бўлган бу оятда Аллоҳ таоло Ўзининг мўмин бандаларига:

«Эй иймон келтирганлар!» деб мурожаат қилмоқда ва улар учун жуда муҳим масалаларни баён қилмоқда.

Ушбу оятда Аллоҳ таоло мўмин-мусулмон бандаларини бир неча ёмон сифатларидан, ахлоқий касалликлардан, ҳар қандай ҳалокатга элтувчи дардлардан қайтармоқда.

Улардан биринчиси:

«Кўп гумонлардан четда бўлинглар, чунки баъзи гумонлар гуноҳдир».

Гуноҳга олиб боровчи иллатлардан бири — бадгумонлик. Бадгумонлик кишилар ҳақида бўлар-бўлмасга ёмон шубҳалар қилиш, уларга нисбатан тухмат ва ҳадик маъносида фикр юритишдир. Одатда, бундай гумонларнинг кўпи асоссиз, беҳуда бўлади. Шу боисдан ҳам: **«...кўп гумонлардан четда бўлинглар»**, дейиляпти.

Ўтган уламолардан аз-Зажжож раҳматуллоҳи алайҳи:

«Бадгумонлик яхши кишилар ҳақида ёмон гумон қилишдир. Аммо аҳли фисқ бўлса, ундан нима фосиклик зоҳир бўлган эса, шуни гумон қилишга ҳаққимиз бор», деганлар.

Ўйлаб кўрилса, ўзаро низолар ва келишмовчиликлар кўпроқ бир-биридан ёмон гумонда бўлишдан ҳам келиб чиқади. Ёмон гумондан четда бўлиш учун доимо кишилар ҳақида яхши гумонда бўлиш, улар ҳақида етган хабарларни яхшиликка йўйиш керак.

Бу ҳақида ҳазрати Умар розияллоҳу анҳу:

«Агар яхшиликка буришнинг бирорта йўли бўлса ҳам, мўмин биродарингдан чиққан сўз ҳақида фақат яхши гумон қил», деган эканлар.

Имом Бухорий раҳматуллоҳи алайҳи Абу Ҳурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилган ҳадисда Пайғамбаримиз алайҳиссалом:

«Зинҳор ва зинҳор бадгумон бўлманглар, Чунки, бадгумонлик сўзнинг энг ёлғонидир», деганлар.

Бошқа бир ҳадисда эса:

«Гар одамларнинг айбини ахтарадиган бўлсанг, уларни бузасан», деган эканлар.

Хусусан, иш бошида турган раҳбарлар бу нарсада эҳтиёт бўлишлари лозимлиги Имом Абу Довуд Абу Умомадан ривоят қилган ҳадисда яққол кўринади. Бу ҳадисда Пайғамбаримиз алайҳиссалом:

«Агар амир одамлардан айб ахтараверса, уларни бузади», деганлар.

Маълумки, кимнинг ўйига бадгумонлик ўрнашса, у одам ўша гумонини тасдиқлаш учун ҳужжат ва далил кидира бошлайди. Натижада гумон остидаги одамнинг ўзига билдирмасдан, айбини ахтаришга тушади. Буни эса, жосуслик дерлар. Шунинг учун ҳам, биз ўрганаётган ояти каримада гумондан четланишга амр қилингандан сўнг;

«Жосуслик қилманглар», деб бу қабиҳ ишдан қайтарилмоқда.

Одатда, жосуслик деб бировга ёмонлик етказиш ниятида айбларини ва заиф жойларини ўзига билдирмай яширинча ахтаришга айтилади. Бу иш ҳам катта гуноҳлардандир. Чин мусулмон кишининг қалби бу қаби жирканч одатлардан пок бўлмоғи зарур. Боз устига, бу иш Ислом динининг асосий ғояларидан бири бўлмиш инсоннинг кароматини, ҳурмат-иззати ва обрўйини ҳимоя қилиш масаласига чамбарчас боғлиқдир.

Ислом мазкур ҳуқуқларнинг муқаддаслигини эътироф этади, уларнинг ҳеч бир ҳолда поймол бўлмаслигининг чорасини кўради. Ислом жамиятида инсонларнинг жонлари, молу мулклари, уй-жойлари омонликда, сир-асрорларию яширин нарсалари беҳатар бўлиши зарур. Ҳатто жиноятнинг олдини олиш баҳонаси билан ҳам одамларнинг ортидан жосуслик қилишга ижозат йўқ. Очиқ-ойдин кўриниб турган ишга қараб ҳукм чиқарилади. Гумон қилишга, шубҳаланишга ва пойлашга ҳеч кимнинг

ҳаққи йўқ.

4331- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ τ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ρ قَالَ: إِيَّاكُمْ وَالظَّنَّ

فَإِنَّ الظَّنَّ أَكْذَبُ الْحَدِيثِ وَلَا تَحْسَسُوا وَلَا تَحَسَّسُوا وَلَا تَنَافَسُوا وَلَا

تَحَاسَدُوا وَلَا تَبَاغَضُوا وَلَا تَدَابَرُوا وَكُونُوا عِبَادَ اللَّهِ إِخْوَانًا. رَوَاهُ

الْأَزْهَرِيُّ.

4331. Абу Хурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Бадгумонликдан сақланинг. Албатта, бадгумонлик энг ёмон ёлғончиликдир. Пойлаш ва жосуслик билан шуғулланманг. Ким ўзарга уриниб, ўзаро ҳасад қилишманг. Бир-бирингизни ёмон кўрманг ва бир-бирингизга қарши тадбир қилманг. Аллоҳнинг бандалари, биродар бўлинглар», дедилар».

Тўртовлари ривоят қилишган.

Шарҳ: Ушбу ҳадиси шарифда жамиятдаги кишиларни бир-бирига душман қиладиган, якка шахсларни ўзаро душман қилиш орқали бутун жамиятга адоват уруғини сепадиган ва шу орқали инсоний алоқаларни, оилаларни ва жамиятни таназзулга юз туттирадиган ёмон ҳулқлар ҳақида гапирилмоқда.

Улар рўйхатининг бошида эса, бадгумонлик турар экан. Кўрган, эшитган одамидан бирор ёмонлик ахтариб, «ундай бўлса керак бундай бўлса керак», дейиш бадгумонлик бўлади. Бу нарсa, аввало, баъзи шахслар ичида адоват кўзғаб, душманлик ва ишончсизлик руҳини таратади.

Кейинроқ ушбу руҳ жамиятнинг турли табақаларига тарқалиб, ҳамма бир-бири ҳақида ёмон гумонга борадиган,

бир-бирига душманлик қиладиган ва ишонмайдиган бўлиб қолади.

Аввал айтиб ўтилганидек, бир-бирига ҳасад қилиш, ёмон кўриш, кек сақлашни ўзига касб қилиб олиш, ёмонликда мусобақалашиш, бир-бирига турли ёмонликлар қилиш, одамларни ишга солиш ва бошқаларнинг барчаси бўлмағур нарсалар экан. Балки мўмин-мусулмонларнинг барчаси ака-укадек бўлиб юришга ҳаракат қилишлари керак.

Келинг, ушбу ҳадиси шарифда зикр қилинган нарсаларни бир-бир кўриб чиқайлик.

«Бадгумонликдан сақланинг. Албатта, бадгумонлик энг ёмон ёлғончиликдир».

Гуноҳга олиб борувчи иллатлардан бири бадгумонлик бўлиб, у кишилар ҳақида бўлар-бўлмасга ёмон шубҳалар қилиш, уларга нисбатан тухмат ва ҳадик маъносида фикр юритиш ҳисобланади. Одатда, бундай гумонларнинг кўпи асоссиз, бўлиб, ўзаро низолар ва келишмовчиликлар кўпроқ бир-биридан ёмон гумонда бўлишдан келиб чиқади. Ёмон гумондан четда бўлиш учун доимо кишилар ҳақида яхши гумонда бўлиш, улар ҳақида етган хабарларни яхшиликка йўйиш керак.

Бас, ёмон гумондан сақланиш лозим. Ким одамлардан ёмон гумонда бўлса, ўша ичи бузуқ одам бўлади. Мўмин доимо узр истайди, мунофиқ эса, айб истайди. Мўмин барча халойиққа нисбатан кўнгли пок бўлади. Мунофиқ эса, унинг тескариси бўлади.

«Пойлаш ва жосуслик билан шуғулланманг».

Албатта, бир-бирини пойлаб, бир-бирининг зиддига жосуслик қилиш мўмин-мусулмонларга тўғри келмаслиги ҳаммага аён.

Бу маъно бошқа ривоятларда «Лаа танаажашуу» шаклида келган. Бу сўз аслида ваҳший ҳайвонни бир жойдан бошқасига қувишга ишлатилади.

Аммо бу сўз ва унинг бирикмалари савдода ишлатилиши одатга айланиб қолган. Бунда бировни алдаш учун савдо молининг нархини оширилади.

«Нажш» сўзи луғатда шишириб кўрсатиш маъносини англатади.

Савдода эса, бошқаларни алдаб қизиқтириш учун бир нарсани ортиқча баҳога сотиб олишга айтилади.

Бунда сотувчи билан келишиб олган шериклари бўлади. Сотувчи савдо молини мақтаб туради. Шериклар эса одам тўпланганда келиб, жуда зўр нарса экан, баҳоси ҳам арзон, деб хўжакўрсинга сотиб оладилар.

Буни кўриб турган бошқа кишилар ҳам қизиқиб сотиб ола бошлайдилар. Бу иш очик-ойдин алдамчилик экани кўриниб турибди.

Ўзаро муомалада ҳам бировга ўзини яхши кўрсатиб, аслида унинг зарарига иш қилиш ҳаромлиги учун бу нарса ушбу ерда зикр қилинган. Бу иш бор ердан бир-бирига нисбатан бадгумонлик келиб чиқиши борлиги учун ҳам бу нарса эсга олинган.

«Ким ўзарга уриниб, ўзаро ҳасад қилишманг».

Ҳасад сўзи луғатда арчиш ва шилиш маъносини билдиришини ва у қалбни арчиб шилишини айтиб ўтгандик.

Уламолар ҳасадни бировга етган неъматга рашк билан қараш ва ўша неъматнинг ўз соҳибидан кетиб, ҳасадчига етиб келишини қаттиқ хоҳлаш, дейдилар.

Ҳаётнинг энг майда икир-чикирларидан тортиб, энг баланд чўққиларигача ҳар нарсада ҳасад бордир.

Мўмин-мусулмон бандалар бир-бирларига ҳасад қилишдан бутунлай йирокда бўлишлари лозим.

«Бир-бирингизни ёмон кўрманг».

Албатта, мўмин-мусулмонлар биродар бўлганларидан кейин ўзаро бир-бирларини ёмон кўришлари мутлақо мумкин эмас.

«Бир-бирингизга қарши тадбир қилманг».

Бу ердаги ракобат арабчада «Танофус» дейилади ва рағбат қилинган нарсда ёлғиз ўзи қолишга интилиш маъносини англатади. Бунда ҳам ҳасадга ўхшаш ҳолат бор.

Албатта, бу иш ҳам мусулмонларга мутлақо тўғри келмайдиган ишдир.

«Аллоҳнинг бандалари, биродар бўлинглар».

Аллоҳ таоло сизни шунга амр қилган.

4332- وَعَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: إِيَّاكُمْ وَالْحَسَدَ فَإِنَّ الْحَسَدَ

يَأْكُلُ الْحَسَنَاتِ كَمَا تَأْكُلُ النَّارُ الْخَطْبَ أَوْ قَالَ الْعُشْبَ. رَوَاهُ أَبُو

دَاوُدَ وَابْنُ مَاجَةَ.

4332. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам: «Ҳасаддан сақланинглар! Шубҳасиз, ҳасад худди олов ўтинни ёки хашакни егандек ҳасанотларни ейди», дедилар».

Абу Довуд ва Ибн Можа ривоят қилишган.

Шарҳ: Ушбу ҳадисдан ҳасадчи инсоннинг қилган савоб ишлари бўлса, бекорга чиқиши ҳамда умуман, ҳасад бор жойда яхшилик қолмаслигини тушуниб оламиз.

Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам ҳасадни худди зарарли оловга ўхшатмоқдалар. Ёнғин чиққан ерда олов ҳамма нарсани еб битирганидек, ҳасад ҳам, аввало, ҳасадчининг ичини куйдиради. Кейин аста аланга олиб, йўлида нима яхшилик бўлса, ҳаммасини куйдириб битиради.

Шунинг учун ҳам ҳасадчига эътибор билан назар солсангиз, унда ҳеч бир яхшилик аломатларини тополмайсиз. Ҳасад тарқалган жамиятда ҳам худди шу манзаранинг ўзини кўрасиз. Ҳасадчилар жамиятида яхшиликдан асар ҳам қолмайди.

4333- عَنْ الزُّبَيْرِ بْنِ الْعَوَّامِ τ أَنَّ النَّبِيَّ ρ قَالَ: دَبَّ إِلَيْكُمْ

دَاءُ الْأُمَمِ قَبْلَكُمْ الْحَسَدُ وَالْبَغْضَاءُ هِيَ الْحَالِقَةُ لَا أَقُولُ تَخْلُقُ الشَّعَرَ
وَلَكِنْ تَخْلُقُ الدِّينَ وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَا تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ حَتَّى تُؤْمِنُوا وَلَا
تُؤْمِنُوا حَتَّى تَحَابُّوا أَلَا أُبَيِّنُكُمْ بِمَا يُثَبِّتُ ذَاكُمْ لَكُمْ أَفَشُوا السَّلَامَ
بَيْنَكُمْ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.

4333. Зубайр ибн Аввом розияллоху анхудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоху алайҳи васаллам:

«Сизларга сиздан олдинги умматларнинг дарди - ҳасад ва ёмон қўришлик ўрмалаб кирди. У қирувчидир. Сочни қирувчи демайман. Лекин у динни қиради. Жоним қўлида бўлган Зот ила қасамки, мўмин бўлмагунларингча жаннатга кирмайсизлар. Бир-бирингизга муҳаббат қўймагунингизча мўмин бўлмайсизлар. Сизларга ўша нарсангизни собит қиладиган нарсани айтайми? Орангизда саломни тарқатинг», дедилар».

Термизий ривоят қилган.

Шарҳ: Ушбу ҳадиси шарифларда асосан ҳасад ҳақида сўз кетмоқда. Маълумки, энг катта маънавий жиноятлардан ҳисобланган ҳасад кўплаб зарар келтирувчи ижтимоий дарддир.

Ҳа, ҳасад айнан ёмон дарддир. Бу дард ҳам ҳасадчининг ўзини, ҳам бошқаларни куйдириб, кул қилади.

Келинг, аввал «ҳасад нима?» деган саволга жавоб берайлик.

Уламолар, ҳасад - бировга етган неъматга рашк билан

қараш ва ўша неъматнинг ўз соҳибидан кетиб, ҳасадчига етиб келишини қаттиқ хоҳлаш деб таърифлаганларини, ҳаётнинг энг майда икир-чикирларидан тортиб энг баланд чўққиларигача ҳар нарсада ҳасад борлигини илгари айтиб ўтдик.

Агар инсон бошқа бир кишига етган неъматдан севиниб, ўша неъматни ўз эгасида барқарор бўлишини хоҳлагани ҳолда, ўзига ҳам берилишини тиласа, ҳавас қилган бўлади.

Ҳасад катта гуноҳдир. Ҳавас эса, гуноҳ саналмайди. Чунки, ҳасадчи бировга ёмонликни раво кўради, ҳавасчи эса, бировга етган яхшиликдан хурсанд бўлади ва ўзига шу каби неъматнинг берилишини орзу қилади.

Исломда бошқа маънавий жиноятлар қатори ҳасад ҳам қаттиқ қораланади ва катта гуноҳ ҳисобланади. Қуръони Каримнинг оятларини диққат билан ўқиган одам Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг сўзларини, у кишининг мўъжизаларини, у кишига Қуръон тушаётганини кўриб-билиб туриб ҳам иймонга кирмаганлар учун асосий тўсиқ ўша ҳасад бўлганини яхши билиб олади.

Яҳудийлар нима учун биздан эмас, араблардан пайғамбар чиқади, дея ҳасад қилиб, Исломга кирмадилар. Бошқа араб қабилалари ҳам аввалбошда шунга ўхшаш ҳаракат қилиб, Қурайшга ҳасад қилдилар.

Қурайшнинг кўпчилик зодагонлари эса, нима учун бир камбағал-етим пайғамбар бўлар экан-у, биз аслзодалар, қавмнинг раҳбарлари эса, унга эргашишимиз керак экан, деган ҳасад билан мусулмон бўлмадилар.

Кўриб турибмизки, ҳасад катта ҳалокатларга олиб борадиган дард экан. Ҳатто энг катта бадбахтлик ҳисобланган кофирликка ҳам сабаб бўлар экан. Демак, қалбида ҳасади бор кишининг Исломга кириши ҳам амримаҳол экан.

Худди шу маънони Ибн Ҳиббон Абу Ҳурайра розияллоху анхудан ривоят қилган ҳадиси шарифдан тушуниб оламиз. Бу ҳадисда Пайғамбаримиз соллаллоху алайҳи васаллам:

«Мўмин банданинг ичида Аллоҳнинг йўлидаги (амалда ютилган) чанг ва жаҳаннамнинг олови жам бўлмайди. Бир банданинг ичида иймон билан ҳасад жам бўлмайди», деганлар.

Ушбу ҳадиси шарифда икки турли нарса бир банданинг қалбида жам бўлмаслиги хабари берилмоқда.

Биринчиси: Аллоҳнинг йўлида иш қилиб, шу аснода чанг ютган одамнинг ичига жаҳаннамнинг олови кирмаслиги, яъни, ўша одам жаҳаннамдан озод бўлиб, жаннат аҳлидан бўлишлиги.

Иккинчиси эса, бир банданинг ичида иймон билан ҳасаднинг жам бўлмаслиги.

Демак, иймон билан ҳасад худди олов билан сувдек бир-бирига тамоман зид нарсалар экан. Бири бор жойда иккинчиси бўлмас экан. Бошимизга етган ва етаётган бало-офатлар бекорга эмаслигини шундан тушуниб олсак ҳам бўлади.

Имом Табароний Зомрата ибн Саълабата розияллоху анхудан ривоят қилган ҳадисда Пайғамбаримиз соллаллоху алайҳи васаллам:

«Модомики, ҳасад қилишмаса, одамлар яхшиликда бардавом бўладилар», дейдилар.

Демак, ҳасад қилишса, ораларидан яхшилик кўтарилар экан. Одамлари орасидан яхшилик кўтарилганда жамиятнинг ҳалокатга дучор бўлиши шубҳасиздир!

Ҳасаднинг инсонлар ва жамият учун нақадар даҳшатли хатар эканлигини муҳаддисларимиз Абдуллоҳ ибн Каъбдан (у киши ўз оталаридан ривоят қилганлар) ривоят қилган ҳадисдан билиб олишимиз мумкин.

Расули акрам алайҳиссалом:

«Молга хирс қўйиш ва мусулмон кишининг динига ҳасад қилиш қўрадаги қўйлар томон қўйиб юборилган икки оч бўридан ҳам ёмонроқдир», деганлар.

Ушбу ҳадиси шарифда молга хирс қўйиш ва ҳасаднинг қанчалик хавфли эканлигини сиз билан бизнинг тасаввуримизга янада яхшироқ сингдириш учун, мазкур ўхшатиш ишлатилмоқда. Бу икки хавфли жиноят қўй қўрасига қўйиб юборилган икки оч бўрига қиёсланмоқда.

Одатда, оч бўри қаттиқ қўриқлаб турилган қўйларни ҳам ўлдириб, еб кетади. Аммо икки оч бўрини қўрага камалган қўйлар ичига қўйиб юборилса-чи? Қўй бечораларнинг ҳоли нима бўлиши аён: оч бўрилар уларнинг ҳаммасини бирмабир ҳалок қилади. Молга хирс қўйиш ва ҳасад, жамият ичига қўйиб юборилган икки оч бўри каби, жамиятни ҳалокат сари бошлайди.

Молга хирс қўйиш оқибатида одамлар Худога бандаликдан чиқиб, молу дунёнинг бандасига айланади. Молу дунё нимани амр қилса, шуни бажарадиган бўлиб қолишади. Мол-дунё эса, ўзига хирс қўйган одамни ҳеч нарсадан қайтмасликка амр этади. Оқибатда унга банда бўлган киши барча гуноҳдар ва ёмонликлардан тап тортмайдиган бўлиб қолади.

Мусулмон кишининг динига ҳасад қилиш асли ёмон нарса бўлган ҳасаднинг энг ёмон турларидан биридир. Мусулмон кишининг динига ҳасад қилишнинг тарихи Пайғамбаримиз Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи васалламга ҳасад қилиш билан боғлиқдир.

Бундай ҳасадчиларнинг боболари ва устозлари пайғамбаримиз Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи васалламга ҳасад қилган кофир ва мушриклар эдилар.

Инсоннинг диндорлиги унинг Аллоҳга ва Аллоҳнинг унга бўлган муҳаббатининг аломатидир. Аллоҳ бир бандасига муҳаббат қилса, ер юзидаги бандаларнинг қалбига ҳам ўша шахсга бўлган муҳаббатни солиб қўяди.

Диндор шахсни ҳамма яхши кўриб, ҳурмат қилади. Агар бу диндор шахс илмли бўлиб, инсонларга диний ҳукмларни тушунтириб, даъват қилиб турса, мусулмонлар уни янада кўпроқ ҳурмат қилишади. Унинг атрофида тўпланишади.

Шундай қилиб, бу уламнинг халқ ичидаги обрўи кун сайин ортиб боради. Бу ҳол иззатталаб, ҳурматталаб ҳасадчиларга ёқмайди. Уларнинг бу ҳасади мазкур муҳтарам уламони диний нуқсонларда айблашга, унга туҳмат қилишга сабаб бўлади.

Бундай ҳасадчиларнинг катта устозлари ҳам мусулмонларнинг Пайғамбари Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи васалламни ёлғончи, сеҳргар, фолбин, жинни, деб айблаганлар. У пайғамбарлик даъвоси билан биздан раҳбарликни тортиб олмоқчи, деб туҳмат қилганлар.

Бугунги кунда ҳам уламоларга ҳасад қилувчилар шунга ўхшаш айбнома ва туҳматларни ўз замонаси услуби билан тақорламакдалар.

Натижада банданинг динига ҳасад қилиш, дунёдаги энг муқаддас туйғу бўлган динга зарар етказишга олиб келади. Бу эса, энг катта гуноҳдир. Айни чоғда, инсонлар жамиятига тасаввур қилиб бўлмайдиган зарар етади.

Шу сабабдан ҳам Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам мусулмон кишининг динига ҳасад қилувчиларни кўрадаги қўйларга қўйиб юборилган оч бўриларга ўхшатганлар.

Шунинг учун ҳам аввалги зикр қилинган ҳадислардан бирида «ҳасад билан иймон бир кишида жам бўлмаслигини» баён қилганлар.

Шунинг учун ҳам Имом Табароний Абдуллоҳ ибн Буср розияллоҳу анҳудан ривоят қилган ҳадисда Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам, жумладан:

«Ҳасад эгаси мендан эмас», деганлар.

Яъниким, ҳасадчи менинг умматим эмас,

деганларидир. Ўзини билган одам учун бундай ҳолга тушишдан ҳам ортиқроқ бадбахтлик йўқдир.

Ҳар бир инсон бошқа маънавий жиноятлардан кутула бориш баробарида, ҳасад каби катта маънавий жиноятдан ҳам кутулиши шарт. Ўшандагина элу юртимизда бирор яхшиликдан умид қилсак бўлади.

Ҳар биримиз ҳасаддан фориғ бўлиб, қалбимиз тоза ҳолга келиб, қуйидаги ҳадисда зикр қилинган саодатманд саҳобий розияллоҳу анҳу даражасига етишишга ҳаракат қилишимиз лозим.

Имом Аҳмад Имом Муслим, Имом Насайи каби улуғ муҳаддислар ривоят қилган ҳадисда улуғ саҳобий Анас ибн Молик розияллоҳу анҳу қуйидагиларни ҳикоя қиладилар:

«Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам билан бирга ўтирган эдик. У зот:

«Ҳозир ҳузурингизга аҳли жаннатлардан бир одам чиқади», дедилар.

Ансорийлардан, соқолидан таҳорат суви оқиб турган, чап қўлида ковуш тутган киши чиқиб келди.

Эртасига Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам айни гапни айтган вақтларида, яна ўша одам кечаги ҳолида чиқиб келди.

Учинчи куни ҳам худди шу ҳолат такрорлангач, Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам ўринларидан туриб, мажлисдагилар тарқалганида Абдуллоҳ ибн Амр ҳалиги одамга эргашиб борди-да:

«Отам билан орамиздан гап ўтиб қолиб, уч кунгача унинг олдига кирмасликка қасам ичган эдим. Агар маъкул топсангиз, менга шу муддат ўтгунча уйингиздан жой бериб туринг», деди. Ҳалиги одам «Хўп» деб жавоб берди.

Ҳазрати Анас ривоят давомида шундай дейдилар:

«Абдуллоҳ ўша уч кеча у билан бирга тунаганини, у одамнинг кечалари ҳеч бедор бўлмаганини гапириб юрар

эди. Агар у одам безовта бўлса, ўрнида ағдарилиб ётар ва бомдодгача Аллоҳни зикр қилиб, такбир айтиб чиқар экан.

Абдуллоҳ яна шуларни айтган экан:

«Аммо ундан фақат яхши гапларни эшитдим. Уч кеча ўтгандан сўнг унинг амали ҳеч нарса эмас экан, деган фикрга келай дедим. Унга:

«Эй Аллоҳнинг бандаси! Отам билан орамизда ҳеч гап ўтгани йўқ. Мен Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламдан уч марта: «Ҳозир ҳузурингизга аҳли жаннатлардан бир киши келади», деган гапни эшитдим. Уч марта ҳам сен чиқиб келдинг. Сенинг ҳузурингдан жой олиб, қиладиган амалларингга назар солиб, сенга иқтидо килиш орзусида эдим.

Аммо каттароқ бир иш қилганингни кўрмадим. Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам айтган гапларига сени нима эриштирган?» деб сўрадим. У эса:

«Ўзинг кўрган нарсадан бошқа ҳеч нарса йўқ», деди.

Қайтиб кетаётганимда у мени ёнига чақириб:

«Ўзинг кўрган нарсалардан бошқа ҳеч нарса йўқ. Фақат, мен қалбимда мусулмонлардан бирор кимсага гинакудурат сақламайман. Ҳеч кимга, унга Аллоҳдан етган яхшиликка нисбатан ҳасад қилмайман», деди.

«Сени ўша мақомга етиштирган шу хислатинг экан», дедим», дея ҳикоя қилади Абдуллоҳ ибн Амр розияллоҳу анху.

Ҳақиқатан ҳам, инсонлар қалбида ўзгаларга нисбатан ҳасад бўлмаслиги улуғ фазилатдир. Чунки бундай одамдан ҳеч бир ёмонлик чиқмайди. Аллоҳ барчамизни ҳасадгўйликдан сакдасин! Элу юртимизни бу оғир дарддан Ўзи қутқарсин! Омин!

ومنه تتبع العورات

БИРОВНИНГ АЙБИНИ АХТАРИШ

4334- عَنْ أَبِي بَرْزَةَ الْأَسْلَمِيِّ ط أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: يَا

مَعْشَرَ مَنْ آمَنَ بِلِسَانِهِ وَلَمْ يَدْخُلِ الْإِيمَانُ قَلْبَهُ لَا تَغْتَابُوا الْمُسْلِمِينَ وَلَا تَتَّبِعُوا عَوْرَاتِهِمْ فَإِنَّهُ مَنْ اتَّبَعَ عَوْرَاتِهِمْ يَتَّبِعِ اللَّهُ عَوْرَتَهُ وَمَنْ يَتَّبِعِ اللَّهُ عَوْرَتَهُ يَفْضَحْهُ فِي بَيْتِهِ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ.

4334. *Абу Барза ал-Асламий розияллоху анҳудан ривоят қилинади:*

«Расулulloх соллаллоху алайҳи васаллам:

«Эй тили билан иймон келтириб, қалбига иймон кирмаганлар жамоаси! Муслмонларни ғийбат қилманглар ва уларнинг айбларини ахтарманглар! Ким уларнинг айбини ахтарса, Аллоҳнинг Ўзи унинг айбларини ахтаради. Аллоҳ кимнинг айбларини ахтарса, уни уйининг ичида шарманда қилади», дедилар».

Абу Довуд ва Термизий ривоят қилишган.

Шарҳ: Пайғамбар соллаллоху алайҳи васаллам ўзларининг бу муборак ҳадисларида катта бир ҳақиқатни баён қилмоқдалар. У зот одамлар ичида тиллари билан иймон келтириб, қалбларига иймон кирмаганлари борлигини билдириб, ўшаларга хитоб қилмоқдалар.

«Эй тили билан иймон келтириб, қалбига иймон кирмаганлар жамоаси!»

Демак, тили билан иймон келтириб, қалбига иймон кирмаганлар кўпчилик бўлар эканлар.

«Муслмонларни ғийбат қилманглар ва уларнинг айбларини ахтарманглар!»

Ўша жамоа муслмонларни ғийбат қилмасликлари керак экан. Ўша жамоа муслмонларнинг айбларини

ахтармасликлари керак экан. Агар улар бу ишларни қиладиган бўлсалар, ўзларига ёмон бўлар экан. Чунки, **«Ким уларнинг айбини ахтарса, Аллоҳнинг Ўзи унинг айбларини ахтаради. Аллоҳ кимнинг айбларини ахтарса, уни уйининг ичида шарманда қилади».**

Ҳа, мусулмонларнинг айбини тирноқ остидан кир ахтаргандек қилиб ахтарганларнинг айбини Аллоҳ таолонинг Ўзи ахтарар экан. У Зот айб ахтарганда эса қойиллатиб ахтаради. Айбдорни шармандаи шармисор қиладиган қилиб ахтаради.

Мусулмон банданинг айбини ахтариш қанчалар оғир экан. Шунинг учун бу ишдан тийилмоқ зарур.

4335- وَلَقَدْ التَّرْمِذِيُّ: صَعِدَ النَّبِيُّ ر الْمُنْبَرِ فَنَادَى بِصَوْتٍ رَفِيعٍ: يَا مَعْشَرَ مَنْ أَسْلَمَ بِلِسَانِهِ وَلَمْ يُفْضِ الْإِيمَانُ إِلَى قَلْبِهِ لَا تُؤْذُوا الْمُسْلِمِينَ وَلَا تُعَيِّرُوهُمْ وَلَا تَتَّبِعُوا عَوْرَاتِهِمْ فَإِنَّهُ مَنْ تَتَّبَعَ عَوْرَةَ أَخِيهِ الْمُسْلِمِ تَتَّبَعَ اللَّهُ عَوْرَتَهُ وَمَنْ تَتَّبَعَ اللَّهُ عَوْرَتَهُ يَفْضَحْهُ وَلَوْ فِي جَوْفِ رَحْلِهِ.

4335. Термизийнинг лафзида:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам минбарга қўтарилдилар ва баланд овоз ила нидо қилиб:

«Эй тили билан мусулмон бўлиб, қалбига иймон ўтмаганлар жамоаси! Мусулмонларга озор берманглар! Уларни айбламанглар! Уларнинг айбларини ахтарманглар! Ким ўзининг мусулмон биродарининг айбини ахтарса, Аллоҳ унинг айбини ахтаради. Аллоҳ кимнинг айбини ахтарса, уни албатта шарманда қилади. Гарчи юкининг ичида бўлса ҳам», дедилар», дейилган.

4336- وَنَظَرَ ابْنُ عُمَرَ يَوْمًا إِلَى الْكَعْبَةِ فَقَالَ: مَا أَعْظَمَكَ
وَأَعْظَمَ حُرْمَتَكَ وَالْمُؤْمِنُ أَعْظَمَ حُرْمَةً عِنْدَ اللَّهِ مِنْكَ.

4336. Бир куни Ибн Умар Каъбага назар солиб туриб:

«Қанчалар ҳам улуғсан! Сенинг хурматинг қанчалар ҳам улуғ! Мўминнинг хурмати Аллоҳнинг ҳузурида сендан ҳам улуғ!» деди».

Шарҳ: Демак, мўмин кишини беҳурмат қилиш Каъбаи Муаъззамани беҳурмат қилишдан кўра ёмон экан. Шунинг учун зинҳор ва зинҳор мўмин кишини беҳурмат қилишга ошиқмаслик лозим.

4337- عَنْ مُعَاوِيَةَ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: إِنَّكَ إِنِ اتَّبَعْتَ
عَوْرَاتِ النَّاسِ أَفْسَدْتَهُمْ أَوْ كِدْتَ أَنْ تُفْسِدَهُمْ فَقَالَ أَبُو الدَّرْدَاءِ:
كَلِمَةٌ سَمِعَهَا مُعَاوِيَةُ مِنَ النَّبِيِّ نَفَعَهُ اللَّهُ بِهَا.

4337. Муовия розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Сен одамларнинг айбларини ахтарсанг, уларни бузасан ёки бузай дейсан», дедилар.

Абу Дардо:

«Муовияга у Набий соллаллоҳу алайҳи васалламдан эшитган бу калима орқали Аллоҳ манфаат берди», деди».

Шарҳ: Одамларнинг айбини ахтариш катта гуноҳ бўлиши билан бирга, уларнинг бузилишига ҳам сабаб бўлар экан.

Дарҳақиқат, аъзолари бир-бирининг айбини

ахтарадиган жамиятларнинг одамлари бузилиши оқибатида жамиятнинг ўзи ҳам бузилиб, парча-парча бўлиб, тарқалиб кетганлигининг гувоҳлари ҳам кўп.

Агар Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг насихатларига амал қилиб, одамларнинг айбларини ахтарилмаса, фойдали бўлар экан. Ана ўша фойдага сазовор бўлганлардан бири Муовия ибн Абу Суфён розияллоҳу анҳу эканлар.

4338- عَنْ أَبِي أُمَامَةَ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: إِنَّ الْأَمِيرَ إِذَا ابْتَغَى الرَّيَّةَ فِي النَّاسِ أَفْسَدَهُمْ.

4338. Абу Умома розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Агар амир одамлардан айб ахтараверса, уларни бузади», дедилар».

Шарҳ: Раҳбар одам ўзига қарам бўлган кишиларнинг айбларини тинмай излайверса, уларга тўхтовсиз дашном бериб, қаттиқ тегаверса, бу яхшиликка олиб бормади. Бундай ҳолатда кишилар ҳақида яхши гумонда бўлиш керак. Уларнинг баъзи хато ва камчиликларини зарари катта ва кўпчиликка тегадиган бўлмаса, кўрмаганга солиб туриш ҳам керак.

4339- وَقِيلَ لِعَبْدِ اللَّهِ τ : هَذَا فَلَانٌ تَفْطُرُ حَيْثُ خَمْرًا فَقَالَ: إِنَّا قَدْ نُحِينَا عَنِ التَّجَسُّسِ وَلَكِنْ إِنْ يَظْهَرُ لَنَا شَيْءٌ نَأْخُذُ بِهِ. رَوَى هَذِهِ الثَّلَاثَةُ أَبُو دَاوُدَ.

4339. Абдуллоҳ розияллоҳу анҳуга:

«Ана, фалончи! Унинг соқолидан ароқ томиб

турибди!» дейилди. Шунда у:

«Биз жосуслик қилишдан наҳйи қилинганмиз. Лекин бир нарса зоҳир бўлса, уни оламиз», деди».

Учовини Абу Довуд ривоят қилган.

Шарҳ: Одамларнинг яширин қилаётган ишларини улар ҳақида ёмон гумонда бўлиб ҳадеб қидиравериш яхши эмас. Аммо уларнинг ёмонлиги ошкор бўлиб қолганда қилмишига яраша жазо бериш лозим.

ومنه الكبر والاختيال

КИБР ВА ҲАВОЛАНИШ

Кибр, такаббур, кибриё сўзлари луғатда катталиқ маъносини билдиради ва ўзини бошқалардан катта, устун ва афзал ҳисоблаш сифатига эга шахсга нисбатан ишлатилади.

Имом Ғаззолий кибрни:

«Ўзини улуғ санаш ва қадрини бошқанинг қадридан устун қўйиш» деб таърифлаганлар.

Имом Ғаззолий «Эҳёу улумид Дин»да кибрни бадбахтлик калити эканини қуйидагича баён қилади:

«Саодат калити ҳушёрлик ва фаҳму фаросатдадир. Бадбахтлик манбаси кибр ва ғафлатдадир.

Банда учун Аллоҳ таолонинг неъматлари ичида иймон ва маърифатдан улуғи йўқдир. Унга эришиш учун бағрикенглик ва қалб кўзи ўткирлигидан бошқа васийла йўқдир.

Куфр ва маъсиятдан каттароқ бало-офат йўқдир. Мазкур икки нарсага чақиришда қалб кўрлиги ва жаҳолат зулматидан бошқа нарса йўқдир.

Зийрак кишилар Аллоҳ таоло уларни ҳидоятини ирода қилган ва қалбларини Исломига кенг қилиб қўйганлардир.

Мутакаббирлар Аллоҳ таоло уларни залолатини ирода қилган ва қалбларини худди осмонга чиқаётгандаги каби тор ва танг қилиб қўйганлардир.

Мутакаббир ўз ҳидоятига кафил бўлиши учун қалб кўзи очилмаган кишидир».

Бу ўта салбий сифат ҳақидаги бошқа маълумотлардан баъзисини келажак ҳадиси шариф ва ривоятлардан ўрганамиз.

Кибрли одам ўзини бирор фазилатли сифатда бошқалардан устун кўриб, уларни назар-писанд қилмай кўяди.

Биз «ҳаволаниш» деб таржима қилган сўз арабчада «ихтиёл» дейилиб, кишининг юриш-туришда ўзини сохта равишда юқори тутишига ишлатилади.

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: نَفْسٌ يَدَّيْهَا يَتَّبِعُهَا نَفْسٌ يَتَّبِعُهَا نَفْسٌ يَتَّبِعُهَا

ج

Аллоҳ таоло:

«Одамлардан такаббурла юз ўғирма ва ер юзида кибр-ҳаво ила юрма. Албатта, Аллоҳ ҳеч бир мутакаббир ва мақтанчоқни севмас», деган (Луқмон, 18).

Биз Луқмон сурасида келган оятдаги «юз ўғирма» деб таржима қилган маъно оятда «тусабъир» деб келган. Бу маъно, аслида, туяда учрайдиган бир касалликка нисбатан ишлатилар экан. Ўша касалликка мубтало бўлган туя доимо бошини пастдан юқорига ҳаракатлантириб, ёнбошга силтаб турар экан. Мутакаббирлик билан бурнини жийриб, юзини одамлардан ўгирадиган кишилар ана ўша касал туяга ўхшатилмоқда.

«Одамлардан такаббурла юз ўғирма»

Ҳа, мусулмон киши учун одамларни камситиш, уларни

паст санаш жуда ёмон иллат. Ҳатто юриш-туришда ҳам кибру ҳаводан, такаббурликдан сақланиш керак.

«...ва ер юзида кибр-ҳаво ила юрма».

Бу жуда ёмон нарса. Бошқаларга кибр оғир ботади. Энг муҳими:

«Албатта, Аллоҳ ҳеч бир мутакаббир ва мақтанчоқни севмас».

Абдуллоҳ ибн Умар розияллоҳу анҳудан нақл қилинган ривоятда:

«Кимнинг қалбида заррача мутакаббирлик бўлса, Аллоҳ уни дўзахга юзтубан ташлайди», дейилган.

Шунингдек, Ибн Абу Лайло ривоят қилган ҳадисда:

«Ким кийимини кўз-кўз қилиб, мақтанчоқдик ила судраб юрса, Аллоҳ таоло унга назар солмайди», дейилган.

4340- عَنْ حَارِثَةَ بْنِ وَهْبٍ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: أَلَا أُخْبِرُكُمْ
بَأَهْلِ الْجَنَّةِ كُلِّ ضَعِيفٍ مُتَضَاعِفٍ لَوْ أَقْسَمَ عَلَى اللَّهِ لِأَبْرَهُ أَلَا أُخْبِرُكُمْ
بَأَهْلِ النَّارِ كُلِّ عُتْلٍ جَوَاطٍ مُسْتَكْبِرٍ. رَوَاهُ الشَّيْخَانِ وَالتِّرْمِذِيُّ.

4340. Ҳориса ибн Ваҳб розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Сизларга аҳли жаннатнинг хабарини берайми? Ҳар бир заифҳол ва заифҳол саналгандир. Аммо Аллоҳга қасам ичса, У Зот унинг қасамини юзага чиқаради.

Сизларга аҳли дўзахнинг хабарини берайми? Ҳар бир қўпол, саркаш ва мутакаббирдир», дедилар».

Икки шайх ва Термизий ривоят қилишган.

Шарҳ: Бу ҳадиси шарифда кибрнинг тескараси бўлган заифлик ва заифҳоллик кишининг жаннати бўлиши омилларидан бири эканлиги таъкидланмоқда. Заифҳоллик

деганда моддий камчилиги туфайли одамлар уни назар-писанд қилмайдиган киши кўзда тутилади.

Заиф ва заифхол кишилар одамлар олдида унча эътиборга сазовор бўлмасалар ҳам, Аллоҳ субҳанаҳу ва таолонинг ҳузурида уларнинг кадр-қиймати бор. Агар улар Аллоҳ субҳанаҳу ва таолога бирор қасам ичсалар, У Зот уларнинг қасамларини Ўзи юзага чиқаради

Аксинча, бу дунёда қўпол, саркаш ва мутакаббир бўлганларнинг охиратда аҳволларига вой бўлади. Улар аҳли дўзахдан бўладилар. Шунинг учун мўмин-мусулмон банда бу разил сифатга зинҳор яқинлашмаслиги керак.

4341- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ τ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ρ : قَالَ اللَّهُ

تَعَالَى: الْكِبْرِيَاءُ رِدَائِي وَالْعَظَمَةُ إِزَارِي فَمَنْ نَارَعَنِي وَاحِدًا مِنْهُمَا قَذَفْتُهُ فِي النَّارِ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَمُسْلِمٌ.

4341. Абу Хурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Аллоҳ таоло кибриё ридоимдир. Азимлик изоримдир. Ким уларнинг иккисидан бирида Мен ила низо қилса, уни дўзахга ташлайман, деган», дедилар».

Абу Довуд ва Муслим ривоят қилишган.

Шарҳ: Кибриё ва иззат фақат Аллоҳга хос экан, бу сифатлар бандага тўғри келмас экан. Шунинг учун ким бу сифатларни Аллоҳ билан талашса, яъни, шу сифатлар билан сифатланишга уринса, Аллоҳ таолонинг азобига учраб экан.

Ушбу ҳадиси қудсийда арабларнинг истиёра услуби ишлатилган. Аллоҳ таолонинг «Иззат изоримдир. Кибриё ридоимдир» дейиши бу икки сифат Аллоҳга худди мазкур икки кийим кишига лозим бўлганидек лозим эканига

ишорадир. Бу икки нарсани «талашиш» эса, ўша сифатлар билан сифатланишга ҳаракат қилишга ишорадир.

4342- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ ط عَنْ النَّبِيِّ ρ قَالَ: لَا يَدْخُلُ النَّارَ أَحَدٌ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ حَبَّةٍ خَرْدَلٍ مِنْ إِيْمَانٍ وَلَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ أَحَدٌ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ حَبَّةٍ خَرْدَلٍ مِنْ كِبْرِيَاءٍ.

4342. Абдуллоҳ розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Қалбида бир дона ачитқи уруғи оғирлигида иймони бор одам дўзахга кирмайди. Қалбида бир дона ачитқи уруғи оғирлигида кибриёси бор одам жаннатга кирмайди», дедилар».

Шарҳ: Бу ҳадиси шарифда кибриё иймоннинг каршисига қўйилмоқда. У дўзахга тушишга бош омил бўладиган куфрнинг ўрнига қўйилмоқда. Аслида иймон жаннатга тушишнинг бош омили, куфр дўзахга тушишнинг бош омили ҳисобланади. Ачитқи уруғи оғирлиги худди шу икки нарсада ҳисобга олинади. Аммо бу ҳадисда куфрнинг ўрнига кибриё қўйилибди. Шундан бу ёмон хулқнинг қанчалар хавфли эканини англаб етмоғимиз ва ундан халос бўлиш ҳаракатида бўлмоғимиз лозим.

4343- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ مَنْ كَانَ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ مِنْ كِبْرٍ قَالَ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ الرَّجُلَ يُحِبُّ أَنْ يَكُونَ ثَوْبُهُ حَسَنًا وَنَعْلُهُ حَسَنًا قَالَ: إِنَّ اللَّهَ جَمِيلٌ يُحِبُّ الْجَمَالَ الْكِبْرُ بَطَرُ الْحَقِّ وَغَمَطُ النَّاسِ. رَوَاهُمَا مُسْلِمٌ وَالتِّرْمِذِيُّ.

4343. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам: «Қалбида зарра оғирлигида кибриёси бор киши жаннатга кирмайди», дедилар».

«Эй Аллоҳнинг Расули! Киши кийими гўзал бўлишини, пойафзали гўзал бўлишини ёқтиради-ку?» деди бир одам.

«Албатта, Аллоҳ гўзалдир ва гўзалликни севадир. Кибр ҳақни инкор қилиш ва одамларни паст санашдир», дедилар».

Иккисини Муслим ва Термизий ривоят қилишган.

Шарҳ: Бу ҳадиси шарифда Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам қалбида зарра оғирлигида кибри бор киши жаннатга кирмаслиги ҳақида хабар бериш билан бирга, саҳобаларнинг саволларига жавоб тариқасида кибрни таърифлаб ҳам бермоқдалар.

Саҳобаи киромлар ораста ва гўзал кийиниш ҳам кибр ҳисобланади шекилли деган гумонга бориб қолган эканлар. Шунинг учун улардан бирлари Набий соллаллоҳу алайҳи васалламдан:

«Эй Аллоҳнинг Расули! Киши кийими гўзал бўлишини, пойабзали гўзал бўлишини ёқтиради-ку?» деб сўради.

«Албатта, Аллоҳ гўзалдир ва гўзалликни севадир», дедилар Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам бу саволга жавоб берар эканлар. Кишининг ўзини камтар тутган ҳолда гўзал кийиниши гўзалликни севувчи Аллоҳ субҳанаҳу ва таоло севган ишга амал қилгани бўлади. Мусулмон инсоннинг гўзал кийиниши зинҳор кибрланиш эмас.

Набий соллаллоҳу алайҳи васалламнинг «Албатта, Аллоҳ гўзалдир ва гўзалликни севадир», деган гаплари мўмин-мусулмонларнинг муомалавий ҳаётларидаги бош

шиорлари бўлиши керак.

Албатта, бунда кибрдан четланиш шартдир. Буни амалга ошириш учун кибр нимадан иборат эканини яхши билиб олиш зарур. Уни Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам қуйидагича таърифламакдалар:

«Кибр ҳақни инкор қилиш ва одамларни паст санашидир».

Демак, ҳақни инкор қилиш ва одамларни пастга уриш кибр экан. Мўмин-мусулмон киши бировга жабр қилувчи, кибрланувчи бўлмаслиги керак. Аксинча, ўзини камтар тутиши, ҳаммани тенг кўриши, мутавозеъ бўлиши лозим.

4344- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: ثَلَاثَةٌ لَا يُكَلِّمُهُمُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَا يُزَكِّيهِمْ وَلَا يَنْظُرُ إِلَيْهِمْ وَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ: شَيْخُ زَانَ وَمَلِكٌ كَذَّابٌ وَعَائِلٌ مُسْتَكْبِرٌ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

4344. *Абу Ҳурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:*

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Қиёмат куни уч тоифага Аллоҳ гапирмайди, уларни покламайди ва уларга назар ҳам солмайди. Уларга аламли азоб бўлади; зинокор чол, каззоб подшоҳ ва мутакаббир камбағал», дедилар».

Шарҳ: Ушбу ҳадиси шарифда зикри келган уч тоифадаги мавжуд ёмон сифатларнинг ҳар бири оддий ҳолатда ҳам, ким бўлишидан қатъи назар катта гуноҳлардан ҳисобланади. Аммо бу уч сифат айнан бу ҳадисда зикр қилинган шахслардан содир бўлганда яна ҳам ёмонроқ бўлар экан.

1. Зинокор чол.

Зино ҳар кимдан содир бўлганда ҳам энг оғир

гуноҳлардан бири ҳисобланади. Аммо бу қабих ишни чол одам қилса, яна ҳам оғирроқ бўлади. Қариб, ёши бир ерга етиб қолганида ҳам қуйилмаган одамнинг зинокор бўлиши жуда ҳам ёмон иш.

2. Каззоб подшоҳ.

Каззоблик кимдан содир бўлса ҳам гуноҳи кабира ҳисобланади. Аммо оддий одамдан каззоблик содир бўлса, бир нави, подшоҳдан содир бўлса, бошқа бир нави.

Оддий фуқаронинг ёлғони жуда оз кишиларга зарар келтириши мумкин. Баъзида унинг ўзига гуноҳ ёзилишидан бошқа зарари бўлмаслиги ҳам мумкин.

Аммо подшоҳ каззоб бўлса, унинг ёлғончилигидан бир эмас, бир неча давлатлар зарар тортиши турган гап. Бунинг устига унинг ёлғончилигидан сонсизсаноксиз кишилар ўрнак олиши, улар ҳам тап тортмай ёлғонга ўзларини урадиган бўлиб қолишлари турган гап.

3. Мутақаббир камбағал.

Мутақаббирлик ким тарафидан содир этилса ҳам, қанчалар ёмон оқибатларга олиб боришини юқорида ўтган ҳадиси шарифлардан жуда ҳам яхши англаб олдик.

Аммо камбағал киши мутақаббирлик қилса, яна ҳам оғир бўлади. Зотан, камбағалнинг камбағаллигининг ўзи унинг мутақаббир бўлмаслигини тақозо этади. Бас, камбағалнинг мутақаббирлик қилиши бошқаларнинг бу қабих ишни қилишига нисбатан икки ҳисса ёмон бўлади.

Ушбу сабабларга кўра, мазкур уч тоифага мансуб шахсларга охиратда бўладиган муносабат жуда ҳам шиддатли бўлиши таъкидланмоқда.

Қиёмат куни мазкур уч тоифага алоҳида муомалада бўлинади.

Аллоҳ уларга гапирмайди!

Аллоҳ уларни покламайди!

Аллоҳ уларга назар ҳам солмайди!
Уларга аламли азоб бўлади!

4345- عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ τ عَنْ النَّبِيِّ ρ قَالَ: يُحْشَرُ الْمُتَكَبِّرُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَمْثَالَ الذَّرِّ فِي صُورِ الرِّجَالِ يَغْشَاهُمُ الذُّلُّ مِنْ كُلِّ مَكَانٍ فَيُسَاقُونَ إِلَى سِجْنٍ فِي جَهَنَّمَ يُسَمَّى بُولِسَ تَعْلُوهُمْ نَارُ الْأَنْيَارِ يُسْقَوْنَ مِنْ عُصَاةٍ أَهْلِ النَّارِ طِينَةَ الْحَبَالِ.

4345. Амр ибн Шуъайбдан, у отасидан, у бобосидан розияллоҳу анҳум ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Мутакаббирлар қиёмат куни кичик қизил чумоличаларга ўхшаган ҳолларида, кишилар сувратида ҳашр қилинадилар. Уларни ҳар макондан хорлик қоплаб олган бўлади. Бас, уларни жаҳаннамдаги Булиса номли қамокқа ҳайдаб борилади. Уларнинг устида оловларнинг олови бўлади. Уларни аҳли дўзахнинг йиринги - тийнатул ҳабол ила суғорилади», дедилар».

Шарҳ: Мутакаббирларнинг қиёмат куни аҳволлари қанчалар даҳшатли бўлишини Ушбу ҳадиси шарифдагидек сифатлаш қийин бўлса керак. Хорлик устига хорлиқ азоб устига азоб. Бу хорлик ва азоблар мутакаббирларнинг бу дунёда ўзларини тутишларига тамоман зид бўлган ҳолда юзага келади.

Бу дунёда ўзини жуда ҳам катта фаҳмлаб, бошқалардан устун қўйиб юрган мутакаббирлар қиёмат куни барча халойиқ қайта тирилтирилганида «кичик қизил чумоличаларга ўхшаган ҳолларида, кишилар сувратида ҳашр қилинадилар».

Бундан ортиқ хорлик бўлиши мумкинми?! Одам

сувратидаги, митти қизил чумолича ҳажмидаги жонзотни тасаввур қилиб кўринг-а!

«Уларни ҳар макондан хорлик қоплаб олган бўлади».

Мутакаббирларни бир ёки икки тарафдан эмас, ҳар тарафдан, олти тарафдан хорлик қоплаб олган бўлади. Мутакаббирларларни суврат ва ҳажмда хорликлари етмаганидек, ана ўша кичик қизил чумолича шаклидаги хору зор одамчаларни яна ҳар тарафдан хорлик қамраб турибди.

«Бас, уларни жаҳаннамдаги Булиса номли қамокқа ҳайдаб борилади».

Мутакаббирларнинг хорлигини яна ҳам зиёда қилиш учун уларга дўзахда алоҳида қамокхона ҳам тайёрлаб кўйилган.

«Уларнинг устида оловларнинг олови бўлади».

Оддий дўзахилар олов билан жазолансалар, мутакаббир дўзахилар оловларнинг олови ила жазоланадилар. Албатта, оловларнинг оловида куйибёнганлар роса чанқашлари турган гап. Улар бирор ичиладиган нарсага муҳтож бўладилар. Шунда:

«Уларни аҳли дўзахнинг йиринги - тийнатул ҳабол ила суғорилади».

4346- عَنْ جُبَيْرِ بْنِ مُطْعِمٍ ط قَالَ: تَقُولُونَ لِي فِيَّ النَّيُّ وَقَدْ

رَكِبْتُ الْحِمَارَ وَلَيْسْتُ الشَّمْلَةَ وَقَدْ حَلَبْتُ الشَّاةَ وَقَدْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ

ρ: مَنْ فَعَلَ هَذَا فَلَيْسَ فِيهِ مِنَ الْكِبَرِ شَيْءٌ.

4346. Жубайр ибн Мутъим розияллоху анхудан ривоят қилинади:

«У киши:

«Сенда такаббур бор дейсизларми? Батаҳқиқ, мен

эшак минганман, шамла кийганман ва қўй соққанман. Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам ким шуни қилса, унда кибрдан бирор нарса бўлмайди, деганлар», деди».

Шарҳ: Демак, такаббурлик кишилар билан бўладиган муомалада кўринар экан. Хусусан, камтар, мутавозеъ киши оддийроқ, одмироқ маркабни минишдан орланмас экан. Масалан, улов сифатида эшак миниб юрган одам мутакаббир бўлмас экан.

Шунингдек, такаббури йўқ одам оддий кийимларни кийиб ҳам юраверади. Жубайр ибн Мутъим розияллоҳу анху ўзларининг камтарликлари далили сифатида шамла кийганларини айтмоқдалар. Шамла елкадан ёпиниб юрадиган оддий кийим.

Камтар одам қўй боқишни ўзига ор деб билмайди. Уни ушлаб, кўрага қамаб, уни ўзи соғиб келган киши ҳам кибрли одам бўлмайди.

Бу ҳақиқатни Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ўзлари таъкидлаганлар.

4347- عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ ط قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: لَا يَزَالُ الرَّجُلُ يَذْهَبُ بِنَفْسِهِ حَتَّى يُكْتَبَ فِي الْجَبَّارِينَ. رَوَى هَذِهِ الثَّلَاثَةُ التِّرْمِذِيُّ.

4347. Салама ибн Акъъа розияллоҳу анхудан ривоят қилинади:

«Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Киши ўзидан кетишда давом этаверса, жабборлардан бўлиб қолади», дедилар».

Учовини Термизий ривоят қилган.

Шарҳ: Киши ҳавойи нафсини жиловламаса, уни эркалишиб кўтар-кўтар қилаверса, кибр даражасига етиб

қолиши турган гап. Бу ҳолатда у жабборлардан бўлиб қолади ва уларга бериладиган жазоларга бу ҳам гирифтор бўлади.

4348- وَجَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي رَجُلٌ
حُبِّبٌ إِلَيَّ الْجُمَالُ وَأُعْطِيتُ مِنْهُ مَا تَرَى حَتَّى مَا أُحِبُّ أَنْ يُفُوقَنِي
أَحَدٌ بِشِرَاكِ نَعْلِي أَوْ بِشِسْعِ نَعْلِي أَفَمِنَ الْكِبْرِ ذَلِكَ؟ قَالَ: لَا وَلَكِنْ
الْكِبَرُ مِنْ بَطَرِ الْحَقِّ وَغَمَطِ النَّاسِ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

4348. Бир киши Набий соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ҳузурларига келиб:

«Эй Аллоҳнинг Расули! Мен унга жамол маҳбуб қилинган одамман. Менга ундан ўзингиз кўриб турган нарса берилган. Хаттоки, бирортаси менинг кавшимнинг ипида ҳам мендан устун бўлмасин, дейман. Ана шу кибрданми?» деди.

«Йўк! Аммо кибр ҳақни инкор қилиш ва одамларни паст санашидир», дедилар».

Абу Довуд ривоят қилган.

Шарҳ: Бу ҳадиси шарифдан Ислоом гўзаллик дини эканини ва кибрга қарши эканини яна бир бор аниқроқ билиб оламиз.

Мўмин-мусулмон киши гўзалликка эътибор бериши, кийими чиройли бўлиши учун уриниши, хаттоки, арзимаган нарса, пойафзалининг ипини ҳам ҳаммадан чиройли бўлишига ҳаракат қилиши кибрга кирмас экан.

Кибр қалбдаги хасталик бўлиб, унга мубтало бўлган инсон Аллоҳ субҳанаҳу ва таолонинг амрлари ва наҳйларини эътиборсиз қолдириб, ҳақни зое қилишдан, одамларни паст санашдан, уларни назар-писанд қилмасликдан иборатдир.

ومنه الإطراء في الممدح

МАДДОҲЛИК

4349- عَنْ أَبِي مُوسَى τ قَالَ: سَمِعَ النَّبِيَّ ρ رَجُلًا يُثْنِي عَلَى رَجُلٍ وَيُطْرِيه فِي الْمَدْحَةِ فَقَالَ: أَهْلَكْتُمْ أَوْ قَطَعْتُمْ ظَهَرَ الرَّجُلِ. رَوَاهُ الشَّيْخَانِ.

4349. Абу Мусо розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам бир кишининг бошқа бировни мактаб маддоҳлик қилаётганини эшитиб қолдилар ва:

«Ўша одамни ҳалок қилдиларингиз ёки белини синдирдиларинг», дедилар».

Икки шайх ривоят қилишган.

Шарҳ: Ортиқча ва ноўрин мактов маддоҳлик бўлади. Бу иш макталган кишининг ўзидан кетишига ва ҳовлиқиб бузилишига олиб боради. Ана шу тариқа у одам ҳалокатга учрайди ва одамгарчиликдан чиқади. Шунинг учун маддоҳлик қилмаслик керак.

4350- عَنْ أَبِي بَكْرَةَ τ قَالَ: ذُكِرَ رَجُلٌ عِنْدَ النَّبِيِّ ρ فَأَثْنَى عَلَيْهِ رَجُلٌ خَيْرًا فَقَالَ النَّبِيُّ ρ : وَيْحَكَ قَطَعْتَ عُنُقَ صَاحِبِكَ يَقُولُهُ مِرَارًا إِنْ كَانَ أَحَدُكُمْ مَادِحًا لَا مَحَالَةَ فَلْيُقْلُ أَحْسِبْ كَذَا وَكَذَا إِنْ كَانَ يُرَى أَنَّهُ كَذَلِكَ وَحَسْبُهُ اللَّهُ وَلَا يُزَكِّي عَلَى اللَّهِ أَحَدًا. رَوَاهُ

4350. Абу Бакра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ҳузурларида бир кишини зикр қилинди. Бир одам унга яхши мақтов айтди. Шунда Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам бир неча марта:

«Шўринг қурисин! Соҳибингнинг бўйнини кесдинг! Агар бирингиз ноилож мадҳ айтадиган бўлсангиз «менимча ундоқ, менимча бундоқ» десин. Агар ана шундоқлиги кўрилган бўлса ва Аллоҳ унга етарли бўлса. Аллоҳга бировни поклаб кўрсатмасин», дедилар».

Учовлари ривоят қилишган.

Шарҳ: Бу ерда бировни юзига макташ ҳақида сўз кетмоқда. Шу билан бирга, мақтовдан сўнг ўзидан кетиб, адашув йўлига кириши эҳтимоли бор кишилар ҳақида сўз кетмоқда. Ўринли ва адолатли мақтов мумкин. Баъзи жойларда кишиларни яхшиликка тарғиб қилиш учун керак ҳам.

4351- وَجَاءَ رَجُلٌ فَأَنْتَى عَلَى عُثْمَانَ ط فِي وَجْهِهِ فَأَخَذَ
الْمِقْدَادُ ابْنَ الْأَسْوَدِ ثُرَابًا فَحَثَا فِي وَجْهِهِ وَقَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ρ
إِذَا لَقِيتُمُ الْمَدَّاحِينَ فَاحْثُوا فِي وُجُوهِهِمُ الثَّرَابَ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَمُسْلِمٌ
وَالْتِّرَمِذِيُّ.

4351. Бир киши келиб Усмон розияллоҳу анҳуни юзларига мактади. Микдод ибн Асвад тупроқ олиб, унинг юзига сочди ва:

«Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам қачон

маддоҳларни кўрсангиз уларнинг юзига тупроқ сочинг, деган эдилар», деди».

Абу Довуд, Муслим ва Термизий ривоят қилишган.

Шарҳ: Бундан маддоҳларни маддоҳликдан қайтариб туриш ҳам зурурлиги чиқади. Бўлмаса, улар ўз маддоҳликларида ҳаддан ошиб, бир-бирлари билан мусобақалашиб бораверадилар.

Бир киши ҳазрати Али розияллоху анхуни юзларига қараб туриб, маддоҳлик қилди. Али розияллоху анху аввал шу одам ўзларини ёмонлаб юрганини билар эдилар ва унга:

«Мен сен айтганчалик эмасман. Аммо ичингда сақлаб турганингдан устунман», дедилар.

4352- وَجَاءَ وَفْدُ بَنِي عَامِرٍ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالُوا: أَنْتَ

سَيِّدُنَا فَقَالَ: السَّيِّدُ اللَّهُ قَالُوا: وَأَفْضَلُنَا فَضْلًا وَأَعْظَمُنَا طَوْلًا فَقَالَ:

قُولُوا بِقَوْلِكُمْ أَوْ بَعْضُ قَوْلِكُمْ وَلَا يَسْتَجِرِّيَنَّكُمُ الشَّيْطَانُ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالْإِمَامُ أَحْمَدُ.

4352. Набий соллаллоху алайҳи васалламнинг ҳузурига Бани Омирнинг элчилари келдилар. Бас, улар:

«Сиз саййидимизсиз», дейишди.

«Саййид Аллохдир», дедилар у зот.

«Фазлда афзалимизсиз, атода каттаимизсиз», дейишди.

«Бу гапингизни ёки бу гапингизнинг баъзисини айтаверинг. Фақат шайтон сизларни тезлатиб юбормасин», дедилар».

Абу Довуд ва Аҳмад ривоят қилишган

Шарҳ: Меъёрида ва ҳаддан ошмасдан мақтов

сўзларини айтса мумкинлиги шу ҳадиси шарифдан олинади.

Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламдан ўз саҳобалари мадҳи ҳақида кўплаб ҳадислар келган.

Суфён ибн Уяйна:

«Узини билган одамни мадҳ қилиш зарар қилмайди», деган.

Мадҳнинг ўзида олтига офат бор. Уларнинг тўрттаси мадҳ қилувчида, икkitаси мадҳ қилинувчидадир.

Мадҳ қилувчидаги офатлар қуйидагилар:

1. Мадҳда ҳаддан ошиб, ёлғон қўшиб юбориш.
2. Мадҳга риёкорликни аралаштириш. Мисол учун, мақтаётганда уни яхши кўришини айтади, аслида яхши кўрмайди. Ёки гапираётган гапи ўз эътиқодига тўғри келмайди. Шунинг ўзи риёкорликдир.

3. Маддоҳ гоҳида рўёбга чиқиши мумкин бўлмаган нарсани ёки моҳиятини англаш қийин нарсани гапиради. Мисол учун, бу киши ўта такводор, парҳезкор ва зохиддир дейилиши.

4. Маддоҳ золим ёки фосиқ одамни мақтаб хурсанд қилади.

Мақталган шахсдаги офатлар:

1. Мақтов мақталган одамда кибр ва ўзини устун кўришликка сабаб бўлиши мумкин.
2. Мақталган мақтовга учиб, ўзидан рози бўлиб химматини йўқотиши мумкин.

Мазкур олти офатдан холи бўлса, мадҳ жоиздир.

ومنه السب والقذف

СЎКИШ ВА АЙБЛАШ

Сўкиш ва ачитиб гапиришни жамлаб олингани

арабчада «Базоъа» дейилади. У луғатда тилдаги рост бўлса ҳам аччиқ ва бешарм гапдир.

Уламо аҳли уни қуйидагича таърифлайдилар:

Ғаззолий: «У қабих саналган нарсани очик-ойдин сўзлар билан ифодалашдир», деган.

Муновий: «У калом рост бўлса ҳам нутқдаги фаҳш ва қабихликдир», деган.

Сўкиш ёки сўкиниш Исломда катта беодоблик ва гуноҳлар қаторига киради. У ижтимоий алоқаларнинг бузилишига, инсонларнинг ҳақоратланишига олиб келадиган бадхулқдикдир. Шунинг учун ҳам Пайғамбаримиз Муҳаммад мустафо соллаллоҳу алайҳи васаллам ўз ҳадисларида сўкишни қаттиқ қоралаганлар.

4353- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ ط عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: سِبَابُ الْمُسْلِمِ
فُسُوقٌ وَقِتَالُهُ كُفْرٌ. رَوَاهُ الشَّيْخَانِ وَالتِّرْمِذِيُّ.

4353. Абдуллоҳ розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Мусулмонни сўкиш фосиқликдир. У билан уришиш куфрдир», дедилар».

Икки шайх ва Термизий ривоят қилишган.

Шарҳ: Маълумки, фосиқлик катта гуноҳ ҳисобланади. Шариат кўрсатган чегарадан чикиб, гуноҳ ишларни қилувчилар фосиқ ҳисобланади. Фисқ диндан чиқишнинг бошланиши бўлиб, тавба қилмасдан, ўша гуноҳни давом эттирганлар диндан чиқади. Шунинг учун ҳам ҳадиси шарифда сўкиш фисқ, уришиш эса куфр дейилапти. Чунки фисқ куфрга олиб борганидек, сўкиш ҳам уришишга олиб боради.

Одатда, одамлар сўкишга унча эътибор бермайдилар. Сўкса сўкилиб қолармиди, деб кетаверадилар. Фалончи бўлгандан кейин сўкади-да, деган ноўрин мулоҳазаларни

ҳам айтадилар. Аслида эса, сўкиш гуноҳ ва қабих иш бўлиш билан бирга, ўзидан кўра каттароқ гуноҳ ва ҳалокатларга элтувчи йўл ҳам ҳисобланади.

Имом Баззор Абдуллоҳ ибн Амр розияллоҳу анҳудан ривоят қиладилар. У киши пайғамбаримизга санадини етказадилар. У зоти бобаракот соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Мусулмонни сўкиш ҳалокат жари ёқасига келганлигини англатади», деган эканлар.

Жар ёқасига келгандан сўнг унга тушиб кетиш ҳеч нарсаси бўлмай қолади. Демак, сўкишга эътибор бермай, сўкса нима бўпти, дейиш мутлақо нотўғри ишдир.

Хусусан, сўкишни кўп ишлатадиган беодоб одамлар катта гуноҳларга сабаб бўладилар. Улар олий илм даргоҳларини битирганлар, катта мансабларни эгаллаган бўлишлари, яхши кийиниб, яхши яшашлари ҳам мумкин.

Аммо модомики, ичларида яхшиликка амал қилдирувчи куч йўқ экан, ўзларининг сўзларини тузатолмас эканлар, ким бўлишидан қатъи назар, фосиқ бўладилар, маданиятсиз, тубан инсон ҳисобланадилар. Ўзаро муомалада биринчи бўлиб сўккан одам катта маънавий жиноят қилган бўлади. Орадаги ҳурмат ва иззат, ўзаро тушуниш пардасини йиртган, ёмонликка йўл очган бўлади.

Имом Байҳақий Абдуллоҳ розияллоҳу анҳудан ривоят қилган ҳадисда Пайғамбаримиз Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Ҳар қандай икки мусулмоннинг орасида, албатта, Аллоҳ таоло томонидан тутилган парда бўлади. Улардан бири иккинчисига бир оғиз сўкиш сўз айтса, Аллоҳнинг пардасини йиртган бўлади», деганлар.

Кишилар орасидаги ўзаро ҳурмат ва эҳтиромнинг Ислом динида қанчалик улуғланишини кўраяписизми? Ҳадиси шарифда бу нарсани «Аллоҳнинг пардаси», деб

аталмоқда.

Халқ орасидаги «Инсоф қилайлик орамиздан парда кўтарилмасин, юзимиз очилмасин, кейин яхши бўлмайди», деган гаплар ушбу ҳадиси шарифдан олинган бўлса ажаб эмас. Демак, биринчи бўлиб бошқа кишини сўккан одам катта маънавий жиноят қилган бўлади. У оз эмас, кўп эмас, оламларнинг Роббиси Аллоҳ таоло инсонлар орасига кўйган пардани йиртган ҳисобланади.

Шу билан бирга, иккинчи томон ҳам дарров ўт олиб, сўкишни бошлаб юбориши керак эмас. Биринчи одам уни сўкиш билан катта гуноҳ қилди. Ўзининг беодоб-пасткаш эканлигини кўрсатди. Энди иккинчи киши у билан тенглашмаслиги шарт.

Имом Ибн Ҳиббон ривоят қилган ҳадисда Ниёз ибн Ҳимор қуйидагиларни айтадилар:

«Мен Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламга

«Эй Аллоҳнинг Расули! Бир одам мени сўкса, у ўзимдан паст бўлса, ундан ғолиб келадиган бўлсам, менга бирор нарса бўладими?» деб сўрадим.

У зот:

«Икки сўкишган, обрўйини тўкаётган ва ёлғон гапираётган кишилар икки шайтондир», дедилар.

Демак, Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам Ниёз ибн Ҳимор розияллоҳу анҳуга ўзини сўккан одамга жавоб қайтаришга изн бермадилар. Агар шундай қилса, икки беодоб шайтоннинг бири бўлиб қолишини англатдилар. Бу ҳар бир мусулмоннинг ёдида доимо туриши лозим бўлган нарсадир.

Сўкишни ўзига одат қилиб олган беодоб инсонлар ўзларининг жирканч хулқлари, пасткашликлари билан нафақат қаршисида турган одамни, балки беайб, мўътабар ва улўғ инсонларни ҳам ҳақорат қилган бўлади. Одам шаклида юрган бундай шахслар ёмонлигидан уйда ибодат билан машғул бўлиб ўтирган муштипар оналар,

опасингиллар ва бошқалар ҳам четда қолмайди. Кўпроқ бу ҳақоратлар сўкувчининг ота-онасини ва яқинларини ҳақорат қилиш билан қайтарилади.

Имоми Бухорий Абдуллоҳ ибн Амр розияллоҳу анҳудан ривоят қилган ҳадисда Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Катта гуноҳларнинг каттаси инсоннинг ўз ота-онасини лаънатламоғидир», дедилар

Шунда:

«Эй Аллоҳнинг Расули! Қандай қилиб одам ўз ота-онасини лаънатлайди», деб сўралди.

У зот соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Бир одам бировнинг отасини сўкса, у ҳам бунинг отасини сўкади, онасини сўкса, онасини сўкади», дедилар.

Кўриб турибмизки, бу жуда ҳам ноқулай ҳолат экан. Ота-онага раҳмат, иззат-обрў келтиришнинг ўрнига ўзининг беодоблиги ила лаънат, сўкиш келтириш нақадар бадбахтлик.

4354- عَنْ ابْنِ عُمَرَ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: أَيُّمَا امْرِئٍ قَالَ

لأَخِيهِ يَا كَافِرٍ فَقَدْ بَاءَ بِهَا أَحَدُهُمَا إِنْ كَانَ كَمَا قَالَ وَإِلَّا رَجَعَتْ

عَلَيْهِ. رَوَاهُ الْأَزْهَرِيُّ.

4354. Ибн Умар розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Қай бир киши ўз биродарига, эй кофир, деса. Ўша нарсa иккисидан бирига қайтади. Ёки унинг айтганидек бўлади. Агар бўлмаса, албатта, унинг ўзига қайтади», дедилар».

Тўртовлари ривоят қилишган.

Шарҳ: Бир кишини куфрда айблаш энг катта сўкишдир. Мўмин киши учун бундан ортиқ ҳақорат

бўлиши ҳам мумкин эмас. Бу иш шунчалик оғир бўлганидан бу ҳадиси шарифда масала бир йўла кўндалангига қўйилмоқда. Биров бошқа бир кишини кофирликда айбламоқчи бўлса, ўйлаб иш қилсин. Агар у «эй кофир», деб сўккан киши кофир бўлмаса, сўкканнинг ўзи кофирга айланиши турган гап.

Афсуски, баъзи кишилар бу нозик ва масъулиятли масалага етарли аҳамият бермай сал нарсага кишиларни кофирга чиқариб юборишни яхши кўрадилар. Улар ўзларининг бу ишлари ўзлари учун ўта хатарли эканлигини билиб қўйишлари ва шунга қараб иш тутишлари лозим.

4355- عَنْ أَبِي ذَرٍّ τ أَنَّهُ سَمِعَ النَّبِيَّ ρ يَقُولُ: لَا يَزِمِي رَجُلٌ رَجُلًا بِالْفُسُوقِ وَلَا يَزِمِيهِ بِالْكُفْرِ إِلَّا ارْتَدَّتْ عَلَيْهِ إِنْ لَمْ يَكُنْ صَاحِبُهُ كَذَلِكَ. رَوَاهُ الشَّيْخَانِ.

4355. Абу Зарр розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«У киши Набий соллаллоҳу алайҳи васалламнинг:

«Бир киши бошқа кишини фосиқликда ёки кофирликда айлаган бўлсаю, соҳиби ундоқ бўлмаса, албатта, ўша нарса ўзига қайтади», дедилар».

Икки шайх ривоят қилишган.

Шарҳ: Шунинг учун тилга эрк бериб, бошқаларни фосиқликда ёки кофирликда айблайвериш керак эмас.

4356- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: الْمُسْتَبَانِ مَا قَلَا فَعَلَى الْبَادِي مِنْهُمَا مَا لَمْ يَعْتَدِ الْمَظْلُومُ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَمُسْلِمٌ وَالتِّرْمِذِيُّ.

4356. Абу Хурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Икки сўқишганнинг гуноҳи улардан аввал бошлагангадир. Модомики, мазлум ошириб юбормаган бўлса», дедилар».

Абу Довуд, Муслим ва Термизий ривоят қилган.

Шарҳ: Шунинг учун ҳеч ким сўқишни аввал бошламаслиги лозим. Акс ҳолда, у ишни қилган одам икки томоннинг ҳам гуноҳини ўзига олган бўлади

4357- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: اِثْنَتَانِ فِي النَّاسِ هُمَا يَحِمَا
كُفْرًا: الطَّعْنُ فِي النَّسَبِ وَالنِّيَاحَةُ عَلَى الْمَيِّتِ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

4357. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Одамлар ичида икки нарса бор. Ана ўша икки нарасада куфр бор. Насабга таъна қилиш ва ўликка айтиб йиғлаш», дедилар».

Муслим ривоят қилган.

Шарҳ: Одамларни насабига таъна қилиш, уларни ҳаромдан бўлган деган маънода гап тарқатиш сўқишнинг энг даҳшатли кўринишларидан биридир. Бу иш куфрдир. Бу нарасадан сақланмоқ керак.

4358- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: إِذَا قَالَ الرَّجُلُ هَلَكَ النَّاسُ
فَهُوَ أَهْلَكُهُمْ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَأَبُو دَاوُدَ.

4358. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Агар бир киши «одамлар ҳалок бўлди» деса, ўша одам уларни ҳалок қилган бўлади», дедилар».

Муслим ва Абу Довуд ривоят қилишган.

Шарҳ: Яхши гапга ҳам, ёмон гапга ҳам фаришта «омин» дейди. Одамлар ҳақида у бўлиб кетди, бу бўлиб кетди, деган нохуш гапларни айтиш ўрнига яхши ниятли гапларни айтишга одатланмоқ зарур.

4359- عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: إِذَا مَاتَ صَاحِبُكُمْ فَدَعُوهُ وَلَا تَقْعُوا فِيهِ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

4359. Оиша розияллоху анҳодан ривоят қилинади:

«Расулulloҳ соллаллоху алайҳи васаллам:

«Қачон соҳибингиз ўлса, уни тек қўйинг. Унинг ҳақида ёмон сўз айтманг», дедилар».

Абу Довуд ривоят қилган.

Шарҳ: Вафот этиб кетган одамни сўкиш тирик одамни сўкишдан кўра оғирроқдир. Бу иш ҳам ўликни, ҳам унинг тирик қолган яқинларини хафа қиладиган ёмон ишдир. Шунинг учун вафот этиб кетганларни сўкиш, улар ҳақида ноўрин гаплар айтиш мумкин эмас.

Инсон ўзининг барча тасарруфотлари, ишлари, гап-сўзларини идора қила билиши, яхши сўзларни айтиб, яхши амалларни қилиб, ёмон сўз ва амаллардан қайтиши лозим. Исломда нафақат одамни, балки ҳайвонларни сўкиш ҳам ман қилингандир. Ёш болаларимизни шу руҳда тарбиялаб боришимиз керак. Катталар эса, бу борада уларга ўрнак бўлишлари зарур.

ومنه اللعن والفحش

ЛАЪНАТЛАШ ВА ФАҲШ СЎЗЛАР АЙТИШ

4360- عَنْ ثَابِتِ بْنِ الضَّحَّاكِ ط أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ρ قَالَ: مَنْ حَلَفَ عَلَى مِلَّةٍ غَيْرِ الْإِسْلَامِ فَهُوَ كَمَا قَالَ وَلَيْسَ عَلَى ابْنِ آدَمَ نَذْرٌ فِيمَا لَا يَمْلِكُ وَمَنْ قَتَلَ نَفْسَهُ بِشَيْءٍ فِي الدُّنْيَا عَذَّبَ بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَمَنْ لَعَنَ مُؤْمِنًا فَهُوَ كَقَتْلِهِ وَمَنْ قَذَفَ مُؤْمِنًا بِكُفْرٍ فَهُوَ كَقَتْلِهِ. رَوَاهُ الْحُمْسَةُ.

4360. Собит ибн Заҳҳок розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Ким Исломдан бошқа миллат ила қасам ичса, у ўшандокдир. Одам боласига ўзи молик бўлмаган нарсада назр йўқ. Ким бу дунёда ўзини бир нарса ила қатл қилса, қиёмат кунини ўша нарса билан азобланади. Ким бир мўминни лаънатласа, бу уни қатл қилган кабидир. Ким бир мўминни кофирликда айбласа, бу уни қатл қилган кабидир», дедилар».

Бешовлари ривоят қилишган.

Шарҳ: Мўмин кишини лаънатлаш уни Аллоҳ таолонинг раҳматидан узоқда бўлишини тилашдир. Мўмин киши учун Аллоҳ таолонинг раҳматидан узоқда бўлиш ўлим билан баробар. Шунинг учун ҳеч қачон мўмин кишини лаънатлаб бўлмайд.

4361- وَقَالَ أَنَسٌ ط: لَمْ يَكُنْ رَسُولُ اللَّهِ ρ فَاحِشًا وَلَا لَعَنًا وَلَا سَبَابًا كَانَ يَقُولُ عِنْدَ الْمَعْتَبَةِ مَا لَهُ تَرْبَ جَيْشُهُ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

4361. Анас розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам фахш сўз айтувчи, лаънатловчи ва сўкувчи бўлмаганлар. У зот итоб қилиш пайтида «У пешонанг ерга ишқалгурга нима бўлган?» дер эдилар».

Бухорий ривоят қилган.

Шарҳ: Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг бировдан аччиқлари чиққанда айтадиган гаплари шундан иборат эди. Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламдан ўрнак олиб ҳар бир мўмин-мусулмон сўкиш, лаънатлаш ва фахш сўз айтишдан ўзини четга олмоғи лозим.

4362- عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ τ عَنْ النَّبِيِّ ρ: إِنَّ اللَّعَّانِينَ لَا يَكُونُونَ شُهَدَاءَ وَلَا شُفَعَاءَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَأَبُو دَاوُدَ.

4362. Абу Дардо розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Қиёмат куни лаънатловчилар гувоҳ ҳам, шафоатчи ҳам бўлмайдилар», дедилар».

Муслим ва Абу Довуд ривоят қилишган.

Шарҳ: Бу дунёда одамларни лаънатлаб юрадиган одамлар у дунёда юқори мартабаларга эриша олмас эканлар. Ким у дунёда гувоҳлик ёки шафоатчилик каби олий мақомларга эришиш ниятида бўлса, зинҳор бировни лаънатламасин.

4363- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ τ عَنْ النَّبِيِّ ρ قَالَ: لَا يَنْبَغِي لِصِدِّيقٍ أَنْ يَكُونَ لَعَّانًا. رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَالتِّرْمِذِيُّ.

4363. Абу Ҳурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Сиддиқ учун лаънатловчи бўлиш ярашмайди», дедилар».

Муслим ва Термизий ривоят қилишган.

Шарҳ: Сиддиқлик ўзини билган ҳар бир банда учун улуғ бир мақомдир. Аллоҳ таоло Куръони Каримда «Аллоҳга ва Унинг Пайғамбарларига иймон келтирганлар, ана ўшалар сиддиқдир. Ва Роббилари ҳузуридаги шохидлардир. Уларнинг ажрлари ва нурлари бор», деган (Ҳадид, 19).

Бас, ана шундоқ мақом эгаларига ҳеч қачон лаънатловчи бўлиш ярашмайди. Мўмин кишининг мўминлигига лаънатловчи бўлиш тўғри келмайди.

4364- وَعَنْهُ قِيلَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ ادْعُ عَلَى الْمُشْرِكِينَ قَالَ: إِنِّي لَمْ أُبْعَثْ لَعَنًا وَإِنَّمَا بُعِثْتُ رَحْمَةً. رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

4364. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Эй Аллоҳнинг Расули! Мушрикларни дуоибад қилинг», дейилди.

«Албатта, мен лаънатловчи қилиб юборилганим йўқ. Мен раҳмат қилиб юборилганман», дедилар».

Муслим ривоят қилган.

Шарҳ: Бировни лаънатлаш уни Аллоҳ таолонинг раҳматидан узоқ бўлишини тилаб, дуо қилишдир. Агар барча мушрикларни лаънатланадиган бўлинса, уларнинг бирортаси ҳам мусулмон бўлмасдан ўлиб кетишини тилагандек бўлади. Албатта, бу нарсa Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламга тўғри келмайдиган бир иш. У зот ҳатто ўзларига озор берган мушрикларга ҳам лаънат айтмаганлар. Балки уларнинг авлоддаридан яхши мусулмонлар чиқишини умид қилганлар ва шундоқ бўлди ҳам.

Шу билан бирга, бадбахтлиги аниқ бўлган баъзи мушрикларни лаънатлаш ҳоллари ҳам бўлган.

Шунинг учун ҳам мушрик ва кофирларни омматан лаънатламай, баъзи бадбахтларини лаънатласа мумкинлиги қоидага айланиб қолган.

4365- وَنَازَعَتِ الرِّيحُ رَجُلًا رِدَاءَهُ عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ ρ فَلَعَنَهَا

فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ρ: لَا تَلْعَنُهَا فَإِنَّهَا مَأْمُورَةٌ وَإِنَّهُ مَنْ لَعَنَ شَيْئًا لَيْسَ لَهُ بِأَهْلٍ رَجَعَتِ اللَّعْنَةُ عَلَيْهِ. رَوَاهُمَا أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ.

4365. Бир кишининг ридосини Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг пайтларида шамол тортиб кетди. Бас, у уни лаънатлади. Шунда Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Уни лаънатлама! Унга амр қилингандир. Ким лаънатга сазовор бўлмаган нарсани лаънатласа, унинг ўзига қайтади», дедилар».

Иккисини Абу Довуд ва Термизий ривоят қилишган.

Шарҳ: Бундан шамол ва шунга ўхшаш нарсаларни лаънатлаб бўлмаслиги чиқади. Ким бундоқ нарсаларни лаънатласа, унинг лаънати ўзига уради.

4366- عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ τ عَنْ النَّبِيِّ ρ قَالَ: إِنَّ الْعَبْدَ إِذَا لَعَنَ

شَيْئًا صَعَدَتِ اللَّعْنَةُ إِلَى السَّمَاءِ فَتُغْلَقُ أَبْوَابُ السَّمَاءِ دُونَهَا ثُمَّ تَهْبِطُ إِلَى الْأَرْضِ فَتُغْلَقُ أَبْوَابُهَا دُونَهَا ثُمَّ تَأْخُذُ يَمِينًا وَشِمَالًا فَإِذَا لَمْ تَجِدْ مَسَاقًا رَجَعَتْ إِلَى الَّذِي لَعَنَ فَإِنْ كَانَ لِذَلِكَ أَهْلًا وَإِلَّا رَجَعَتْ إِلَى قَائِلِهَا. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

4366. *Абу Дардо розияллоху анҳудан ривоят қилинади:*

«Набий соллаллоху алайҳи васаллам:

«Қачон банда бир нарсани лаънатласа, лаънат осмонга кўтарилади. Сўнг осмоннинг эшиклари унинг ортидан ёпилади. Кейин у ерга тушади. Унинг эшиклари ҳам ортидан ёпилади. Кейин у ўнгга сўлга бориб-келади. Агар борадиган жой топмаса, лаънатланганнинг олдига келади. Аммо у бунга лойиқ бўлмаса, албатта, айтгувчисига қайтади», дедилар».

Абу Довуд ривоят қилган.

Шарҳ: Ушбу ҳадиси шарифдан лаънат кўпроқ ҳолатларда ўз айтгувчисига уриши кўриниб турибди. Бас, шундоқ экан, лаънатни зинҳор тилга олмаслик керак.

4367- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ ط عَنْ النَّبِيِّ ر قَالَ: لَيْسَ الْمُؤْمِنُ
بِالطَّعَّانِ وَلَا اللَّعَّانِ وَلَا الْفَاحِشِ وَلَا الْبَذِيءِ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.

4367. *Абдуллоҳ розияллоху анҳудан ривоят қилинади:*

«Набий соллаллоху алайҳи васаллам:

«Мўмин кўп таъна қилувчи ҳам, кўп лаънатловчи ҳам, фаҳш сўз айтувчи ҳам ва тили бемаза ҳам эмасдир», дедилар».

Термизий ривоят қилган.

Шарҳ: Ушбу ҳадиси шарифда Пайғамбар соллаллоху алайҳи васаллам мўмин киши йирокда бўлиши лозим бўлган тўрт хил ёмон ахлоқ ҳақида сўз юритмоқдалар:

1. Кўп таъна қилувчи.

Кишиларга турли нарсалардан таъна қилавериш мўмин бандага лозим эмас. Бу одат кишилар учун озор бўлади. Мўмин киши бировга озор бермаслиги лозим.

2. Кўп лаънатловчи.

Аввал ҳам ўрганиб ўтганимиздек, бировларни ва хатто нарсаларни ҳам лаънатлаш дуруст эмас. Кўпчилик ҳолатларда лаънат лаънатловчининг ўзига қайтиб келиши турган гап.

3. Фаҳш сўз айтувчи.

Баъзи бир одамларнинг оғзидан сал нарсага уятсиз сўзлар чиқаверади. Улар бўлган-бўлмаган нарсага шармсиз, ҳаёсиз гапларни айтаверади. Мўмин банда бундоқ нарсадан мутлако узоқда бўлиши лозим.

4. Тили бемаза.

Тили бемаза деганни баъзи кишилар сассиқ сўзли одам ҳам дейдилар. Мўмин киши ширин каломли инсондир. Унга бемаза гапларни айтмоқ муносиб эмас.

ومنه احتقار المسلم وهجره

МУСУЛМОННИ ТАҲҚИРЛАШ ВА УНДАН АРАЗЛАШ

[illegible]

تہیٰ تہیٰ تہیٰ

Аллоҳ таоло:

«Эй иймон келтирганлар! Бир қавм бошқасини масхара қилмасин, эҳтимол, улар булардан яхшироқдир. Ва аёллар ҳам бошқа аёлларни (масхара қилмасин), эҳтимол, улар булардан яхшироқдир», деган (*Хужурот, 11*).

Албатта, ўзгаларни масхара қилиш ёмон одат бўлиб,

жамият аъзолари ўртасидаги ўзаро алоқаларнинг бузилишига сабаб бўлади. Бир одам иккинчисини масхара қилса, камситса, устидан кулса, албатта, масхара қилинган одамнинг аччиғи чиқади, у ҳам масхара қилувчига ўзига яраша жавоб беришга уринади. Орада низо-жанжал чиқади, ижтимоий алоқалар бузилади ва жамият заифлашади.

Ислом эса, доимо мусулмонлар жамиятининг мустаҳкам бўлиши учун қайғуради. Шунинг учун ҳам ушбу ояти каримада Аллоҳ таоло инсонларни бир-бирини масхара қилишдан қайтармоқда.

«Эй иймон келтирганлар! Бир қавм бошқасини масхара қилмасин, эҳтимол, улар булардан яхшироқдир».

Эътибор берадиган бўлсак, Аллоҳ таоло ушбу оятни яна, **«Эй иймон келтирганлар!»** нидоси ила бошламоқда. Шунинг ўзи ҳам нидодан кейин келадиган масала ўта муҳимлигидан дарак беради.

Ожиз инсон ҳар нарсани ўз ўлчови билан ўлчашга ҳаракат қилади. Шунингдек, масхара қилувчилар ҳам ўзларича одамларни кадрини ўлчашиб, бой камбағалдан, кучли кучсиздан, амалдор амали йўқдан, фарзанди кўп фарзандсиздан кулиши мумкин. Лекин Аллоҳнинг ўлчови бошқа.

Эҳтимол, ҳеч ким кўзга илмайдиган бир инсон Аллоҳнинг ҳузурида минглаб бой-зодагон, уддабуронлардан чандон-чандон яхши мартабадир.

Одатда, кўпгина ишлар ҳақидаги ҳукмлар эркакларга хитобан айтилса-да, ўз-ўзидан аёлларни ҳам ичига олиб кетаверади. Аммо бир-бирини масхара қилишдан ман қилувчи хитобда эркаклардан кейин аёллар алоҳида зикр қилинган.

«Ва аёллар ҳам бошқа аёлларни (масхара қилмасин), эҳтимол, улар булардан яхшироқдир».

Нимага? Чунки, бир-бирини масхара қилиб устидан кулиш, турли ишлар билан фахрланиб, ўзгаларни камситиш аёлларда кўпроқ учрайди. Чиройли аёл хунугини, бойи камбағалини, ёши қарисини, моҳираси нўноғини масхара қилиб устидан кулади. Лекин Аллоҳнинг ўлчови бошқа-ку!

Эҳтимол, ҳаётда хунук, камбағал, нўноқ бўлган аёл Аллоҳнинг ҳузурида минглаб чиройли, бой ва моҳира аёллардан кўра яхшироқдир.

Ҳа, кишилар қадрини ўлчашда Аллоҳнинг тарозуси ҳақиқий торозу ҳисобланади.

4368- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: لَا تَحَاسَدُوا وَلَا تَنَاجَشُوا وَلَا تَبَاغَضُوا وَلَا تَدَابَرُوا وَلَا يَبِغْ بَعْضُكُمْ عَلَى بَعْضٍ وَكُونُوا عِبَادَ اللَّهِ إِخْوَانًا الْمُسْلِمُ أَخُو الْمُسْلِمِ لَا يَظْلِمُهُ وَلَا يَخْذُلُهُ وَلَا يَحْقِرُهُ التَّقْوَى هَاهُنَا وَيُشِيرُ إِلَى صَدْرِهِ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ بِحَسَبِ امْرَأٍ مِنَ الشَّرِّ أَنْ يَحْقِرَ أَخَاهُ الْمُسْلِمَ كُلُّ الْمُسْلِمِ عَلَى الْمُسْلِمِ حَرَامٌ دَمُهُ وَمَالُهُ وَعِرْضُهُ. رَوَاهُ الْأَرْبَعَةُ.

4368. *Абу Ҳурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:*

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Ҳасад қилманглар. Нажш қилманглар. Бир-бирингизла ғазаблашманглар ва бир-бирингизга қарши тадбир кўрманг. Баъзингиз баъзингизнинг савдоси устига савдо қилманг. Аллоҳнинг бандалари, биродар бўлинглар. Муслмон муслмоннинг биродаридир. Унга зулм ҳам қилмайди, ёрдамсиз ташлаб ҳам қўймайди ва таҳқирламайди ҳам. Уч

марта, «Такво бу ердадир», деб кўкракларига ишора қилдилар. Сўнг яна «Кишининг ёмонлиги учун ўзининг мусулмон биродарини таҳқирлаши кифоя қилади. Мусулмоннинг бору буди мусулмонга харомдир; қони ҳам, моли ҳам ва обрўси ҳам», дедилар».

Тўртовлари ривоят қилишган.

Шарҳ: Пайғамбар соллаллоху алайҳи васаллам ўзларининг бу ҳадиси шарифларида кишилар орасида бўладиган бир неча ишлар ҳақида сўз юритмоқдалар. Уларнинг баъзиларидан сиз билан бизни қайтариб, баъзиларига тарғиб қилмоқдалар.

1. «Ҳасад қилманглар».

Одамлар орасида ҳасад бўлса, уларнинг дўстлиги кетиб, унинг ўрнига душманлик пайдо бўлади. Шунинг учун ҳам бу ёмон ахлоқдан сақланмоқ лозим.

2. «Нажш қилманглар».

Илгари айтганимиздек, «нажш» сўзи луғатда шишириб кўрсатиш маъносини англатади. Савдода эса, бошқаларни алдаб қизиқтириш учун бир нарсани ортиқча баҳога сотиб олишга айтилади.

Бунда сотувчи молини мактаб туради. Шериклари эса, одам тўпланганда келиб, жуда зўр нарса экан, баҳоси ҳам арзон, деб хўжакўрсинга сотиб оладилар. Буни кўрган бошқа кишилар ҳам қизиқиб, сотиб ола бошлайдилар. Бу иш очиқ-ойдин алдамчиликдир. Бундоқ услуб билан пул, мол топишни Ислом харом қилди.

3. «Бир-бирингизла ғазаблашманглар». Ғазаб ҳам энг ёмон хулқлардан биридир.

4. «Бир-бирингизга қарши тадбир кўрманг». Бу иш одамларнинг бир-бирларига ёмонлик қилиш мақсадида

тадбир қилишларидан иборатдир. Бундан тарафкашлик келиб чиқиши ва жамият аъзолари орасида иноқлик йўқолиши турган гап.

5. «Баъзингиз баъзингизнинг савдоси устига савдо қилманг».

Бировнинг битирган савдоси устига савдо қилиш икки хил кўринишда бўлиши мумкин;

Биринчи кўринишда бировдан нарса сотиб олган одамга савдойингни бузиб, нарсасини қайтариб бер, мен сенга худди шу нарсани арзон нархда бераман, дейди.

Иккинчи кўринишда эса, бировга нарса сотган одамга савдойингни бузиб, нарсангни қайтариб ол, мен сенга ундан кўра кўпроқ баҳода тўлайман, дейди.

Бу иш бузғунчиликдан иборатдир. Кишилар ўртасида келишмовчилик жанжал келтириб чиқарадиган ишдир. Эркин бозор қоидасига, одамларнинг баъзилари баъзиларидан фойда олишига зид нарсадир. Шунинг учун ҳам Ислом шариатида ман қилингандир.

6. «Аллоҳнинг бандалари, биродар бўлинглар».

Ҳа, Аллоҳнинг бандалари барчалари бир-бирлари билан биродар бўлишлари лозим. Ислом биродарлик динидир.

7. «Мусулмон мусулмоннинг биродаридир. Унга зулм ҳам қилмайди, ёрдамсиз ташлаб ҳам қўймайди ва таҳқирламайди ҳам».

Мусулмон мусулмонга зулм қилмайди. Балки, адолатли бўлади, унга доимо яхшилик қилади. Мусулмон мусулмонни ёрдамсиз ташлаб қўймайди. Керак чоғида унга ёрдам беришни ўз бурчи деб билади. Мусулмон мусулмонни таҳқирламайди. Бу мутлақо мумкин эмас. Балки мусулмон мусулмонни эъзозлайди, улуғлайди ва

эҳтиром қилади.

8. «Уч марта, такво бу ердадир, деб кўкракларига ишора қилдилар».

Ҳа, такво кишининг қалбида бўлади. Ўша қалбдаги такво ўз эгасини Аллоҳ таолога такво қилишга доимий равишда ундаб туради. Ўша такво ишларидан бири мусулмонни таҳқирламасликдир. Аллоҳ таолога такво қиламан, деган киши бировни таҳқирламайди.

9. «Кишининг ёмонлиги учун ўзининг мусулмон биродарини таҳқирлаши кифоя қилади».

Ёмон одам деган номни олиш учун бир мусулмонни таҳқирлашнинг ўзи етади. Бу иш шунчалар ёмон иш! Фақат ўша ишни қилиш билан ҳам киши ёмон номини олиши турган гап. Бу оғир гап. Чунки,

10. «Мусулмоннинг бору буди мусулмонга харомдир; қони ҳам, моли ҳам ва обрўси ҳам».

Ҳа, мусулмоннинг қонини тўкиш гуноҳи азимдир. Ҳа, мусулмоннинг молини олиш ҳам гуноҳи азимдир. Ҳа, мусулмоннинг обрўсини тўкиш ҳам худди унинг қонини тўкиш, молини олиш каби гуноҳи азимдир. Шунинг учун бировни ўлдиришдан ёки молини ўғрилаб олишдан қанчалар ўзимизни эҳтиёт қиладиган бўлсак, унинг обрўсини тўкишдан ҳам шунча эҳтиёт бўлайлик.

4369- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: رُبَّ أَشْعَثَ مَدْفُوعٍ بِالْأَبْوَابِ
لَوْ أَقْسَمَ عَلَى اللَّهِ لِأَبَرَّةٍ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَأَحْمَدُ.

4369. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Қанчадан-қанча ғубор босган ва эшиклар олдидан хайдаладиганлар бор. Агар улар Аллоҳга қасам

ичсалар, албатта, У Зот уларнинг қасамини рўёбга чиқаради», дедилар».

Муслим ва Аҳмад ривоят қилишган.

Шарҳ: Бу ҳадиси шарифда ҳам кишиларни

ҳақир санамасликка тарғиб бор. Бандалар кишиларнинг зоҳирий кўринишларига, кийим-бошларига қараб, эҳтиром қиладилар ёки таҳқирлайдилар. Аслида, бу жуда ҳам нотўғри тасарруфдир. Кишиларнинг кўплари усти ялтироқ, ичи қалтироқ бўлиши турган гап. Шу билан бирга, бунинг тескараси бўлиши ҳам мумкин.

Шунинг учун зинҳор ва зинҳор бировни ташки кўринишига қараб, ҳақир санамаслик лозим. Одамлар ичида ўзи ўта кўримсиз бўлса ҳам Аллоҳ таолога етишиб қолганлари, У Зотдан бирор нарсани сўраса, ўша заҳоти берадиганлари ҳам кўп.

4370- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: تُفْتَحُ أَبْوَابُ الْجَنَّةِ يَوْمَ الْإِثْنَيْنِ وَيَوْمَ الْخَمِيسِ فَيُغْفَرُ لِكُلِّ عَبْدٍ لَا يُشْرِكُ بِاللَّهِ شَيْئًا إِلَّا رَجُلًا كَانَتْ بَيْنَهُ وَبَيْنَ أَخِيهِ شَحْنَاءُ فَيُقَالُ: أَنْظِرُوا هَذَيْنِ حَتَّى يَصْطَلِحَا أَنْظِرُوا هَذَيْنِ حَتَّى يَصْطَلِحَا أَنْظِرُوا هَذَيْنِ حَتَّى يَصْطَلِحَا. رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَأَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ.

4370. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам: «Жаннатнинг эшиклари душанба ва пайшанба кунлари очиладир. Шунда Аллоҳга бирор нарсани ширк келтирмаган бандани мағфират қилинади. Илло, у билан биродари орасида кин-адоват бор кишини мағфират қилинмайди. Балки:

«Манави иккови сулҳ қилгунларича кутинглар!

Манави иккови сулҳ қилгунларича кутинглар! Манави иккови сулҳ қилгунларича кутинглар!» дейилади», дедилар».

Муслим, Абу Довуд, ва Термизий ривоят қилганлар.

Шарҳ: Демак, қиёмат куни ширк келтирмаганларнинг ҳаммасини мағфират қилинганда ҳам бирбирига душманлик қилганларни то улар ўзаро сулҳ тузиб, ярашмагунларича, мағфират қилинмас экан. Бас, шундоқ экан, бир-биримизга зинҳор ҳам кин-адоват сақламаслигимиз лозим экан.

4371- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: تُعْرَضُ أَعْمَالُ النَّاسِ فِي كُلِّ

جُمُعَةٍ مَرَّتَيْنِ يَوْمَ الْإِثْنَيْنِ وَيَوْمَ الْخَمِيسِ فَيُغْفَرُ لِكُلِّ عَبْدٍ مُؤْمِنٍ إِلَّا عَبْدًا بَيْنَهُ وَبَيْنَ أَخِيهِ شَحْنَاءُ فَيُقَالُ أَتْرَكُوا أَوْ ارْكُوا هَذَيْنِ حَتَّى يَفِيئَا.
رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

4371. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Ҳар ҳафта одамларнинг амаллари икки марта - душанба куни ва пайшанба куни арз қилинади. Ўшанда ҳар бир мўмин бандани мағфират қилинур. Илло, у билан биродари орасида кин-адоват бор бандани мағфират қилинмайди. Балки:

«Бу иккисини то (тўғрилиққа) қайтгунларича, тарк қилинглр ёки орқага суринглр», дейилади», дедилар».

Муслим ривоят қилган.

Шарҳ: Бир ҳафтада икки марта - душанба ва пайшанба кунлари бандаларнинг қилган амаллари Аллоҳ таолога кўрсатиб турилади. Ўшанда ҳамманинг гуноҳлари кечирилса ҳам ўзаро адоват сақлаганларнинг гуноҳлари

кечирилмас, улар ярашиб олгунларича ортга сурилар экан.

Шунинг учун бандалар бир-бирлари билан адоват қилмасликлари лозим. Мабодо бандачилик билан бу номаъкул иш содир бўлса ҳам тезда сулҳга ўтиш керак.

4372- عَنْ أَبِي أَيُّوبَ الْأَنْصَارِيِّ τ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ρ قَالَ: لَا

يَحِلُّ لِرَجُلٍ أَنْ يَهْجُرَ أَخَاهُ فَوْقَ ثَلَاثِ لَيَالٍ يَلْتَقِيَانِ فَيُعْرِضُ هَذَا
وَيُعْرِضُ هَذَا وَخَيْرُهُمَا الَّذِي يَبْدَأُ بِالسَّلَامِ. رَوَاهُ الْأَزْهَرِيُّ.

4372. Абу Аюб Ансорий розияллоху анҳудан ривоят қилинади:

«Расулulloҳ соллаллоху алайҳи васаллам:

«Мусулмонга ўз биродаридан уч кечадан ортиқ аразлаш ҳалол эмас. Учрашиб қолсалар, бу ҳам юз ўгириб кетади, у ҳам юз ўгириб кетади. Иккисидан яхшиси, аввал салом берганидир», дедилар».

Тўртовлари ривоят қилинган.

Шарҳ: Ислонда биров билан сўкишиш, уришиш, жанжал қилиш гуноҳ ҳисобланади. Бандачилик билан гуноҳкор бўлиб уришиб, жанжаллашганларнинг бир-бирига адоват саклаб, аразлашиб юришлари гуноҳ устига гуноҳдир. Аччиғи тушиб, ўзига келиши учун уришган тарафларга уч кун муҳлат берилган. Уша муҳлатдан кейин ҳам аразлашиб, бир-бирини кўрганда юз ўгириб кетиш ҳаромдир. Ўртада юзага келган ноқулай ҳолатдан чиқишни ўз бўйнига олиб, қарши томонга биринчи салом берган одам яхши одам бўлади.

Келаси ҳадиси шарифда бу иш қандай амалга ошиши ва оқибати нима бўлиши ҳақида батафсилроқ сўз кетади.

4373- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ τ أَنَّ النَّبِيَّ ρ قَالَ: لَا يَحِلُّ لِمُؤْمِنٍ أَنْ

يَهْجُرُ مُؤْمِنًا فَوْقَ ثَلَاثٍ فَإِنْ مَرَّتْ بِهِ ثَلَاثٌ فَلْيَلْقَهُ فَلْيُسَلِّمْ عَلَيْهِ فَإِنْ رَدَّ عَلَيْهِ السَّلَامَ فَقَدْ اشْتَرَكَا فِي الْأَجْرِ وَإِنْ لَمْ يَرُدَّ عَلَيْهِ فَقَدْ بَاءَ بِالْإِثْمِ وَخَرَجَ الْمُسْلِمُ مِنَ الْهَجْرَةِ.

4373. Абу Хурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Мўмин мўминдан уч кундан ортиқ аразлаши ҳалол эмас. Агар у уч кунни ўтказган бўлса, ўша билан учрашиб, салом берсин. Агар унинг саломига алик қайтарса, иккилари ажрга шерик бўладилар. Агар саломга алик қайтармаса, у гуноҳни ўзига олган бўлади. Мусулмон эса, аразлашдан чиқади», дедилар».

Шарҳ: Ушбу ҳадиси шарифдан олинadиган фойдалар:

1. Уч кундан ортиқ аразлашган тарафлар гуноҳкор бўлиши.

2. Уч кун араздан кейин бир томон иккинчисини топиб, унга салом бериши лозимлиги.

3. Бир томон ўзи билан аразлашган иккинчи томонга салом берганда иккинчи томон саломга жавоб қайтарса, икки томонга ҳам ажр бўлиши ва улар араздан чиқишлари.

4. Бир томон ўзи билан аразлашган иккинчи томонга салом берганда иккинчи томон саломга жавоб қайтармаса, гуноҳ ўша саломга жавоб қайтармаганга бўлиб, салом берган араздан чиқиб, савобга ноил бўлиши. Иккинчи томон эса аразда, бинобарин, гуноҳкорликда ҳам давом этиши.

4374- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: لَا يَحِلُّ لِمُسْلِمٍ أَنْ يَهْجُرَ

أَخَاهُ فَوْقَ ثَلَاثٍ فَمَنْ هَجَرَ فَوْقَهَا فَمَاتَ دَخَلَ النَّارَ.

4374. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Расулulloҳ соллalloҳу алайҳи васаллам: «Мусулмонга ўз биродаридан уч кундан ортиқ аразлаш ҳалол эмас. Ким ўшандан ортиқ аразлаб туриб ўлиб қолса, дўзахга киради», дедилар».

Шарҳ: Қаранг, ўлгунича биров билан аразлашиб юриш қанчалар ёмон иш экан!? Аллоҳ таоло Ўзи асрасин!

Бунгача келган ҳадиси шарифларда Аллоҳ таолога осийлик бўлган ишларда эмас, ўзаро жанжаллар туфайли аразлашлар ҳақида сўз кетди. Энди эса, Аллоҳ таолонинг ва Пайғамбар соллalloҳу алайҳи васалламнинг розилигига қарши бўлган ишлар содир қилганлардан аразлаш ҳақида сўз юритилади.

4375- وَقَالَتْ عَائِشَةُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا: اِعْتَلَّ بَعِيرٌ لِصَفِيَّةَ بِنْتِ

حُيَيٍّ وَعِنْدَ زَيْنَبَ فَضُلُّ ظَهْرٍ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لَزَيْنَبَ: أَعْطِيهَا

بَعِيرًا فَقَالَتْ: أَنَا أُعْطِي تِلْكَ الْيَهُودِيَّةَ فَعَضِبَ النَّبِيُّ ﷺ فَهَجَرَهَا ذَا

الْحِجَّةَ وَالْمُحَرَّمَ وَبَعْضَ صَفَرٍ.

4375. Оиша розияллоҳу анҳодан ривоят қилинади:

«София бинти Хуяйнинг туяси хаста бўлиб қолди. Зайнабнинг ортиқча улови бор эди. Бас, Расулulloҳ соллalloҳу алайҳи васаллам Зайнабга:

«Унга туяни бериб тур», дедилар.

«Мен ўша яхудийга берар эканманми?» деди.

Шунда Расулulloҳ соллalloҳу алайҳи васаллам ғазабландилар ва ундан Зул-Ҳижжа, Мухаррам ва Сафарнинг баъзисида аразладилар».

Шарҳ: Пайғамбар соллalloҳу алайҳи васаллам София бинти Хуяй розияллоҳу анҳонинг ҳақларида ҳақоратомуз

гап айтганлари учун Зайнаб онамиз розияллоҳу анҳодан икки ойдан кўп аразлаган эканлар. Бу аразлаш шахсий мажоро учун эмас, балки Аллоҳ таоло учун бўлган.

4376- وَهَجَرَ عَبْدُ اللَّهِ ابْنُ عُمَرَ ط وَلَدَهُ إِلَى أَنْ مَاتَ. رَوَى
هَذِهِ الْأَرْبَعَةُ أَبُو دَاوُدَ.

4376. Абдуллоҳ ибн Умар ўз боласидан то вафот этгунча аразлаган».

Ушбу тўртовини Абу Довуд ривоят қилган.

Шарҳ: Бу араз ҳам Аллоҳ таолонинг розилиги учун бўлган.

ومنه الجدل والمراء

ТАЛАШИБ-ТОРТИШИШ

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: پِيبِنْتْ

Аллоҳ таоло:

«**Инсон ўзи кўп тортишувчи бўлган эди**», деган (Каҳф, 54).

Инсон Аллоҳ яратган махлуқот ичида энг кўп тортишувчи, ҳар нарсага эътироз қилиб, талашувчи бўлиб чикди.

4377- عَنْ السَّائِبِ ط قَالَ: أَتَيْتُ النَّبِيَّ ρ فَجَعَلُوا يُثْنُونَ عَلَيَّ وَيَذْكُرُونِي فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ρ: أَنَا أَعْلَمُكُمْ بِهِ قُلْتُ: صَدَقْتَ

بَابِي أَنْتَ وَأُمِّي كُنْتَ شَرِيكِي فَنِعَمَ الشَّرِيكُ كُنْتَ لَا تُدَارِي وَلَا
تُمَارِي. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتَّسَائِيُّ.

4377. Соиб розияллоху анхудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоху алайҳи васалламнинг хузурларига келдим. Бас, (одамлар) мени мақтай бошладилар ва зикр қила бошладилар. Шунда Расулulloх соллаллоху алайҳи васаллам:

«Мен сизларнинг ичингизда уни энг яхши билувчиман», дедилар.

«Рост айтдингиз! Отам, онам сизга фидо бўлсин! Сиз шеригим эдингиз. Қандоқ ҳам яхши шерик эдингиз. Хилоф ҳам қилмас эдингиз. Талашиб-тортишмас ҳам эдингиз» дедим».

Абу Довуд ва Насай ривоят қилишган.

Шарҳ: Ушбу ҳадиси шарифнинг ровийи Соиб ибн Абу Соиб розияллоху анху авваллари Пайғамбар соллаллоху алайҳи васалламнинг шериклари бўлган эдилар. Икки шерик бир-бирларини жуда ҳам яхши билар эдилар. Шунинг учун улар бир-бирларини васф қилишда бошқалардан кўра афзал эдилар.

Соиб ибн Абу Соиб розияллоху анхунинг Пайғамбар соллаллоху алайҳи васалламга қилган васфларида у зотнинг талашиб-тортишиш одатлари йўқлиги айтилмоқда.

Ким Муҳаммад соллаллоху алайҳи васалламга умматман деса, у зотга эргашаман деса, у зотдан ўрнак оламан деса, ҳеч ҳам талашиб-тортишувчи бўлмасин.

4378- عَنْ أَنَسٍ رَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: مَنْ تَرَكَ الْكَذِبَ وَهُوَ

بَاطِلٌ بُنِيَ لَهُ فِي رِضَى الْجَنَّةِ وَمَنْ تَرَكَ الْمِرَاءَ وَهُوَ مُحِقٌّ بُنِيَ لَهُ فِي

وَسَطِهَا وَمَنْ حَسَنَ خُلُقُهُ بُنِيَ لَهُ فِي أَعْلَاهَا. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ.

4378. Анас розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Ким ёлғонни тарк қилса, ҳолбуки, у ботилдир, унга жаннатнинг сахнида бир уй қурилади.

Ким ҳақ бўлиб туриб, талашиб-тортишишни тарк қилса, унга жаннатнинг ўртасида уй қурилади.

Ким хулқини гўзал қилса, унга жаннатнинг юқорисида уй қурилади», дедилар».

Термизий ва Абу Довуд ривоят қилишган.

4379- وَلَقَدْ أَبَى دَاوُدَ: أَنَا زَعِيمٌ بَيْتٍ فِي رَيْضِ الْجَنَّةِ لِمَنْ

تَرَكَ الْمِرَاءَ وَإِنْ كَانَ مُحِقًّا وَبَيْتٍ فِي وَسْطِ الْجَنَّةِ لِمَنْ تَرَكَ الْكَذِبَ

وَإِنْ كَانَ مَازِحًا وَبَيْتٍ فِي أَعْلَى الْجَنَّةِ لِمَنْ حَسَنَ خُلُقُهُ.

4379. Абу Довуднинг лафзида:

«Мен ўзи ҳақ бўлиб туриб, талашиб-тортишишни тарк қилган одамга жаннатнинг сахнида бир уй бўлишига, ҳазил бўлса ҳам ёлғонни тарк қилган одамга жаннатнинг ўртасида бир уй бўлишига ва хулқини гўзал қилган одамга жаннатнинг юқорисида бир уй бўлишига кафилдирман», дедилар».

Шарҳ: Бу икки ривоятдан нафақат ноҳақдан талашиб-тортишиш, балки, ҳақ бўлиб туриб ҳам бу ишни қилиш яхши эмаслигини билиб оламиз. Чунки, нима бўлса ҳам талашиб-тортишиш кишилар ўртасига ҳикду адоватни солади.

Шу туфайли жамият аъзолари ўртасида душманлик руҳи тарқалади. Агар ҳақ бўлса, талашиб-тортишмай, бошқа яхши йўллар билан ҳам унга эришса бўлади.

Ёлғон ҳам жуда ёмон нарсa. Ҳатто ҳазиллашиб ҳам ёлғон гапириб бўлмайди. Ҳазил эса, ноўрин ва кўп бўлса, кишининг ҳайбатини кетказади. Шунинг учун ёлғондан ҳам, ноўрин ва кўп ҳазилдан ҳам йироқда бўлмоқ лозим.

Гўзал хулқди бўлиши ҳаммадан гўзал. Ислom доимо мусулмонларни гўзал хулқли бўлишга чақирган. Бу ҳадиси шарифда эса гўзал хулқли бўлган мўмин-мусулмонларга жаннатнинг энг юқори жойидан уй ваъда қилинмоқда.

4380- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: لَا تُمَارِ أَخَاكَ وَلَا تُمَارِحُهُ وَلَا تَعِدُّهُ مَوْعِدَةً فَتُخْلَفُهُ.

4380. Ибн Аббос розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам: «Биродаринг ила талашиб-тортишма, у билан ҳазиллашма ва унга ваъда қилсанг, ваъдангга хилоф қилма», дедилар».

Шарҳ: Бу ҳадиси шарифда Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам сиз билан бизларни уч нарсадан қайтармоқдалар;

1. Талашиб-тортишишдан.
2. Беҳуда ҳазиллашишдан.
3. Ваъдага хилоф қилишдан.

Ваъдага хилоф қилиш мунофиқларнинг ишидир. Бу ёмон одат мусулмонга мутлақо тўғри келмайди.

4381- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: كَفَى بِكَ إِثْمًا أَلَّا تَزَالَ مُحَاصِمًا. رَوَاهُمَا التِّرْمِذِيُّ.

4381. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам: «Сенинг хусуматчи бўлиб туришинг гуноҳкорлик учун

менинг ўлимимни яқин муддатга орқага сурсанг, бас, садақа қилиб солихлардан бўлсам», демасдан аввал Биз сизларга ризқ қилиб берган нарсалардан нафақа қилинг», деган (Мунофиқун, 10).

Ризқнинг асосий манбаи Аллоҳнинг Ўзидир ва У Зот одамларга Ўзи хоҳлаганича ризқ бериб қўйган ва уни нафақа, хайр-эҳсон қилиб туришга буюрган. Албатта, бу иш ўлим келишидан аввал бўлиши шарт. Соғсаломатликда, ҳамма нарсага қодирлик пайтда хайр-эҳсон қилса, ўрнига тушади. Ўлим келганда ҳамма ҳам ёлбориб, Аллоҳдан яна озгина умр беришини сўрайди, садақа қилиб, яхши кишилар қаторида бўлишни истаб қолади. Лекин унда кеч қолган бўлади. Бахиллик қилиб, нафақа қилмай юрганлар хасратда қоладилар.

Аллоҳ таоло яна:

«Эй иймон келтирганлар! Сизга ризқ қилиб берган нарсаларимиздан, на олди-сотди, на ошна-оғайничилик ва на шафоатчилик йўқ кун келмасдан олдин нафақа қилинг. Ва кофирлар - ўшалар золимлардир», деган (Бақара, 254-оят).

Ушбу оятда Аллоҳ таоло Ўз бандаларига уларга ёқадиган сифатлар ила:

«Эй иймон келтирганлар!» деб хитоб қилмоқда. Бу сифат бандаларни Роббиларига боғлаб турадиган сифатдир. Чақириқ эса, мол-дунё сарфлашга, нафақа қилишга қаратадир. Нафақа сўзининг моҳиятида уни қайсига сарфлаш маъноси ҳам жо этилгандир. Яъни, Аллоҳ кўрсатган жойларга мол сарфлаш тушунилади. Шунинг учун бу ерда нимага нафақа қилиш масаласига алоҳида урғу берилмаган. Лекин нимадан нафақа қилиш эслатилмоқда:

«Сизга ризқ қилиб берган нарсаларимиздан».

Демак, Аллоҳ таолонинг Ўзи берган нарсадан баъзи қисмини Ўзи кўрсатган жойга сарфланилар экан. Нафақа

вакти ҳам таъкидланяпти:

«на олди-сотди, на ошна-оғайничилик ва на шафоатчилик йўқ кун келмасдан олдин».

Яъни, қиёмат бўлмасдан бурун нафақа қилиб қолинглар. Бундай имконият сизларда бугун бор. Қиёмат кунда савдо-сотик қилиб, молу дунёни кўпайтиришга ҳожат қолмайди, ошна-оғайничилик асосида иш битириб бўлмайди, ўртага воситачиларни - шафоатчиларни қўйиб ҳам иш битирилмайди. Бу ерда кўпроқ кичик қиёмат - ўлим ҳақида сўз боряпти. Ким ўлса, унинг қиёмати қойим бўлади. Шунинг учун ўлимдан олдин молу дунёни нафақа қилиб, кўпроқ савоб ишлаб олиш керак.

Аллоҳ таоло яна:

«Ва Аллоҳнинг йўлида нафақа қилинг. Ўзингизни ҳалокатга дучор қилманг. Эҳсон қилинг, албатта, Аллоҳ эҳсон қилувчиларни хуш кўрадир», деган (Бақара, 195)

Бу ояти каримада Аллоҳ таоло мусулмонларни Ўзининг йўлида пул-мол нафақа қилишга амр қилмоқда.

«Ва Аллоҳнинг йўлида нафақа қилинг».

Бунга барча хайрли ишлар учун нафақа қилиш киради.

«Ўзингизни ҳалокатга дучор қилманг» жумласида бир неча хил маъно бор.

Бири: Аллоҳнинг йўлида нафақа қилмай, ўзингизни ҳалокатга дучор қилманг. Яъни, бахиллигингиз ҳалокатга сабаб бўлмасин, дегани.

Яна бир маъноси: ўзингизни ўзингиз ўлдирманг. Бир киши ўзининг ўлимига ўзи сабаб бўлса, ўзини ўзи ўлдирди, дейилади. Шунга ўхшаган бўлмасин, дегани.

Имом Олусий ушбу оятдан ўлимга сабаб бўладиган нарсаларни бормаслик чиқади, деганлар. Оятнинг охирида нафақа билан кифояланиб қолмасдан эҳсон даражасига кўтарилишга амр бўлади.

«Эҳсон қилинг, албатта, Аллоҳ эҳсон қилувчиларни

хуш кўрадир».

Аслида муаллиф раҳматуллоҳи алайҳи бахиллик ҳақидаги сарлавҳа остида шу маънони баён этувчи ояти карималарни келтирсалар яхши бўлар эди. Лекин нимагадир у кишининг ҳаёллари нафақа қилиш ҳақидаги оятга кетган. Шу эътибордан бахиллик ҳақидаги баъзи ояти карималар билан Аллоҳ таолодан ёрдам сўраган ҳолимизда ўзимиз танишиб чиқамиз.

Аллоҳ таоло:

«Аллоҳ Ўз фазлидан берган нарсага бахиллик қилганлар, бунини ўзларига яхшилик деб ҳисобламасинлар. Аксинча, бу уларга ёмонликдир. Қиёмат куни бахиллик қилган нарсалари ила бўйинлари ўралур. Осмонлару ернинг мероси Аллоҳгадир. Ва Аллоҳ қилаётган амалларингиздан хабардордир», деган (*Оли Имрон, 180*).

Ислом дини таълимоти бўйича инсоннинг кўлидаги мол унга Аллоҳ Ўз фазлидан берган омонатдир. Шунинг учун у мазкур молни унинг ҳақиқий эгаси Аллоҳнинг розилиги йўлида сарфлаши керак. Аммо бахиллик қилиб, молни сарфламай тўпласа, ўзининг кўзига яхши бўлиб кўрингани билан, аслида яхшилик бўлмайди. Ким бахиллик билан тўплаган молини яхшилик деб ҳисобласа, нотўғри ўйлаган бўлади.

«Аллоҳ Ўз фазлидан берган нарсага бахиллик қилганлар, бунини ўзларига яхшилик деб ҳисобламасинлар. Аксинча, бу уларга ёмонликдир».

Сиртдан қараганда, бахиллик гўё молни муҳофаза қилади. Таркалиб, йўқ бўлиб кетишидан асрайди. Лекин бу мол беш кунлик дунёда тўпланади, Ўлиб кетса, қолади. Қолганда ҳам, бахиллик ила тўплаганга бало-офат бўлиб қолади.

«Қиёмат куни бахиллик қилган нарсалари ила бўйинлари ўралур».

Бу ўралиш қандай бўлишини ҳадиси шарифдан билиб олишимиз мумкин. Имом Бухорий раҳматуллоҳи алайҳи Абу Ҳурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилган ҳадисда Пайғамбаримиз алайҳиссалом:

«Аллоҳ кимга мол берса-ю, у закотини бермаса, қиёмат куни мол унга икки холли улкан илон бўлиб кўринади ва бўйнига ўралади. Сўнгра икки чеккасидан тишлаб туриб, мен молингман, мен сен тўплаган хазинагман, дейди», дедилар. Кейин: «Аллоҳ Ўз фазлидан берган нарсага бахиллик қилганлар буни ўзларича яхшилик деб ҳисобламасинлар», оятини охиригача ўқидилар.

Ибн Жарир раҳматуллоҳи алайҳи ривоят қилган бошқа бир ҳадисда Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Бир киши ўз қариндошига келиб, Аллоҳ унга берган фазлдан беришни сўраса, у бахиллик қилиб бермаса, албатта, жаҳаннамдан катта илон чиқиб тили билан ялаб-ялаб бўйнига ўралур», деганлар.

Ҳа, инсон қанча яшамасин, қанча мол тўпламасин, барибир бир куни келиб ўлади ва молу мулкени тарк этади.

«Осмонлару ернинг мероси Аллоҳгадир».

Ҳамма-ҳаммаси Аллоҳга қолади. Ҳеч бир инсон дунёга устун бўлмайди.

«Ва Аллоҳ қилаётган амалларингиздан хабардордир».

Кимнинг бахил, кимнинг бахил эмаслигини жуда ҳам яхши билиб туради.

Аллоҳ таоло яна:

«Агар сиздан уларни сўраса, қийнаса, бахиллик қиласизлар ва кек-ҳикдларингизни чиқарур», деган (Муҳаммад, 37).

Аллоҳ таоло Ўзи яратган бандаларининг сир-асрорларидан, камчилик ва табиатларидан хабардордир. У ҳамма нарсани билади. Шунинг учун ҳам аввалги оят

охирида «...ва мол-дунёларингизни сўрамас», деган бўлса ҳам, ушбу оятнинг бошида, агар сўраб қолса нима бўлар эди, деган саволга Ўзи жавоб бериб:

«Агар сиздан уларни сўраса», Яъни, мол-дунёларингизни беришингизни сўраса, сизга оғир туюлади, мол-дунёларингизни сарфлашга тегишли бўлган амр ҳақида ўйлаб қоласизлар. Ҳа, Аллоҳ сиздан молларингизни сарф қилишни сўраса, «қийнаса, бахиллик қиласизлар»

Яъни, молларингизни Аллоҳнинг йўлида сарф қилмайсизлар, демокда.

Аллоҳ хоҳласа, ана шундоқ қилиб, **«кек-хикматларингизни чиқарур».**

Сиз ўзингиз сезмаган ҳолда айбларингизни ошкор қилиб қўясиз.

Кейинги оятда эса, дин йўлида мол сарфлашда содир бўладиган бахиллик каби қийинчиликни Қуръоний услубда муолажа қилинади.

«Ҳой, сизлар. Анавилар. Аллоҳнинг йўлида нафақа қилишга чақирилсангиз, бас, баъзиларингиз бахиллик қилурсизлар. Ва ким бахиллик қилса, албатта, ўзига бахиллик қилур. Ва ҳолбуки, Аллоҳ бой, сизлар камбағалсизлар. Ва агар сиз юз ўгириб кетсангиз, сиздан бошқа қавмни ўрнингизга келтирур, улар эса, сизларга ўхшаган бўлмаслар» (Мухаммад, 38).

Ояти каримада Аллоҳ таоло инсон табиатини қанчалик дақиқ билишини таъкидламоқда ҳамда воқеълик ҳақида хабардор қилмоқда. Ҳақиқатан ҳам ушбу ояти карималар нозил бўлиб турган вақтда инсоният тарихида олтин саҳифалар бўлиб қоладиган саҳийлиқ Аллоҳнинг йўлида мол сарфлашдек фазилатлар кўп мусулмонларга хос бўлиб, уларнинг бу борадаги ишлари мўъжиза даражасига бориб етган эди. Бу тарих саҳифаларида боқий қолган. Шу билан бирга, баъзи бахиллар ҳам бўлган, бу ҳам воқеъликдир.

Қуръони Карим ушбу оятда шу бахилликни муолажа қилмоқда. Содир этилган бахилликни муолажа қилинаётгани учун нидо ҳам ўшанга яраша бўлмоқда:

«Ҳой, сизлар. Анавилар».

Нима учун молларингизни ортиқча яхши кўрасиз?

«Аллоҳнинг йўлида нафақа қилишга чақирилсангиз, бас, баъзиларингиз бахиллик қилурсизлар».

Бу жуда ҳам нотўғри иш. Бу мўмин-мусулмон инсонга мутлақо тўғри келмайдиган иш. Наҳотки, молу дунёни ризқ қилиб берган Зот Ўзининг йўлида ўша молу дунёнинг баъзисини нафақа қилишга чақирганда бахиллик қилинса?!

«Ва ким бахиллик қилса, албатта, ўзига бахиллик қилур».

Ким хайр-эҳсон қилса, Аллоҳнинг йўлида сарф-харажат қилса, ўзига захира тўплаган бўлади. Охиратда қачон хохдаса, ундан олаверадилар. Ҳа, бу дунёда қилинган нафақа қиёмат куни учун тўплаб қўйилган эҳтиёт жамғарма ҳисобланади. Кимки бу дунёда Аллоҳнинг йўлида, дин йўлида сарф қилишдан қочса, бахиллик қилса, Демак, ўзининг охиратдаги жамғармасининг кўпайишига қарши ҳаракат қилган бўлади. Сиртдан мол-пулни тежаб қолиб, ўзига, оиласига, бола-чақасига ишлатганга ўхшайди-ю, лекин аслини олганда, барчани охират савобидан маҳрум қилган бўлади. Чунки нафақа қилса, ўзига қилган бўлади. Аллоҳ эса, ҳеч кимнинг нафақасига муҳтож эмас:

«Ва ҳолбуки, Аллоҳ бой, сизлар камбағалсизлар».

Қўлларингиздаги мол-дунёни вақтинчалиқ сизларни синаш учун Аллоҳнинг Ўзи берган-ку! Ўша Ўзи берган молдан нафақа қилсангиз, уни сақлаб, кўпайтириб қайтарадиган ҳам Ўзи-ку! Қайси тарафдан қаралганда ҳам камбағал сизларсизлар. Ҳожатманд сизларсизлар, дейилмоқда. Қўлингиздаги молни Аллоҳ берган бўлса,

улардан савоб ҳосил бўлса, савобни берувчи ҳам Аллоҳнинг Ўзи бўлса, унда нимага Аллоҳнинг дини йўлида бахиллик қиласиз?!

Исломга даъват, динга хизмат қилиш Аллоҳнинг бандасига берган улуғ неъмат ва эъзодидир. Ушбу улуғ ишончга муносиб бўлмай, кўрқоқлик дангасалик ва бахиллик қилсалар, Аллоҳ берганини қайтариб олиб, Ўз улуғ неъматининг кадрилини биладиган бандаларига бериши ҳеч гап эмас.

«Ва агар сиз юз ўгириб кетсангиз, сиздан бошқа қавмни ўрнингизга келтирур».

Албатта, янги қавм аввалгисига ўхшаб кўрқоқ, дангаса ва бахил бўлмайди.

«улар эса, сизларга ўхшаган бўлмаслар».

Аллоҳ таоло Нисо сурасида:

«Улар бахиллик қиладиган, одамларни бахилликка буюрадиган ва Аллоҳ уларга Ўз фазлидан берган нарсаларни беркитадиганлардир. Ва кофирларга хорловчи азобни тайёрлаганмиз», деган (Нисо, 37).

Аллоҳ бахилларни, бахилликка буюрадиганларни ва Аллоҳ уларга Ўз фазлидан берган нарсаларни беркитадиганларни хуш кўрмайди. Бахил одам ўз қўлидаги неъматни ўзи яратгани йўқ, балки бу неъматни унга Аллоҳ берган. Аммо бу инсон шу нарсани ўзига ўхшаган, аммо ҳозирда оғир аҳволга тушиб қолган бошқа бир инсонга беришдан қизғанади. Бахиллик жамият аъзолари ичида бир-бирини кўра олмасликка, турли фитналар келиб чиқишига сабаб бўлади. Шунинг учун ҳам Пайғамбаримиз алайҳиссалом:

«Бахилликдан сакданинглар. Чунки у сиздан олдингиларни ҳалок қилгандир. У алоқаларни узишга буюрди, уздилар. Фужурга буюрди, фужур қилдилар», деганлар.

Мазкур номаъкул инсонлар ўзлари бахиллик

қилганлари етмаганидек, бошқаларни ҳам бахилликка буюрадилар. Шу билан бирга, Аллоҳ таоло томонидан берилган неъматларни беркитадилар. Одамларга кўрсатишдан қочадилар. Одамлар билиб қолмасин, деб ўзлари ҳам емай, ичмай, киймай кун кечирадилар. Ҳолбуки, Аллоҳнинг Расули соллаллоҳу алайҳи васаллам ўз ҳадисларида:

«Агар Аллоҳ бир бандага неъмат берса, унинг асари ўша бандада зоҳир бўлишини яхши кўради», деганлар.

Ояти кариманинг охирида:

«Ва кофирларга хорловчи азобларни тайёрлаганмиз», дейилишидан бу оятлар кимлар ҳақида экани яна ҳам равшан бўлади.

4382- عَنْ أَبِي بَكْرٍ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ خَبٌّ وَلَا مَنَانٌ وَلَا بَخِيلٌ.

4382. Абу Бакр розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Жаннатга бузгунчи ҳам, миннатчи ҳам, бахил ҳам кирмайди», дедилар».

Шарҳ: Ушбу ҳадиси шарифда зикри келган учта ёмон хулқдан узокда бўлиш зарур.

4383- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: خَصَلَتَانِ لَا يَجْتَمِعَانِ فِي مُؤْمِنٍ الْبُخْلُ وَسُوءُ الْخُلُقِ. رَوَاهُمَا التِّرْمِذِيُّ.

4383. Абу Саъид розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Икки хислат мўминда жам бўлмайди; бахиллик ва бадхулқлик», дедилар».

Иккисини Термизий ривоят қилган.

Шарҳ: Мўминлик улкан шарафдир. Мўмин киши хусни хулқ соҳиби бўлади. Унда бахиллик ва бадхулқлик каби ёмон хислатлар тамоман бўлмайди. Бунга ўхшаш ёмон ахлоқдар билан иймон бир шахсда жам бўла олмайди.

4384- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: الْمُؤْمِنُ غَرُّ كَرِيمٌ
وَالْفَاجِرُ خَبٌّ لَيْئِمٌ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ.

4384. Абу Ҳурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Мўмин осуда ва карамлидир. Фожир бузғунчи ва ифлосдир», дедилар».

Термизий ва Абу Довуд ривоят қилишган.

Шарҳ: Мўминлик сифатлари билан зийнатланиб, фожирлик сифатларидан узокда бўлмоқ керак.

4385- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: يَتَقَارَبُ الزَّمَانُ وَيَنْقُصُ
الْعَمَلُ وَيُلْقَى الشُّحُّ وَيَكْثُرُ الْهَرْجُ قَالُوا: وَمَا الْهَرْجُ قَالَ: الْقَتْلُ الْقَتْلُ.
رَوَاهُ الثَّلَاثَةُ.

4385. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам: «Замон яқин бўладир. Амал оз бўладир. Ўта бахиллик илқо қилинур ва ҳараж кўпаюр», дедилар.

«Ҳараж нимадир?» дейишди. «Қатлдир, қатл», дедилар».

Учовлари ривоят қилишган.

Шарх: Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам: ўзларининг ушбу ҳадиси шарифларида қиёмат яқинлашганда содир бўладиган баъзи ишлар ҳақида сўз юритмоқдалар.

1. Замон яқин бўладир.

Вақтнинг баракаси қолмайди. Бирпасда ойлар ва йиллар ўтиб кетаверади. Кўз очиб юмгунча умринг ўтиб қолганини билмайсан.

2. Амал оз бўладир.

Ҳамма дунёга ружу кўйгани тугайли одамлар савобли амални оз қиладиган бўлиб қоладилар.

3. Ўта бахиллик илқо қилинур.

Ҳамма ўзимга бўлсинга ўтиб қоладир. Бировга бирор нарса бермасдан ўта бахиллик қилишга ўтадилар.

4. Ҳараж кўпаюр.

«Ҳараж нимадир?» дейишди.

«Қатлдир, қатл», дедилар».

Одам ўлдириш турли урушлар, босқинчиликлар ва бошқа сабабларга кўра кўпайиб кетадир.

Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам рост
айтадилар.

يُحَرِّمُ الْكُذْبَ إِلَّا فِي ثَلَاثَ

УЧ ҲОЛАТДАН БОШҚАДА ЁЛҒОН ҲАРОМДИР

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى : ﴿ج ج ج ج ج ج ج ج ج ج﴾

Аллоҳ таоло:

«Ёлғонни фақат Аллоҳнинг оятларига иймон келтирмайдиганларгина тўқирлар. Ана ўшалар ўзлари ёлғончилардир», деган (*Наҳл, 105*).

Бу ояти каримада уқтирилишича, аслида ёлғонни фақат иймонсиз кофирларгина тўқийдилар.

Чунки кофирларда савоб, гуноҳ деган тушунча йўқ. Ёлғон гапирса, гуноҳ бўлишига, у дунёда азобланишига ишонч бўлмагани учун ҳам ўйламасдан ёлғон тўқийверадилар. Мўминлар эса, ёлғонни катта гуноҳ, деб биладилар. Ёлғон гапириш туфайли охиратда азобга дучор бўлишларидан кўрқадилар.

Одатда, одамлар ёлғонга унчалик эътибор бермайдилар. Ёлғон ёлғончининг ўзига маънавий зарар келтиради, холос, деб ўйлайдилар. Аслини олганда эса, ёлғон йўлида учраган барча нарсага олов пуркаб, куйдириб-ёндириб, янчиб ўтувчи аждаҳо каби ҳамма нарсага зарар етказди. Ҳатто ҳаётнинг барча соҳаларида биринсининг фалокатларга олиб келиши ҳам мумкин.

Шу сабабли Исломда бошқалар учун арзимас нарса ҳисобланган ёлғонга жиддий эътибор берилади. Унга қарши курашилади.

Имом Аҳмад ибн Ҳанбал Абу Ҳурайра розияллоҳу анҳудан қилган ривоятда Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Ким бир гўдак болага, мана буни ол, деса-ю, ҳеч нарса бермаса, у одам ёлғончи бўлади», дейдилар.

Имом Абу Довуд ривоят қилган ҳадисда эса, Абдуллоҳ ибн Омир розияллоҳу анҳу қуйидагиларни келтирадилар:

«Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам уйимизда ўтирган эдилар. Онам менга:

«Бу ёққа кел, сенга бир нарса бераман», деди.

Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам онамдан:

«Унга нима бермоқчи эдинг», деб сўрадилар.

«Хурмо бермоқчи эдим», деди.

Шунда Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Агар бирор нарса бермайдиган бўлганингда, сенга бир ёлғон ёзилар эди», дедилар.

Ушбу икки ҳадиси шарифни бугунги ҳаётимизга солиштириб кўрсак, атрофимизда нималар бўлаётганини яна ҳам аниқроқ тушунамиз. Ёлғончилик туфайли бошимизга тушган мусибатлар қилмишимизга муқояса қилинганда, бу кўргуликларимиз ҳали оз эканлигини билиб оламиз.

Ёлғон фақат ёлғончининг ўзига эмас, ёки ёлғондан бевосита зарар топувчигагина эмас, балки бутун жамиятга, инсониятга зарар етказадиган катта маънавий жиноятдир. Шунинг учун ҳам Исломда бу разолатга нисбатан ўта муросасиз муносабатда бўлинган ва унга ҳеч йўл қўймасликка ҳаракат қилинган.

Имом Молик ривоят қилган ҳадиси шарифда Савфон ибн Сулайм розияллоҳу анҳу айтадиларки:

«Эй Аллоҳнинг Расули! Мўмин кўрқоқ бўладими?» деб сўралди.

«Ҳа», дедилар.

«Эй Аллоҳнинг Расули! Мўмин бахил бўладими?» деб сўралди.

«Ҳа», дедилар.

«Эй Аллоҳнинг Расули! Мўмин ёлғончи бўладими?» деб сўралди.

«Йўқ», дедилар».

Ушбу ҳадиси шарифдан кўриниб турибдики, Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам гарчи бошқа ҳадисларда кўрқоқлик ва бахилликни салбий сифатлар ўлароқ танқид қилган, улардан четланишга амр қилган бўлсалар ҳам, бу ерда ёлғонга нисбатан бу икки салбий сифат арзимас бир ҳол эканини билдирмоқдалар. Шу билан бирга, ёлғон нақадар катта гуноҳ эканлигини,

ёлғончи одам мўмин бўлолмаслигини таъкидламоқдалар.

Бу фикрни Имом Байҳақий Абу Бакр розияллоху анхудан ривоят қилган ҳадис ҳам қувватлайди. Бу ҳадисда: «Ёлғон иймондан четлатувчидир», дейилади.

Иймон нима, иймонсизлик нима - фарқига борадиган киши учун иймонсизлик нақадар катта бадбахтлик эканлиги маълум. Қўрқоқлик ва бахиллик хусусида сўз юритилганда, айтмоқ лозимки, бу иллатлар кимда мавжуд бўлса, энг аввало, ўша одамнинг ўзи зарар кўради. Одатда, Ислом дини ўз эгасидан бошқага зарари кам етадиган ана шу қўрқоқдик ва бахиллик каби гуноҳларга нисбатан, жамиятга, халқ оммасига кўпроқ зарари етадиган гуноҳларга катта эътибор беради.

Исломда банданинг ҳаққига зарар етказадиган гуноҳлар қаттиқ қораланади. Аввалги бобларда ҳам таъкид этганимиздек, ёлғиз Яратганнинг ҳаққи бўлса, ўша маълум бир гуноҳни Аллоҳнинг Ўзи кечириб юбориши мумкин.

Бироқ, бандаларга, жамиятга зарар етказилса, ўша зарар кўрган банда ва жамият кечирмагунча, Аллоҳ ҳам кечирмайди. Ёлғон эса, кўпчиликка зарар етказадиган мана шундай гуноҳлар қаторига киради.

Демак, бир кишининг ёлғончилиги туфайли неча миллионлаб бегуноҳ кишилар жафо чекар экан.

Демак, ёлғончининг шахсига, жамиятда эгаллаб турган ўрнига қараб, жамиятга келтирадиган зарарининг даражаси, микдори, кўлами ҳам ўзгариб борар экан.

Ёлғоннинг яна бир жирканч кўриниши - алдамчиликдир. Яъни, ўзига ишонган одамни билиб туриб алдаш - унга ёлғон гапиришдир. Буни Пайғамбаримиз соллаллоху алайҳи васаллам улкан гуноҳ деб атаганлар.

Имом Аҳмад ибн Ҳанбал бу ҳақда қуйидаги ҳадисни ривоят қиладилар:

«Энг катта хиёнат - сенга ишонган биродарингга ёлғон гапиришингдир».

Ушбу ҳолатларни ҳисобга олиб, Исломда ёлғонга қарши қаттиқ курашилган. Ёлғончилар турли разил сифатлар билан сифатланиб кўрсатилган ва уларга тайинланган жазолар такрор-такрор айтилган.

Имом Бухорий Абу Ҳурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилган ҳадисда ёлғончилик - мунофиқликнинг учдан бир қисми сифатида баён қилинган:

«Мунофиқнинг аломати учтадир: гапирса, ёлғон гапиреди, ваъда берса, хилоф қилади, аҳд қилса, алдайди».

Демак, ёлғончилик мунофиқликнинг биринчи ва етакчи сифатидир. Ёлғон гапирган одам мунофиқликнинг учдан бирини қилган бўлади. Албатта, ёлғончи ваъдасида турмайди, аҳдига вафо ҳам қилмайди. Оқибатда бундай одам тўлиқ мунофиқ бўлади. Мунофиқлик эса, кофирликдан ҳам ёмонроқдир. Мунофиқлар Қуръони Каримнинг таъбири билан айтганда, жаҳаннамнинг энг тўридан жой оладилар.

Имом Аҳмад ибн Ханбал ривоят қилган ҳадисда, жумладан, шундай дейилади: Бир одам келиб:

«Эй Аллоҳнинг Расули! Дўзах амали нимадир?» деб сўради. Расулуллоҳ:

«Ёлғончиликдир. Агар банда ёлғон гапирса, фожирлик қилади, фожирлик қилса, кофир бўлади, кофир бўлса, дўзахга қиради», деб жавоб бердилар.

Асбиҳоний Абу Ҳурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилган ҳадисда:

Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Ота-онага яхшилик қилиш умрни зиёда қилади. Ёлғон ризқни қисқартиради. Дуо қазони қайтаради», деганлар.

Ушбу ҳадисда ёлғоннинг бу дунёдаги зарарларидан бири - ризқни камайтириши зикр қилинган. Демак, Аллоҳ таоло ёлғончи кишининг уйдан, корхона бошлиғининг корхонасидан, ёлғончи подшоҳнинг юридан баракотни кўтаради, ризқларини қисқартириб қўяди. Ушбу ҳақиқатни

бугунги кун тажрибасида ҳам кўриб турибмиз.

Демак, бу дунёю у дунёнинг бахтига эришмоқчи ва икки дунёнинг азоб-укубатидан, шармандачилигидан қутулмоқчи бўлсак, ёлғондан қутулишимиз зарур экан. Бу ишда каттаю кичик эркагу аёл, фуқарою амалдор, шоху гадо баробар ҳаракат қилмоғи лозим. Ана шундагина яхшиликдан умид қилсак бўлади.

Аллоҳ таоло барчамизни ёлғончиликдан ва ёлғончиларнинг касридан Ўзи асрасин! Омин!

4386- عَنْ بَهْزِ بْنِ حَكِيمٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ رَضِيَ اللَّهُ

عَنْهُمْ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: وَإِلَّ الَّذِي يُحَدِّثُ فَيَكْذِبُ لِيُضْحِكَ بِهِ الْقَوْمَ وَإِلَّ لَهُ وَإِلَّ لَهُ. رَوَاهُ أَصْحَابُ السُّنَنِ.

4386. Баҳз ибн Ҳақимдан, у отасидан, у бобосидан розияллоҳу анҳум ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Қавми кулдириш учун ёлғон гапирадиганнинг холига вой бўлсин! Вой бўлсин! Вой бўлсин!» дедилар».

«Сунан» эгалари ривоят қилишган.

Шарҳ: Бундан ҳазил-мутойиба йўли билан ҳам, одамларни кулдириш учун ҳам ёлғон гапириб бўлмаслиги чиқади. Ҳа, ҳазил-мутойиба йўли билан ҳам, одамларни кулдириш учун ҳам фақатгина рост гапириш лозим.

4387- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ عَنْ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: كَفَى بِالْمَرْءِ إِثْمًا

أَنْ يُحَدِّثَ بِكُلِّ مَا سَمِعَ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَمُسْلِمٌ.

4387. Абу Ҳурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Кишига гуноҳ учун эшитган нарсасини гапирмоқнинг ўзи кифоя қилади», дедилар».

Абу Довуд ва Муслим ривоят қилган.

Шарҳ: Одамлардан эшитган нарсасини суриштирмай гапиравериш гуноҳ бўлади. Чунки кишилар ўртасида турли асоссиз гаплар юриши маълум ва машҳур. Уларнинг кўпи ёлғон бўлади. Эшитган гапини одамларга гапиравериш ёлғончиликка олиб бориши шундан.

Шунинг учун Аллоҳ таоло ҳузурида гуноҳкор бўлишдан қўрққан банда эшитган гапини гап экан деб, гапиравермаслиги лозим

4388- عَنْ سُفْيَانَ بْنِ أُسَيْدٍ ط عَنْ النَّبِيِّ ρ قَالَ: كَبُرَتْ خِيَانَةٌ أَنْ تُحَدِّثَ أَخَاكَ حَدِيثًا هُوَ لَكَ بِهِ مُصَدِّقٌ وَأَنْتَ لَهُ بِهِ كَاذِبٌ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالْإِمَامُ أَحْمَدُ.

4388. Суфён ибн Усайд розияллоху анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоху алайҳи васаллам:

«Энг катта хиёнат сенга ростгўйлик қилаётган биродарингга ёлғон гапиришингдир», дедилар».

Абу Довуд ва Аҳмад ривоят қилишган.

Шарҳ: Ўзига нисбатан ростгўйлик қилаётган одамга ёлғон гапириш ҳақиқатан ҳам катта хиёнатдир. Шундоқ ҳам ёлғон гапиришнинг ўзи катта гуноҳ.

Аммо ўзига рост гапириб турган одамга билиб туриб ёлғон гапириш ўша одамни менсимаслиқ уни истехзо қилиш ва алдаш каби гуноҳларни ҳам ўз ичига олади.

Афсуски, кўпчилик худди шу тарзда ёлғончилик қилади. Ёлғончи нобакор ўзига садоқат кўрсатаётган кишини алдайди, ёлғон гапириб уни ҳақорат қилади.

Эҳтимол, ёлғончи шу иши билан унга ишонган

соддадил кишидан кулар, аммо охиратда, албатта, катта хиёнатчи сифатида жавобини беради ва жазосини тортади.

4389- عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: مَا كَانَ حَلِيفُ

أَبْغَضَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ مِنَ الْكَذِبِ وَلَقَدْ كَانَ الرَّجُلُ يُحَدِّثُ عِنْدَ النَّبِيِّ ﷺ الْكَذْبَةَ فَمَا يَزَالُ فِي نَفْسِهِ حَتَّى يَعْلَمَ أَنَّهُ قَدْ أَحَدَثَ مِنْهَا تَوْبَةً.

4389. Оиша розияллоху анҳодан ривоят қилинади:

«Расулulloҳ соллalloҳу алайҳи васаллам учун ёлгондан кўра ёмонроқ қасам йўқ эди. Агар бирор киши Расулulloҳ соллalloҳу алайҳи васалламнинг хузурларида сал бўлса ҳам ёлгончи эканлигини билиб қолсалар, ўша одам тавба қилмагунча қалбларидан чиқармас эдилар», дедилар».

Шарҳ: Бу ҳадиси шарифда Пайғамбар соллalloҳу алайҳи васалламнинг ёлгон қасамга ва ёлгончига бўлган муносабатлари ҳақида сўз кетмоқда. У зот алайҳиссаломнинг наздарида ёлгон қасамдан кўра ёмонроқ нарсa йўқ экан. У зот алайҳиссалом арзимаган ёлгон сўз айтган одамдан ҳам ўша одам тавба қилмагунча рози бўлмай юрар эканлар. Демак:

1. Зинҳор ёлгон қасам ичмаслик керак.
2. Арзимаган нарсaда ҳам ёлгон гапирмаслик керак.
3. Ёлгончиларга нисбатан мурасасиз кураш олиб бориш керак.
4. Билиб-билмай ёлгончилик қилиб қўйган киши дарҳол тавбага шошилиши керак.

4390- عَنْ ابْنِ عُمرَ τ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: إِذَا كَذَبَ الْعَبْدُ

تَبَاعَدَ عَنْهُ الْمَلِكُ مِيلًا مِنْ نَحْنِ مَا جَاءَ بِهِ. رَوَاهُمَا التِّرْمِذِيُّ.

4390. *Ибн Умар розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:*

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Агар банда ёлғон гапирса, унинг сассиқ амалидан фаришта ундан бир мил нарига узоқлашади», дедилар».

Иккисини Термизий ривоят қилган.

Шарҳ: Бу қандай даҳшат-а? Бу дунёда бандани кўриб туришга бириктирилган фаришта ҳам унинг ёлғони сассиғидан ҳазар қилиб, ундан қочар экан. Шунинг учун ҳам зинҳор ва зинҳор ёлғон гапирмаслик лозим

4391- عَنْ أُمِّ كَلْثُومٍ بِنْتِ عُقْبَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا وَكَانَتْ مِنْ

الْمُهَاجِرَاتِ الْأُولَى اللَّاتِي بَايَعْنَ النَّبِيَّ ﷺ أَنَّهَا سَمِعَتْ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ

وَهُوَ يَقُولُ: لَيْسَ الْكَذَّابُ الَّذِي يُصْلِحُ بَيْنَ النَّاسِ وَيَقُولُ خَيْرًا

وَيَنْمِي خَيْرًا قَالَتْ وَلَمْ أَسْمَعْ يُرَخَّصُ فِي شَيْءٍ مِمَّا يَقُولُ النَّاسُ كَذِبٌ

إِلَّا فِي ثَلَاثٍ: الْحَرْبُ وَالْإِصْلَاحُ بَيْنَ النَّاسِ وَحَدِيثُ الرَّجُلِ امْرَأَتَهُ

وَحَدِيثُ الْمَرْأَةِ زَوْجَهَا. رَوَاهُ الْأَزْبَعَةُ. وَلَفْظُ أَبِي دَاوُدَ: مَا سَمِعْتُ

رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يُرَخَّصُ فِي شَيْءٍ مِنَ الْكَذِبِ إِلَّا فِي ثَلَاثٍ كَانَ يَقُولُ

لَا أَعُدُّهُ كَاذِبًا: الرَّجُلُ يُصْلِحُ بَيْنَ النَّاسِ يَقُولُ الْقَوْلَ وَلَا يُرِيدُ بِهِ إِلَّا

الْإِصْلَاحَ وَالرَّجُلُ يَقُولُ فِي الْحَرْبِ وَالرَّجُلُ يُحَدِّثُ امْرَأَتَهُ وَالْمَرْأَةُ تُحَدِّثُ

زَوْجَهَا.

4391. Умму Кулсум бинти Уқба розияллоҳу анҳодан ривоят қилинади:

«Бу аёл Набий соллаллоҳу алайҳи васалламга байъат қилган биринчи муҳожиралардан бўлган эди. У киши Расулulloх соллаллоҳу алайҳи васалламнинг:

«Одамлар орасини ислоҳ қилган каззоб эмас. Хайрни айтади ва хайрни етказди», деганларини эшитган экан.

«Мен у зотнинг одамлар «ёлғон» дейдиган нарсадан бирор нарсага рухсат берганларини эшитмаганман. Илло, уч нарсага; урушда, одамлар орасини ислоҳ қилишда ва эрнинг ўз хотинига ва хотиннинг ўз эрига гапиришида рухсат берганлар», деди у».

Тўртовлари ривоят қилишган.

Абу Довуднинг лафзида:

«Расулulloх соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ёлғондан бирор нарсага рухсат берганларини эшитмаганман. Илло, уч нарсани «ёлғончи ҳисобламайман» дер эдилар; одамлар орасини ислоҳ қилган одамни. У бир гапни айтса, ундан ислоҳдан бошқани ирода қилмайди. Урушда сўз сўзлаган кишини ва ўз хотинига сўз айтган эрни ҳамда ўз эрига сўз айтган хотинни», дейилган.

Шарҳ: Исломда ёлғон ҳаром ва катта гуноҳ ҳисобланса ҳам ундан каттароқ зарарни қайтариш учун уч ҳолатда истисно тариқасида ёлғон ишлатишга рухсат берилган.

1. Одамлар орасини ислоҳ қилиш.

Мусулмонларнинг бир-бирлари билан уришиб юришлари жуда ҳам ёмон иш. Бу ёмон иш оқибатида инсонлар ва жамиятлар ораси бузилади. Кишиларнинг бир-бирлари билан хусуматлашишлари, уришишлари барча бало-офатларнинг бошидир. Шунинг учун бу ҳолат пайдо

бўлиши билан қандоқ қилиб бўлса ҳам уни бартараф қилишга ўтмоқ зарур. Бу йўлда ҳатто ёлғон гапирилса ҳам рухсат. Чунки одамларнинг орасини ислоҳ қилиш учун ёлғон гапирган одам фақатгина яхшилик учун ёлғон гапиради.

2. Урушда ғалаба қилиш учун.

Душман билан бўлаётган қуролли қарама-қаршилик ҳаётмамот жанги бўлади. Бу жангда душман кўлидан келган барча ишларни, жумладан, ёлғонни ҳам ишга солади. Агар аскар енгилса, барча уммат ва миллат душман асорати остида қолади. Шунинг учун ҳам кўпчилик манфаати йўлида душманни доғда қолдириш учун ёлғон гапиришга рухсат берилган.

3. Оиланинг аҳиллигини сақдаб қолиш учун.

Ҳар бир жамиятда оиланинг аҳиллиги алоҳида аҳамият касб этади. Аҳил оилада ўсган болалар салоҳиятли фуқаро бўлиб ўсадилар. Ота-онанинг жанжаллари садоси остида ўсган болалар эса салоҳиятли фуқаро бўлишлари қийин.

Шунинг учун ҳам эр-хотин орасидаги ўзаро аҳиллик жуда ҳам муҳимдир. Ана ўша аҳилликни сақдаб қолиш мақсадида эр-хотинга бир-бирларига яхши маънода ёлғон гап айтишларига рухсат берилган.

Ушбу истисно тариқасида рухсат берилган уч ҳолатдан бошқа ҳолларда ёлғон гапириш мумкин эмас.

ومنه النفاق

МУНОФИҚЛИК

Араб тилида мунофиқликни англатувчи сўзларнинг ўзаги бўлмиш «нифоқ» сўзи ичи бўш, ташқи кўриниши

ўзгача нарсага ишлатилади. Мисол учун, юмронқозик ёки тулкининг уясига ҳам «нифоқ» сўзи ишлатилади. Чунки улар устидан оддий ерга ўхшайди, бир тарафдан кирса, иккинчи тарафдан чиқиб кетаверади. Ҳозирги кунда ажнабий тилларда «тунел» деб номланаётган иншоотлар ҳам арабчада «нафақ» дейилади.

Журжоний нифоқни «Таърифот»да:

«Нифоқ тил билан иймонни изҳор қилиб, дилдаги куфрни беркитишдир», деб таъриф қилган.

Буни катта нифоқ деб аталади.

Агар бу маънони диний-ақидавий истилоҳда ишлатмоқчи бўлсак, сиртдан мусулмонликни эълон қилиб, ичидан унга лойиқ бўлмасликка мунофиқлик деб айтилади.

Одамлар кўз ўнгида Ислом динига мансублигини эълон қилиб, ҳатто баъзи амалларни ҳам қилиб юрадиган, аслида эътиқоди бузук бўлган кишиларни «мунофиқ» дейилади.

Мунофиқларнинг очик-ойдин кофирлардан ҳам катта хатарли эканликлари боис кофирлар билан бўладиган алоқа ва муомалаларда уларнинг кимлигини эътиборга олиб, ўзларига яраша иш тутилади.

Мунофиқлар эса, сиртдан мусулмон бўлиб кўринадилар, одамнинг ичидагини билиб бўлмайди, натижада уларга ҳам мусулмонча муомала қилишга мажбур бўлинади. Бу билан мунофиқлар динга катта зарар етказишларига имкон яратилади.

Айнан мана шу ҳолат уларга қиёмат куни кофирлардан кўра кўпроқ ва аламлироқ азоб берилишига сабаб бўлади. Аллоҳ таоло мунофиқлар жаҳаннамнинг энг қаъридан жой олишларини таъкидлаб айтган.

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: عَنِ الَّذِينَ كَفَرُوا وَوَلُوا

Аллоҳ таоло:

«Албатта, мунофиқлар дўзахнинг энг остки қаватидадирлар ва ҳаргиз уларга бир ёрдамчини топа олмассан», деган (Нисо, 145).

Ислом дини учун мунофиқлар кофирлардан ҳам зарарли ва хавфлидирлар. Шунинг учун охиратда ҳам улар кофирлардан-да кўра қаттиқроқ азобга дучор бўладилар. Дўзахнинг энг қаърига - энг остки қаватига ташланадилар. Бу жойни оятда «ад-Даркул асфал» дейилган.

Абу Ҳурайра розияллоҳу анҳудан қилинган ривоятда «ад-Даркул асфал» бир эшикли уйлар бўлиб, унга мунофиқларни киритиб, устиларидан эшикларини кулфлаб қўйиб, остидан ҳам, устидан ҳам олов ёқилади, дейилган. Мунофиқлар ана шундай қаттиқ азобга дучор қилинадилар.

Аллоҳ таоло яна:

«Мунофиқларга, албатта, уларга аламли азоб бўлишининг башоратини бер

Улар мўминларни қўйиб, кофирларни дўст тутадиганлардир. Уларнинг олдида иззат, куч-қудрат излайдиларми? Албатта, иззат, куч-қудратнинг барчаси Аллоҳнинг ҳузуридадир», деган (Нисо, 138-139).

Кофир ҳолида ўлиб кетган мунофиқларга, албатта, охиратда аламли дўзах азоблари бўлади. Ушбу ояти каримада «башоратини бер», дейишлик ҳам уларнинг ҳолига вой бўлишига ишорадир.

«Мунофиқларга, албатта, уларга аламли азоб бўлишининг башоратини бер».

Мунофиқларнинг аломатлари кўп. Биттаси ушбу оятда эсга олинмоқда:

«Улар мўминларни қўйиб, кофирларни дўст ту та диганлар д и р ».

Мунофиқлар, одатда, ўзларини мусулмон қилиб кўрсатишга уринадилар. Аммо ичларидаги дард - куфр

уларни бошқа томонга етаклайди. Улар мусулмонларга дўст бўлиш ўрнига, кофирларга дўст бўладилар. Кофирлар билан дўстлик алоқаларини ривожлантиришга ҳаракат қилишларининг боиси - кофирлар уларнинг кўзига кучли-қувватли бўлиб кўринади. «Мабодо ўзаро уруш-жанжал ва тортишувда мусулмонлар ғолиб келиб қолса, мен ҳам мусулмон эдим, деб туравераман, ҳеч гап бўлмайди. Аммо кофирлар ғолиб келса, нима қиламан? Улар кучли кўринадилар. Шунинг учун уларни дўст тутиш керак», деган қарорга келади.

«Уларнинг олдида иззат, куч-қудрат излайдиларми?»

Ҳа, мунофиқлар уларнинг ҳузурида иззат, куч-қудрат излайдилар. Мунофиқликлари туфайли ҳақиқий куч-қувват қаерда эканини англаб етмайдилар. Бўлмаса, кофир қавмлар ҳузуридан излашармиди уни? Ояти каримада ҳақиқий куч-қувват, иззат Аллоҳнинг ҳузурида эканлиги таъкидланмоқда.

«Албатта, иззат, куч-қудратнинг барчаси Аллоҳнинг ҳузуридадир».

Аллоҳ таоло яна:

«Мунофиқ эркаклар ва мунофиқ аёллар ҳаммалари бирдирлар, ёмонликка буюрурлар, яхшиликдан қайтарурлар ва қўлларини маҳкам юмарлар. Аллоҳни унутдилар, бас, У ҳам уларни унутди. Албатта, мунофиқлар - улар фосиқлардир», деган *(Тавба, 67)*.

Мунофиқлар қаерда бўлсалар ҳам, кимлигидан қатъи назар, эркак-аёл бўлсин, нима иш қилмасин, барибир мунофиқдир. Ҳаммалари ҳам бир гўр.

«Мунофиқ эркаклар ва мунофиқ аёллар ҳаммалари бирдирлар», Чунки уларнинг асллари бир. Кўрсатадиган фаолиятларининг маъноси бир. Улар:

«...ёмонликка буюрурлар, яхшиликдан қайтарурлар ва қўлларини маҳкам юмарлар».

Улар доимо кишиларни ёмон ишларга, гуноҳга, Аллоҳнинг амрига қарши чиқишга, ҳаром-харишга буюрадилар. Айни чоғда, яхшиликдан, иймондан, Исломдан, тақводан, жиҳоддан қайтарадилар.

Оятдаги «қўлларини маҳкам юмадилар» ибораси бахилликни англатадиган киноядир. Яхшиликка мол-мулк сарфламайдилар. Улар:

«Аллоҳни унутдилар, бас, У ҳам уларни унутди».

Мунофиқлар мазкур қилмишлари билан Аллоҳни унутдилар. Унга итоат қилмадилар. Эсдан чиқардилар. Аллоҳ уларнинг қилмишларига яраша жазо берди.

«Албатта, мунофиқлар - улар фосиқлардир».

Иймондан чиққанлар, ундан жудо бўлганлардир.

Албатта, шунчалик нобакорликлари, ёмонликлари ва гуноҳлари ила мунофиқлар ўз ҳолларига тек қўйилмайдилар. Улар ўз жазоларини олишлари лозим. Келаси ояти каримада Аллоҳ таоло томонидан мунофиқларга раво кўрилган жазолардан баъзилари зикр этилади.

«Аллоҳ мунофиқ эркакларга, мунофиқ аёлларга ва кофирларга жаҳаннам отабини ваъда қилди. Унда абадий қолурлар. Ўша улар учун етарлидир. Ҳамда Аллоҳ уларни лаънатлади. Уларга доимий азоб бордин». (Тавба, 68)

Ушбу ояти каримада мунофиқларга бериладиган жазоларнинг охиратдагиси ва энг улуғи улгуржи равишда тафсилотсиз баён этилмоқда:

«Аллоҳ мунофиқ эркакларга, мунофиқ аёлларга ва кофирларга жаҳаннам отабини ваъда қилди».

Ушбу жумлада умумлаштирилиб, мунофиқларга деб қўявермасдан, алоҳида-алоҳида қилиб, мунофиқ эркакларга, мунофиқ аёлларга ва кофирларга, дейилиши ҳам уларга охиратда бўладиган азоб шиддатли бўлишини таъкидлайди. Аллоҳ таоло томонидан жаҳаннам отабини

ваъда қилиниши эса, уларнинг жаҳаннам оташида жизғанақ бўлиб куйишларида заррача ҳам шубҳа йўқдигини билдиради. Чунки, Аллоҳ таолонинг ваъдаси ҳақдир. Мазкур мунофиқ ва кофирлар жаҳаннам оташида бир марта ёки маълум муддат куйиб, сўнгра кутулиб қолмайдилар. Балки, **«Унда абадий қолурлар. Ўша улар учун етарлидир».**

Шундоқ бўлса ҳам уларга яна бошқа азоб-уқубатлар ҳам бўлур.

«Ҳамда Аллоҳ уларни лаънатлади. Уларга доимий азоб бордир».

Буларнинг ҳаммаси уларнинг қилмишларига муносиб жазодир.

4392- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: آيَةُ الْمُنَافِقِ ثَلَاثٌ إِذَا حَدَّثَ كَذَبَ وَإِذَا وَعَدَ أَخْلَفَ وَإِذَا أُؤْتِمِنَ خَانَ.

4392. Абу Ҳурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам: «Мунофиқнинг белгиси учтадир: гапирса ёлгон гапиради, ваъда берса устидан чиқмайди ва омонат унга ишонилса, хиёнат қилади», дедилар».

4393- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو τ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ρ أَرْبَعٌ مَنْ كُنَّ فِيهِ كَانَ مُنَافِقًا خَالِصًا وَمَنْ كَانَتْ فِيهِ خَلَّةٌ مِنْهُنَّ كَانَتْ فِيهِ خَلَّةٌ مِنْ نِفَاقٍ حَتَّى يَدْعَهَا إِذَا حَدَّثَ كَذَبَ وَإِذَا عَاهَدَ غَدَرَ وَإِذَا وَعَدَ أَخْلَفَ وَإِذَا خَاصَمَ فَجَرَ. رَوَاهُمَا الْأَرْبَعَةُ.

4393. Абдуллоҳ ибн Амр розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Тўрт нарса бор. Кимда шу хислатлар бўлса, у тўлиқ мунофиқ бўлади. Кимда ўша хислатлардан биттаси бўлса, ўшани тарк қилгунча унда нифоқнинг битта хислати бўлади. Қачон гапирса, ёлғон гапиради. Қачон ахдлашса, доғда қолдиради. Қачон ваъда берса, устидан чиқмайди. Қачон хусуматлашса, фожирлик қилади», дедилар».

Иккисини тўртовлари ривоят қилишган.

Шарҳ: Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг мазкур икки ҳадиси шарифларида мунофиқнинг бешта сифати ҳақида сўз кетмоқда. Албатта, бу беш сифат мунофиқнинг машхур сифатларидир. Шу билан бирга, мунофиқнинг бошқа сифатлари йўқ деб бўлмайди. Мунофиқнинг бошқа сифатлари ҳақида турли ояти карималар ва ҳадиси шарифларда сўз юритилган.

Келинг, ўзимиз ўрганаётган ушбу икки ҳадиси шарифда зикри келган мунофиқликнинг беш сифати ҳақида алоҳида тўхтаб ўтайлик.

1. «Қачон гапирса, ёлғон гапиради».

Ёлғончилик мунофиқликнинг бош сифатларидан бири экан. Ёлғон гапирган одам ўзида мунофиқнинг бир сифати борлигини эсдан чиқармаслиги лозим.

2. «Қачон ахдлашса, доғда қолдиради».

Мунофиқ ўзига қаргаи тараф билан ярашув ёки бошқа мақсадда ахднома тузади. Аммо у бу ахдномани унга амал қилиш учун эмас, ўзи билан ахднома тузган тарафни доғда қолдириш учун тузади. Иккинчи тараф ахдномага ишониб, мунофиқдан ўзига нисбатан ёмонлик содир бўлишидан ғофил қолади. Мунофиқ эса, ахдига вафо қилмай қарши

тарафга зарар етказишда давом этади. Келишилган аҳдга вафо қилмайдиганлар ўзларида мунофиқликнинг бир сифати борлигини унутмасликлари лозим.

3. «Қачон ваъда берса, устидан чиқмайди».

Мунофиқ ваъдани бераверади, аммо устидан чиқмайди. Чунки унинг номи ўзи билан мунофиқ-да. Унинг сирти бошқа, ичи бошқача. У сиртида ваъдани бераётганида ичида унга амал қилишни ўйлаб ҳам қўймаган бўлади. Ваъдасига вафо қилмайдиганлар ўзларининг мунофиқлардан эканликларини эсдан чиқармасликлари лозим.

4. «Қачон хусуматлашса, фожирлик қилади».

Бу ердаги хусуматлашиш ҳақни талаб қилиб тортишиш бўлиши ҳам мумкин. Ҳатто ўша пайтда ҳам фожирлик қилиш - ёмонликда ҳаддан ошиш мумкин эмас. Баъзи бир кишилар ўз душманини қоралашда ҳаддан ошиб кетадилар. Бу ҳам мунофиқликнинг аломатларидан бири экан. Душман бўлса ҳам, хусуматлашаётган бўлса ҳам уни ёмонлашда ҳаддан ошмаслик лозим экан. Хусуматлашганда фожирлик қилишга ўтадиганлар ўзларида мунофиқнинг сифатларидан бир сифат борлигини эслаб қўймоқдари лозим.

5. «Омонат унга ишонилса, хиёнат қилади».

Бу омонат ўзаро суҳбатдаги бир оғиз сўз бўлиши мумкин. Еки ўта қимматбаҳо нарса бўлиши мумкин. Нима бўлса ҳам барибир. Омонатга хиё-нат қилиш мунофиқликнинг сифатларидан бирига соҳиб бўлишдир. Чунки хоин омонатни олаётганда сиртини вафодор қилиб кўрсатади. Ичида эса омонатга хиёнат қилишни ўйлаётган бўлади. Бу эса, айти мунофиқдир

Ушбу сифатларни ўзига доимий равишда раво

кўрганлар тўлиқ мунофиқ бўладилар. Улардан биттасини ўзига раво кўрган кишида мунофиқликнинг бир сифати бўлади. Билмасдан бу ишлардан бирини қилиб қўйган одам гуноҳкор бўлади. Агар у тавба қилиб бу ишни такрорламаса, гуноҳдан фориг бўлади.

4394- عَنْ ابْنِ عُمَرَ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: مَثَلُ الْمُنَافِقِ كَمَثَلِ الشَّاةِ الْعَائِرَةِ بَيْنَ الْغَنَمَيْنِ تَعِيرُ إِلَى هَذِهِ مَرَّةً وَإِلَى هَذِهِ مَرَّةً.

4394. Ибн Умар розияллоху анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоху алайҳи васаллам:

«Мунофиқ худди икки кўра орасида сарсон бўлган қўйга ўхшайди. Ҳали унисига сарсон бўлади. Ҳали бунисига сарсон бўлади», дедилар».

Шарҳ: Пайғамбар соллаллоху алайҳи васаллам ўзларининг бу ҳадиси шарифларида мунофиқнинг ҳолини жонли мисол билан васф қилиб бермоқдалар. У зот мунофиқни икки кўра орасида қай бирига қўшилишини билмай сарсон бўлиб юрган қўйга ўхшатмоқдалар.

Ҳа, мунофиқ ҳам худди ўша қўйга ўхшаб ё мўминларга, ё кофирларга қўшила олмай сарсон бўлиб юрган нарсадир. Аллоҳ таоло ўшандоқ бўлишдан Ўзи асрасин.

4395- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: مَا مِنْ نَبِيٍّ بَعَثَهُ اللَّهُ فِي أُمَّةٍ قَبْلِي إِلَّا كَانَ لَهُ مِنْ أُمَّتِهِ حَوَارِيُّونَ وَأَصْحَابٌ يَأْخُذُونَ بِسُنَّتِهِ وَيَقْتَدُونَ بِأَمْرِهِ ثُمَّ إِنَّهَا تَخْلُفُ مِنْ بَعْدِهِمْ خُلُوفٌ يَقُولُونَ مَا لَا يَفْعَلُونَ وَيَفْعَلُونَ مَا لَا يُؤْمَرُونَ فَمَنْ جَاهَدَهُمْ يَبِيدِهِ فَهُوَ مُؤْمِنٌ وَمَنْ

جَاهِدَهُمْ بِلِسَانِهِ فَهُوَ مُؤْمِنٌ وَمَنْ جَاهَدَهُمْ بِقَلْبِهِ فَهُوَ مُؤْمِنٌ وَلَيْسَ
وَرَاءَ ذَلِكَ مِنَ الْإِيمَانِ حَبَّةُ خَرْدَلٍ. رَوَاهُمَا مُسْلِمٌ.

4395. Абдуллоҳ розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Аллоҳ мендан олдин юборган набийлардан ҳар бирининг, албатта, унинг уммати ичидан ҳаворийлари ва унинг суннатини тутадиган ҳамда ишига эргашадиган асҳоблари бўлган.

Сўнгра улардан кейин қилмайдиганини гапирадиган ва ўзларига амр қилинганга амал қилмайдиганлар қолдилар.

Ким ўшаларга қарши қўли ила уринса, у мўминдир.

Ким ўшаларга қарши тили ила уринса, у мўминдир.

Ким ўшаларга қарши дили ила уринса, у мўминдир.

Унинг ортида иймондан ачитқи уру гича ҳам йўқдир», дедилар».

Иккисини Муслим ривоят қилган.

Шарҳ: Бу ҳадиси шарифдан мунофиқдикдан ҳазар қилиш ва мунофиқликка қарши жамият аъзолари қўлларидан келганича курашишлари лозимлиги ҳамда бу ишга бепарво бўлмаслик кераклиги чиқади.

4396- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ط أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ρ قَالَ: مَنْ حَمَلَ
عَلَيْنَا السَّلَاحَ فَلَيْسَ مِنَّا وَمَنْ غَشَّنَا فَلَيْسَ مِنَّا. رَوَاهُ الشَّيْخَانُ.

4396. Абу Ҳурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам: «Ким бизга қарши силоҳ кўтарса, биздан эмасдир. Ким бизга нисбатан алдамчилик қилса, биздан эмасдир»,

дедилар».

Икки шайх ривоят қилишган.

Шарҳ: Алдамчилик ҳам мунофиқликнинг кўзга кўринган сифатларидан биридир. Бу ишни қилганлар эса мусулмон умматидан бўлиши мумкин эмас. Аллоҳ таолонинг Узи бу ишдан асрасин!

العصبية من وصف الجاهلية

ТАРАФКАШЛИК ЖОҲИЛИЯТ СИФАТИДИР

Бу маънодаги тарафкашлик ўз кавми ёки тарафи фойдасига ноҳакдан тарафкашлик қилишдир.

4397- عَنْ وَائِلَةَ بْنِ الْأَسْقَعِ قَالَ قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا الْعَصَبِيَّةُ قَالَ: أَنْ تُعِينَ قَوْمَكَ عَلَى الظُّلْمِ.

4397. Восила ибн ал-Асқаъ розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Эй Аллоҳнинг Расули! Тарафкашлик нима?» дедим.

«Қавмингга зулмда ёрдам бермоғлигинг», дедилар».

Шарҳ: Бу ҳадиси шариф биз «тарафкашлик жоҳилият сифатидир» сарлавҳаси остида ўрганаётган ҳадиси шарифлар мажмуасида келган тарафкашлик маъносини ўзига хос шарҳ қилиб бермоқда. Исломда тўғри маънодаги, ҳақ йўлдаги тарафкашлик тарғиб қилинади. Аммо зулмда тарафкашлик қилиш ман қилинади.

4398- عَنْ جُبَيْرِ بْنِ مُطْعِمٍ τ عَنْ النَّبِيِّ ρ قَالَ: لَيْسَ مِنَّا

مَنْ دَعَا إِلَى عَصِيَّةٍ وَلَيْسَ مِنْهَا مَنْ قَاتَلَ عَلَى عَصِيَّةٍ وَلَيْسَ مِنْهَا مَنْ
مَاتَ عَلَى عَصِيَّةٍ.

4398. Жубайр ибн Мутъим розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Тарафкашликка чакирган биздан эмасдир. Тарафкашлик асосида қитол қилган биздан эмасдир. Тарафкашлик йўлида ўлган биздан эмасдир», дедилар».

Шарҳ: Бундан салбий маънодаги тарафкашликка даъват қилиш ҳам, унга амал қилиш ҳам ва унинг йўлида фидокорлик қилиш ҳам ҳаром эканлиги чиқади.

4399- عَنْ سُورَاقَةَ بْنِ مَالِكِ بْنِ جُعْشِمٍ الْمُدَلِجِيِّ قَالَ: τ
خَطَبَنَا رَسُولُ اللَّهِ ρ فَقَالَ: خَيْرُكُمْ الْمُدَافِعُ عَنْ عَشِيرَتِهِ مَا لَمْ يَأْتُمْ.

4399. Суроқа ибн Молик ибн Жўъшум ал-Мудлажий розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам бизга хутба қилдилар ва:

«Сизларнинг яхшингиз ўз уруғини мудофаа қилганингиздир. Модомики, гуноҳ қилмаган бўлса», дедилар».

Шарҳ: Демак, гуноҳ ва зулм қилмасдан тўғрилиқ ва адолат ила ўз қавмига тарафкашлиқ қилиш яхши нарс.

4400- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ τ عَنْ النَّبِيِّ ρ قَالَ: مَنْ نَصَرَ قَوْمَهُ عَلَى
غَيْرِ الْحَقِّ فَهُوَ كَالْبُعِيرِ الَّذِي رُدِّيَ فَهُوَ يُنْزَعُ بِذَنْبِهِ. رَوَى هَذِهِ الْأَرْبَعَةُ

أَبُو دَاوُدَ.

4400. Абдуллоҳ розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Ким ўз қавмига ноҳақда нусрат берса, (қудукқа) қулаб тушиб думидан тортилаётган туяга ўхшайди», дедилар».

Ушбу тўртовини Абу Довуд ривоят қилган.

Шарҳ: қудукқа тушиб кетган туяни думидан тортиб чиқариш мумкин эмаслиги ҳаммага маълум. Шунингдек, қавмига ноҳақда ёрдам бериб, тарафкашлик қудуғига қулаб тушган одамни кутқариш ҳам қийиндир. Аслида эса мусулмон одам ўз қавмидан ноҳақлик ва зулмни кўрган чоғида уларни бундоқ гуноҳдан қайтариши лозимдир. Ана ўшанда у савобга ноил бўлади.

الباب الثالث

УЧИНЧИ БОБ

في مكارم الأخلاق

КАРАМЛИ АХЛОҚЛАР ҲАҚИДА

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: **چَدِيدَتَدْتَدْتَدْتَدْتَدْتَدْتَد**

Аллоҳ таоло:

«Албатта, Аллоҳнинг ҳузурида энг ҳурматлийингиз энг тақводорингиздир», деган (*Ҳужурот, 13*).

Ислом динида бу маънода ягона мезон сифатида

илоҳий ўлчов жорий этилган. Бу ўлчов инсонлар кадрини фақат битта нарсага қараб, яъни, инсоннинг тақвосига қараб ўлчайди:

Ер юзида инсонларнинг кадр-қиймати ушбу илоҳий ўлчов билан ўлчангандагина турли низолар, уруш-жанжаллар ва келишмовчиликлар барҳам топади.

Худди шу оятнинг маъносида Пайғамбаримиз алайҳиссалату вассаломдан кўплаб ҳадислар келган.

Имом Муслим Абу Ҳурайрадан ривоят қилинган ҳадисда, «Албатта, Аллоҳ суратларингизга ва молу дунёларингизга қарамайди, балки қалбингиз ва амалингизга қарайди», дейилади.

Пайғамбаримиз алайҳиссалом Абу Зарр Ғифорий розияллоҳу анҳуга:

«Назар сол, сенинг агар тақвода ортиқлигинг бўлмаса, кизилдан ҳам, қорадан ҳам яхши эмассан», деганлар.

Аллоҳ таоло Қалам сурасида Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламга хитоб қилиб:

«Ва, албатта, сен улкан хулқдасан», деган (4-оят).

Бу ояти карима Пайғамбар алайҳиссалом учун катта ва олий баҳодир. Аллоҳ у зотга хитоб қилиб, у кишининг хулқдарини улуғлик билан сифатламоқда. Оиша онамиздан у кишининг хулқлари ҳақида сўрашганда, «Хулқлари Қуръон эди», деб жавоб берганлар. Яъни, Муҳаммад алайҳиссалом Қуръондаги олий хулқлар билан хулқланганлар. У зот соллаллоҳу алайҳи васаллам Қуръондаги барча яхши одоб-ахлоқни ўзларига сингдирганлар.

Пайғамбаримизнинг ўзлари:

«Мен яхши хулқларни батамом қилиш учун юборилганман», деганлар.

Бошқа бир ҳадисларида эса:

«Киши яхши хулқи билан кундузни рўза тутиб, кечасини намоз ўқиб ўтказадиганлар даражасига етади»,

деганлар.

Умуман, одоб-ахлоқ, яхши хулққа Исломда катта эътибор берилган. Мазкур оят ҳам шулардан биридир.

«**Ва, албатта, сен улкан хулқдасан**», деган хитоб билан Аллоҳ Ўзининг махбуб Пайғамбарини нақадар чиройли ахлоқ эгаси эканликларини таъкидламоқда.

Бу оят тафсирини шарҳлаб, Имом Аҳмад ибн Ҳанбал шундай ривоят қиладилар: Оиша онамиз:

«Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам ҳеч қачон на қўл остидаги ходимни ва на хотинни урганлар. Жиходдан бошқа жойда ҳеч нарсани қўллари билан урмаганлар. Икки ишдан бирини танлайдиган бўлсалар, гуноҳ бўлмаса, албатта, осонини танлардилар. Агар гуноҳ иш бўлса, ундан узокда бўлардилар. Ўзлари учун ҳеч қачон интиқом (ўч) олмаганлар. Агар Аллоҳ ҳаром қилган нарсалар содир қилинса, ина, Аллоҳ учун интиқом олганлар», деганлар.

Хуллас, Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг хулқлари ҳақида ҳар қанча гапирилса оз. Мазкур оятнинг ўзи ҳамма нарсадан устундир. У кишига уммат бўлиш шарафига ноил бўлган ҳар бир мусулмон ҳам у зотнинг қарамли хулқлари ила хулқланиши лозим

أَعْظَمَهَا كَظَمَ الْغَيْظَ وَعَدَمَ الْغَضَبَ

**ЭНГ УЛУҒИ АЧЧИҚНИ ЮТИШ ВА ҒАЗАБ
ҚИЛМАСЛИҚДИР**

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: نَبَتْ نَبَتْ تَنْتَطِطْ تَنْتَطِطْ

Аллоҳ таоло:

«Улар енгилликда ҳам, оғирликда ҳам нафақа қиладиганлар, ғазабини ютадиганлар ва одамларни

авф қиладиганлардир. Аллоҳ яхшилик қилувчиларни ёктирадир», деган (*Оли Имрон, 134*).

Аллоҳнинг мағфиратига ва кенглиги осмонлару ерча бўлган жаннатга сазовор бўладиган такводорларнинг сифатларидан бири:

«...енгилликда ҳам, оғирликда ҳам нафақа қиладиганлар».

Яъни, улар яхшилик қилишда собитқадам одамлардир. Ҳаётлари енгиллашиб, ҳамма нарсалари сероб бўлиб кетса ҳам, ҳовлиқиб, ҳаддиларидан ошиб, фиск-фасодга берилиб кетмайдилар. Балки ўзларини босиб, хайр-эҳсон, нафақа қилишда бардавом бўладилар.

Шунингдек, бошларига оғирчилик кунлари тушса ҳам, сиқилиб, ўзларини ноқулай сезиб, бахиллик йўлига ўтиб олмайдилар. Балки нафақа қилишда бардавом бўладилар. Уларнинг тақволари доимо эҳсонга чорлаб туради. Бахиллик ва қизғанчиқликдан қайтаради.

Такводорларнинг сифатларидан яна бири:

«...ғазабини ютганлар...»

Ғазабини ютиш энг қийин ишлардан ҳисобланади. Ғазаб инсонда турли муносабатлар ила қўзғалиб туради, уни жиловлаб олиш ҳар кишининг ҳам қўлидан келавермайди. Лекин бу оғир ишни такводор киши эплаши мумкин. Яъни, қалбида тақво мавжуд бўлган инсонгина ғазабдан ғолиб чиқа олади.

Исломда ғазабни ютиш улуғ ахлоқдардан ҳисобланади. Қуръони Карим оятларидан ташкари бу олий сифатнинг мақтови Пайғамбаримизнинг ҳадисларида, салафи солиҳларимизнинг ишлари ва сўзларида ўз аксини топган.

Имом Аҳмад раҳматуллоҳи алайҳи ривоят қилган ҳадисда келигаича, бир киши Пайғамбар алайҳиссалоту вассаломга:

«Эй Аллоҳнинг Расули, менга насиҳат қилинг», деди.

У зоти бобаракот:

«Ғазаб қилма», дедилар.

Сўраган одам кейинчалик эътироф этиб, бундай дейди:

«Расуллуллоҳ алайҳиссалом шу гапни айтганларида, ўйлаб кўрсам, ғазаб ҳамма ёмонликни ўзида жамлаган экан».

Имом Аҳмад ибн Ҳанбал раҳматуллоҳи алайҳи Муоз ибн Жабал розияллоҳу анҳудан ривоят қиладиларки, Пайғамбаримиз алайҳиссалату вассалом:

«Ким (жазо беришга) қодир бўлиб туриб, ғазабини ютса, қиёмат куни Аллоҳ уни халойиқ олдида чақириб туриб, хурлардан хоҳлаганини танлаб олишга имкон беради», деганлар.

Мазкур такводдорларнинг яна бир сифатлари:

«...ва одамларни авф қиладиганлардир».

Бу сифат ғазабни ютиш сифатини тўлдириб келади. Чунки ишнинг чиройли ҳал бўлиши учун ғазабни ютиб қуйишнинг ўзи кифоя эмас. Олижаноблик кўрсатиб ғазабини ютган одам бу олижаноблигини тугал қилайин деса, айбдорни авф қила олиши, кечира билиши ҳам керак.

Имом Ҳоким ривоят қилган ҳадисда, «Кимки, унинг учун жаннатда бинолар қурилишини ва даражалари кўтарилишини хоҳласа, зулм қилганни авф этсин, бермаганга берсин ва орани узганга силаи раҳм қилсин», дейилади.

Ибн Касир раҳматуллоҳи алайҳи Абдуллоҳ ибн Аббос розияллоҳу анҳудан ривоят қилган ҳадисда Пайғамбар алайҳиссалату вассалом:

«Қиёмат куни бир жарчи одамларни авф қилганлар кани, Роббингиз ҳузурига ажрингизни олгани келинг, деб чақиради. Авф қилган ҳар бир мусулмон жаннатга киришга ҳақлидир», деганлар.

«Аллоҳ яхшилик қилувчиларни ёқтирадир».

Юқорида зикр қилинган сифатнинг соҳиблари яхшилик қилувчи саналадилар. Демак, уларни Аллоҳ яхши

кўрар экан. Мусулмон одам ана шундоқ карамли ахлоқлар ва олиймақом сифатларга соҳиб бўлмоғи лозим.

4401- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ τ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ρ قَالَ: لَيْسَ الشَّدِيدُ بِالصُّرْعَةِ إِلَّا الشَّدِيدُ الَّذِي يَمْلِكُ نَفْسَهُ عِنْدَ الْغَضَبِ. رَوَاهُ الثَّلَاثَةُ.

4401. Абу Хурайра розияллоху анхудан ривоят қилинади:

«Расулulloх соллалллоху алайҳи васаллам:

«Паҳлавон курашда йиқитган эмас, ҳақиқий паҳлавон ғазаб пайтида ўзини ўнглаб олганидир», дедилар».

Учовлари ривоят қилишган.

Шарҳ: Одатда, жисмонан кучли кишилар паҳлавон дейилади. Албатта, жисмонан кувватли бўлиш яхши нарса, аммо ушбу ҳадисда ғазаби келганда ўзини тута билган одам паҳлавон, деб аталмоқда. Ҳақиқатда ҳам шундай. Рақибини курашда йиқитган кучли одамдан кўра, ғазаби ила курашда уни йиқитган одам паҳлавонроқ саналади.

Имом Термизий Абу Саид Худрий розияллоху анхудан ривоят қилган узун ҳадисда Пайғамбаримиз соллалллоху алайҳи васаллам, жумладан, қуйидагиларни айтганлар:

«Билингки, одам болалари турли табақаларда халқ қилингандир. Билингки, баъзилари ғазаби секин, қайтиши эса тез ва баъзилари ғазаби тез, қайтиши эса секиндр. Билингки, уларнинг энг яхшиси ғазаби секин, қайтиши тезларидир. Энг ёмони эса, ғазаби тез, лекин қайтиши секинларидир. Билингки, ғазаб одам боласи қалбидаги бир чўғдир. Унинг кўзларининг қизаришини, томирларининг бўртиб чиқишини кўрмайсизми? Кимки, ўзида ушбудан бирор нарсани ҳис қилса, ерга яқинлашсин».

Сарвари олам Муҳаммад соллалллоху алайҳи васаллам бу гапларни ўзларининг энг муҳим хутбаларидан бирида

айтганлар. Абу Саид Худрий розияллоҳу анҳу ҳадиснинг аввалида, бу ҳақда, ушбуларни айтганлар:

«Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам бир куни аср намозини биз билан бирга ўқиб бўлганларидан сўнг, туриб хутба қилдилар. Қиёмат кунигача бўладиган нарсаларнинг ҳеч бирини қолдирмасдан хабарини бердилар. «Ёдлаган ёдлаб қолди. Унутган унутиб юборди», деб жумладан юқоридаги қитъани ҳам айтганлар».

Демоқчимизки, Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам ўзларининг энг муҳим хутбаларидан бирига, умматга васият қилиб айтган масалалардан бири сифатида, ғазаб масаласини ҳам киритганлар. Бу хутбада инсонларнинг ғазабга нисбатан табақаларини ҳам баён қилиб ўтганлар. Уларнинг энг яхшилари ва энг ёмонлари ҳақида ҳам хабар берганлар. Кишиларнинг энг яхшиси ғазаби секин қўзғаладиган ва тез босиладиган одам эканлигини билдирмоқдалар.

Худди шу нуктада Исломнинг воқеъликдан ҳеч узоқлашмаслигини билиб олсак бўлади. Исломда баъзи бир динлардагига ўхшаб ғазаб батамом инкор қилинмайди. Балки энг яхши одамда ҳам

ғазабланиш ҳоллари бўлиши мумкин. Лекин унинг ғазаби секин қўзғалади, аммо қўзғалган заҳоти эгаси ғазабини тезлик билан жиловлай билади, деб тушунилади. Зотан, ғазаб Аллоҳ таоло томонидан ҳар бир инсонга қўшиб берилган нарса. Унинг бутунлай йўқ бўлиши ҳам яхши эмас. Инсон вақтида ғазаб қилмаса, гуноҳкор ҳам бўлади. Аллоҳ учун, дину диёнат учун ғазаб қилиш мусулмон одамнинг бурчидир. Аммо ўз ҳавойи нафси учун, зулм, истибдод ва шунга ўхшаш салбий маънолардаги ғазаб ҳаромдир. Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам одамларнинг энг яхшиси ғазаби секин қўзғаладиган ва тезда қайтадиган одам эканлигини ва энг ёмон одам ғазаби тез қўзғаладиган, лекин секин

қайтадиган одам эканлигини баён қилганларидан сўнг, ғазабнинг табиатини ифодали тушунтирмақдалар. Ғазабни инсон қалбидаги чўққа ўхшатмақдалар. Ушбу чўғ оташланганда унинг таъсиридан одамнинг кўзлари кизариб, томирлари бўртиб кетади. Ана шундай пайтда ғазаби кўзгаган инсон ҳар қандай ёмонликни содир қилиши мумкин. Худди шу пайтда одам ғазабини жиловлаб олиши зарур. Бунинг учун ғазабни қайтарадиган чораларни кўриши лозим.

Имом Табароний Анас розияллоҳу анҳудан ривоят қилган ҳадисда Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Ким ғазабини қайтарса, Аллоҳ ундан ғазабини қайтаради. Ким тилини тийса, Аллоҳ унинг авратини (яъни, айбини) беркитади», деганлар.

Имом Ибн Можа Абдуллоҳ ибн Умар розияллоҳу анҳудан ривоят қилган ҳадисда Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Аллоҳнинг ҳузурида банда Аллоҳнинг розилигини тилаб ғазабини ютган културмдек улуғ ажрга эга қилувчи културм йўқ», деганлар.

Қуйида келадиган ҳадиси шариф ҳам юқоридаги маъноларнинг мушки хитомидир.

4402- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ ط أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ρ قَالَ: مَا تَعْدُونَ

الرَّفُوبَ فِيكُمْ؟ قُلْنَا: الَّذِي لَا يُؤْلَدُ لَهُ قَالَ: لَيْسَ ذَاكَ بِالرَّفُوبِ وَلَكِنَّهُ الرَّجُلُ الَّذِي لَمْ يُقَدِّمْ مِنْ وَلَدِهِ شَيْئًا قَالَ: فَمَا تَعْدُونَ الصَّرْعَةَ فِيكُمْ؟ قُلْنَا: الَّذِي لَا يَصْرَعُهُ الرَّجَالُ قَالَ: لَيْسَ بِذَلِكَ وَلَكِنَّهُ الَّذِي يَمْلِكُ نَفْسَهُ عِنْدَ الْغَضَبِ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَأَبُو دَاوُدَ.

4402. Абдуллоҳ розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Сизларча, рақуб-орзиқиб кутувчи нима?» дедилар.

«Фарзанд кўрмаган одам», дедик.

«У орзиқиб кутувчи эмас. У фарзандидан бирортасини ҳам бериб қўймаган кишидир», дедилар».

У зот яна:

«Сизларча, паҳлавон кимдир?» дедилар.

«Кишилар йиқита олмайдиган шахс», дедик.

«Ундоқ эмас. У ғазаб пайтида ўзини ўнглай оладиган одам», дедилар».

Абу Довуд ва Муслим ривоят қилишган.

Шарҳ: Ушбу ҳадисда ҳам мусибатга, жумладан, фарзанд доғига сабр қилишдан иборат маънолар бор.

Ана шундай оғир мусибатлар етганда сабр қилган одамни Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам паҳлавон деб сифатлаган эканлар.

Ҳақиқий паҳлавонлик сабрдан, маънавий паҳлавонликдан иборатдир.

4403- عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: لَمَّا صَوَّرَ اللَّهُ آدَمَ

فِي الْجَنَّةِ تَرَكَهُ مَا شَاءَ اللَّهُ فَجَعَلَ إِبْلِيسُ يُطِيفُ بِهِ يَنْظُرُ مَا هُوَ فَلَمَّا رَأَهُ أَجْوَفَ عَرَفَ أَنَّهُ خَلَقَ خَلْقًا لَا يَتَمَالَكُ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

4403. Анас розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Аллоҳ жаннатда Одамни шаклан тиргандан кейин уни Аллоҳ хоҳлаганича тарк қилди. Бас, Иблис унинг атрофида айланиб бу нима деб назар сола бошлади. Унинг ичи бўшлигини кўрганда уни ўзини тута олмайдиган ҳолда халқ қилинганини билди».

Муслим ривоят қилган.

Шарҳ: Ушанда Иблис Одамни ўзини тута олмай тез ғазаби чиқадиган бўлганидан ва ҳавои нафси туфайли

йўлдан уриш осонлиги мумкинлигини ўйлаб хурсанд бўлган бўлса ажаб эмас. Аммо Аллоҳ таоло кейин одамга ақл-заковат берди ва уни тўғри йўлга бошлаб турувчи дин ва шариат юборди. Одам ўша илоҳий шариатга амал қилса, ғазабини ютса, Иблиснинг васвасасига учмайдиган бўлди.

4404- عَنْ سَهْلِ بْنِ مُعَاذٍ τ عَنْ أَبِيهِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ρ قَالَ:

مَنْ كَظَمَ غَيْظًا وَهُوَ قَادِرٌ عَلَى أَنْ يُنْفِذَهُ دَعَاهُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَى رُؤُوسِ الْخَلَائِقِ حَتَّى يُخَيَّرَهُ مِنْ أَىِّ الْحُورِ الْعِينِ شَاءَ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ.

4404. Саҳл ибн Муоздан, у отаси розияллоҳу анхудан ривоят қилинади:

«Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам: «Ким ғазабини унга амал қилишга қодир бўла туриб ичига ютса, Аллоҳ уни қиёмат куни халойиқнинг олдида чақириб, хури ийнлардан истаганини танлаш ихтиёрини беради», дедилар».

Абу Довуд ва Термизий ривоят қилишган.

Шарҳ: Ғазабни ноиложликдан ютган билан, ғазаби чиққанда бировга нисбатан чора кўриш имкони бўла туриб, Аллоҳ таоло савоб умидида ютганнинг фарқи бор.

Иккинчи тоифа ғазаб ютувчилар қиёмат куни ҳамма халойиқ ҳузурида ва гувоҳлигида катта шарафга муяссар бўладилар.

Бас, ғазаб чиққанда унга амал қилишга қодир бўла туриб, ичига ютадиганлардан бўлишга ҳаракат қилайлик.

4405- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ τ قَالَ جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ ρ فَقَالَ:

عَلَّمَنِي شَيْئًا وَلَا تُكْثِرْ عَلَيَّ لَعَلِّي أَعْيِيهِ قَالَ: لَا تَغْضَبْ فَرَدَّدَ ذَلِكَ
مَرَارًا كُلُّ ذَلِكَ يَقُولُ: لَا تَغْضَبْ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَابْنُ خَارِشٍ وَأَبُو أَحْمَدَ.

4405. *Абу Ҳурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:*

«Бир киши Набий соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ҳузурларига келиб:

«Менга бир нарса ўргатинг. Кўпайтириб юборманг. Шоядки, англаб олсам», деди.

«Ғазаб қилма!» дедилар.

У ўз сўзини бир неча марта такрорлади. У зот ҳар сафар:

«Ғазаб қилма!» дедилар».

Термизий, Бухорий ва Аҳмад ривоят қилишган.

Шарҳ: Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг бу ҳадиси шарифларида у зот гўзал ахлоқлардан бири бўлмиш ғазабни ютиш хулқини ўз саҳобаларига қандоқ таълим берганлари ҳақидаги бир лавҳани кўрмоқдамиз. Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ҳаётларида бунга ўхшаш мисоллар кўп бўлган.

Мана, Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам иштирокларида таълим мажлиси бўлмоқда. Кишилар у зоти бобаракотнинг муборак оғизларидан чиқаётган балоғатли, фасоҳатли, пурҳикмат ва ҳузурбахш сўзларни тинглаб, маърифатга бўлган чанқоқларини қондирмоқдалар. Бундай суҳбатларни ҳеч қолдирмайдиган ва кейинчалик бу орқали Пайғамбаримизнинг ҳадиси шарифларини энг кўп ривоят қиладиган саҳобий Абу Ҳурайра Абдурахмон ибн Соҳр ҳам шу ерда эдилар.

Шу пайт бир саҳобийга сўз навбати келганда у Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламга қараб:

«Менга насиҳат қилинг», деди.

Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам унга:

«Ғазаб қилма», деб жавоб бердилар.

Ҳалиги одам яна:

«Менга насиҳат қилинг», деди.

Расули акрам соллаллоҳу алайҳи васаллам яна:

«Ғазаб қилма!» дедилар.

У саҳобий ўз сўзини бир неча марта такрорлади.
Пайғамбаримиз эса ҳар сафар:

«Ғазаб қилма», деб жавоб беравердилар.

Ўтирганларнинг ҳаммаси ғазаб мусулмон кишига тўғри келмайдиган, ёмон сифат эканлигини тушуниб етдилар. Бу хабар тезда Мадийнанинг бошдан-охирига, сўнгра эса, унинг атрофларига тарқалди.

Шунга ўхшаш мажлисларнинг бирида ёш саҳобаларнинг вакили, илмга чанқоқ, доимо сўраб-суриштириб, ўрганиб юрганидан, ўзидан катта ёшдаги баъзи саҳобалардан ҳам кўпроқ нарсани биладиган, кейинчалик энг фақиҳ саҳобалардан бирига айланган Абдуллоҳ ибн Умар, ўша халифа Умари Одилнинг ўғли Абдуллоҳ, Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламдан:

«Мени Аллоҳ азза ва жалланинг ғазабидан нима узоқлаштиради?» деб сўради

Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Ғазаб қилма», дедилар.

Шундан сўнг саҳобаларда ғазабга қарши нафрат янада кучайди.

Машҳур саҳобий Абу Дардо розияллоҳу анҳу гувоҳлигида саҳобалардан бири Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламга:

«Мени жаннатга киритадиган ишга далолат қилинг», деди. Расули акрам соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Ғазаб қилма! Жаннат сеники бўлади», деб жавоб бердилар.

Мадийнаи Мунавваранинг серфайз маконларидан

бирида Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам ўз саҳобалари билан суҳбат қуриб ўтирган эдилар.

Суҳбатда ҳозир бўлганлардан бири Абу Бакр Сиддиқ розияллоҳу анҳуга озор берди. Ҳазрати Абу Бакр эътибор бермасдан жим ўтиравердилар. Ҳалиги одам у кишига иккинчи марта озор берди. Ҳазрати Абу Бакр яна жим ўтиравердилар. Сўнгра учинчи марта озор берганида Абу Бакр Сиддиқнинг ғазаблари чикди-да, унга жавоб бердилар.

Шунда Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам бирдан ўринларидан туриб, жўнаб қолдилар. Ҳазрати Абу Бакр Сиддиқ розияллоҳу анҳу у зотга мурожаат қилиб:

«Мендан аччиғингиз чикдими! Эй Аллоҳнинг Расули?» деб сўрадилар.

Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам у кишига жавоб бериб:

«Унинг сенга айтган гапининг ёлғонлигини билдириш учун осмондан фаришта тушган эди. Сен ғазаб қилиб унга жавоб қайтарганингда фаришта кетиб, ўрнига шайтон ўтириб олди. Шайтон ўтирган жойда мен ўтира олмас эдим», дедилар.

Ё Аллоҳ! Наҳотки ғазаб шунчалик ёмон нарса бўлса? Наҳот осмондан тушган фаришта ғазаб воқеъ бўлганидан хафа бўлиб қайтиб кетса-ю, унинг ўрнини шайтон эгалласа?!

Саҳобалардан Ҳумайд ибн Абдурахмон ҳикоя қиладилар. Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг мажлисларидан бирида бир киши у зотга:

«Эй Аллоҳнинг Расули! Менга насихат қилинг!» деди.

Шунда оламларга раҳмат қилиб юборилган зот соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Ғазаб қилма», дедилар.

Мурожаат қилувчи ўз сўзларини бир неча марта такрорлади. Расули акрам ҳар сафар:

«Ғазаб қилма!» деб жавоб қилдилар.

Бу ўзаро муомаланинг тирик шоҳиди бўлган саҳобий розияллоҳу анҳу «Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламдан бу турдаги жавобни эшитганимдан сўнг, ғазаб барча ёмонликларни ўзида жамлаган экан-да, деган хулосага келдим», деган эканлар.

Ҳа, мазкур муҳтарам саҳобийларнинг ҳаёлларидан ўтган гап, «ғазаб барча ёмонликларни ўзида жамлаган экан-да», деган фикр менинг ҳаёлимдан ҳам ўтиб турибди.

Сарвари олам соллаллоҳу алайҳи васалламнинг «ғазаб» деб номланган маънавий жинойтни, ахлоқий разолатни қандай муолажа қилганларини ўрганишга ҳаракат қиламан. Савол берувчилар турли кишилар, саволлар ҳам турлича, лекин ҳаммаларига бир хил: «Ғазаб қилма», деган жавоб берилган. «Мени Аллоҳ азза ва жалла ғазабидан нима узоқлаштиради», деган саволга ҳам, «Эй Аллоҳнинг Расули! Менга бир сўз айтинг! қисқа бўлсин. Ўзимга сингдириб олай», деган илтимосга ҳам, «Мени жаннатга киритадиган ишга далолат қилинг» деган сўровга ҳам бир жавоб - «Ғазаб қилма» жавоби берилган.

4406- عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: صَنَعَ النَّبِيُّ ﷺ شَيْئًا
فَرَخَّصَ فِيهِ فِتْنَةً عَنْهُ قَوْمٌ فَبَلَغَ النَّبِيُّ ﷺ فَنَخَطَبَ فَحَمِدَ اللَّهُ ﷻ ثُمَّ قَالَ:
مَا بَالُ أَقْوَامٍ يَتَنَزَّهُونَ عَنِ الشَّيْءِ أَصْنَعُهُ فَوَاللَّهِ إِنَّ لَأَعْلَمَهُمْ بِاللَّهِ
وَأَشَدَّهُمْ لَهُ خَشْيَةً. رَوَاهُ الشَّيْخَانِ.

4406. Оиша розияллоҳу анҳодан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам бир нарса қилдилар. Унда рухсат бердилар. Қавм у нарсадан ўзини олиб қочди. Бу Набий соллаллоҳу алайҳи васалламга етди. Бас, у зот хутба қилдилар. Аллоҳга

ҳамд айтганларидан сўнг:

«Қавмларга нима бўлдики, мен қилган нарсадан ўзларини олиб қочадилар?! Аллоҳга қасам-ки, албатта, мен уларнинг Аллоҳни энг яхши танувчисиман ва У Зотнинг энг кўп қўрқувчисиман», дедилар».

Икки шайх ривоят қилишган.

Шарҳ: Баъзида одамлар тақводорликни ҳам, пархезкорликни ҳам ҳаддан ошириб юборадилар. Улар шариат соҳиби кўрсатган чегарадан ҳам ўтиб кетишни хоҳлаган пайтлари ҳам бўлади. Ушбу ҳадиси шарифда ана шундоқ ҳолатлардан бири ҳақида сўз кетмоқда.

Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам маълум бир нарсани қилганлар. Ўшанда ишнинг энгил тарафига рухсат берганлар. Аммо баъзи кишилар бу ишни ўзларига раво кўрмаганлар. Улар Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам берган энгиллик ва рухсатга амал қилишни ўзларига эп кўрмаганлар.

Бошқа ривоятларда айтилишича, бу ишдан Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг қаттиқ ғазаблари чиққан. Аммо у зот ғазабни ютиш бўйича ҳаммага ўрнак зот бўлганларидан ўз ғазабларини ҳалиги одамларга тўкиб солмаганлар. Балки ғазабларини ютиб, бошқача иш тутганлар. У зот минбарга чиқиб, хутба сўзлаганлар ва:

«Қавмларга нима бўлдики, мен қилган нарсадан ўзларини олиб қочадилар?! Аллоҳга қасамки, албатта, мен уларнинг Аллоҳни энг яхши танувчисиман ва У Зотнинг энг кўп қўрқувчисиман», деганлар.

Қаранг, бу сўзларида ҳам ўз ғазабларига сабаб бўлган одамларнинг номларини тилга олмаганлар. У зотнинг бу одатлари доимий эканини келгуси ҳадиси шариф баён қилади.

الشَّيْءُ لَمْ يَقُلْ مَا بَالُ فُلَانٍ يَقُولُ كَذَا وَلَكِنْ يَقُولُ: مَا بَالُ أَقْوَامٍ
يَقُولُونَ كَذَا وَكَذَا. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

4407. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васалламга қачон бировдан бирор нарса етса, «фалончига нима бўлди, бундоқ депти-я!?» деган эмаслар. Лекин «қавмларга нима бўлди, бундоқ, бундоқ дептилар-а!?» дер эдилар».

Абу Довуд ривоят қилган.

Шарҳ: Муслимнинг умматлари ҳам у зотдан ўрнак олиб ўзларининг ғзабларини чиқарган кишиларга ғзаб ўтини сочмасдан, бошқа, енгилроқ услубда тушунтириш ишларини олиб боришлари керак.

Албатта, иймонли одам, қиёмат кунидан умиди бор одам мазкур ҳадиси шарифларга оғишмай амал қилишга интилади. Ҳар бир мусулмон шу фикрда, шу ҳаракатда бўлса, ҳар бир оила, ҳар бир тоифа, ҳар бир уруғ, ҳар бир маҳалла, кишлоқ ва шаҳар шу фикрда, шу ҳаракатда бўлса, ноўрин ғзаб, бир-бирини ранжитиш, сўкиш, уруш, ярадор қилиш ва ўддириш ҳам бўлмайди. Жамият «ғзаб» деб номланган балонинг салбий натижаларидан халос этилади.

Аллоҳ таоло ҳаммамизни ноўрин ғзаб қилиб, гуноҳкор бўлишдан Ўзи асрасин! Омин!

ومنها الصبر والعفو وتحمل الأذى

САБР, АВФ ВА ОЗОРГА ЧИДАШ

Сабр сўзининг маъноларидан бири танглик ила ўзини тутиб туришдир.

Сабрнинг истилоҳий маъноси ҳақида уламо аҳли бир-

бирини тўлдирувчи бир неча таърифларни айтганлар:

Роғиб: «Сабр нафсни ақл ва шариат тақозо қилганидек тутиб туришдир ёки иккиси тақозо қилган нарсадан тутиб туришдир», деган.

Муновий: «Сабр ҳиссий ва ақлий оғирлик ва аламларга чидашдир», деган.

Сабрнинг таърифида айtilган гаплардан:

- Сабр нафсни қайғу ва аччиқланишдан, тилни шикоятдан ва аъзоларни ташвишдан тутиб туришдир.

- Сабр нафснинг фозил ахлоқларидан бири бўлиб, қилиниши яхши ва гўзал бўлмаган нарсалардан сақланишдан иборатдир.

- Сабр Қуръон ва Суннат аҳкомларида собит туришдир.

- Сабр бало етганда гўзал одоб ила туришдир.

- Сабр изтироб пайтида қалбнинг собит туришидир.

Сабрнинг турлари:

Ҳилмий айтади:

«Сабр уч турлидир: Жабборнинг тоатига сабр қилиш. Жабборнинг маъсиятидан сабр қилиш. Жабборнинг имтиҳонига сабр қилиш».

Ибн Қаюум айтади:

«Сабр ўзи боғланган нарса эътиборидан уч қисмга бўлинади: Амр ва тоатларни адо этишга сабр. Наҳйи ва хилофларни қилмасликка сабр. Қазои қадарларга рози бўлишга сабр».

Ферузободий айтади:

«Сабр уч турлидир: Аллоҳга сабр. Аллоҳ билан сабр. Аллоҳ учун сабр»

Авф сўзи луғатда тарк қилиш, ўчириш ва йўқ қилиш маъноларини ифода этади.

Уламо аҳди авфни қуйидагича таърифлайдилар:

Муновий: «Авф бир нарсани тановул қилишни қасд этиш ва гуноҳни ўтиб юборишдир», деган.

Кафавий: «Авф қудрати етиб туриб, зарар етказмасликдир. Ким уқубат беришга ҳақдор бўла туриб, уни тарк қилса, авф қилган бўлади», деган.

Авф билан мағфиратнинг орасидаги фарқ.

Мағфират иқобни соқит қилиб, савоб беришдан иборатдир. Бунга фақат Аллоҳ таолонинг Ўзи қодир. Мағфиратга фақат мўмин бандагина сазовор бўлади.

Авф маломат ва мазамматни соқит қилса ҳам, савобга эришишни тақозо қилмайди. Авфни банда ҳам қилиши мумкин.

Авф уқубатдан олдин ҳам, кейин ҳам бўлаверади. Мағфиратда эса, уқубат умуман бўлмайди. Авф фақат қодир бўлган шахс тарафидан бўлади.

Авф уқубатни соқит қилади. Мағфиратда эса, гуноҳ беркитилади.

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: نَسِئْتُ إِيَّيْكُمْ

Аллоҳ таоло:

«Шубҳасиз, ким сабр қилиб, кечирса, албатта, бу мардлик ишларидандир», деган (*Шуро, 43*).

Бу ояти каримада сабр қилишга даъват бор. Яна кечиримли бўлишга даъват бор. Яхшилар сифати бўлган ушбу сифатларга такрор-такрор даъват бежиз эмас. Абвало, бу ишларни амалга ошириш осон эмас. Қолаверса, яхши сифатларга қанча тарғиб қилинса, шунча оз.

Дунёдаги ҳолатлар бошқача бўлиши мумкин. Баъзан жиноятчи, золим ва тажовузкорларга омад кулиб бокқандек кўринади. Бундай қарасангиз, пичоқлари мой устида, кунлари шод-хуррамликда ва айш-ишратда ўтаётгандек. Улар дунёнинг ярмига, балки ҳаммасига эга бўлсинлар, аммо беш кунлик ўткинчи дунё матоҳларининг қиммати қанча? Унга эришганлар аслида нимага

эришадилар ўзи?

Аммо сабр қилганлар мардлик ишларини амалга оширган бўладилар ва унинг ажрини тўла-тўкис оладилар.

وَقَالَ تَعَالَى: ثِيَابُ الْجَهَنَّمَ خَمَجٌ

Аллоҳ таоло яна:

«Албатта, сабр қилгувчиларга ажрлари ҳисобсиз, тўлиқ берилур», деган (*Зумар, 10*).

Баъзи уламоларимиз, сабр қилувчиларга ажрлари берилаётганда, ҳисоблаб ўтирмасдан, улгуржи бериб юборилади, деб таъвил қилганлар.

وَقَالَ تَعَالَى: جَهَنَّمَ خَمَجٌ

Аллоҳ таоло яна:

«Ва сабр қилган пайтларида улардан Бизнинг амримиз ила ҳидоятга бошлайдиган пешволар чиқардик. Улар Бизнинг оятларимизга аниқ ишонардилар», деган (*Сажда, 24*).

Аллоҳнинг дини йўлидаги машаққат ва қийинчиликларга сабр қилган даврларда одамларнинг ичидан Аллоҳ Ўз амри ила бошқаларни ҳидоятга бошлайдиган пешволар чиқарди. Бунда кофир ва мушриклардан озор чекиб, қийин-қистовга тушиб турган мусулмонларни ҳам сабр қилишга чақириқ бор.

«Улар Бизнинг оятларимизга аниқ ишонардилар».

Ўша пешво бўлган шахслар Аллоҳнинг оятларига мустаҳкам иймони бор кишилар эдилар. Шунинг учун ҳам сабр қилдилар ва пешво бўлдилар.

Мўмин-мусулмонлар ҳам улардан ўрнак олиб, Аллоҳнинг оятларига аниқ ишонсинлар, Ислом-иймон йўлидаги қийинчилик ва азоб-укубатларга сабр қилсинлар.

Сабр ҳам ҳар бир мўмин-мусулмон эркак-аёлга лозиму лобуд сифатдир. Бу улкан хислатсиз инсон мўмин-мусулмонлик тақлифларини, буйруқларини адо эта олмайди. Инсон бошига тушган мусибатларга бардош бериши керак. Орзу қилгани олий мақомларга етиш йўлидаги ишларда сабрли бўлиши лозим. Турли синовлардан, машаққатлардан фақат сабр ила ўтилади.

Аллоҳ таоло яна:

«Ва Исмоил, Идрис ва Зул-кифлни эсла. Уларнинг ҳар бири сабр қилгувчилардандир», деган (*Анбиё*, 85).

Ушбу оятда эслатилган зотлардан Исмоил алайҳиссалом маълум ва машҳурдирлар. У кишининг киссалари бошқа сураларда батафсил келган. Бу оятда у зотнинг сабр-тоқатларига алоҳида урғу берилмоқда. Исмоил алайҳиссалом ҳақиқатда юқори даражада сабр намуналарини кўрсатганлар. У киши ўсимлик ўсмайдиган саҳроларда сабр қилиб ўсганлар. Байтуллоҳни қуришда оталари Иброҳим алайҳиссаломга сабр ва матонат билан ёрдам берганлар. Ўзларини қурбонлик учун сўйиш амри келганида ҳам сабр қилганлар.

Идрис алайҳиссалом ҳақида маълумотлар оз. Марям сурасида ҳам зикрлари ўтади. Унда қавмларининг кирдикорларига сабр қилганлари ҳақида сўз кетган. Ушбу оятда эса, у кишининг сабр сифатлари ёд этилмоқда.

Зул-кифл алайҳиссалом ҳақида маълумотлар яна ҳам оз. Ҳатто баъзилар у зотни Пайғамбарлар сафига қўшмайдилар ҳам. Лекин *Анбиё* сурасида машҳур Пайғамбарлар билан бирга зикр этилиши у зотнинг Пайғамбарлардан бўлганини кўрсатади. Шу билан бирга, ушбу оятда у киши ҳам сабр қилгувчилар қаторига қўшилмоқдалар.

Аллоҳ таоло яна:

«Магар сабр қилганлар ва яхши амаллар қилганлар, ана ўшаларга мағфират ва катта ажр бор»,

деган (*Худ, 11*).

Ушбу ояти каримада солиҳ бандаларнинг иккита сифати алоҳида таъкидланмоқда; сабр ва яхши амаллар қилиш.

Сабр доим керак. Яхшилик етганида ҳам, ёмонлик етганида ҳам, зарар-камчилик пайтида ҳам, фойда-борчилик пайтида ҳам. Йўқчиликка сабр қилиш осон. Аммо борчилик тўқчиликка ҳамма ҳам сабр қила олмайди. Аслида эса, банда оғир пайтда бардош билан, неъмат етганида шукр ва яхшилик билан сабр қилиши керак.

Ҳам енгил, ҳам оғир пайтларда:

«яхши амалларни қилганлар, ана ўшаларга мағфират ва катта ажр бор».

Имом Бухорий ва Имом Муслимлар ривоят қилган ҳадисда Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Жоним кўлида бўлган Зот ила қасамки, Аллоҳ мўмин банда учун нимани қазо қилса, ўша унинг учун яхши бўлади. Агар унга хурсандчилик етса, шукр қилади, унга яхши бўлади. Агар унга ҳафачилик етса, сабр қилади, унга яхши бўлади. Бу фақат мўминлардагина бўлади», деганлар.

Аммо одамларнинг кўплари бу ҳақиқатларни тушунмайдиганлар, дин йўлига юрмаганлар Пайғамбарлик моҳиятини ҳам англай олмайдилар. Шунинг учун бу ҳақда турли нотўғри тасаввурлар қиладилар.

Аллоҳ таоло яна:

«Улар Роббилари юзини кўзлаб, сабр қиларлар», деган (*Раъд, 22*).

Яъни, ақл соҳиби бўлган бандалар Аллоҳнинг ризосини умид этиб, сабр қиладилар. Уларнинг сабрлари фақат Аллоҳнинг розилиги учун бўлади. Хўжақўрсинга, риё учун бўлмайди. Ўзига ўзи мақтаниб юриш учун ҳам бўлмайди.

Сабр турли хил бўлади. Энг улуғи Иймон-Ислом талабларини бажариш йўлидаги қийинчиликларга сабр

қилиш. Одамларнинг ноўрин тасарруфларига сабр қилиш. Етган мусибатлар ва неъматларга сабр қилиш ва ҳоказолар.

Аллоҳ таоло яна:

«Албатта, Биз сабр этганларни қилиб юрган амалларининг энг гўзалига бериладиган ажр ила мукофотлармиз», деган (*Наҳл, 96*).

Яъни, ахдига вафо қилиб, қасамига риоя этиш йўлидаги машаққатларга чидаб, сабр қилган одамларни энг яхши ажрлар билан мукофотлаймиз. Энг яхши амалига тегишли ажру савобимизни умумлаштириб, ҳамма ишларига берамиз.

Аллоҳ таоло яна:

«Сабр ва намоз ила ёрдам сўранг. Ва, албатта, у нафси синиклардан бошқаларга жуда катта ишдир», деган (*Бақара, 45*).

Биз, ёрдам сўранг, деб таржима қилган ибора араб тилида «истаъйну» деб келган. Бу сўзнинг маъноси бир ишга уриниб туриб, яна қўшимча ёрдам сўрашни англатади. Демак, мусулмон киши ҳар бир ишга астойдил уринади ва шу уриниш билан бирга, Аллоҳдан ёрдам сўрайди.

Сабр ҳам, кўпчилик хаёл қилганидек салбий маънода, яъни, нима бўлса ҳам сабр қиялман, деб жим-ҳаракатсиз туриш эмас, балки Аллоҳнинг айтганини бажариш жараёнида дуч келадиган машаққатларни енгитишдаги сабрдир.

Энг бош сабр ҳавои нафсни, роҳат-фароғатни, мансабни тарк қилиб, Аллоҳнинг айтганига юришга чидамдир.

Намоз эса, бандани Аллоҳга боғлаб турувчи нарса бўлиб, инсон намоз орқали қувват, матонат, чидам ва бардошга эришади. Пайғамбар алайҳиссалом қачон бошларига қийин иш тушса, намоз ўқишга шошилар эдилар.

Аллоҳ таоло яна:

«Эй иймон келтирганлар! Сабр ва намоз ила мадад сўранглар. Албатта, Аллоҳ сабрлилар биландир», деган (*Бақара, 153*).

Ислом умматига Аллоҳ таоло улкан масъулиятни - бутун дунёни илоҳий йўлга даъват этишни юклаган. Бу жуда ҳам машаққатли иш. Бундай улкан масъулиятни адо этиш учун камида шундай улкан сабр керак бўлади. Шу боис Аллоҳ ушбу оятда мўмин бандаларини сабр-тоқатга чақирмоқда.

Қуръони Каримда сабрга даъват кўп такрорланади. Чунки Аллоҳга тоатда ҳам, гуноҳдан сақланиш, йўлдаги тўсиқларни енгиш учун ҳам, заифлик келиб қолганда ҳам, ҳавои нафсни жиловлаш учун ҳам сабр керак ва ҳоказо. Ўтган уламоларимиздан бирлари сабрни умумий тарзда учга бўлганлар:

Биринчиси: Аллоҳ ҳаром қилган нарсалардан ва гуноҳлардан сақланишга сабр.

Иккинчиси: тоат ва қурбат ҳосил қилиш учун сабр.

Учинчиси: етадиган мусибат ва қийинчиликларга сабр.

Демак, мўмин-мусулмон банда мазкур қийинчиликларни енгиш учун катта микдордаги сабрга эга бўлиши керак. Аммо ҳамма нарсанинг чегараси бўлганидек, гоҳида сабр ҳам тугаши, сусайиши мумкин, бундай ҳолатда намоз ёрдамга келади. Намоз битмас-туганмас ёрдамчи, кучга куч, қувватга қувват бахш этувчи, қалбга мадад берувчи, сабрга сабр қўшувчи, сокинлик ва хотиржамлик манбаидир. У ожиз, заиф одамни қувват ва ёрдамнинг асл манбаи бўлмиш Аллоҳ таолога боғловчи воситадир.

Шу боис Аллоҳ таоло қийинчилик ва машаққатлар остонасида турган Ислом умматини сабрга ва намозга чақирмоқда. Ва оритдан:

«Албатта, Аллоҳ сабрлилар биландир», деб

таъкидламоқда.

Пайғамбаримиз Муҳаммад алайҳиссалом ҳадисларидан бирида:

«Мўминнинг иши ажойиб, Аллоҳ унга нимани қазо қилса ҳам, яхшилик бўлади. Хурсандлик етса, шукр қилади, яхши бўлади. Мусибат етса, сабр қилади, яхши бўлади», деганлар.

Аллоҳ таоло яна:

«Ва сабрлиларга башорат бер. Улар мусибат етганда, «Албатта, биз Аллоҳникимиз ва, албатта, биз Унга қайтувчимиз», дерлар», деган (*Бақара, 155—156*).

Демак, мусибат етганда мусулмон киши сабрли бўлиши ва Жаноби Ҳақнинг Узи ўргатган дуони қилиши керак. Бу дуо Қуръон тилида:

«Иннаа лиллаҳи ва иннаа илайҳи рожиъуун», деб талаффуз этилади. Буни айтишни қисқача «истиржоъ» дейилади. Эътибор қилинса, «истиржоъ»да улкан маъно ётибди.

«Албатта, биз Аллоҳникимиз», яъни, барчамиз, бор-будимиз Аллоҳники, ҳақиқий эга Унинг Ўзи. Нимани, қачон, қандай тасарруф қилишни Ўзи билади.

«Ва, албатта, биз Унга қайтувчимиз», яъни, эртами-кечми, барибир, Унга қайтишимиз бор. Бизга етиб турган мусибат ҳам Унинг Ўзидан. Биз сабр қилишимиз лозим ва шундай қиламиз ҳам. Шу боис истиржоъга кўп-кўп савоблар ваъда қилинган.

Имом Аҳмад ибн Ханбал қилган ривоятда Умму Салама онамиз дейдиларки:

«Бир куни Абу Салама Пайғамбаримиз алайҳиссаломнинг ҳузурларидан келди-да, Пайғамбар алайҳиссаломдан бир гап эшитиб, жуда хурсанд бўлдим, у киши: «Мусулмонлардан бирига мусибат етганда «истиржоъ» айтса ва сўнгра «Аллаҳумма ажирни фи мусийбати вахлуф ли хойромминҳа» (маъноси: «эй Аллоҳ,

менга мусибатимда ажр бергин ва унинг ўрнига яхшироғини бергин») деса, айтгани бўлади», дедилар, деб айтди.

Буларни мен ёдлаб олдим. Абу Салама вафот этганида, «истиржоъ» айтдим ва ҳалиги дуони ўқидим. Сўнгра ўзимча, менга Абу Саламадан яхшироқ эр қайда, дедим.

Иддам чиққандан сўнг Расулуллоҳ келиб киришга изн сўрадилар. Тери ошлаб ўтирган эдим, кўлимни ювиб, киришларига изн бердим. У кишига ичига хурмонинг юмшоқ қобиғи тўлатилган тери ёстик бердим. Ўтирганларидан сўнг, менга уйланмоқчи эканликларини айтдилар. У киши гапларини тугатгач, мен:

«Эй Аллоҳнинг Расули, сизга рағбат қилмаслигим мумкин эмас, лекин мен жуда рашкчи аёлман, сизга ёкмайдиган нарса мендан содир бўлиб, Аллоҳнинг азобига дучор бўлмай, деб қўрқаман. Сўнгра ёшим катта бўлиб қолди, бунинг устига, болаларим бор», дедим.

Расулуллоҳ алайҳиссалом:

«Сен айтган рашкни Аллоҳ тезда кетказди. Ёш тўғрида гапирсанг, менинг ҳам ёшим бир ерга бориб қолди. Болаларинг бўлса, улар менинг ҳам болаларим», дедилар.

Аллоҳ менга Абу Саламанинг ўрнига ундан яхши зотни - Расулуллоҳни берди».

Имом Термизий Абу Мусо розияллоху анҳудан ривоят қилган ҳадисда Пайғамбаримиз алайҳиссалом:

«Аллоҳ таоло, эй ўлим фариштаси, сен бандамнинг фарзандини, кўзининг қорачиғини, қалбининг самарасининг жонини олдингми, дейди. Фаришта, ҳа, дейди. Аллоҳ, у нима деди, деб сўрайди. Фаришта, сенга ҳамд ва истиржоъ айтди, дейди. Шунда Аллоҳ таоло, жаннатда унга бир уй бино қилинлар ва «Ҳамд уйи», деб номланлар, дейди», деганлар.

Бошқа бир ҳадиси шарифда Пайғамбаримиз

алайҳиссалом:

«Бирортангизнинг оёқ кийими ипи узилса ҳам, истиржоъ айтсин», дейдилар.

Демак, каттаю кичик ҳар бир кўнгилсиз ҳодисада сабр керак. Кўзининг қорачиғи, жигарбанди, боласи ўлганда ҳам, оёқ кийимининг ипи узилганда ҳам. Мусибат етгандан кейин дарҳол истиржоъ айтиб, сабр қилиш керак ҳамма нарса Аллоҳники ва бари Аллоҳга қайтади, деган эътиқодни маҳкам тутиши керак.

Аллоҳ таоло яна:

«Илм берилганлар эса: «Вой бўлсин сизларга! Иймон келтириб, солиҳ амалларни қилганлар учун Аллоҳнинг савоби яхшидир. Унга фақат сабр қилганларгина эришурлар», дедилар», деган (Қасас, 80).

Доимо, ҳамма жамиятларда моддий дунёнинг туғёнларидан устун тура оладиган, унинг ҳой-ҳавасига учмайдиган, моддий бойликнинг ҳаётдаги ўрнини тўғри баҳолай оладиган кишилар ҳам бўлади. Улар бунда ўзларига берилган тўғри илмга асосланадилар. Улар молу дунё фитнасига учмайдилар. Бою бадавлат бузғунчиларнинг зебу зийнатларига ҳавас қилмайдилар. Аксинча, зебу зийнатга берилганларга насиҳат қилиб юрадилар.

«Илм берилганлар эса: «Вой бўлсин сизларга! Иймон келтириб, солиҳ амалларни қилганлар учун Аллоҳнинг савоби яхшидир».

Бу дунёда ҳой-ҳавасга, зебу зийнатга сабаб бўладиган молу мулкдан кўра, Аллоҳ таоло иймон ва солиҳ амали учун берадиган савоб яхши эканини одамларга эслатиб турадилар. Кишиларни иймонга, солиҳ амалига чақирадилар. Аллоҳнинг савобига эришиш учун сабр-чидам зарурлигини ҳам айтадилар.

«Унга фақат сабр қилганларгина эришурлар», дедилар».

Ҳа, Аллоҳнинг савобига эришиш учун сабр-бардош керак. Иймонли бўлиш, қийинчиликларига ва солиҳ амаллар йўлидаги тўсиқларга ҳамда ҳаёти дунё зебу зийнатларидан ўзини тийиш йўлидаги машаққатларга сабр қилиш керак. Могу дунё фит-насига учмаслик лозим. Ана ўшандагина Аллоҳ таолонинг савобига эришилади.

Аллоҳ таоло яна:

«Эй ўғилчам, намозни тўқис адо қил, яхшиликка буюриб, ёмонликдан қайтар ва ўзингга етган мусибатга сабр қил. Албатта, булар азм этилажак ишлардандир», деган (*Дуқмон, 17*).

Аллоҳга иймон келтириб, охиратдан умидвор ҳар бир одам адо этиши лозим бўлган ишлар шулардир:

«Эй ўғилчам, намозни тўқис адо қил».

Намозсиз қаерга ҳам бориб бўларди? Намозсиз нима ҳам қилиб бўларди? Шунинг учун ҳам зарурий амаллар орасидан биринчи бўлиб намоз тилга олинмоқда.

Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ҳадиси шарифларида:

«Намоз диннинг устунидир», дейилган.

Ҳа, устунсиз иморат бўлмайди. Намоз инсоннинг тили билан айтиб, дили билан тасдиқлаган иймонининг аломатларидан биридир. Намозни тўқис адо этган одам бошқаларни амри маъруф, наҳйи мункар қилиш ҳаққига эришади.

«...яхшиликка буюриб, ёмонликдан қайтар...»

Бу амал ҳам Аллоҳга иймон келтириб, охиратдан умидвор бўлган ҳар бир инсон учун намоз каби фарздир. Мўмин-мусулмон одам инсонларни яхшиликка чақириб, ёмонликдан қайтариш мажбуриятидадир.

Албатта, бу осон иш эмас. Унинг улуғлигига яраша қийинчилиги ва машаққатлари ҳам бор. Амри маъруф ва наҳйи мункар қилган одам ҳаммага ҳам ёқавермайди. Тинимсиз қаршиликка учрайди. Одамлардан озорлар

етади. Шундай ҳол рӯй берса:

«...ўзингга етган мусибатга сабр қил».

Сабр қилмасанг, иш битмайди.

Саҳобалардан Умайр ибн Ҳабиб розияллоҳу анҳу ўғилларига қилган васиятларида, жумладан, қуйидагиларни айтган эканлар:

«Қайси бирингиз амри маъруф ва наҳйи мункар қилмоқчи бўлса, аввало, мусибатларга ҳозирлансин ва Аллоҳ таолодан савоб келишига ишонсин. Чунки кимнинг Аллоҳдан савоб келишига қатъий қаноати бўлса, ўзига етган азиятни сезмас». **«Албатта, булар азм этилажак ишлардандир».**

Юқорида зикр қилинган ишлар азму қарор билан адо этилиши лозим бўлган аҳамиятли ишлардир. Шунинг учун ҳам уларни адо этишда сабр керак бўлади.

Аллоҳ таоло яна:

«Бас, сабр қил. Албатта, Аллоҳнинг ваъдаси ҳақдир. Гуноҳинг учун истиғфор айт. Эртаю кеч Роббингга ҳамд ила тасбеҳ айт», деган (*Ғофир, 55*).

Ушбу ояти каримада Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламга хитоб қилиш орқали ҳар бир мўмин бандага иймон йўлида зарур бўладиган зоди роҳила такдим этилмоқда.

«Бас, сабр қил».

Иймон йўлидаги курашда энг зарур амаллардан бири сабрдир. Сабрсиз бир нарсага эришиш қийин. Сабр фақат кофирлар, дин душманлари ва мунофиқлар томонидан бўладиган озорларга, азоб-уқубатларга бардош беришгина эмас.

Сабр улкан заруриятдир. Ҳавои нафсни жиловлаб олиш учун ҳам сабр зарурдир. Кишиларни иймонга чақиришда ҳам, Аллоҳнинг амрларини бажаришда ҳам, Аллоҳ қайтарган нарсалардан тийилишда ҳам сабр зарурдир.

«Албатта, Аллоҳнинг ваъдаси ҳақдир».

Аллоҳ Пайғамбарига ва мўмин бандаларига нусрат беришни ваъда қилганми, албатта, ваъдасининг устидан чиқади. Сабр қилсанг, бас, нусрат келишига шубҳа йўқ.

«Гуноҳинг учун истиғфор айт».

Албатта, Пайғамбаримиз соллалоҳу алайҳи васаллам маъсум эдилар, гуноҳлари йўқ эди, лекин шундай бўлса ҳам, бу амрнинг келиши умматлари учун таълимдир. Аллоҳ таоло Қуръони Каримда у зотнинг аввалгию кейинги гуноҳларини авф қилганини эълон этган бўлса ҳам доимо истиғфор айтар эдилар.

Мўмин киши гуноҳини эътироф қилиб, доимо истиғфор айтиб юриши унинг иймон йўлидаги курашида асосий қуролларидан биридир. Албатта, истиғфор маълум бир лафзларни, жумладан «Астағфируллоҳ»ни маъносига ҳам эътибор бермай, қуруқ такрорлаш эмас, балки бутун вужуд билан ҳис этган ҳолда иймон ва эътиқод ила тавба қилишдир.

«Эртаю кеч Роббингга ҳамд ила тасбеҳ айт».

Доимо, хусусан, эрталаб ва кечқурун Аллоҳга ҳамду сано айт. У Зотни турли айб ва нуқсонлардан поклаб ёд эт.

Аллоҳ таоло яна:

«Бас, чиройли сабр қил», деган (Маъориж, 5).

Яъни, кишиларнинг истехзо қилишларига, озор беришларига сабр қил, сабр қилганда ҳам чиройли сабр қил. Уларга азоб келишига шошилма.

Чиройли сабрни имом Қуртубий:

«Чиройли сабр - ичида жиззакилик ва Аллоҳдан бошқага шикоят қилишлиги йўқ сабрдир», деб таъриф қилганлар.

Шайх Али Мансур Носиф матнда авф қилиш ҳақидаги оятлардан келтирмаганлар. Биз бу борадаги баъзи ояти карималарни келтириб ўтсак яхши бўлар деган умиддамиз.

Аллоҳ таоло:

«Кечиримли бўл, яхшиликка буюр ва жоҳиллардан юз ўгир», деган (*Аъроф, 199*).

Яъни, ўзаро муомала-муносабатда кечиримли бўл, осон йўлни тут. Одамларга нисбатан ўта талабчан бўлма. қилган хатоларини авф этувчи, кенг бағирли бўл.

Ҳақиқатда ҳам Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам бу сифатни муборак шахсларида мужассам қилган эдилар. Ул зот ҳақидаги ривоятларда кишини ҳайрон қолдирарли даражадаги ҳолатлар зикр этилган. Ул зотнинг саҳобаи киромлари, ҳақиқий мўмин-мусулмонлар ҳам доимо ояти каримада таъкидланганидек бўлишга, ана шу қоида асосида яшашга астойдил ҳаракат қилганлар.

«Яхшиликка буюр».

Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг чақириқлари яхшиликка буюрадиган чақириқдир. Ислом динида яхшиликка буюриш ҳар бир мусулмон эр ва муслима аёлга фарз қилингандир.

«Жоҳиллардан юз ўгир».

Жоҳиллик нодонлиқ илмсизликдир. Ислом мусулмонларни нодонлик ва нодонлардан, илмсизлик ва илмсизлардан юз ўгиришга, ҳар қачон донолик ва доноларга, илму уламоларга юз тутишга чақиради.

Аллоҳ таоло яна:

«Ва агар авф этсангиз, кўнгилга олмасангиз ва айбларини кечирсангиз. Бас, Албатта, Аллоҳ кечирувчи ва раҳмдил Зотдир», деган (*Тағобун, 14*).

Оятнинг нозил бўлиш сабаби ҳақидаги ривоят бундай: Бир гуруҳ кишилар Маккада иймонга келиб, Мадийнага ҳижрат қилишмоқчи бўлганларида хотин ва бола-чақалари, бизни ташлаб қаёққа борасан, деб тўсиқ бўлишган экан. Вақти келиб, Мадийнага боришса, улардан аввал ҳижрат қилганлар динда илғор бўлиб кетишибди. Шунда уларни ҳижратдан тўсган оила аъзоларига иқоб қилишмоқчи бўлганларида Аллоҳ таоло:

«Ва агар авф этсангиз, кўнгилга олмасангиз ва айбларини кечирсангиз. Бас, Албатта, Аллоҳ кечирувчи ва раҳмдил Зотдир», деган оятини тушириб, уларни бу ишдан қайтарган экан.

Демак, мусулмон одам авф этувчилик сифатига ҳам эга бўлиши керак экан.

4408- عَنْ أَبِي مُوسَى ط عَنْ النَّبِيِّ ρ قَالَ: مَا أَحَدٌ أَصْبَرَ عَلَى أَدَى يَسْمَعُهُ مِنَ اللَّهِ تَعَالَى إِنَّهُمْ يَجْعَلُونَ لَهُ نِدًّا وَيَجْعَلُونَ لَهُ وَلَدًا وَهُوَ مَعَ ذَلِكَ يَرْزُقُهُمْ وَيُعَافِيهِمْ. رَوَاهُ الشَّيْخَانِ.

4408. Абу Мусо розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Ўзи эшитган озорга сабр қилишда Аллоҳ таолога тенг келадиган бирор зот йўқ. Улар У Зотга тенгдош қилурлар. Улар У Зотга бола қилурлар. Шундоқ бўлса ҳам У Зот уларни ризқлантирур ва авф қилур», дедилар».

Икки шайх ривоят қилишган.

Шарҳ: Ўзига озор берганларнинг қилмишларига сабр қилиш ва уларни авф қилиб юбориш Аллоҳ таолонинг сифатларидан бири экан. Аллоҳнинг хулқи ила хулқланиш лозимдир. Мўминлар ҳам имкони борида бу хулқни ўзлаштириб олмоқдари лозим.

4409- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ ط قَالَ: قَسَمَ النَّبِيُّ ρ قِسْمَةً كَبَعُضِ مَا كَانَ يَفْسِمُ فَقَالَ رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ: وَاللَّهِ إِنَّهَا لَقِسْمَةٌ مَا أُريدَ بِهَا وَجْهَ اللَّهِ قُلْتُ: أَمَا لَأَقُولَنَّ لِلنَّبِيِّ ρ فَأَتَيْتُهُ وَهُوَ فِي أَصْحَابِهِ فَسَارَرْتُهُ

فَشَقَّ ذَلِكَ عَلَيْهِ وَتَغَيَّرَ وَجْهُهُ وَغَضِبَ حَتَّى وَدِدْتُ أَنِّي لَمْ أَكُنْ
أَخْبَرْتُهُ ثُمَّ قَالَ: أُوذِيَ مُوسَى بِأَكْثَرٍ مِنْ ذَلِكَ فَصَبَرَ. رَوَاهُ الشَّيْخَانِ
وَالْتِّرْمِذِيُّ.

4409. Абдуллоҳ розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам тақсим қилдилар. У зот баъзи тақсимларига ўхшатиб тақсим қилдилар. Шунда ансорлардан бир киши:

«Аллоҳга қасамки, бу тақсимлашда Аллоҳнинг розилиги ирода қилинмади», деди.

Бас, мен «Аллоҳга қасамки, Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламга хабар бераман», дедим-да, у зотнинг хузурларига бордим. У зот ўз саҳобалари билан эканлар. Мен у зотга у айтган гап ҳақида сир равишда хабар бердим. Бу у зотга оғир ботди. У зотнинг юзлари ўзгариб, ғазаблари чиқиб кетди. Ҳатто мен «хабар бермасам бўлар экан» дедим. Сўнгра у зот:

«Аллоҳ Мусони раҳмат қилсин! У бундан ҳам кўпроқ озор еб сабр қилган эди», дедилар.

Икки шайх ва Термизий ривоят қилишган.

Шарҳ: Бу ривоятда номи зикр қилинмаган, Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламга қаттиқ озор берган одам Меътаб ибн Қушайр номли мунофиқ эди.

Ушбу ҳадиси шарифнинг бошқа ривоятини ҳам ўргансак, тўлиқроқ маълумот олсак ажаб эмас.

«Ҳунайн куни бўлганда Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам тақсимлашда баъзи одамларни устун қўйдилар. У зот ал-Акраъ ибн Ҳобисга юзта туя бердилар. Уяйнага ҳам шунча бердилар. Арабларнинг ашрофларидан баъзиларига ҳам бердилар ва уларни ўша куни тақсимлашда устун қўйдилар. Шунда бир киши:

«Аллоҳга қасамки, бу тақсимлашда адолат қилинмади.

Бунда Аллоҳнинг розилиги ирода қилинмади», деди.

Бас, мен «Аллоҳга қасамки, Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламга хабар бераман» дедим-да, у зотнинг хузурларига бориб, у айтган гап ҳақида хабар бердим.

У зотнинг юзлари ўзгариб, тери бўяладиган қизил қонга ўхшаб кетди ва:

«Агар Аллоҳ ва Унинг Расули адолат қилмаса, ким адолат қилади?! Аллоҳ Мусони раҳмат қилсин! У бундан ҳам кўпроқ озор еб, сабр қилган эди», дедилар.

Шунда мен «Бундан кейин у зотга гап кўтариб келмасам бўлар экан» дедим».

Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам қалбларини улфат қилиш лозим бўлган кишиларга ўлжадан кўп нарса берган эдилар. Уларнинг ичида ушбу ривоятда номлари зикр қилинган ал-Акраъ ибн Ҳобис, Уяйна ва бошқа зодагонлар бор эди.

Тақсимлашдаги ҳикматни англаб етмаган Меътаб ибн Қушайр номли мунофиқ бу ишда Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламни адолатсизликда айблашга бориб етди. Аммо Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам ушбу тақсимлаш айни адолат эканини ва ҳалиги танқидчининг гапи озор эканини баён қилдилар. У зот ўзларига озор берган одамни жазолашга қодир бўлсалар ҳам сабр қилиб уни авф этдилар.

4410- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ ط أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: مَا أُعْطِيَ أَحَدٌ عَطَاءً هُوَ خَيْرٌ وَأَوْسَعُ مِنَ الصَّبْرِ. رَوَاهُ الْخَمْسَةُ.

4410. Абу Саъийд розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Ҳеч кимга сабрдан кўра яхшироқ ва кенгроқ ато берилмаган», дедилар».

Бешовлари ривоят қилишган.

Шарҳ: Ушбу ривоят Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг узун ҳадисларидан олинган иқтибосдир. Мазкур ҳадисда шулар айтилади:

Абу Саъид розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Ансорийлардан бир қанча одамлар Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламдан (мол) сўрадилар. Бас, У зот уларга бердилар. Сўнгра яна сўрадилар. Яна бердилар. Ҳаттоки, ҳузурларидаги нарса қолмади. Шунда У зот:

«Ҳузуримда не яхшилик бўлса, сизларга бермай олиб қолмасман. Ким иффат талаб бўлса, Аллоҳ уни иффатли қилур. Ким беҳожатлик талаб қилса, Аллоҳ уни беҳожат қилур. Ким сабр талаб қилса, Аллоҳ уни сабрли қилур. Ҳеч кимга сабрдан кўра яхшироқ ва кенгроқ ато берилмаган», дедилар».

Бешовлари ривоят қилишган.

Ушбу ҳадиси шарифда мусулмон инсон ўзига берилган ризқ қанча бўлса, ўшанга чидаб, қаноат ҳосил қилиб юриши яхши эканлиги тарғиб қилинган.

Мусулмон инсон турмушни яхши таъмин қилиш учун имкониятидаги барча ҳалол воситаларни ишга солиб, ҳаракат қилаверади. Аммо ризқ бериш Ал-лоҳдан эканини ҳеч қачон унутмайди. Шунинг учун ўзига берилган ризқ-насиба Аллоҳнинг иродаси ила бўлган, деб билади. Оз бўлса, норози бўлмайди, кўп бўлса, ҳовлиқиб кетмайди. Чунки, Аллоҳнинг иродасига қарши чиқиш мусулмон одам учун тўғри эмас.

Мазкур ривоятлардан мусулмон инсон ўзига берилган ва берилмаган ризққа нисбатан ўзини қандоқ тутмоқлиги лозимлиги ҳақида бир неча кўрсатмалар бермоқда:

Иффатли бўлиш.

Ўзи учун бировнинг молидан умидвор бўлишни ор деб, билиш. Ким ўзини иффатли тутишга уринса, Аллоҳ таоло уни иффатли қилиб қўйиши турган гап.

Ўзида бировнинг сариқ чақасига ҳам эҳтиёжи

йўқлигини изҳор қилиш.

Бундай одамни Аллоҳ таоло кўзини тўқ қилиб қўйса, ундан ҳеч бир очкўзлик содир бўлмас экан.

Кам бўлса ҳам ўзига берилган ризққа сабр қилиш.

Сабр Аллоҳ таоло томонидан бандага инъом этилган энг катта ва кенг ато ҳисобланади. Сабрли киши ризқнинг озига ҳам, йўқчиликка ҳам чидаб, ўзини хор қилмай, бошини тик тутиб кун кўради. Сабр неъматидан бебаҳра банда эса, дунёнинг ярмига эга бўлса ҳам, тийиннинг устида умбалоқ ошиб, ўзини хор қилади, очкўзлигини билдириб қўяди.

Мусулмон одам унга Аллоҳ томонидан берилган етарли ризққа сабр қилиб, қаноатли бўлиб ўтса, дунёдаги энг катта нажотга эришган шахс бўлади.

Ҳақиқий бойлик молу дунёнинг кўплигида эмас, нафсининг тўқдигида.

Ушбу таълимотларни ҳар бир мусулмон яхшилаб ўрганиб, ўзига сингдириб олиши ва ҳаётга татбиқ қилиши лозим. Ана шундагина орамизда беш танга пул куйига тушиб одам ўлдирадиганлар, ўғрилиқ порахўрлик рибохўрлик қиладиганлар, фирибгарлик алдамчилик ёлғончилик ва бошқа разолатларни қиладиганлар қолмайди.

4411- وَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: **ر** الْمُسْلِمُ إِذَا كَانَ مُخَالِطًا النَّاسَ

وَيَصْبِرُ عَلَى أَذَاهُمْ خَيْرٌ مِنَ الْمُسْلِمِ الَّذِي لَا يُخَالِطُ النَّاسَ وَلَا يَصْبِرُ عَلَى أَذَاهُمْ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.

4411. Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Одамларга аралашиб, уларнинг озорларига сабр қилган мусулмон уларга аралашмайдиган ва озорларига сабр қилмайдиган мусулмондан яхшидир»,

дедилар».

Термизий ривоят қилган.

Шарҳ: Бундан одамларнинг озоридан кўркиб, уларга аралашмай қўйиш дуруст эмаслиги чиқади. Одамларга аралашиб, уларнинг озорларига сабр қилган одам савоб олади. У ўша аралашishi давомида уларга яхшилик ҳам қилиб юрган бўлади. Одамларга аралашмаган киши эса, кўпчиликка фойда етказишдан бош тортган бўлиши мумкин.

4412- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: مَا نَقَصَتْ صَدَقَةٌ
مِنْ مَالٍ وَمَا زَادَ اللَّهُ عَبْدًا بِعَفْوٍ إِلَّا عِزًّا وَمَا تَوَاضَعَ أَحَدٌ لِلَّهِ إِلَّا رَفَعَهُ
اللَّهُ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَالتِّرْمِذِيُّ.

4412. Абу Хурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Садақа молни ноқис қилмас. Аллоҳ авф ила бандага иззатдан бошқани зиёда қилмас. Ким Аллоҳ учун тавозуъ қилса, албатта, Аллоҳ уни юқорилатмай қўймас», дедилар».

Муслим ва Термизий ривоят қилишган.

Шарҳ: Бошқа бир ривоятда:

«Авф бандага иззатдан бошқани зиёда қилмас. Бас, авф қилинг! Аллоҳ сизни азиз қилур. Тавозуъ бандага юқориликдан бошқани зиёда қилмас. Бас, тавозуъ қилинг! Аллоҳ сизни юқорилатур. Садақа молга кўпайишдан бошқани зиёда қилмас. Бас, садақа қилинг! Аллоҳ азза ва жалла сизни бой қилур», дейилган.

Азизу мукаррам бўлайлик десак, авф қилишни одат қилайлик.

Олий мақомга етай десак, тавозуълик бўлайлик.

Бой-бадавлат бўлай десак, садақа қилишни одат қилайлик.

4413- وَعَنْهُ أَنَّ رَجُلًا كَانَ يَسُبُّ أَبَا بَكْرٍ ط بِحَضْرَةِ النَّبِيِّ ρ وَأَصْحَابِهِ فَصَمَتَ عَنْهُ أَبُو بَكْرٍ ثُمَّ آذَاهُ الثَّانِيَةَ فَصَمَتَ عَنْهُ أَبُو بَكْرٍ ثُمَّ آذَاهُ الثَّالِثَةَ فَانْتَصَرَ مِنْهُ أَبُو بَكْرٍ فَقَامَ رَسُولُ اللَّهِ ρ فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ: أَوْجَدْتُ عَلَيَّ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ فَقَالَ: نَزَلَ مَلَكٌ مِنَ السَّمَاءِ يُكَذِّبُهُ بِمَا قَالَ لَكَ فَلَمَّا انْتَصَرْتَ وَقَعَ الشَّيْطَانُ فَلَمْ أَكُنْ لِأَجْلِسَ إِذْ وَقَعَ الشَّيْطَانُ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

4413. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Бир киши Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам ва у кишининг саҳобалари ҳузурида Абу Бакр розияллоҳу анҳуни сўқди. Абу Бакр жим ўтираверди. Ҳалиги одам унга иккинчи марта озор берди. Абу Бакр яна жим ўтираверди. Сўнгра учинчи марта озор берганда Абу Бакр унга жавоб берди. Шунда Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам ўринларидан турдилар. Абу Бакр:

«Мендан аччиғингиз чиқдими! Эй Аллоҳнинг Расули?» деди.

«Унинг сенга айтган гапининг ёлғонлигини билдириш учун осмондан фаришта тушган эди

Сен унга жавоб қайтарганингда шайтон ўтириб олди. Шайтон ўтирган жойда мен ўтира олмас эдим», дедилар».

Абу Довуд ривоят қилган.

Шарҳ: Озор берган кишини авф қилиш фариштанинг тушишига сабаб бўладиган олий ахлоқ экан. Икки мусулмоннинг бир-бири билан сўкишиши эса шайтонни

хурсанд қиладиган нарса экан. Бас, биров билан сўкишмай, одамларни авф қилишга одатланайлик.

دواء الغضب

ҒАЗАБНИНГ ДАВОСИ

4414- عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ صُرَدٍ ط قَالَ: اسْتَبَّ رَجُلَانِ عِنْدَ النَّبِيِّ ρ فَجَعَلَ أَحَدُهُمَا تَحْمُرُ عَيْنَاهُ وَتَنْتَفِخُ أَوْدَاجُهُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ρ: إِنِّي لَأَعْرِفُ كَلِمَةً لَوْ قَالَهَا لَذَهَبَ عَنْهُ الَّذِي يَجِدُ أَعْوُدُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ فَقَالَ: وَهَلْ تَرَى بِي مِنْ جُنُونٍ. رَوَاهُ الْأَرْبَعَةُ.

4414. Сулаймон ибн Сурд розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Икки киши Набий соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ҳузурларида сўкишиб қолди. Иккисидан бирининг кўзлари қизариб, томирлари бўртиб чиқа бошлади. Шунда Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Мен агар у айтса, ундаги бу нарса кетадиган калимани биламан. Аъзу биллаҳи минаш шайтонир рожийм», дедилар.

Бас, у:

«Менда жиннилик бор деб ўйлайсанми?» деди».

Тўртовлари ривоят қилишган

Шарҳ: Ғазаби чиқишининг олдини олиш ниятида бўлган одам «Аъзу биллаҳи минаш шайтонир рожийм»ни айтиб турмоғи лозим.

4415- عَنْ أَبِي ذَرٍّ τ قَالَ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ρ قَالَ لَنَا: إِذَا غَضِبَ أَحَدُكُمْ وَهُوَ قَائِمٌ فَلْيَجْلِسْ فَإِنْ ذَهَبَ عَنْهُ الْغَضَبُ وَإِلَّا فَلْيَضْطَجِعْ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَأَحْمَدُ.

4415. *Абу Зарр Фифорий розияллоху анхудан ривоят қилинади:*

«Расулуллоҳ соллаллоху алайҳи васаллам:

«Сизлардан кимдаким ғазабланса, тик турган бўлса, ўтириб олсин, ғазаби кетса кетади, бўлмаса, ёнбошласин», дедилар».

Абу Довуд ва Ахмад ривоят қилишган.

Шарҳ: Албатта, бу ишлар ғазабни сўндириши тажрибада ҳам собит бўлган.

Имом Абу Довуд Абу Воил ал-Оссадан куйидаги ривоятни келтиради:

«Урва ибн Муҳаммад Саъдийнинг олдида кирган эдик. Бир одам гапириб унинг ғазабини кўзгади. Шунда у ўрнидан туриб, таҳорат қилди. Сўнгра отам менга бобом Атийя розияллоху анхудан ушбу ривоятни айтиб берган эди, деб қуйидагиларни айтди:

4416- عَنْ عَطِيَّةَ السَّعْدِيِّ τ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ρ: إِنَّ الْغَضَبَ مِنَ الشَّيْطَانِ وَإِنَّ الشَّيْطَانَ خُلِقَ مِنَ النَّارِ وَإِنَّمَا تُطْفَأُ النَّارُ بِالْمَاءِ فَإِذَا غَضِبَ أَحَدُكُمْ فَلْيَتَوَضَّأْ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

4416. *Атийя Саъдий розияллоху анхудан ривоят қилинади:*

«Расулуллоҳ соллаллоху алайҳи васаллам: «Ғазаб шайтондандир. Шайтон эса, оловдан яратилгандир.

Олов сув билан ўчирилади. Кимнинг ғазаби келса, тахорат қилиб олсин», дедилар».

Абу Довуд ривоят қилган.

Шарҳ: Албатта, мазкур ва шунга ўхшаш чоралар ғазабни қайтариш учун қўлланиладиган ёрдамчи чоралардир. Ғазабнинг асосий чораси эса, Аллоҳга бўлган иймон, қиёматдан умидворликдир. Ғазаби чиққан одам дарҳол Аллоҳ таолони эслаши, У Зот ҳар бир нарсани кўриб-билиб турганини ва ҳамма нарсани ҳисоб-китоб қилишини эслаши зарур. Шунингдек, ғазабни ишга солиб ёмонлик қилса, қандай жазо олишини, ғазабини ютиб ортга қайтса, қандай савоблар олишини ўйлаши зарур.

ومنها نصر المسلم وستره والذب عنه

МУСУЛМОНГА ЁРДАМ БЕРИШ, УНИНГ АЙБИНИ БЕРКИТИШ ВА УНИ ҲИМОЯ ҚИЛИШ

4417- عَنْ جَابِرٍ τ أَنَّ النَّبِيَّ ρ قَالَ: وَلْيَنْصُرِ الرَّجُلُ أَخَاهُ

ظَالِمًا أَوْ مَظْلُومًا إِنْ كَانَ ظَالِمًا فَلْيَنْهَهُ فَإِنَّهُ لَهُ نَصْرٌ وَإِنْ كَانَ

مَظْلُومًا فَلْيَنْصُرْهُ. رَوَاهُ الشَّيْخَانِ وَالتِّرْمِذِيُّ.

4417. Жобир розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Киши ўз биродарига у золим бўлса ҳам, мазлум бўлса ҳам ёрдам берсин. Агар у золим бўлса, уни қайтарсин. Бу унга берган ёрдами бўлади. Агар мазлум бўлса, унга ёрдам берсин», дедилар».

Икки шайх ва Термизий ривоят қилишган.

Шарҳ: Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг бу ҳадиси шарифларининг айтилишига бир ҳодиса сабаб

бўлган. Муҳожирлардан бир ғулом ансорлардан бўлган бир ғулом билан уришиб қолди. Муҳожир муҳожирларни ёрдамга чақирди, ансорий ансорийларни. Шунда Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам чиқиб:

«Бу нима?! Бу жоҳилиятнинг чақириғи-ку!» дедилар.

«Йўқ, Эй Аллоҳнинг Расули!! Биздан икки ғулом уришиб қолди, холос. Улардан бири иккинчисининг орқасига урибди», дейишди. Ана ўшанда Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам юқоридаги ҳадиси шарифни айтдилар.

Ҳа, мусулмон одам ўз биродарига фақат яхшилик йўлида ёрдам беради. Мусулмон ўз биродарини зулмдан қайтаради. Бу ҳам унга берилган ёрдамдир. Агар унинг биродари мазлум бўлса, унга албатта ёрдам беради. Чунки бу ҳолда мазлумга ёрдам бериш вожибдир.

4418- عَنْ عُمَبَةَ بْنِ عَامِرٍ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: مَنْ رَأَى عَوْرَةً فَسَتَرَهَا كَانَ كَمَنْ أَحْيَا مَوْتُودَةً. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتَّسَائُئِيُّ.

4418. Уқба ибн Омир розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Ким бир авратни кўриб, уни беркитса, худди тирик кўмилган қизни қайта тирилтиргандек бўлади», дедилар».

Абу Довуд ва Насайй ривоят қилишган.

Шарҳ: Мусулмон одамнинг айбини беркитиш ана шундоқ улуғ иш. Бир мусулмон иккинчи мусулмоннинг айбини фош қилиб, уни одамлар ичида шарманда қилиши худди уни тириклайин кўмиб юбориш билан баробардир. Бир мусулмоннинг кишилар ичида шарманда бўлишидан ўлгани афзал.

Шунинг учун ҳам ўз биродарининг айбини беркитган

одам уни ўлимдан сақлаб қолган билан баробар бўлади.

4419- عَنْ مُعَاذِ بْنِ أَنَسٍ الْجُهَنِيِّ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: مَنْ
حَمَى مُؤْمِنًا مِنْ مُنَافِقٍ بَعَثَ اللَّهُ مَلَكًا يَحْمِي لَحْمَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِنْ نَارِ
جَهَنَّمَ وَمَنْ رَمَى مُسْلِمًا بِشَيْءٍ يُرِيدُ شَيْنَهُ بِهِ حَبَسَهُ اللَّهُ عَلَى حِسْرِ
جَهَنَّمَ حَتَّى يَخْرُجَ مِمَّا قَالَ.

4419. Муоз ибн Анас ал-Жуханий розияллоҳу анҳудан
ривоят қилинади:

«Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам:

**«Ким бир мўминни мунофиқдан ҳимоя қилса,
Аллоҳ қиёмат куни бир фариштани юбориб, унинг
гўштини жаҳаннам ўтидан ҳимоя қилади.**

**Ким бир мусулмонни бир нарса ила уни шарманда
қилиш учун айбласа, Аллоҳ уни жаҳаннам кўприги
устида то у гапидан қайтгунча ушлаб туради»,
дедилар».**

Шарҳ: Бир одам мўмин кишини ғийбат қилиб
обрўсини тўкаётган бўлса, уни эшитиб турган кишилар
ичидан мазкур мўминни ҳимоя қилган одам катта ажрга
эга бўлади. Унинг мўмин кишининг обрўсини ҳимоя
қилгани қиёматда ўзига катта бахт бўлиб қайтади. Аллоҳ
таоло уни дўзахдан ҳимоя қилади. Бас, шундоқ экан,
мўминлар бир-бирларини мунофиқларнинг ғийбат ва
бўхтонларидан ҳимоя қилишлари зарур.

Аксинча, бу дунёда мўмин-мусулмоннинг айблаш
билан машғул бўлган одам қиёматда хижолатда қолар
экан. Маҳшарга тўпланганлар ҳузурида қилган
нобакорлиги жазоси ўлароқ, жаҳаннам кўпригидан ўта
олмай тўхтаб қолар экан. Бас, шундоқ экан, мўмин банда
зинҳор ўз биродарини айблашга ўтмасин

4420- عَنْ جَابِرٍ τ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ρ قَالَ: مَا مِنْ أَمْرٍ

يَخْذُلُ أَمْرًا مُسْلِمًا فِي مَوْضِعٍ تُنْتَهَكُ فِيهِ حُرْمَتُهُ وَيُنْتَقَصُ فِيهِ مِنْ عَرْضِهِ إِلَّا خَذَلَهُ اللَّهُ فِي مَوْضِعٍ يُحِبُّ فِيهِ نُصْرَتُهُ وَمَا مِنْ أَمْرٍ يَنْصُرُ مُسْلِمًا فِي مَوْضِعٍ يُنْتَقَصُ فِيهِ مِنْ عَرْضِهِ وَيُنْتَهَكُ فِيهِ مِنْ حُرْمَتِهِ إِلَّا نَصَرَهُ اللَّهُ فِي مَوْطِنٍ يُحِبُّ فِيهِ نُصْرَتُهُ. رَوَاهُمَا أَبُو دَاوُدَ.

4420. Жобир розияллоху анҳудан ривоят қилинади:

«Расулulloх соллаллоху алайҳи васаллам:

«Қай бир одам бир мусулмон кишини уни беҳурмат қилинаётган ва обрўси тўкилаётган жойда ҳимоясиз қолдирса, Аллоҳ ҳам уни У Зотнинг ҳимоясини истаб турган жойда ҳимоясиз қолдиради.

Қай бир одам бир мусулмон кишини уни беҳурмат қилинаётган ва обрўси тўкилаётган жойда ҳимоя қилса, Аллоҳ ҳам уни У Зотнинг ҳимоясини истаб турган жойда ҳимоя қилади», дедилар».

Иккисини Абу Довуд ривоят қилган.

Шарҳ: Бинобарин, мусулмон киши ўз биродарини ҳеч ҳам беобрў ва беҳурмат қилинишига йўл қўймасин. Ўшандоқ ҳолат пайдо бўлса, дарҳол уни ҳимоя қилсин. Ана шундагина у қиёмат куни Аллоҳ таолонинг ҳимоясидан баҳраманд бўлади.

4421- عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ τ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ρ قَالَ: مَنْ رَدَّ عَنْ

عَرْضِ أَخِيهِ رَدَّ اللَّهُ عَنْ وَجْهِهِ النَّارَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَأَحْمَدُ.

4421. Абу Дардо розияллоху анҳудан ривоят қилинади:

«Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Ким ўз биродарининг обрўсини ҳимоя қилса, Аллоҳ қиёмат куни унинг юзини дўзахдан ҳимоя қилади», дедилар».

Термизий ва Аҳмад ривоят қилишган.

Шарҳ: Ҳа, мусулмонлар бир-бирларини ёмонларнинг ғийбат ва бўҳтонларидан сақлашлари, ҳимоя қилишлари лозимдир. Агар бу иш қилинмаса, жамият иғвохонага, бўҳтон марказига айланиб қолади. Бу билан жамият аъзолари орасида ўзаро адоват авж олади. Аста-секин бундоқ жамият таназзулга юз тутаети.

4422- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ τ عَنْ النَّبِيِّ ρ قَالَ: الْمُؤْمِنُ مِرَّأَةٌ

الْمُؤْمِنِ وَالْمُؤْمِنُ أَخُو الْمُؤْمِنِ يَكْفُ عَلَيْهِ ضَيْعَتُهُ وَيَحْطُطُهُ مِنْ وَرَائِهِ.

رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ وَلَفْظُهُ: إِنَّ أَحَدَكُمْ مِرَّأَةٌ أَخِيهِ فَإِنْ رَأَى بِهِ
أَذَى فَلْيَمِطْهُ عَنْهُ.

4422. Абу Ҳурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Мўмин мўминнинг ойнасидир. Мўмин мўминнинг биродаридир. Унинг зое бўлган нарсасини топиб беради ва уни ортидан беркитиб туради», дедилар».

Абу Довуд ва Термизий ривоят қилишган.

Термизийнинг лафзиди:

«Албатта, сизнинг бирингиз ўз биродарининг ойнасидир. Агар унда кирни кўрса, артиб қўйсин», дедилар».

Шарҳ: Ушбу ҳадиси шарифга амал қилингандагина мўминлар катта ютуқларга эришишлари мумкин. Бу ҳадиси шарифга амал қилмай туриб, ёки унинг

тескарисини қила туриб, бирор яхшиликни кутиш мумкин эмас.

«Мўмин мўминнинг ойнасидир».

Ойна ҳар бир кишининг айбини беркитишга хизмат қилади. У ўзи билан муомалада бўлган кишига индамаса-да, айбини кўрсатиб тураверади. Ойнага қараган киши бошқалар олдида уятга қолмаслик учун ҳам унинг ёрдамида ўзини ўнглаб олади.

Мўминлар ҳам бир-бирлари учун айбни тузатиш борасида худди ойна ўрнидадирлар. Мўмин одам ўз биродарида бирор айбни кўрса, дарҳол бошқалар кўрмай туриб, ўша айбни тузатишга ҳаракат қилади. Иккинчи мўмин ҳам бу гапни тўғри қабул қилади ва ўз айбини тузатишда ёрдам берган биродарига раҳмат айтиб, унинг ҳаққига дуолар қилади.

«Мўмин мўминнинг биродаридир. Унинг зое бўлган нарсасини топиб беради ва уни ортидан беркитиб туради».

Ҳа, мўмин мўминга худди шундай муносабатда бўлади. У ўз биродарига доимо яхшиликни раво кўради. Агар унинг бирор нарсаси йўқолиб қолса, ўша нарсани топиб беришга ҳаракат қилади. Агар ўз биродарининг йўқдигида бирор айби очилиб қолса ҳам ўша айбини беркитиб, ҳимоя қилади. Энди аъзолари орасида бундоқ ҳамкорлик ҳукм сурган жамиятнинг қандоқ бўлишини кўз олдимизга келтираверайлик.

«Албатта, сизнинг бирингиз ўз биродарининг ойнасидир. Агар унда кирни кўрса, артиб қўйсин».

Агар биродарининг кирини кўриб туриб, уни артиб қўймаса, биродарлиги қолармиди!?

ومنه الشفاعة

ШАФОАТЧИЛИК

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: بِبِرِّ دَنَا نَا نَسْتَوْثُو نَوْثُو نَوْثُو نَا
نِي بَيْنِي بَيْنِي دِي

Аллоҳ таоло:

«Ким яхши шафоат қилса, ундан ўз насибаси бўлур.
Ким ёмон шафоат қилса, ундан ўз насибаси бўлур.
Аллоҳ ҳар бир нарсанинг баҳосини берувчи Зотдир»,
деган (*Нисо*, 85).

Араб тилида «шафоат» сўзи бизда танилган маънодан кўра кенгроқ маънода ишлатилади. Бировни бошқалар олдида оқлаш учун қилинган саъй-ҳаракат ва гап-сўз ҳам шафоат ҳисобланади. Инчунин, қоралаш учун қилингани ҳам.

Шунингдек, бир ишнинг яхшилигини тушунтириш учун тарғиб қилиш, унга қизиқтириш яхши шафоат, ўша ишни ёмон деб тушунтириш эса, ёмон шафоат ҳисобланади.

Ояти каримада таъкидланишича, яхши шафоат қилган киши яхшилик йўлида воситачилик қилган бўлиб, ўша шафоатидан насибадор бўлар экан. Шунингдек, ёмон шафоат қилган одам шу ёмонлигидан насибасини олар экан.

Шу билан бирга, яхши шафоатга яна ҳам қизиқтириш, ёмон шафоатдан яна ҳам қайтариш мақсадида «**Аллоҳ ҳар бир нарсанинг баҳосини берувчи Зотдир**», деб, ҳар бир каттаю кичик яхшию ёмон шафоат ўз баҳосини Аллоҳ томонидан олиши эслатиб қўйилмоқда. Бас, энди ҳар ким ўзи билиб олаверсин.

4423- عَنْ أَبِي مُوسَى ط عَنْ النَّبِيِّ ρ قَالَ: الْمُؤْمِنُ لِلْمُؤْمِنِ

كَالْبُنْيَانِ يَشُدُّ بَعْضُهُ لِمَ شَبَّكَ بَيْنَ أَصَابِعِهِ وَكَانَ النَّبِيُّ ρ جَالِسًا إِذْ
جَاءَ رَجُلٌ يَسْأَلُ أَوْ صَاحِبُ حَاجَةٍ أَقْبَلَ عَلَيْنَا بِوَجْهِهِ فَقَالَ: اشْفَعُوا
فَلْتُؤْخَّرُوا وَلِيَقْضِيَ اللَّهُ عَلَى لِسَانِ نَبِيِّهِ مَا شَاءَ. رَوَاهُ الْأَزْهَرِيُّ.

4423. Абу Мусо розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Мўмин мўминга худди бинодек, баъзиси баъзисини тутиб туради» дедилар ва бармоқларини бир-бирига киритиб кўрсатдилар. Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам ўтирган эдилар. Бир одам ёки ҳожатманд киши сўров билан келди. У зот бизга юзландилар ва:

«Шафоатчилик қилинглار. Ажр оласизлар. Аллоҳ Уз набийи тилида нимани истаса, ҳукм қилсин», дедилар».

Тўртовлари ривоят қилинган.

Шарҳ: Бу ҳадиси шариф Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам саҳобаларни ҳожатманд кишига воситачилик қилиб, ёрдам беришга ўргатмоқдалар. Манави одам мендан ўз ҳожатини сўраб келди. Сизлар мендан унинг ҳожатини чиқаришимни сўраш ила унга ёрдам беринглар, демоқдалар.

Ҳоким ва ишбошиларга мурожаат қилиб, бировларнинг ишини битириб бериш яхшидир. Фақатгина ҳадга - шаръий жазога лойиқ иш ҳокимга етганда ва ношаръий ишларда воситачилик қилинмайди. Бошқаларда шафоатчилик ажр билан тақдирланади.

4424- عَنْ مُعَاوِيَةَ ؓ قَالَ: اشْفَعُوا تُؤْخَّرُوا فَإِنِّي أُرِيدُ الْأَمْرَ

فَأُؤَخَّرُهُ كَيْمَا تَشْفَعُوا فَتُؤْخَّرُوا فَإِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ρ قَالَ: اشْفَعُوا تُؤْخَّرُوا.

رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالنَّسَائِيُّ.

4424. Муовия розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Шафоатчилик қилинглар. Ажр оласизлар. Мен бир ишни қилмоқчи бўлсам ҳам, сиз шафоатчилик қилиб, ажр олишингиз учун уни ортга суриб тураман. Чунки Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам: «Шафоатчилик қилинглар. Ажр оласизлар» деганлар», деди».

Абу Довуд ва Насайй ривоят қилишган.

Шарҳ: Саҳобаи киромлар шафоатчилик қилиш бобида бошқаларга ўрнак эдилар. Уларнинг бирлари бўлмиш Абдуллоҳ ибн Аббос розияллоҳу анҳунинг қандоқ шафоатчилик қилганлари билан танишиб қўйишимиз ўзимиз учун фойдалидир.

Имом ал-Ҳоким ва Тобаронийлар келтирган ривоятда Ҳассон ибн Собит розияллоҳу анҳу куйидагиларни айтадилар:

«Биз ансорийлар жамоаси Умар ёки Усмондан (ровийлардан Абу Зинод шак қилган) бир нарсани талаб қилдик. Бас, Абдуллоҳ ибн Аббос розияллоҳу анҳуни ва Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг саҳобаларидан бир неча нафарини ўзимиз билан бирга олиб бордик.

Шунда Ибн Аббос ҳам гапирди, қолганлар ҳам гапирдилар. Улар ансорийларни, уларнинг фазлларини зикр қилдилар. Биз талаб қилган иш оғир иш эди. Волий узр айтди. У уларнинг ҳар гапига жавоб топиб бераверди. Охири улар унинг узрини қабул қилиб, ўринларидан туришди. Илло, Ибн Аббос турмади. У ўз гапида давом этиб:

«Йўқ! Аллоҳга қасамки, ансорийларга бундоқ қилиш тўғри келмайди. Ахир улар нусрат берганлар, жой

берганлар», деб, уларнинг фазллари зикр қилаверди. У яна:

«Манависи Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг шоирлари, у зотни ҳимоя қилган», деди.

Ибн Аббос ўзининг жамловчи каломи ила барча узрларни тўсиб, мурожаат қилишда давом этаверди. Охири волий бизнинг ҳожатимизни чиқаришдан бошқа иложи қолмади.

Бас, Аллоҳ унинг каломи ила бизнинг ҳожатимизни раво қилганидан кейин чиқдик. Мен Абдуллоҳнинг кўлидан ушлаб олиб, уни оқлаб, ҳаққига дуо қилиб борар эдим. Бас, масжидда у билан бирга бўлиб, у қилган ишни қила олмаган жамоа олдидан ўтиб қолдим. Мен улар эшитадиган қилиб:

«Албатта, у ичингизда бизга энг яхшиси экан», дедим.

«Шундоқ!» дедилар.

Шунда мен Абдуллоҳга:

«Аллоҳга қасамки, бу нубувватнинг қолдиғидир. Аҳмад соллаллоҳу алайҳи васалламнинг меросидир. У ичингизда ўша нарасага ҳақлироғи экан!» дедим».

Ҳассон ибн Собит розияллоҳу анҳу ушбу муносабат ила Абдуллоҳ ибн Аббос розияллоҳу анҳунинг мадҳларида ажойиб байтлар ҳам айтганлар.

ومنها الصدق

СОДИҚЛИК

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: جَجَجَجَجَجَجَجَج

Аллоҳ таоло:

«Эй иймон келтирганлар, Аллоҳга тақво қилинглар

ва содиқлар ила бирга бўлинглар», деган (Тавба, 119).

Шарҳ: Сўзларида, ишларида, ниятларида ва иймонларида садоқатли эркак-аёллар содиқлардир

Сўзда садоқатли бўлиш рост сўзлаш, ёлғон гапирмасликдир. Ростгўйлик гўзал сифатдир. Ҳар бир эркак-аёл учун олий сифатлардан бўлиб келган. Ростгўйлик иймоннинг аломатидир. Ким ростгўй бўлса, нажотга эришади. Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам ўзларининг ҳадиси шарифларидан бирида:

«Ростгўйликни лозим тутинглар. Албатта, ростгўйлик яхшиликка бошлайди. Яхшилик эса, жаннатга. Ёлғондан сакданинглар. Албатта, ёлғон фужурга бошлайди. Фужур эса, дўзахга. Инсон рост гапирса, ростгўйликни ихтиёр қилаверса, Аллоҳнинг ҳузурида сиддиқлардан бўлиб ёзилади. Агар одам ёлғон гапирса, ёлғонни ихтиёр қилаверса, Аллоҳнинг ҳузурида каззоблардан бўлиб ёзилиб қолади», деганлар.

Аллоҳ таоло яна:

«Аллоҳ: «Бу кун ростгўйларга ростгўйликлари манфаат берадиган кун. Уларга остидан сувлар оқиб турган жаннатлар бор, унда абадий-боқий бўлурлар. Аллоҳ улардан рози бўлди. Улар Аллоҳдан рози бўлдилар. Бу эса, улуғ ютуқдир» деди», деган (Моида, 119).

Оятдаги «ростгўйлар»дан мурод иймони содиқлардир. «Кун»дан мурод эса, қиёмат кунидир.

«Бу кун ростгўйларга ростгўйликлари манфаат берадиган кун».

Аллоҳ таолонинг таъкидлашича, қиёмат кунда иймонлиларга иймонлари манфаат беради. Мазкур манфаат қуйидаги шаклда зоҳир бўлади.

«Уларга остидан сувлар оқиб турган жаннатлар бор, унда абадий-боқий бўлурлар».

Яъни, қиёмат куни иймонлиларга дарахтлари остидан

анҳорлар оқиб турган жаннатлар бор. Улар мазкур жаннатларда абадий қолурлар.

«Аллоҳ улардан рози бўлди. Улар Аллоҳдан рози бўлди. Бу эса улуғ ютуқдир».

Аллоҳ таоло яна:

«Аллоҳ содиқларни садоқатлари сабабидан мукофотлаш учун ва мунофиқларни Аллоҳ хоҳласа, азоблаши ёки тавбасини қабул қилиши учундир. Албатта, Аллоҳ ўта мағфиратли ва ўта раҳмлидир», деган (*Аҳзоб*, 24).

Ҳа, Аллоҳ таоло қийин ҳолатларни мусулмонларнинг бошига ҳар бир замонда солиб туриши бежиз эмас.

«Аллоҳ содиқларни садоқатлари сабабидан мукофотлаш учун ва мунофиқларни Аллоҳ хоҳласа, азоблаши ёки тавбасини қабул қилиши учундир».

Ана шундай оғир вазиятларда иймонига содиқлар садоқатларини кўрсатадилар ва Аллоҳ таоло уларни садоқатларига яраша мукофотлайди. Шунингдек, оғир ҳолларда мунофиқларнинг мунофиқлиги ҳам ошкор бўлади ва Аллоҳ таоло хоҳласа, тавбаларини қабул қилиб, гуноҳларини кечиради, хоҳласа, жазоларини беради. Зотан, **«Албатта, Аллоҳ ўта мағфиратли ва ўта раҳмлидир».**

4425- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ ط أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ρ قَالَ: عَلَيْكُمْ

بِالصَّدَقِ فَإِنَّ الصَّدَقَ يَهْدِي إِلَى الْبِرِّ وَإِنَّ الْبِرَّ يَهْدِي إِلَى الْجَنَّةِ وَمَا
يَزَالُ الرَّجُلُ يَصَّدُقُ وَيَتَحَرَّى الصَّدَقَ حَتَّى يُكْتَبَ عِنْدَ اللَّهِ صِدْقًا
وَأَيَّاكُمْ وَالْكَذِبَ فَإِنَّ الْكَذِبَ يَهْدِي إِلَى الْفُجُورِ وَإِنَّ الْفُجُورَ يَهْدِي
إِلَى النَّارِ وَمَا يَزَالُ الرَّجُلُ يَكْذِبُ وَيَتَحَرَّى الْكَذِبَ حَتَّى يُكْتَبَ عِنْدَ
اللَّهِ كَذَابًا. رَوَاهُ الْأَرْبَعَةُ.

4425. Абдуллоҳ розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Сизлар ростгўйликни лозим тутинглар. Чунки ростгўйлик яхшиликка бошлайди. Яхшилик эса жаннатга бошлайди. Киши рост гапираверса ва ростгўйликни истайверишда бардавом бўлса, Аллоҳнинг ҳузурида сиддиқлардан, деб ёзилади.

Сизлар ёлғондан ҳазир бўлинглар. Чунки ёлғон фужурга бошлайди. Фужур эса, дўзахга бошлайди. Киши ёлғон гапираверса ва ёлғончиликни истайверишда бардавом бўлса, Аллоҳнинг ҳузурида каззоблардан, деб ёзилади», дедилар».

Тўртовлари ривоят қилишган.

Шарҳ: Сиддиқ бўлиш катта бахт. Аллоҳ таоло Қуръони Каримда сиддиқларни мадҳ этган. Каззоб бўлиш катта бадбахтлик. Аллоҳ таоло каззобларни ўз душмани, деб эълон қилган.

Бас, ҳар бир мўмин-мусулмон сиддиқлардан бўлишга ҳаракат қилсин ва каззоб бўлишдан ўзини сакдасин.

4426- عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ τ عَنْ النَّجَّيِّ ρ قَالَ: إِنَّ فِي

الْمَعَارِضِ لَمَنْدُوحَةً عَنِ الْكَذِبِ. رَوَاهُ ابْنُ عَدِيٍّ وَالْبَيْهَقِيُّ.

4426. Имрон ибн Ҳусойн розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Албатта, гапни буриб гапиришда ёлғондан қочиш майдони бордир», дедилар».

Ибн Адий ва Байҳақий ривоят қилишган.

Шарҳ: Гапни буриб гапириш деганда киши оғир ҳолга тушиб қолганда сиртидан бошқа, ичида бошқа маъно берадиган гапни айтиб, очиқ-ойдин ёлғон гапирмай

кутулиб кетишидир. Бунга тарихда мисоллар жуда кўп.

Ислом оламида Қуръони Каримни махлуқ дейиш фитнаси чиққанида халифа ҳаммани бу гапни айтишга мажбур қилишга ўтган. Навбат имом Шофеъийга келганда у киши, албатта, манавилар махлуқдирлар, деб тўрт панжаларини кўрсатганлар. Тафтишчилар бундан, тўрт илоҳий китоб: Забур, Таврот, Инжил ва Қуръонлар махлуқ, деб айтилганини англаганлар. Имом Шофеъий бўлсалар, тўрт панжани ирода қилганлар.

Ўзининг золимлиги билан донг таратган Ҳажжож золим саҳобаларнинг бирларидан менинг ҳақимда нима дейсан, деб сўраган. Шунда у киши, сен қоситсан, деганлар. Араб тилида «қосит» сўзининг икки қарама-қарши маъноси бор. Бу сўз ҳам одил, ҳам жаврчи маъноларини билдиради. Мазкур саҳобий розияллоҳу анҳу Ҳажжожга, сен қоситсан, деганларида ўша ерда турганлар унга, сени мадҳ этди, дейишган. Аммо Ҳажжожнинг ўзи, йўқ, у мени жаврчи демокда, деган.

Ушбу ҳадиси шарифдан киши қийин ҳолга тушиб қолганида гапни буриб гапириш ила кутулиб кетиши жоиз эканлиги келиб чиқади.

يجوز المزاح

ҲАЗИЛ ЖОИЗ

4427- عَنْ أَنَسٍ رَ أَنَّ رَجُلًا أَتَى النَّبِيَّ ﷺ فَقَالَ: يَا رَسُولَ

اللَّهِ احْمِلْنِي فَقَالَ: إِنَّا حَامِلُوكَ عَلَى وَلَدٍ نَاقَةٍ قَالَ: وَمَا أَصْنَعُ بِوَلَدِ

النَّاقَةِ فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: وَهَلْ تَلِدُ الْإِبِلَ إِلَّا النُّوقَ.

4427. Анас розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Бир киши Набий соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ҳузурларига келиб:

«Эй Аллоҳнинг Расули! Мени уловга миндилинг», деди

«Сени урғочи туянинг боласига миндирамиз», дедилар.

«Урғочи туянинг боласини нима қиламан?» деди у.

Шунда Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Туяларни урғочи туялар туғади-ку!» дедилар!»

Шарҳ: Бу ҳадиси шарифда Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ҳазил-мутуйибаларидан бир намуна келтирилмоқда.

4428- وَعَنْهُ قَالَ: قَالَ لِي النَّبِيُّ ﷺ: يَا ذَا الْأُذُنَيْنِ. رَوَاهُمَا أَبُو

دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ.

4428. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам менга: «Эй икки қулоғи бор!» дедилар».

Иккисини Абу Довуд ва Термизий ривоят қилишган.

Шарҳ: Бу ҳадиси шарифда ҳам Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ҳазил-мутуйибаларидан бир намуна келтирилмоқда.

4429- وَعَنْهُ قَالَ: إِنْ كَانَ النَّبِيُّ ﷺ لَيُخَالِطُنَا حَتَّى يَقُولَ لَأَخ

لِي صَغِيرٍ: يَا أَبَا عُمَيْرٍ مَا فَعَلَ النَّعِيرُ. رَوَاهُ الْأَرْبَعَةُ.

4429. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам биз билан аралашиб юрар эдилар. Ҳатто у зот менинг кичик

укамга:

«Эй Абу Умайр, нима қилди нуғайр?!» дердилар».

Тўртовлари ривоят қилишган.

Шарҳ: Нуғайр - қушнинг боласи. Анас ибн Молик розияллоҳу анҳунинг укалари Абу Умайрнинг қуши ўлиб қолиб, хафа бўлиб турганида Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам болачанинг кўнглини кўтариш учун унга шундоқ ҳазил-мутойиба қилганлар.

4430- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ط قَالَ قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّكَ تُدَاعِبُنَا. قَالَ إِنِّي لَا أَقُولُ إِلَّا حَقًّا. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.

4430. Абу Ҳурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Эй Аллоҳнинг Расули! Сиз бизга ҳазил-мутойиба қиласиз?» дейишди.

«Албатта, мен ҳақдан бошқани айтмайман», дедилар».

Термизий ривоят қилган.

Шарҳ: Ҳазил-мутойиба қиладиган кишилар ушбу қоидадан ёддан чиқармасликлари лозим. Ҳазил-мутойиба деб зинҳор ёлғон нарсани гапириб бўлмайди.

ومنها الوفاء بالوعد

ВАЪДАГА ВАФО ҚИЛИШ

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: نَتَتُتْطُطُ طُطُفُفُ

Аллоҳ таоло:

«Ва китобда Исмоилни эсла. Албатта, у ваъдасига содиқ ҳамда Расул ва Набий бўлган эди», деган (*Марям, 54*).

Эй Муҳаммад, илоҳий китоб - Куръонда Исмо-илнинг кассасини эсла. Исмоил, ҳеч шубҳасиз, ваъдасига содиқ зот эди. Содиклик ҳар бир Пайғамбарнинг сифатидир. Аммо Исмоил алайҳиссалом бошқа Пайғамбар алайҳиссаломлардан ўзларининг ваъдага садоқатлари билан ажралиб турганлар.

«...ҳамда Расул ва Набий бўлган эди».

У зотнинг Расул ва Набий эканликларига шак-шубҳа йўқ. Демак, Исмоил алайҳиссалом халойиқни ҳидоят йўлига чакирганлар.

4431- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي الْحَمْسَاءِ ط قَالَ: بَايَعْتُ النَّبِيَّ ρ

بِبَيْعٍ قَبْلَ أَنْ يُبْعَثَ وَبَقِيَتْ لَهُ بَقِيَّةٌ فَوَعَدْتُهُ أَنْ آتِيَهُ بِهَا فِي مَكَانِهِ
فَنَسِيتُ ثُمَّ ذَكَرْتُ بَعْدَ ثَلَاثٍ فَجِئْتُ فَإِذَا هُوَ فِي مَكَانِهِ فَقَالَ: يَا
فَتَى لَقَدْ شَقَقْتَ عَلَيَّ أَنَا هَاهُنَا مُنْذُ ثَلَاثٍ أَنْتَظِرُكَ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

4431. Абдуллоҳ ибн Абу Ҳамсаа розияллоҳу анҳудан ривоят қрлинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам билан у зот Пайғамбар этиб юборилишларидан олдин бир савдо иши қилдим. Менда у зотнинг бир оз ҳақлари қолди. Мени уни турган жойларига келтириб беришни ваъда қилдим. Аммо унутиб қўйдим. Уч кундан кейин ёдимга келди. Келсам, у зот жойларида турибдилар. Мени кўриб:

«Эй йигит, мени машаққатга қўйдинг-ку, уч кундан буён шу ерда интизор бўлиб турибман», дедилар».

Абу Довуд ривоят қилган.

Шарҳ: Ваъдага вафо қилиш мана бундоқ бўлади. Бир кишини бир жойда уч кун кутиш-а! Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам ўзлари Пайғамбар бўлишларидан олдин ҳам ваъдага вафо қилишлари билан ном чиқарган эдилар. У зот Пайғамбар бўлганларидан кейин ҳам бу олий ахлоқ ила донг таратдилар. У зотнинг умматлари ҳам бу ахлоққа содиқ қолдилар. Ҳозирги мусулмонлар ҳам бу ахлоқни унутмасликлари зарур.

4432- عَنْ زَيْدِ بْنِ أَرْقَمَ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: إِذَا وَعَدَ الرَّجُلُ أَخَاهُ وَمِنْ نَبِيِّهِ أَنْ يَفْعَلَ لَهُ فَلَمْ يَفِ وَلَمْ يَحِجْ لِلْمِيعَادِ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ.
رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ.

4432. Зайд ибн Арқам розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Қачон киши ўз биродарига ваъда қилсаю, ниятида вафо қилиш бўлса, аммо вафо қила олмай ваъда қилган жойга кела олмай қолса, гуноҳ эмас», дедилар».

Абу Довуд ва Термизий ривоят қилишган.

Шарҳ: Албатта, ваъдага вафо қила олмасликнинг беморлиқ эсдан чиқариб қўйишлик каби шаръий узрлари бўлса. Аммо ваъда қилаётиб, унга вафо қилишни ният қилмаса, гуноҳкор бўлади.

Уламолар жумҳури наздида ваъдага вафо қилиш мустаҳабдир. Ваъдага хилоф қилиш эса, макруҳдир. Албатта, шариатда ҳалол қилинган ишлардаги ваъдага. Агар шариатда ҳаром бўлган ишга ваъдалашилган бўлса, унга вафо қилиш керак эмас.

ومنه الرفق والتأني

МУЛОЙИМЛИК ВА ШОШИЛМАСЛИК

Мулойимликдан гап-сўз ва ҳатти-ҳаракатда юмшоқ бўлиш ва ишларнинг енгилини танлаш ҳамда бировга рад қилганда осонликни ихтиёр қилиш кўзда тутилган.

4433- عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: يَا عَائِشَةُ إِنَّ اللَّهَ رَفِيقٌ يُحِبُّ الرِّفْقَ وَيُعْطِي عَلَى الرِّفْقِ مَا لَا يُعْطِي عَلَى الْعُنْفِ وَمَا لَا يُعْطِي عَلَى مَا سِوَاهُ. رَوَاهُ الْأَزْهَعِيُّ.

4433. Оиша розияллоҳу анҳодан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Эй Оиша, албатта, Аллоҳ мулойимдир. У Зот мулойимликни яхши кўради ва мулойимлик учун кўполликка ҳамда ундан бошқага бермаган нарсани беради», дедилар».

Тўртовлари ривоят қилишган.

Шарҳ: Бас, шундоқ экан, мўмин-мусулмонлар мулойим бўлмоқлари лозим.

4434- وَعَنْهَا أَنَّهَا سَأَلَتْ عَنِ الْبَدَاوَةِ فَقَالَتْ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يَبْدُو إِلَى هَذِهِ التَّلَاعِ وَإِنَّهُ أَرَادَ الْبَدَاوَةَ مَرَّةً فَأَرْسَلَ إِلَيَّ نَاقَةً مِنْ إِبِلِ الصَّدَقَةِ مُحَرَّمَةً ثُمَّ قَالَ لِي: يَا عَائِشَةُ ارْزُقِي فَإِنَّ الرِّفْقَ لَمْ يَكُنْ فِي شَيْءٍ قَطُّ إِلَّا زَانَهُ وَلَا نُزِعَ مِنْ شَيْءٍ قَطُّ إِلَّا شَانَهُ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَمُسْلِمٌ.

4434. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«У кишидан сахрога чиқиш ҳақида сўралганда:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам мана шу шовваларга чиқар эдилар. У зот бир марта сахрога чикмоқчи бўлдилар. Бас, менга садақанинг туяларидан минилмаган бир туяни юбордилар ва:

«Эй Оиша, мулойим бўл. Шубҳасиз, мулойимлик не нарсада бўлса, албатта, уни зийнатлаган ва уни не нарсдан суғуриб олинган бўлса, албатта, уни айблаган», дедилар».

Абу Довуд ва Муслим ривоят қилишган.

Шарҳ: Бундан нафақат ҳайвонларга нисбатан, балки барча нарсаларга нисбатан мулойим бўлиш зарурлиги келиб чиқади. Ҳа, мулойимлик зийнатдир ва қўполлик айбдир.

4435- عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: مَنْ أُعْطِيَ حَظَّهُ

مِنَ الرَّفْقِ فَقَدْ أُعْطِيَ حَظَّهُ مِنَ الْخَيْرِ وَمَنْ حُرِمَ حَظُّهُ مِنَ الرَّفْقِ فَقَدْ حُرِمَ حَظُّهُ مِنَ الْخَيْرِ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ وَمُسْلِمٌ.

4435. Абу Дардо розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Кимга мулойимликдан насибаси берилган бўлса, батаҳқиқ, унга яхшиликдан насибаси берилибди.

Кимга мулойимликдан насибаси берилмаган бўлса, батаҳқиқ, унга яхшиликдан насибаси берилмабди», дедилар».

Термизий, Абу Довуд ва Муслим ривоят қилишган.

Шарҳ: Мулойимлик яхшилик аломатидир. Мулойим бўлмаслик ёмонлик аломатидир.

4436- عَنْ مُصْعَبِ بْنِ سَعْدٍ عَنْ أَبِيهِ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ:

التَّوَدُّهُ فِي كُلِّ شَيْءٍ خَيْرٌ إِلَّا فِي عَمَلِ الْآخِرَةِ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالْحَاكِمُ.

4436. Мусъаб ибн Саъддан, у ўз отаси розияллоху анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоху алайҳи васаллам:

«Шошилмаслик ҳар бир нарсада яхшидир. Илло, охират ишида ундоқ эмас», дедилар».

Абу Довуд ва ал-Ҳоким ривоят қилишган.

Шарҳ: Ҳа, охират ишида шошилмаса бўлмайди.

4437- عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ ط عَنْ النَّبِيِّ ρ قَالَ: الْأَنَاءُ مِنَ اللَّهِ وَالْعَجَلَةُ مِنَ الشَّيْطَانِ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَابْنُ هَشِيمٍ.

4437. Саҳл ибн Саъд розияллоху анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоху алайҳи васаллам:

«Шошилмаслик Аллоҳдандир. Шошқалоқлик шайтондандир», дедилар».

Термизий ва Байҳақий ривоят қилишган.

Шарҳ: Шунинг учун ҳам мўмин-мусулмон банда барча нарсада шошилмаслиги лозим.

ومنها الحياء

ҲАЁ

Ҳаё сўзи луғатда уятсизликнинг тескарисини англатади. Бошқача қилиб айтганда, «Ҳаё айбдан ва ёмонланишдан қўрқиб, ўзини паст олиш ва ўзгаришдир».

Уламолар ҳаёни турлича таъриф қилганлар:

Журжоний: «У нафиянинг бир нарсадан тортиниши ва маломатдан ҳазир бўлиб, уни тарк қилишидир», деган.

Яна: «У қабихни тарк қилишга боис бўладиган ва ҳақ эгасининг ҳақида нуқсонга йўл қўйишни ман қиладиган хулқдир», деган.

Ибн Муфлиҳ Ҳанбалий: «Ҳаёнинг ҳақиқати у бир хулқ бўлиб, гўзал нарсани қилишга, ёмон нарсани тарк этишга боисдир», деган.

4438- عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ ط عَنْ النَّبِيِّ ρ قَالَ: الْحَيَاءُ لَا

يَأْتِي إِلَّا بِخَيْرٍ فَقَالَ بُشَيْرُ بْنُ كَعْبٍ: مَكْتُوبٌ فِي الْحِكْمَةِ إِنَّ مِنَ الْحَيَاءِ وَقَارًا وَإِنَّ مِنَ الْحَيَاءِ سَكِينَةً فَقَالَ لَهُ عِمْرَانُ: أَعَدُّنَا عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ρ وَتُحَدِّثُنِي عَنْ صَحِيفَتِكَ. رَوَاهُ الثَّالِثَةُ.

4438. Имрон ибн Ҳусойн розияллоху анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоху алайҳи васаллам:

«Ҳаё фақатгина яхшилик келтиради», дедилар.

Бушайр ибн Каъб:

«Ҳикматда «Викорли бўлиш ҳаёдандир. Сокинлик ҳаёдандир» деб ёзилган», деди.

Шунда Имрон унга:

«Мен сенга Расулulloҳ соллаллоху алайҳи васалламдан ҳадис сўзласам, сен менга саҳифангдан сўзлайсанми?!» деди».

Учовлари ривоят қилишган.

Шарҳ: Ушбу ҳадиси шарифдан олинadиган фойдалар:

1. Ҳаёнинг фақат фойда келтириши.

2. Расулulloҳ соллаллоху алайҳи васалламнинг ҳадиси шарифлари турганда бошқа манбаларга мурожаат қилиш дуруст эмаслиги.

4439- عَنْ ابْنِ عُمَرَ τ قَالَ: مَرَّ النَّبِيُّ ρ عَلَى رَجُلٍ وَهُوَ يُعَاتِبُ فِي الْحَيَاءِ يَقُولُ: إِنَّكَ تَسْتَحِي حَتَّى كَأَنَّهُ يَقُولُ قَدْ أَضَرَّ بِكَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ρ: دَعُهُ فَإِنَّ الْحَيَاءَ مِنَ الْإِيمَانِ. رَوَاهُ الْأَرْبَعَةُ.

4439. Ибн Умар розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам бировни ҳаёси учун «сен ҳаё қилиб, ўзингга зарар қиласан» деб, итоб қилаётган кишининг олдидан ўтиб қолдилар ва:

«Уни ўз холига қўй! Албатта, ҳаё иймондандир», дедилар».

Тўртовлари ривоят қилишган.

Шарҳ: Демак, ҳаё иймоннинг баркамоллигидан келиб чиқадиган хулқдир. Ҳар бир мўмин-мусулмон ҳаёли бўлишга ҳаракат қилсин.

4440- عَنْ أَبِي مَسْعُودٍ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: إِنَّ مِمَّا أَدْرَكَ النَّاسُ مِنْ كَلَامِ النَّبِيِّ الْأَوَّلَى إِذَا لَمْ تَسْتَحِي فَاصْنَعْ مَا شِئْتَ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ وَأَحْمَدُ.

4440. Ибн Масъуд розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Одамлар нубувватнинг биринчи каломидан идрок қилган нарсалардан бири «агар ҳаё қилмасанг, истаганингни қилавер»дир», дедилар».

Бухорий, Абу Довуд ва Аҳмад ривоят қилишган.

Шарҳ: Ҳа, ҳаёсиз киши барча ёмонликларни тап тортмай қилаверади. Одам боласини ёмонликдан қайтарадиган нарса унинг ҳаёсидир.

4441- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ ط عَنْ النَّبِيِّ ρ قَالَ: اسْتَحْيُوا مِنَ اللَّهِ حَقَّ الْحَيَاءِ قُلْنَا: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّا نَسْتَحْيِي وَالْحَمْدُ لِلَّهِ قَالَ: لَيْسَ ذَلِكَ وَلَكِنَّ الاسْتِحْيَاءَ مِنَ اللَّهِ حَقَّ الْحَيَاءِ أَنْ تَحْفَظَ الرَّأْسَ وَمَا وَعَى وَالْبَطْنَ وَمَا حَوَى وَلِتَذْكُرِ الْمَوْتَ وَالْبَلَى وَمَنْ أَرَادَ الْآخِرَةَ تَرَكَ زِينَةَ الدُّنْيَا فَمَنْ فَعَلَ ذَلِكَ فَقَدْ اسْتَحْيَا مِنَ اللَّهِ حَقَّ الْحَيَاءِ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَأَحْمَدُ وَالْحَاكِمُ.

4441. Абдуллоҳ розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Аллоҳдан ҳақиқий ҳаё қилинглар», дедилар.

«Эй Аллоҳнинг Расули! Биз, албатта, ҳаё қиламиз, алҳамду лиллаҳи», дедик.

«Ундоқ эмас. Аллоҳдан ҳақиқий ҳаё қилиш бошни ва у ўз ичига олган нарсаларни, қоринни ва у ўз ичига олган нарсаларни сақламоғингдир. Ўлимни ва чиришни эсламоғингдир. Ким охиратни хоҳласа, дунё зийнатини тарк қилур. Ким ўшаларни қилса, Аллоҳдан ҳақиқий ҳаё қилган бўлур», дедилар».

Термизий, Аҳмад ва ал-Ҳоким ривоят қилишган.

Шарҳ: Бу ҳадиси шарифда Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам ҳақиқий ҳаё одамлар ўйлаб юрадиган баъзи бир ишларни қилишдан уялиш эмаслигини, балки улкан бир маънони ўз ичига олишини баён қилмоқдалар.

«Аллоҳдан ҳақиқий ҳаё қилиш бошни ва у ўз ичига олган нарсаларни, қоринни ва у ўз ичига олган нарсаларни сақламоғингдир».

Бош ўз ичига олган нарсалар —кўз, кулоқ, бурун, оғиз ва тил эканлигини билиб қўймоқ лозим. Ушбу нарсаларни

ёмонликдан сақлаш ила Аллоҳдан ҳақиқий ҳаё қилишнинг баъзи шартлари юзага келар экан.

Қорин ўз ичига олган нарсалар жумласидан озуқалар ва фарж бордир. Демак, озуқанинг ҳалол бўлиши ва фаржни гуноҳдан сақдаш ила Аллоҳдан ҳақиқий ҳаё қилишнинг баъзи шартлари юзага келар экан.

«Ўлимни ва чиришни эсламоғингдир».

Ўлимни эсламаган ҳеч нарсадан ҳаё қилмайди. Қабрда чиришини эсламаган ҳеч нарсадан ҳаё қилмайди.

«Ким охиратни хоҳласа, дунё зийнاتини тарк қилур».

Албатта, бу ерда Аллоҳ таоло ҳаром қилган зийнатлар ҳақида сўз кетмоқда. Аллоҳ таоло ҳалол қилган зийнатларни тарк қилиш ҳақида эмас. Зеро, Аллоҳ таолонинг Ўзи Аъроф сурасида Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламга хитоб қилиб:

«Сен: «Аллоҳ Ўз бандаларига чиқарган зийнатларни ва покиза ризқларни ким ҳаром қилди?!» деб айт», деган (*Аъроф, 32*).

Ушбу оят эгниларига кийим киймай тавоф қилишни, ҳаж мавсумида яхши таом истеъмол этмасликни ўзларига русум қилиб олиб, бу Аллоҳ амри, деб юрган араб мушрикларининг қилмишлари нотўғри эканини билдириш учун тушган ва бу орқали ҳаммага хитоб қилинган.

Модомики, Аллоҳ таоло ўша кийимларни бандаларга ҳалол қилиб қўйибдими, Демак, ҳеч ким уни ҳаром қила олмайди. Шунингдек, Аллоҳ покиза таомларни бандаларига ризқ қилиб бериб қўйибдими, уларни ҳам ҳеч ким ҳаром қила олмайди. Зийнат кийимлари ва покиза таомлар иймонлилар учун бўлмай ким учун бўлсин! Бу ризку рўзига моддий дунёда бошқалар ҳам шерик бўлиши мумкин, аммо охиратда, ушбу ояти каримада таъкидланганидек, зийнат либослари ва покиза ризқлар фақат мўминларга хос бўлади.

Аллоҳ таоло Ўз Зотига иймон келтирган бандаларига ҳеч қачон хушрўй кийим-бошларни ва покиза таомларни ҳаром қилмайди.

«Ким ўшаларни қилса, Аллоҳдан ҳақиқий ҳаё қилган бўлур», дедилар».

Ким бу ҳадиси шарифда айтиб ўтилган ишларни мукамал қилган бўлса, Аллоҳдан ҳақиқий ҳаё қилган бўлур. Ҳа, Аллоҳдан ҳақиқий ҳаё қилишимиз зарур.

4442- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: الْحَيَاءُ مِنَ الْإِيمَانِ وَالْإِيمَانُ فِي الْجَنَّةِ وَالْبَدَأُ مِنَ الْجَفَاءِ وَالْجَفَاءُ فِي النَّارِ.

4442. Абу Ҳурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Ҳаё иймондандир. Иймон жаннатдадир. Ҳаёсизлик жафодир. Жафо дўзахдадир», дедилар».

Шарҳ: Ҳаёга бундан кўра улуг васф бўлмаса керак. Карамли ахлоқдар дини бўлган Ислом ҳаёни иймон даражасига кўтаргандир. Карамли ахлоқлар дини бўлган Ислом ҳаёни жаннатга киритадиган фазилат даражасига кўтаргандир. Исломда ҳаёли бўлиш шунчалар юқорига кўтарилгандир. Бас, мусулмонлар ҳаёли бўлсинлар.

4443- عَنْ أَبِي أُمَامَةَ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: الْحَيَاءُ وَالْعِيُّ شُعْبَتَانِ مِنَ الْإِيمَانِ وَالْبَدَأُ وَالْبَيَانُ شُعْبَتَانِ مِنَ النَّفَاقِ. رَوَاهُمَا التِّرْمِذِيُّ.

4443. Абу Умома розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Ҳаё ва камгаплик иймоннинг икки шўъбасидир. Ҳаёсизлик ва маҳмадоналик нифокнинг икки шўъбасидир», дедилар».

Иккисини Термизий ривоят қилган.

Шарҳ: Аллоҳ таоло ҳаёни иймонга боғлаб қўйгани бежиз эмас. Ҳаётда ҳам бу боғланишни очик-ойдин сезиб турилади. Кишининг иймони даражасини унинг ҳаёсидан билиб олса бўлади. Аксинча, мунофиқлик даражасини ҳаёсизлик ўлчови ила ўлчаса бўлади.

Аллоҳ таоло барчамизни ҳаёли бандаларидан қилсин!
Омин!

ومنها التواضع

ТАВОЗУЪ

Тавозуъ сўзи аслида пастлашдан олинган. Ўзини паст олиш, ўзини бошқалардан юкори тутмаслик тавозуъ бўлади. Банданинг Аллоҳ таолога нисбатан тавозуъ қилиши унинг У Зотдан кўрқиши, бўйсунуши ила бўлади.

Бандалар орасидаги тавозуъ эса, бир-бирининг ҳақ гапини сўзсиз қабул қилиш, таклифларига кўниш билан бўлади. Тавозуъ ҳар бир банда учун улуғ неъмат ҳисобланади.

Зеро, ҳадиси шарифлардан бирида «Ким Аллоҳ учун тавозуъ қилса, албатта, Аллоҳ уни юқорилатмай қўймас», дейилган.

4444- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: إِنَّ اللَّهَ قَدْ أَذْهَبَ

عَنْكُمْ عُيْبَةَ الْجَاهِلِيَّةِ وَفَحَرَهَا بِالْأَبَاءِ مُؤْمِنٌ تَقِيٌّ وَفَاجِرٌ شَقِيٌّ أَنْتُمْ بَنُو

أَدَمَ وَأَدَمَ مِنْ تُرَابٍ لَيَدَعَنَّ رِجَالُ فَخَرَهُمْ بِأَقْوَامٍ إِنَّمَا هُمْ فَحْمٌ مِنْ
فَحْمِ جَهَنَّمَ أَوْ لَيَكُونَنَّ أَهْوَنَ عَلَى اللَّهِ مِنَ الْجِعْلَانِ الَّتِي تَدْفَعُ بِأَنْفِهَا
النَّثْنَ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ.

4444. *Абу Хурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:*

«Албатта, Аллоҳ сизлардан жоҳилиятнинг кибрини ва ота-боболар ила фахрланишини кетказгандир. Такводор мўмин ёки бадбахт фожир бўлиши мумкин. Сизлар Одам болаларисиз. Одам эса, тупроқдандир. Кишилар қавмлар билан фахрланишларини қўйсинлар. Улар жаҳаннам кўмиридан бир кўмир бўлишдан ўзга эмаслар. Бўлмаса, улар Аллоҳ учун тумшуғи ила гўнг титадиган сассиқ қўнғиздан ҳам пастроқ бўлулар», дедилар».

Абу Довуд ва Термизий ривоят қилишган.

Шарҳ: Ота-боболар билан фахрланиш тавозуъга тўғри келмайдиган ишдир. Ислолда кишини баҳолаш учун икки мезон бор. Биринчиси - такводор мўмин. Иккинчиси - бадбахт фожир. Отаси у эди, бобоси бу эди, деган гаплар йўқ.

Одамлар фахрланиб нима қиладилар?! Агар Аллоҳ таоло истаса, уларни сассиқ қўнғиздан ҳам паст қилиб қўйиши мумкин. Шунинг учун бандалар тавозуъни ўзларига лозим тутсинлар.

4445- عَنْ عِيَّاضِ بْنِ حِمَارٍ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: إِنَّ اللَّهَ

أَوْحَى إِلَيَّ أَنْ تَوَاضَعُوا حَتَّى لَا يَبْغِيَ أَحَدٌ عَلَى أَحَدٍ وَلَا يَفْخَرَ أَحَدٌ عَلَى أَحَدٍ.

4445. Иёз ибн Химор розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам: «Аллоҳ менга «Тавозуъ қилинглр. Токи биров бировга тажовуз қилмасин ва биров бировдан фахрланмасин», деди», дедилар».

Шарҳ: Демак, тавозуъ кишилар орасида, барча жамиятларда тажовуз қилиш ва фахрланиш орқали содир бўладиган барча нохушликларнинг олдини олар экан.

4446- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ ط عَنْ النَّبِيِّ ρ قَالَ: هَلَكَ الْمُتَنَطِّعُونَ
قَالَهَا ثَلَاثًا. رَوَاهُمَا أَبُو دَاوُدَ وَمُسْلِمٌ.

4446. Абдуллоҳ розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам уч марта:
«Ҳаддидан ошганлар ҳалок бўлдилар», дедилар».
Иккисини Абу Довуд ва Муслим ривоят қилишган.

Шарҳ: Гапида ва ишида ҳаддидан ошганлар тавозуъдан умуман йироқ бўлган одамлардир. Уларга ўхшамаслик учун тавозуъли бўлишга уриниш лозим экан.

حسن الخلق خلق الله الأعظم

ХУСНИ ХУЛҚ АЛЛОҲНИНГ УЛУҒ ХУЛҚИДИР

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: كُتِبَ عَلَيْكُمُ

Аллоҳ таоло:

«Ва, албатта, сен улкан хулқдасан», деган (Қалам, 4).

Бу ояти карима Пайғамбар алайҳиссалом учун катта ва олий баходур. Аллоҳ у зотга хитоб қилиб, у кишининг хулқларини улуғлик билан сифатламоқда. Оиша онамиздан у кишининг хулқлари ҳақида сўрашганида «Хулқлари Қуръон эди», деб жавоб берганлар. Яъни, Муҳаммад алайҳиссалом Қуръондаги олий хулқлар билан хулқланганлар. У зот соллаллоҳу алайҳи васаллам Қуръондаги барча яхши одоб-ахлоқни ўзларига сингдирганлар.

Пайғамбаримизнинг ўзлари:

«Мен яхши хулқларни батамом қилиш учун юборилганман», деганлар.

Бошқа бир ҳадисларида эса:

«Киши яхши хулқи билан кундузни рўза тутиб, кечасини намоз ўқиб ўтказадиганлар даражасига етади», деганлар.

وَقَالَ تَعَالَى : **﴿حَسْبُكُمْ﴾**

Аллоҳ таоло яна:

«Кечиримли бўл, яхшиликка буюр ва жоҳиллардан юз ўгир», деган (*Аъроф, 199*).

Яъни, ўзаро муомала-муносабатда кечиримли бўл, осон йўлни тут. Одамларга нисбатан ўта талабчан бўлма. қилган хатоларини авф этувчи, кенг бағирли бўл.

Ҳақиқатда ҳам Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам бу сифатни муборак шахсларида мужассам қилган эдилар. Ул зот ҳақидаги ривоятларда кишини хайрон қолдирарли даражадаги ҳолатлар зикр этилган. Ул зотнинг саҳобаи киромлари, ҳақиқий мўмин-мусулмонлар ҳам доимо ояти каримада таъкидланганидек бўлишга, ана шу қоида асосида яшашга астойдил ҳаракат қилганлар.

«Яхшиликка буюр».

Пайғамбаримиз соллаллоху алайҳи васалламнинг даъватлари яхшиликка буюрадиган даъватдир. Ислом динида яхшиликка буюриш ҳар бир мусулмон эр ва муслима аёлга фарз қилингандир.

«Жоҳиллардан юз ўгир».

Жоҳиллик нодонлик илмсизликдир. Ислом мусулмонларни нодонлик ва нодонлардан, илмсизлик ва илмсизлардан юз ўгиришга, ҳар қачон донолик ва доноларга, илму уламоларга юз тутишга даъват қилади.

وَقَالَ تَعَالَى: زُرُّوا زُرَّكُمْ كَيْفَ كُنْتُمْ زُرْتُمْ
سُنَّ طُطَّةً هـ

Аллоҳ таоло яна:

«Яхшилик билан ёмонлик баробар бўлмас. Сен яхшилик бўлган нарса ила даф қил. Кўрибсан-ки, сен билан орасида адовати бор кимса, худди содиқ дўстдек бўлур. Унга фақат сабр қилганларгина эришур. Унга фақат улуғ насиба эгаси бўлганларгина эришур», деган (Фуссилат, 34 - 35).

Аллоҳнинг йўлига даъват этувчи олим сўзининг кадрилини яхши билиши, сўзни ҳис этиши керак. Чунки, **«Яхшилик билан ёмонлик баробар бўлмас».**

Аллоҳ таолонинг йўлига даъват қилувчи олимнинг иши яхши иш, сўзи яхши сўз, унинг иши бошқаларнинг ишидан устун, унинг сўзи бошқаларнинг сўзидан устун. Шунинг учун ҳам, **«Сен яхшилик бўлган нарса ила даф қил».**

Ҳар қанча ёмон гап эшитиб, ҳар қанча ёмон муомала кўрсанг ҳам, фақат яхши нарса ила қайтар. Ҳеч қачон ёмонлик қилма. Ана ўшанда:

«Кўрибсанки, сен билан орасида адовати бор кимса, худди содиқ дўстдек бўлур».

Бу Ислом уламолари учун жуда ҳам зарур бир сифатдир. Ҳар бир нарсани ёмонлик билан эмас, фақат яхшилик билан қарши олиш даражасига етган кишигина катта муваффақиятларга эришади. Аммо бу сифатга эришиш осон эмас.

«Унга фақат сабр қилганларгина эришур. Унга фақат улуғ насиба эгаси бўлганларгина эришур».

Ҳар қандай ёмон сўзни яхши сўз билан қайтариш, ҳар қандай ёмон ишни яхши иш билан қайтариш сифатиға

«...фақат сабр қилганларгина эришур».

Сабр қилмаса, дарҳол ёмон сўзга ёмон сўз қайтаради. Ёмон ишга ёмон иш қайтаради. Бу эса, кишига ҳеч бир фойда бермайди. Аллоҳнинг йўлига, Аллоҳнинг динига кишиларни ўргатиш осон иш эмас. Аллоҳнинг дини бўйича таълим берувчи шахс баъзи кишиларнинг ҳавои нафсларига, ўрганиб қолган одатларига, уларнинг шахсий манфаат деб ўйлаб юрган баъзи бир нарсаларига қарши гапириши мумкин.

Шунингдек, олим одам кишиларни ўзлари билмаган эътиқод, ибодат ва амалларни бажаришга ўргатиши керак. Шунинг учун ҳам олим одам атрофдан турли-туман маломат, иғво, бўҳтон, ёлғон гаплар, сўкишлар, озорлар эшитади. Турли ноҳақ тасарруфлар ва зулмлар кўради. Олим шуларнинг ҳаммасига сабр қилиши керак. Ана шундагина юқорида айтилган даражага эришади.

«Унга фақат улуғ насиба эгаси бўлганларгина эришур».

Насибаси улуғ бўлмаганлар эриша олмайди. Демак, диний олим бўла олмайди.

Демак, олим машаққатли йўлда турли ҳолатларга учраши мумкин. Бунда Аллоҳдан ёрдам сўраши керак.

أُنْقَلَ فِي مِيزَانِ الْمُؤْمِنِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِنْ خُلُقٍ حَسَنٍ وَإِنَّ اللَّهَ لَيَبْغِضُ
الْفَاحِشَ الْبَذِيءَ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ.

4447. Абу Дардо розияллоху анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоху алайҳи васаллам:

«Қиёмат куни мўминнинг мезонида ҳусни хулқдан кўра оғирроқ нарса бўлмас. Албатта, Аллоҳ фаҳш ва чиркин сўз айтувчини ёмон кўрур», дедилар».

Термизий ва Абу Довуд ривоят қилишган.

Шарҳ: Қиёмат кунида банданинг амалларини тортадиган адолат тарозусида яхши амаллари оғир келиб, жаннатга киришни истаган одам ҳусни хулқли бўлиши керак экан. Ҳусни хулқли бўлмай, фаҳш гап ва ишларни қиладиган, тилида чиркин сўзлар кўп айтиладиган киши бўлиш эса, Аллоҳ таолонинг ёмон кўришига сабаб бўлар экан. Шунинг учун ҳусни хулқди бўлайлик ва фаҳшдан ҳамда чиркин гап-сўзлардан йироқ юрайлик.

4448- عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ

ﷺ يَقُولُ: إِنَّ الْمُؤْمِنَ لَيُدْرِكُ بِحُسْنِ خُلُقِهِ دَرَجَةَ الصَّائِمِ الْقَائِمِ. رَوَاهُ
أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ وَابْنُ حِبَّانَ وَالحَاكِمُ.

4448. Оиша розияллоху анҳодан ривоят қилинади:

«Расулulloҳ соллаллоху алайҳи васалламнинг «Албатта, мўмин ўзининг ҳусни хулқи ила рўза тутувчи ва бедор бўлувчининг даражасини топади», деганларини эшитдим».

Абу Довуд, Термизий, Ибн Ҳиббон ва ал-Ҳоким ривоят қилишган.

Шарҳ: Кундузларни рўза тутиб, кечаларни тик туриб

намоз ўқиган ҳолида бедор ўтказадиган одам қанчалар олий даражаларга эришишини ҳаммамиз яхши биламиз.

Фарзу вожиб амаллардан кейин қилинадиган энг яхши амаллар ана шундоқ бўлади. Худди шунингдек, ўзига фарзу вожиб бўлган амалларни бажариб туриб, яна нафл амаллар билан ортиқча савоб топаман деган одам ҳусни хулқ билан ҳам юқори даражаларга эришмоғи мумкин экан.

Умуман, ҳусни хулқ бунга ўхшаш улкан савоблар билан бирга, кўпгина яхшиликларга ҳам эриштириши турган гап. Ҳусни хулқли одамни ҳамма яхши кўради ва ҳурмат қилади. Ундан ҳамма мамнун бўлади. Ҳусни хулқли киши ўзи яшаб турган жамиятнинг кўрки бўлади.

4449- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ τ قَالَ: سُئِلَ رَسُولُ اللَّهِ ρ عَنْ أَكْثَرِ مَا يُدْخِلُ النَّاسَ الْجَنَّةَ فَقَالَ: تَقْوَى اللَّهِ وَحُسْنُ الْخُلُقِ وَسُئِلَ عَنْ أَكْثَرِ مَا يُدْخِلُ النَّاسَ النَّارَ فَقَالَ: الْفَمُ وَالْفَرْجُ.

4449. Абу Ҳурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васалламдан одамларни кўпроқ жаннатга киритадиган нарса ҳақида сўралди. Бас, у зот:

«Аллоҳга тақво қилиш ва ҳусни хулқ», дедилар.

У зотдан яна одамларни кўпроқ дўзахга киритадиган нарса ҳақида сўралди. Бас, у зот:

«Оғиз ва фарж», дедилар».

Шарҳ: Аллоҳга тақво қилиш нима эканлигини ва у билан банда қандоқ олий даражаларга етишишини ҳаммамиз яхши биламиз. Банда ўзининг ҳусни хулқи билан ҳам худди Аллоҳга тақво қилиш билан эришгани каби олий даражаларга эришиши мумкин экан.

Аллоҳга тақво қилишга ҳусни хулқ ҳам қўшилса, қанчалар улуғ иш бўлар эди. Зотан, бу икки нарсa бир-бири билан чамбарчас боғлангандир.

Банда ўзининг оғзидан чиққан бир оғиз сўз орқали улкан саодатга эришгани каби катта бадбахтликка йўлиқиши ҳам мумкин. Шунинг учун оғизга эҳтиёт бўлиш керак. Шунингдек, банда фаржини ҳаромдан тиймаса, дўзахи бўлиши турган гап. Бу борада ҳам ўта ҳушёр бўлмоқ зарур.

4450- عَنْ أَبِي ذَرٍّ τ قَالَ: قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ ρ: اتَّقِ اللَّهَ حَيْثُمَا كُنْتَ وَأَتْبِعِ السَّيِّئَةَ الْحَسَنَةَ تَمْحُهَا وَخَالِقِ النَّاسَ بِخُلُقٍ حَسَنٍ.

4450. Абу Зарр розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам менга:

«Қаерда бўлсанг ҳам, Аллоҳга тақво қил. Ёмонликка яхшиликни эргаштир. Бу уни ўчиради. Одамларга ҳусни хулқ ила муомала қил», дедилар».

Шарҳ: Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам ўзларининг бу ҳадиси шарифларида учта улкан ишни лозим тутишни насиҳат қилмоқдалар;

1. «Қаерда бўлсанг ҳам, Аллоҳга тақво қил».

Банда қай маконда бўлса ҳам, қандоқ ҳолда бўлса ҳам, доимо Аллоҳга тақво қилишни тарк этмаслиги лозим.

2. «Ёмонликка яхшиликни эргаштир. Бу уни ўчиради».

Банда билмасдан бирор ёмонликни қилиб қўйса, дарҳол ўша ёмонликнинг кетидан яхшилик қилиб, мазкур ёмонликни ўчириб юбориши зарур.

3. «Одамларга ҳусни хулқ ила муомала қил».

Мўмин-мусулмон банда барча одамлар билан ҳусни хулқ ила муомалада бўлмоғи керак.

4451- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: تَبَسُّمُكَ فِي وَجْهِ أَحِيكَ لَكَ

صَدَقَةٌ وَأَمْرُكَ بِالْمَعْرُوفِ وَنَهْيُكَ عَنِ الْمُنْكَرِ صَدَقَةٌ وَإِرْشَادُكَ الرَّجُلَ فِي أَرْضِ الضَّلَالِ لَكَ صَدَقَةٌ وَبَصْرُكَ لِلرَّجُلِ الرَّدِيءِ الْبَصَرِ لَكَ صَدَقَةٌ وَإِمَاطَتُكَ الْحَجَرَ وَالشَّوْكَةَ وَالْعَظْمَ عَنِ الطَّرِيقِ لَكَ صَدَقَةٌ وَإِفْرَاعُكَ مِنْ دَلُوكَ فِي دَلْوٍ أَحِيكَ لَكَ صَدَقَةٌ. رَوَى هَذِهِ الثَّلَاثَةَ التِّرْمِذِيُّ.

4451. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам: «Биродаринг юзига табассум қилмоғинг садақадир.

Амри маъруф, наҳйи мункар қилмоғинг садақадир.

Адашган ерида одамни йўллаб қўймоғинг садақадир.

Кўзи яхши кўрмайдиган кишига бир нарсани кўрсатиб қўймоғинг садақадир.

Йўлдан тошни, тиконни ва суякни олиб ташлашинг садақадир.

Ўзингнинг пақирингдан биродарингнинг пақирига қуйиб бермоғинг садақадир», дедилар».

Учаласини Термизий ривоят қилган.

Шарҳ: Садақа қилиш қанчалар улуғ иш эканини ҳаммамиз яхши биламиз. Кишилар Аллоҳдан савоб умидида мол-дунё сарфлаб садақа қиладилар.

Садақа тасдиқ маъносини билдиради. Яъни, садақа қилган одамнинг ҳақиқий иймон соҳиби экани тасдиқланади.

Ушбу ҳадиси шарифдан молу дунё сарфламай ҳам садақа қилганнинг савобини ва у эришган даражаларга эришиш мумкинлиги чиқмоқда. Киши ўзининг хусни хулқи ила худди садақа қилганнинг савобини олиши ва ўша даражага етиши мумкин экан. Бошқача айтсак, хусни хулқнинг шўъбаларидан ҳар бири ўз соҳибини садақа қилган кишининг савобига ва даражасига эриштирар экан.

1. «Биродаринг юзига табассум қилмоғинг садақадир».

Очиқ юзлик бўлиш хусни хулқнинг бир шўъбасидир. Фақат бир бор бировнинг юзига табассум ила боқмоқ ҳам садақа экан. Ислонда кишилар орасидаги ўзаро муомалаларга қанчалик эътибор берилганини қаранг! Садақа қилишдек улуғ ишнинг савобини олмоқчи бўлган одам бошқа бировга табассум ила боқиб қўйса етарли. Бу ҳадиси шарифга амал қилиб яшаган жамиятнинг қандоқ гўзал жамият бўлишини тасаввур қилиб кўринг-а!

2.« Амри маъруф, наҳйи мункар қилмоғинг садақадир».

Ўз биродарларини яхшиликка ундаб, ёмонликдан қайтариш нақадар улуғ иш! Ана шу иш гўзал иш бўлиб қолмай, яна садақа каби савобга эриштирар экан. Бир одамга бирор яхши ишни қилишни тарғиб қилиш —ўзи катта савобга ноил қилади экан. Бир одамни бирор ёмон ишдан қайтариб қолиш ҳам ўшандек савобга ноил қилади экан. Бу ҳадиси шарифга амал қилиб яшаган жамиятнинг қандоқ гўзал жамият бўлишини тасаввур қилиб кўравринг!

3. «Адашган ерида одамни йўллаб қўймоғинг садақадир».

Бир одам борадиган ерини топа олмай адашиб қолди.

Қаёққа боришини билмай сарсон бўлиб юрибди. Ўзини билмаган одамлар унга эътибор бермай ўтиб кетмоқдалар. Баъзиларидан адашган одам ёрдам сўраса ҳам елкаларини қисиб қўйиб ўз йўлларида шошиб кетмоқдалар.

Бир ҳусни хулқди одам пайдо бўлди. Адашган кишига йўл кўрсатиб қўйди. Ўша адашган одамнинг қанчалар хурсанд бўлишини ўйлаб кўринг.

Бу ҳадиси шарифга амал қилиб яшаган жамиятнинг қандоқ гўзал жамият бўлишини тасаввур қилиб кўринг-а!

4. «Кўзи яхши кўрмайдиган кишига бир нарсани кўрсатиб қўймоғинг садақадир».

Бир кўзи ожиз одам борадиган ерини топа олмай қийналиб қолди. Қаёққа боришини билмай сарсон бўлиб турибди. Ўзини билмаган одамлар унга эътибор бермай ўтиб кетмоқдалар. Баъзилар кўзи ожиз одам улардан ёрдам сўраса ҳам елкаларини қисиб қўйиб, ўз йўлларида шошиб кетмоқдалар.

Бир ҳусни хулқли одам пайдо бўлди ва кўзи ожиз кишига йўл кўрсатиб қўйди. Ўша кўзи ожиз одамнинг қанчалар хурсанд бўлишини ўйлаб кўринг. Бу ҳадиси шарифга амал қилиб яшаган жамиятнинг қандоқ гўзал жамият бўлишини тасаввур қилиб кўринг-а!

5. «Йўлдан тошни, тиконни ва суякни олиб ташлашинг садақадир».

Кишиларнинг йўлида турли сабабларга кўра тошми, тиконми, суякми ёки шуларга ўхшаш нарсаларми, сочилиб ётибди. Ўша нарсалар йўловчиларга ҳалақит бермоқда, уларнинг кўнглини ғаш қилмоқда.

Аммо негадир улардан бирортаси ўша озор берадиган нарсаларни йўлдан олиб ташлашни ҳаёлига ҳам келтирмапти. Чунки улар бу ишнинг катта савоблигини билишмайди. Улар бунга ўхшаш ишларни қилиб, садақа

қилганнинг савобини олиш рукида тарбия топмаганлар.

Шу аснода хусни хулкди бир одам пайдо бўлди-ю, йўлни тозалаб қўйди. Ўша йўлдан ўтувчи ҳар бир одамнинг қанчалар хурсанд бўлишини ўйлаб кўринг.

Бу ҳадиси шарифга амал қилиб яшаган жамиятнинг қандоқ гўзал жамият бўлишини тасаввур қилиб кўринг-а!

6. «Ўзингнинг пақирингдан биродарингнинг пақирига қуйиб бермоғинг садақадир».

Бир киши ўз пақирини ёки бошқа бир идишини кўтариб олиб, ўзига керак сувми ёки бошқа бир нарсаними, излаб юрибди. Ўша онда у мазкур нарсага жуда ҳам муҳтож. Ўша орзу қилинган нарсадан озгина бўлса, унинг ҳожати равон бўлади.

Аммо одамлар худди уни кўрмагандек, зорланишини сезмагандек, бепарво ўтиб кетмоқдалар. Баъзилари ўша арзимаган микдордаги нарса учун пул сўрамоқдалар. Бизнинг қаҳрамонимиз аксига олгандек шошилиб пул олишни ҳам унутган экан. Бунақа бўлиши ҳаёлига ҳам келмабди. Нима қилиш керак?

Шу аснода хусни хулкли бир одам пайдо бўлди, ўзининг пақиридан биродарининг пақирига мазкур нарсадан қуйиб берди. Ўша муҳтож одамнинг қанчалар хурсанд бўлишини ўйлаб кўринг.

Бу ҳадиси шарифга амал қилиб яшаган жамиятнинг қандоқ гўзал жамият бўлишини тасаввур қилиб кўринг-а!

Хусни хулкли бўлишнинг ўзи нима учун садақа қилиш билан тенглаштирилишини энди тушунган бўлсангиз керак

4452- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو ر عَنْ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: خَيْرُكُمْ

أَحْسَنُكُمْ أَخْلَاقًا. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَمُسْلِمٌ وَالْبُخَارِيُّ وَلَفْظُهُ: إِنَّ مِنْ
أَخَيْرِكُمْ أَحْسَنَكُمْ خُلُقًا.

4452. Абдуллоҳ ибн Амр розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Сизларнинг яхшингиз ҳусни хулқлигингиздир», дедилар».

Термизий, Муслим ва Бухорий ривоят қилишган.

Бухорийнинг лафзида:

«Албатта, сизнинг энг яхшингиз ҳусни хулқлигингиздир», дейилган.

Шарҳ: Мўмин-мусулмон одам энг яхши одам эканлиги ҳаммага маълум. Ана ўша энг яхшилар ичида энг яхшиси эса, шубҳасиз, ҳусни хулқдиларидир.

Шунинг учун энг яхши мусулмон бўлайин деган киши тақво билан бирга, ҳусни хулқди бўлишга ҳаракат қилиши лозим.

4453- عَنْ جَابِرٍ τ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ρ: كُلُّ مَعْرُوفٍ

صَدَقَةٌ وَإِنَّ مِنَ الْمَعْرُوفِ أَنْ تَلْقَى أَخَاكَ بِوَجْهِ طَلِقٍ وَأَنْ تُفْرِغَ مِنْ دَلُوكَ فِي إِنَاءٍ أَخِيكَ. رَوَاهُ الْأَرْبَعَةُ.

4453. Жобир розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Ҳар бир маъруф садақадир. Биродарингни очик юз билан қарши олишинг ҳам, ўз пақирингдан биродарингнинг идишига бўшатмоғинг ҳам маъруфдандир», дедилар».

Тўртовлари ривоят қилишган

Шарҳ: Демак, фақат ҳадиси шарифлар матнида зикр қилинган нарсаларгина эмас, балки ҳар бир яхши иш ҳам катта савобларга ноил қилиши турган гап экан.

4454- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: لَا حَلِيمَ إِلَّا ذُو
عَثْرَةٍ وَلَا حَكِيمَ إِلَّا ذُو تَجَرِبَةٍ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَأَحْمَدُ وَالْحَاكِمُ.

4454. Абу Саъид розияллоху анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоху алайҳи васаллам:

«Қоқилмагунча ҳалим бўлмас. Тажриба
кўрмагунча ҳаким бўлмас», дедилар».

Термизий, Аҳмад ва ал-Ҳоким ривоят қилишган.

Шарҳ: Бу ҳадиси шарифдан хусни хулқнинг шаклланишида кишининг ўз ҳаётида бўлиб ўтадиган ҳодисалардан ибрат олиб, ўзини ўнглаб бориши ҳам катта гап эканлиги таъкидланмоқда.

Қадимдан ахлоқ илми уламолари одамдаги хулқлар унинг яратилишида қўшиб яратилган бўладими ёки киши ахлоқни кейин ўрганадими, деган саволга жавоб беришда ихтилоф қилишган.

Улардан баъзилари яхши бўлсин, ёмон бўлсин, ахлоқ инсон яратилган чоғида қўшиб яратилади. Ахлоқни кейин касб қилиб бўлмайди, деганлар.

Бошқа бир гуруҳ ахлоқ илми уламолари эса, инсон туғилганида ҳеч қандай фазилат ёки разилатсиз туғилади. Унда қандоқ хислат бўлса, туғилганидан кейин пайдо бўлади, деганлар.

Мусулмон ахлоқ илми уламолари эса, инсонга ота-онасида бор баъзи ахлоқларнинг ҳамиртуруши онасининг қорнида ҳомила бўлганида ўтади. Аллоҳ бандани халқ қилиш чоғида ундан ахлоқ қобилятини қўшиб яратади. Инсон туғилиб ўсиши жараёнида тарбия, муҳит ва одатланиш оқибатида у ёки бу ахлоқни ўзида ривожлантиради, ёки йўқотиб юборади, дейдилар

Ушбу ҳадиси шарифда ана ўша ҳақиқатни таъкидловчи мисоллар келмоқда.

«Қоқилмагунча ҳалим бўлмас».

Баъзи жой ёки ҳолатларда хатога йўл қўйиб, уятга қолиб, сўнгра ўша нарсаларни такрорламасликка ҳаракат қилиб, ўзини ўнглаган инсон бориб-бориб ҳалимлик сифатига эришади.

«Тажриба кўрмагунча ҳаким бўлмас».

Кўп нарсаларни билмаслиги оқибатида турли камчиликларга йўл қўядиган ғўр инсон ўзининг хатоларидан дарс олиб, уларни дарҳол тузатиб борса, охир-оқибат ҳамма нарсанинг ҳикматини биладиган ҳаким бўлиши бор гап.

Демак, мусулмон одам бу нарсаларга алоҳида эътибор бериши лозим.

4455- عَنْ جَابِرٍ رَ عَنْ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: إِنَّ مِنْ أَحَبِّكُمْ إِلَيَّ وَأَقْرَبَكُمْ مِنِّي مَجْلِسًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَحَاسِنُكُمْ أَخْلَاقًا وَإِنَّ أْبْعَضَكُمْ إِلَيَّ وَأَبْعَدَكُمْ مِنِّي مَجْلِسًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ الثَّرَثَاوُونَ وَالْمُتَشَدِّقُونَ وَالْمُتَفَيْهِقُونَ قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ قَدْ عَلِمْنَا الثَّرَثَاوُونَ وَالْمُتَشَدِّقُونَ فَمَا الْمُتَفَيْهِقُونَ؟ قَالَ: الْمُتَكَبِّرُونَ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.

4455. Жобир розияллоху анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоху алайҳи васаллам:

«Сизлардан менга энг маҳбубингиз ва қиёмат куни мажлисида энг яқинингиз хусни хулқлигингиздир. Сизлардан менга энг ёқмайдиганингиз ва қиёмат куни мажлисида энг узоғингиз сергап, тили узун ва мутафайқиҳингиздир», дедилар.

«Эй Аллохнинг Расули! Сергап ва тили узунни биламиз, мутафайқиҳлар кимлар?» дейишди

«Мутакаббирлар», дедилар».

Термизий ривоят қилган.

Шарҳ: Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламга энг маҳбуб умматлардан бўлай деган одам, қиёмат куни у зотга энг яқин жойда ўтирай деган одам ҳусни хулқди бўлишга ҳаракат қилсин.

Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламга ёмон кўринган умматлардан бўлмайин, қиёмат куни у зотдан энг узоқда ўтирганлардан бўлмайин деган одам бекорчи сергап, бировларга тили билан озор берадиган ва мутакаббир бўлмасин.

4456- عَنْ عَلِيٍّ ر عَنِ النَّبِيِّ ر قَالَ: إِنَّ فِي الْجَنَّةِ غُرَفًا يُرَى ظُهُورُهَا مِنْ بُطُونِهَا وَبُطُونُهَا مِنْ ظُهُورِهَا فَقَامَ أَعْرَابِيٌّ فَقَالَ: لِمَنْ هِيَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: لِمَنْ أَطَابَ الْكَلَامَ وَأَطْعَمَ الطَّعَامَ وَأَدَامَ الصِّيَامَ وَصَلَّى لِلَّهِ بِاللَّيْلِ وَالنَّاسُ نِيَامٌ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَأَحْمَدُ وَابْنُ حِبَّانَ.

4456. Али розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам: «Жаннатда ичларидан ташлари ва ташларидан ичлари кўринадиган болаҳоналар бор», дедилар.

Шунда бир аъробий ўрнидан туриб:

«Эй Аллоҳнинг Расули! Улар кимларга?» деди.

«Каломни ширин қилган, таомни едирган, рўзани давом эттирган ва кечаси одамлар ухлаганда Аллоҳ учун намоз ўқиганларга», дедилар».

Термизий, Аҳмад ва Ибн Ҳиббон ривоят қилишган.

Шарҳ: Жаннатдаги ичларидан ташлари ва ташларидан ичлари кўринадиган болаҳоналардан жой олмоқчи бўлганлар ҳусни хулқди бўлиб, каломни ширин қилсинлар, таомни едирсинлар, рўзани давом эттирсинлар ва кечаси одамлар ухлаганда Аллоҳ учун намоз ўқисинлар.

4457- عَنْ زَارِعِ الْقَيْسِيِّ τ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ρ قَالَ لِلْمُنْذِرِ الْأَشَجِّ: إِنَّ فِيكَ خَلَّتَيْنِ يُحِبُّهُمَا اللَّهُ: الْحِلْمُ وَالْأَنَاءُ قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَنَا أَتَخَلَّقُ بِهِمَا أَمْ اللَّهُ جَبَلَنِي عَلَيْهِمَا؟ قَالَ: بَلِ اللَّهُ جَبَلَكَ عَلَيْهِمَا قَالَ: الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي جَبَلَنِي عَلَى خَلَّتَيْنِ يُحِبُّهُمَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ.

4457. Зореъ ал-Қайсий розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам Мунзир ал-Ашжаъга:

«Сенда Аллоҳ хуш кўрадиган икки хислат - ҳилм ва шошмаслик бор», дедилар.

«Эй Аллоҳнинг Расули! Уларни мен ўзим хулқ қилиб олганманми ёки Аллоҳ мени шундоқ қилганми?» деди.

«Аллоҳ сени шундоқ қилган», дедилар.

«Мени Аллоҳ ва Унинг Расули хуш кўрадиган икки хислатли қилиб қўйган Аллоҳга ҳамд бўлсин», деди».

Абу Довуд ва Термизий ривоят қилишган.

Шарҳ: Ҳалимлик ва шошмаслик ҳусни хулқнинг улкан намуналаридан экан. Бу икки хулқни Аллоҳ таоло ҳам, Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам ҳам хуш кўрар экан. Аллоҳ таоло бандага барча нарсаларни бергани каби ҳусни хулқни ҳам берар экан. Бас, Аллоҳ таолодан ҳусни хулқли бўлишимизни сўрайлик ва ўзимиз бунга муносиб ҳаракат қилайлик.

بعض أخلاق النبي ρ

НАБИЙ АЛАЙҲИССАЛОМНИНГ БАЪЗИ АХЛОҚЛАРИ

4458- سَأَلْتُ عَائِشَةَ ؓ مَا كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يَصْنَعُ فِي أَهْلِهِ؟
قَالَتْ: كَانَ فِي مِهْنَةِ أَهْلِهِ فَإِذَا حَضَرَتِ الصَّلَاةُ قَامَ إِلَى الصَّلَاةِ. رَوَاهُ
الْبُخَارِيُّ.

4458. Оиша розияллоху анҳодан «Набий соллаллоху алайҳи васаллам ўз аҳлларида нима қилар эдилар?» деб сўралди.

«У зот ўз аҳллари меҳнатида бўлар эдилар. Намоз ҳозир бўлса, намозга турар эдилар», дедилар».

Бухорий ривоят қилган.

Шарҳ: Бу ҳадиси шарифда Пайғамбар соллаллоху алайҳи васалламнинг олиймаком ҳусни хулқларидан бир намуна ҳақида сўз кетмоқда. Кўриниб турибдики, ҳусни хулқ оиладан бошланар экан. Ҳусни хулқди одам аввало, ўз оиласига ҳусни хулқликнинг гўзал намуналари ила ўрнак бўлар экан.

4459- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؓ قَالَ: حَدَّثَنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ
قَامَ فَقُمْنَا فَنَظَرْنَا إِلَى أَعْرَابِيٍّ قَدْ أَدْرَكَهُ فَجَبَذَهُ بِرِدَائِهِ فَحَمَرَ رَقَبَتَهُ وَكَانَ
رِدَاءً خَشِنًا فَالْتَمَعَتِ النَّبِيُّ ﷺ فَقَالَ لَهُ الْأَعْرَابِيُّ احْمِلْ لِي عَلَى بَعِيرِي
هَذَيْنِ فَإِنَّكَ لَا تَحْمِلُ لِي مِنْ مَالِكَ وَلَا مِنْ مَالِ أَبِيكَ فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ:
لَا وَأَسْتَغْفِرُ اللَّهَ لَا وَأَسْتَغْفِرُ اللَّهَ لَا وَأَسْتَغْفِرُ اللَّهَ لَا أَحْمِلُ لَكَ حَتَّى

تُقِيدَنِي مِنْ جَبْدَتِكَ الَّتِي جَبَدْتَنِي فَكُلُّ ذَلِكَ يَقُولُ لَهُ الْأَعْرَابِيُّ: وَاللَّهِ لَا أُقِيدُكَهَا فَلَمَّا سَمِعْنَا قَوْلَ الْأَعْرَابِيِّ أَقْبَلْنَا إِلَيْهِ سِرَاعًا فَالْتَفَتَ إِلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ: عَزَمْتُ عَلَى مَنْ سَمِعَ كَلَامِي أَلَّا يَبْرَحَ مَكَانَهُ حَتَّى آذَنَ لَهُ ثُمَّ دَعَا رَجُلًا فَقَالَ لَهُ: احْمِلْ لَهُ عَلَى بَعِيرِهِ هَذَيْنِ عَلَى بَعِيرٍ شَعِيرًا وَعَلَى آخَرٍ تَمْرًا ثُمَّ التَفَتَ إِلَيْنَا ثُمَّ قَالَ: انْصَرِفُوا عَلَى بَرَكََةِ اللَّهِ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالشَّيْخَانِ.

4459. *Абу Хурайра розияллоху анхудан ривоят қилинади:*

«Бир кун Расулulloх соллаллоху алайҳи васаллам бизга гапирдилар ва сўнгра ўринларидан турдилар. Биз ҳам турдик. Шу пайт у зотга яқинлашиб келган аъробийга назаримиз тушди. У ул зотнинг ридоларидан ушлаб тортди. У зотнинг бўйинлари кизариб кетди. Ридо қаттиқ эди. Набий соллаллоху алайҳи васаллам бурилиб қарадилар. Аъробий у зотга:

«Менинг манави икки туямга юк юклаб бер! Албатта, сен менга ўз молингдан ёки отангнинг молидан юклаб бермайсан!» деди.

Шунда Набий соллаллоху алайҳи васаллам:

«Йўк, астағфируллох! Йўк, астағфируллох! Йўк, астағфируллох! Мени ушбу тортганинг учун ўчимни бермагунингча сенга юклаб бермайман», дедилар.

Хар сафар аъробий у зотга:

«Аллоҳга қасамки, сенга ўч олдирмайман!» дер эди.

Аъробийнинг гапини эшитиб, у томон тезлаб бордик. Бас, Набий соллаллоху алайҳи васаллам бурилиб қарадилар ва:

«Таъкидла амр қиламанки, менинг каломимни

эшитган ҳар бир киши мен унга изн бермагунимча ўрнидан қимирламасин!» дедилар.

Сўнгра бир одамни чақириб, унга:

«Унинг манави икки туясига юк юклаб бер. Бир туяга арпа, бошқасига хурмо», дедилар.

Кейин бизга бурилиб қарадилар ва:

«Аллоҳнинг баракоти ила қайтинглар», дедилар».

Абу Довуд ва икки шайх ривоят қилишган.

Шарҳ: Бундан ортиқ ҳусни ҳулқдик бўлмаса керак. Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ҳусни ҳулқдари у зотнинг сийратларига бағишланган китобимизда, ушбу «Ҳадис ва Ҳаёт» силсиласининг ўн тўққизинчи китобида батафсил баён қилинган.

ومنها الهدى الصالح

СОЛИҲЛИК ЙЎЛИ

Солиҳлик йўли «Фотиҳа» сурасининг «Бизни тўғри йўлга ҳидоят қилгин. «Узинг неъмат берганларнинг йўлига», деган оятларидаги зикр қилинган йўлдир.

«Ўзинг неъмат берганлар»дан мурод — Пайғамбарлар, сиддиклар, шаҳидлар ва солиҳ бандалардир.

Демак, «Эй Аллоҳ, бизни ўтган анбиёю авлиё, азизларнинг йўлидан бошлагин», деганидир. Ўшаларнинг йўли солиҳлик йўлидир.

4460- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ τ أَنَّ نَبِيَّ اللَّهِ ρ قَالَ: إِنَّ الْهَدْيَ

الصَّالِحَ وَالسَّمْتَ الصَّالِحَ وَالْاِقْتِصَادَ جُزْءٌ مِنْ خَمْسَةٍ وَعِشْرِينَ جُزْءًا

مِنَ النَّبَوَّةِ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ وَلَفْظُهُ: السَّمْتُ الْحَسَنُ وَالتُّؤَدَةُ
وَالْإِقْصَادُ جُزْءٌ مِنْ أَرْبَعَةٍ وَعِشْرِينَ جُزْءًا مِنَ النَّبَوَّةِ.

4460. Ибн Аббос розияллоху анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоху алайҳи васаллам:

«Солиҳлик йўли, солиҳлик ҳайъати ва иқтисод нубувватнинг йигирма беш жузидан бир жуздир», дедилар».

Абу Довуд ва Термизий ривоят қилишган.

Термизийнинг лафзида:

«Гўзаллик ҳайъати, шошмаслик ва иқтисод нубувватнинг йигирма тўрт жузидан бир жуздир», дейилган.

Шарҳ: Солиҳлик йўли, ҳайъати - гўзал кўриниш, аҳли солиҳларнинг кўриниши. Иқтисод - гап-сўз, хатти-ҳаракат ва барча ишларда тежамкор бўлиш. Албатта, бу каби фазилатлар ҳусни хулқдандир.

Ўзини салоҳиятли тутиш, гўзал кўриниш ва вазминлик сукут, виқор ва тежамкорлик пайғамбарликнинг йигирма беш жузидан бир жуз экан.

Албатта, пайғамбарлик буюк, олий бир мақом. Аллоҳ субҳонаху ва таоло бундай мақомни санокли бандаларига берган, холос. Лекин ана шу олиймақом сифатларнинг ичидаги мазкур сифатлар нубувватнинг йигирма беш жузидан бир жуз экан. Бу нарсага яқин бўлиш ҳар бир мўмин-мусулмоннинг бурчи ҳисобланади.

Доим аҳли солиҳлик билан ҳидоятда юриш, ўзини ораста тутиш, одоб билан, виқор билан юриш ҳамда тежамкор бўлиш, исроф қилмаслик ҳар бир нарсани ўз ўрнида, меъёрида тасарруф қилиш, керагидан ортиқ, беҳудага сарфламаслик Пайғамбарликнинг йигирма беш жузидан бир жуз, йигирма беш бўлагидан бир бўлак экан.

Буни ҳар бир мўмин-мусулмон, эрқагу аёл, ёшу қари

яхши ўзлаштириб олиб, ҳаётига татбиқ қилмоғи лозим.

Валид ибн Намр ибн Авсдан ривоят қилинади:

«У отасидан, улар «Солиҳдик Аллоҳдан, одоб оталардан», дейишар эдилар», деганини эшитган экан».

«Солиҳлик Аллоҳдан, одоб оталардан» деган жумлани тўлиқроқ тушуниш учун уни бир оз шарҳ қилишга тўғри келади.

«Солиҳлик» кишидаги ахлоқий сифатлардан биридир. Яъни, унинг яратилишидаги асли хилқатида бор сифатлардан. Уламолар ўша яратилишидаги асл хамиртуруш ўрнида бўлади. Уни яхшилик ила давом эттирилса, ҳақиқий сифатга айланиб қолади, деганлар. Ана шунинг учун «солиҳлик Аллоҳдан» дейилмоқда.

ومنها السخاء والكرم

САХОВАТ ВА КАРАМЛИЛИК

«Саховат» сўзи асли арабча сўз бўлиб, бизнинг тилимизда бир нарсанинг ғоятда кенглигини билдиради.

Ахлоқ илми уламолари саховатни «ҳожат тушганда керакли нарсани, бировнинг сўровисиз, кераклигича бериш» деганлар.

Сахийлик инсоннинг зийнати бўлган гўзал ахлоқлардан биридир.

Карам сўзи бир нарсанинг ўзида бор шарафига ёки хулқларидан биридаги шарафга далолат қилади. Карийм киши, карийм ҳайвон ёки карийм ўсимлик дейиш мумкин. Хулқдаги карам гуноҳкорнинг гуноҳини ўтиб юборишдан иборатдир. Карам эҳтиром маъносида ҳам ишлатилади.

Уламолар карамни қуйидагича таърифлайдилар:

Ибн Маскавийҳи: «Карам қадри улуғ ва фойдаси кўп ишларда кўп молни ўз-ўзидан осонлик билан

сарфлашдир», деган.

Яна: «Карам сўралмасдан олдин кўнгилли бўлиб маъруф ишни қилишдир. Етадиган нарсани бериш билан бирга, сўровчига меҳр кўрсатишдир», дейилган.

Яна: «Карам осонлик билан ато бериш», дейилган.

Яна: «Карам лозим фойдани беғараз етказишдир. Ким молни нафни жалб қилиш ёки мазамматдан қутулиш учун берса, қарийм эмасдир. Нафни беғараз етказадиган одам қариймдир», дейилган.

Кафавий: «Карам мол ила бўлса, жувд деб аталади. Агар қудрати етиб туриб, зарар етказмаслик ила бўлса, авф дейилади. Агар жонини қийнаш билан бўлса, шижоат дейилади», деган.

Ферузободий: «Қачон қарам билан Аллоҳ таолони васф қилинса, У Зотнинг эҳсони ва инъомига исм бўлади. Агар қарам билан банда васф қилинса, унинг мақталган хулқ ва ишларига исм бўлади. Ундан ўша нарсалар содир бўлмагунча уни қарийм дейилмайди», деган.

4461- عَنْ أَنَسٍ رَ قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ أَحْسَنَ النَّاسِ وَأَجْوَدَ النَّاسِ وَأَشْجَعَ النَّاسِ.

4461. Анас розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам одамларнинг энг яхшиси, одамларнинг энг сахийи ва одамларнинг энг шижоатлиси эдилар».

4462- عَنْ جَابِرٍ رَ قَالَ: مَا سُئِلَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَنْ شَيْءٍ قَطُّ فَقَالَ لَا. رَوَاهُمَا الشَّيْخَانِ.

4462. Жобир розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васалламдан бирор нарса сўралганда ҳеч ҳам «йўқ» демаганлар».

Икки шайх ривоят қилишган.

Шарҳ: Макоримул ахлоқни батамом қилиш учун юборилган зот Муқаммад алайҳиссаломнинг ахлоқи ҳамийдалари ичида сахийлик ва карамлилик ҳам алоҳида ўрин олган эди. У зотнинг саховатлари олдида дунёнинг барча сахийларининг саховати ип эша олмас эди. У зотнинг карамлари олдида дунёнинг карамлилари карами ип эша олмас эди. У зотнинг умматиман деган ҳар бир киши бу сифатларидан ўрناق олиб, сахий ва карамли бўлишга ҳаракат қилмоғи лозим.

4463- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: السَّخِيُّ قَرِيبٌ مِّنَ اللَّهِ قَرِيبٌ مِّنَ الْجَنَّةِ قَرِيبٌ مِّنَ النَّاسِ بَعِيدٌ مِّنَ النَّارِ، وَالْبَخِيلُ بَعِيدٌ مِّنَ اللَّهِ بَعِيدٌ مِّنَ الْجَنَّةِ بَعِيدٌ مِّنَ النَّاسِ قَرِيبٌ مِّنَ النَّارِ وَجَاهِلٌ سَخِيٌّ أَحَبُّ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ مِنْ عَابِدٍ بَخِيلٍ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَالْبَيْهَقِيُّ وَالتَّبَرَانِيُّ.

4463. *Абу Ҳурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:*

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Сахий Аллоҳга яқиндир, жаннатга яқиндир, одамларга яқиндир ва дўзахдан узоқдир.

Бахил Аллоҳдан узоқдир, жаннатдан узоқдир, одамлардан узоқдир ва дўзахга яқиндир.

Албатта, сахий жоҳил, бахил обиддан кўра, Аллоҳ азза ва жаллага маҳбубдир», дедилар».

Термизий, Байҳақий ва Тобароний ривоят қилишган.

Шарҳ: Исломда саховатни қанчалар тарғиб

қилинганига бир назар солинг! Нафл ибодатдан кўра, сахий бўлиш устун қўйилибди-я!

Сахий мусулмонга тўртта юксак мақом берилмоқда:

1. Аллоҳга яқинлик.
2. Жаннатга яқинлик.
3. Одамларга яқинлик.
4. Дўзахдан узоқлик.

Бахил одамга тўрт буюк жазо ваъда қилинмоқда:

1. Аллоҳдан узоқлик.
2. Жаннатдан узоқлик.
3. Одамлардан узоқлик.
4. Дўзахга яқинлик.

Албатта, сахий жоҳил, бахил обиддан кўра, Аллоҳ азза ва жаллага маҳбубдир.

Сахийлик учун ҳеч бир динда бунчалар саховатли ваъдалар қилинмаган бўлса керак.

4464- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو ط أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ρ قَالَ:
أَرْبَعُونَ خَصْلَةً أَغْلَاهُنَّ مَنِيحَةُ الْعَنْزِ مَا مِنْ عَامِلٍ يَعْمَلُ بِخَصْلَةٍ مِنْهَا
رَجَاءٌ تَوَائِبُهَا وَتَصَدِيقٌ مَوْعُودِهَا إِلَّا أَدْخَلَهُ اللَّهُ بِهَا الْجَنَّةَ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ
وَأَبُو دَاوُدَ.

4464. Абдуллоҳ ибн Амр розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Қирқта хислат бор, энг олийи эчкини (соғиб ичишга) бериб туриш, қай бир одам ўшалардан бир хислатга савоб умидида ва қилган ваъдасининг тасдиғи учун амал қилса, Аллоҳ, албатта, уни ўша туфайли жаннатга киритур», дедилар».

Абу Довуд ва Бухорий ривоят қилишган.

Шарҳ: Ушбу ҳадисда зикр қилинган қирқта хислатнинг энг олийи бировга эчкини соғиб ичиб туриш учун бериш бўлса, қолганлари ундан кичик ишлар бўлади. Лекин нима бўлса ҳам, кишиларга фойда келтирадиган иш бўлгани учун Аллоҳнинг наздида улуғ иш ҳисобланади. Ўз соҳибини жаннатга киришига сабаб бўладиган иш бўлади.

Фақат яхши ният билан, савоб умидида ва Аллоҳ таоло томонидан ўша ишни қилган киши учун бе рилган ваъда ҳақ эканини тасдиқлаган ҳолда амал қилинса, бўлди.

Ҳа, Ислом шундоқ қилиб, жамият аъзолари орасидаги ўзаро ҳамкорликни, арзимаган, деб ҳисобланган ишларни ҳам катта ҳисоблаб, одамларга яхшилик қилишни йўлга кўяди.

4465- عَنْ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ ط قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: مَنْ مَنَحَ مَنِيحَةً لَبَنٍ أَوْ وَرَقٍ أَوْ هَدَى زُقَافًا كَانَ لَهُ مِثْلَ عِتْقِ رَقَبَةٍ. رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالتِّرْمِذِيُّ.

4465. Баро ибн Озиб розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Ким вақтинча фойдаланишга сутли нарса берса, қарзга пул берса ёки тор кўчада йўл кўрсатиб қўйса, унга қул озод қилганнинг савоби бўлади», дедилар».

Аҳмад ва Термизий ривоят қилишган.

Шарҳ: Саховатнинг катта-кичиги бўлмас экан. Ҳар ким имкони борича, қўлидан келганича саховат кўрсатаверса, Аллоҳ таолонинг кенг даргоҳидан кўп савобга етишаверар экан.

Саховатли бўлайлик, азизлар.

ومنها الشكر على المعروف

ЯХШИЛИККА ТАШАККУР АЙТИШ

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: وَوَوِّدُيْ بِبِرِّ د

Аллоҳ таоло:

«Эҳсоннинг мукофоти фақат эҳсондир.

Бас, Роббингизнинг қайси неъматларини ёлғон дея олурсиз?!» деган (*Роҳман, 60 - 61*).

Яхшиликнинг мукофоти фақат яхшилиқдир. Бу оятдаги биринчи зикр этилган эҳсон бандадан бўлиб, иккинчиси Аллоҳдандир. Бандадан бўладиган эҳсон Аллоҳ таолонинг тоат-ибодатида собитқадам бўлишлиқ билан юзага чиқса, Аллоҳнинг эҳсони ўша бандани жаннатга киритиш билан бўлади.

Имом Бухорий ривоят қилган ҳадисда Пайғамбар алайҳиссалом: «Эҳсон—Аллоҳга худди Уни кўриб тургандек, агар сен Уни кўрмасанг, албатта, У сени кўриб турганидек, ибодат қилмоғинг», деганлар.

Демак, мўмин киши ҳар лаҳзада, ҳар ҳаракат ва сақотда Аллоҳ таолонинг назаридан четда қолмаслигига тўла ишонган ҳолда яшамоғи, шундан келиб чиққан ҳолда ўзини тутмоғи зарур. Ана Шунда ўзи қилган ҳар бир яхшиликка яраша мукофот олади.

4466- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؓ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: مَنْ لَا يَشْكُرُ

اللَّهُ لَا يَشْكُرُ النَّاسَ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ. وَلَفْظُهُ: مَنْ لَمْ يَشْكُرِ النَّاسَ لَمْ يَشْكُرِ اللَّهَ.

4466. Абу Хурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Расулulloҳ соллалллоҳу алайҳи васаллам:

«Ким Аллоҳга шукр қилмаса, одамларга ҳам ташаккур қилмайди», дедилар».

Абу Довуд ва Термизий ривоят қилишган.

Термизийнинг лафзида:

«Одамларга ташаккур қилмаган Аллоҳга шукр қилмайди», дейилган.

Шарҳ: Аллоҳ таолонинг яхшилигини билмаган нобакор банданинг яхшилигини билармиди! Бундай нусхалар доимо ва ҳар кимга нисбатан ношукр бўладилар. Аллоҳ таоло ўшалардан бўлишдан Ўзи асрасин! Омин!

4467- عَنْ جَابِرٍ رَ عَنْ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: مَنْ أُعْطِيَ عَطَاءً
فَوَجَدَ فَلْيَجْزِ بِهِ وَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَلْيُشْنِ فَإِنَّ مَنْ أَتَى فَقَدْ شَكَرَ وَمَنْ كَتَمَ
فَقَدْ كَفَرَ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ وَابْنُ حِبَّانَ.

4467. Жобир розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллалллоҳу алайҳи васаллам:

«Кимга бир ато берилса, топса, унга яраша қайтарсин, топмаса, мактов айтсин. Ким мактов айтса, батаҳқиқ, шукр қилибди. Ким беркитса, батаҳқиқ, куфрони неъмат қилибди», дедилар».

Термизий ва Абу Довуд ривоят қилишган.

Шарҳ: Бир жамиятда яшайдиган кишилар орасида бир-бирига маъруф иш - яхшилик қилиш Исломнинг муомала бобидаги бош таълимотларидан ҳисобланади.

Маъруф иш ҳадя бериш, қийин ҳолатда ёрдам бериш, обрўсини ҳимоя қилиш ва шунга ўхшаган мусулмонлар бир-бирларига қиладиган барча яхшиликлардир.

Бир одам иккинчисига маъруф иш қилди. Иккинчиси, яъни, бировнинг яхшилигидан баҳраманд бўлган одам бу ҳолатда ўзини қандай тутиши лозим?

Саволнинг жавоби ушбу ўзимиз ўрганаётган ҳадиси шарифда келмоқда.

«Кимга бир ато берилса, топса, унга яраша қайтарсин».

Ҳар бир яхшилик кўрган одам ўзига яхшилик қилган кишига унинг қилган яхшилиги учун мукофот бериши исломий одоб тақозоси экан. Ҳадя берганга жавоб ҳадяси берсин. Бошқача яхшилик қилганга ҳам қўлидан келганича мукофот бўладиган нарсани тақдим қилсин.

«...топмаса, мақтов айтсин. Ким мақтов айтса, батаҳқиқ, шукр қилибди. Ким беркитса, батаҳқиқ, куфрони неъмат қилибди».

Мукофотга берадиган нарсаси бўлмаган чоғда бир оғиз ширин сўз билан бўлса ҳам ўз миннатдорчилигини билдирсин. Ташаккур сўзлари қилинган яхшиликнинг шукри бўлади.

Агар шу сўзни ҳам айтмаса, унда мазкур одам яхшиликнинг тенги эмаслиги намоён бўлади. У ўзига етган неъматга куфрони неъмат қилган бўлади. Бу иш мусулмон киши учун зинҳор тўғри келмайди. Бу Ислом одобига зид нарса.

Бу ҳадиси шарифга амал қилароқ бировдан бирор ҳадя ёки совға олган киши ўша олган нарсасига яраша жавоб ҳадяси ва совғаси қилиши керак. Агар бергани бирор нарса топмаса, ўзига ҳадя берган киши ҳаққига яхши сўзлар айтмоғи керак.

Бошқача қилиб айтганда, яхшилаб ташаккур айтиши лозим. Агар шуни ҳам қилмаса, ўзига етган неъматга куфрони неъмат қилган бўлади.

Ушбу ҳадисдан олинadиган фойдалар:

1. Ҳар бир маъруф қилган кишига мукофот бериш

одобданлиги.

2. Маъруф иш қилган одамга берадиган мукофоти бўлмаса, унга ташаккур сўзларини айтиш лозимлиги.

3. Қилинган яхшилик эгасига мақтов сўзларини айтиш шукрона экани.

4. Қилинган яхшилик эгасига мақтов сўзларини айтмаслик куфрони неъмат экани.

4468- عَنْ أَنَسٍ τ قَالَ: لَمَّا قَدِمَ النَّبِيُّ ρ الْمَدِينَةَ أَتَاهُ الْمُهَاجِرُونَ فَقَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا رَأَيْنَا قَوْمًا أَبْذَلَ مِنْ كَثِيرٍ وَلَا أَحْسَنَ مُوَسَّاءَ مِنْ قَلِيلٍ مِنْ قَوْمٍ نَزَّلْنَا بَيْنَ أَظْهُرِهِمْ لَقَدْ كَفَوْنَا الْمُؤَنَةَ وَأَشْرَكُونَا فِي الْمَهْنَةِ حَتَّى لَقَدْ خِفْنَا أَنْ يَذْهَبُوا بِالْأَجْرِ كُلِّهِ فَقَالَ النَّبِيُّ ρ: لَا مَا دَعَوْكُمُ اللَّهُ لَهُمْ وَأَتَيْنَيْتُمْ عَلَيْهِمْ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ.

4468. Анас розияллоху анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоху алайҳи васаллам Мадийнага келганларида муҳожирлар у зотнинг ҳузурларига келиб:

«Эй Расулulloҳ, биз ичларига келганимиз қавм каби кўп бўлса, сероб қиладиган ва оз бўлса, гўзал муомала қиладиган қавмни кўрмаганмиз. Етарли маишатнинг кифоясини қилишяпти. Фароғатга бизни шерик қилишяпти. Ҳатто ажрнинг ҳаммасини булар эгаллаб олмасалар эди, деб хавфсираб қолдик», дейишди.

Шунда Набий соллаллоху алайҳи васаллам:

«Йўғ-э, уларга ташаккур айтиб, ҳақларига дуо қилиб турсангиз, ундай бўлмайди», дедилар».

Термизий ва Абу Довуд ривоят қилишган.

Шарҳ: Ансорийлар муҳожирларга инсоният тарихида

мисли кўрилмаган яхшилик қилишди. Ҳижрат қилиб келганларида уларни очик қалб билан кутиб олдилар, уй-жой, озиқ-овқат, кийим-кечак билан таъминладилар.

Ансорийлар муҳожирларнинг барча эҳтиёжларидан хабар олиб туришган, уларга уйларининг ярмини бўлиб беришган. Ҳатто баъзи ансорийларнинг иккита хотини бўлса, эй биродар, хотинларимдан бирини танла, мен талоқ қилай, сен унга уйлангин, деган ҳолатлари ҳам бўлган.

Инсоният тарихида ҳеч бир қавм ансорийлар муҳожирларга қилган яхшиликни қилмаган. Ана шундай улуғ амалларни қилган ансорийларни кўриб, муҳожирлар, ансорийлар ажрсавобнинг ҳаммасини олишди, деган фикрга боришган ва буни Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламга изҳор қилишган экан

Шунда Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Йўғ-э, уларга ташаккур айтиб, ҳақларига дуо қилиб турсангиз, ундай бўлмайди», деб жавоб берганлар.

Шунинг учун биров яхшилик қилса, ҳеч бўлмаганда унинг ҳаққига дуо қилган одам ҳам савоб олар экан. Бу Ислоҳ маданиятининг намуналаридан бири экан. Чунки одамларнинг яхшилигига шукр қилмаган, Аллоҳга ҳам шукр қилмайди. Бу амал жамият аъзолари ўртасидаги ўзаро алоқаларни мустаҳкамланишига ҳам омил бўлади.

Демак, ўзига яхшилик қилиб турган кишига ташаккур айтиб, ҳақларига дуо қилиб туриш матлуб амалдир.

4469- عَنْ أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ τ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ρ قَالَ: مَنْ صَبَّحَ

إِلَيْهِ مَعْرُوفٌ فَقَالَ لِفَاعِلِهِ جَزَاكَ اللَّهُ خَيْرًا فَقَدْ أُنْبِغَ فِي الثَّنَاءِ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَابْنُ حِبَّانَ.

4469. Усома ибн Зайд розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Кимга бир яхшилик қилинса ва у ўша яхшиликнинг қилувчига «Жазокаллоҳу хойран-Аллоҳ сени яхшилик ила мукофотласин» деса, бахтаҳқиқ, мактовни охирига етказган бўлади», дедилар».

Термизий ва Ибн Ҳиббон ривоят қилишган.

Шарҳ: Худди шу ҳадиси шарифнинг маъноларига ўхшаш маънолар бошқа ҳадиси шарифларда ҳам келган.

Ибн Умар розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Ким сиздан Аллоҳ номи ила паноҳ сўраса, паноҳ беринглар. Ким сиздан Аллоҳ номи ила сўраса, сўраганини беринглар. Ким сизни даъват қилса, ижобат қилинглар. Ким сизга яхшилик қилса, мукофотини беринглар. Агар уни мукофотлайдиган нарсани топа олмасангиз, токи уни қилганига яраша мукофотладим дегунингизча ҳаққига дуо қилинг», дедилар.

Абу Довуд ва Насайй ривоят қилишган.

Ушбу ҳадиси шарифда мусулмонлар томонидан ўз дин қардошларига қилинадиган баъзи яхшиликлар зикри келмоқда.

«Ким сиздан Аллоҳ номи ила паноҳ сўраса, паноҳ беринглар».

Яъни, бирор киши ўзига етган зарарни даф қилишда сиздан Аллоҳ таоло учун ёрдам сўраса, унга ёрдам беринг. Дарҳақиқат, мусулмонлар бир тананинг аъзолари, биттасининг бошига тушган мусибат, ҳаммасининг бошига тушган мусибатдир. Шунинг учун ўз биродарларидан бирига етган зарарни даф қилиш учун дарҳол ҳаракат қилишлари лозим.

«Ким сиздан Аллоҳ номи ила сўраса, сўраганини беринглар».

Шунда Аллоҳнинг номини эҳтиром қилган бўласиз.

«Ким сизни даъват қилса, ижобат қилинг».

Тўй, маросим ва зиёфатга чақирса, албатта, боринг.
«Ким сизга яхшилиқ қилса, мукофотини беринглар».

«Ким сизга яхшилик қилса, мукофотини беринглар».

Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ўзлари у зотга ҳадя берган одамга, албатта, бирор нарса бериб мукофотлар, бирор нарса топа олмасалар дуо қилар эдилар.

Ушбу тўрт ишнинг жамият аъзолари ўртасидаги алоқаларни мустаҳкамлаш, дўстлик ўзаро муҳаббат ришталарини мустаҳкамлашдаги аҳамиятини гапириб ўтиришнинг ҳожати бўлмаса керак

الحذر من الله والناس

АЛЛОХДАН ВА ОДАМЛАРДАН ҲАЗИР БЎЛИШ

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: طَطْطَفَقَفْ

Аллоҳ таоло:

«Аллоҳ сизларни Ўз (азоб)идан огоҳ қилади. Аллоҳ бандаларига меҳрибон Зотдир», деган (*Оли Имрон, 30*).

Шарҳ: Ҳазир бўлиш - келажакда бўладиган ишларда ҳушёр ва эҳтиёт бўлиш.

Ушбу оятда Аллоҳ таоло бандаларга Ўзидан ҳазир бўлиб, эҳтиётлик ва ҳушёрлик билан иш тутишга амр қилмоқда. Банда доимо Аллоҳ таолога гуноҳкор бўлиб қолмаслик учун ҳазир бўлмоғи зарур.

وَقَالَ تَعَالَى : گنگگب ب ب ککگ گ گتگسٹ

Аллоҳ таоло яна:

«Ва билингки, албатта, Аллоҳ ичингиздагини

билади. Бас, Ундан огоҳ бўлинг. Ва билингки, албатта, Аллоҳ мағфиратли ва ҳалимдир», деган (*Бақара, 235*).

Шаръий ҳукмларнинг кўпи қалбга, ҳис-туйғуга бевосита боғлиқ ишлардир. Бунда доимо Аллоҳнинг чизган чизиғидан юришга ҳаракат қилиш керак. Аллоҳ таоло банданинг ичида нималар кечаётганини ҳам билади. Одам боласи бундан ғофил бўлмасин. Ҳеч ким билмаса ҳам, Аллоҳ билади, Ундан огоҳ бўлсин.

Айни чоғда, авваллари билмасдан баъзи бир ишларни қилиб қўйган бўлса, умидсиз бўлмасин. Чунки Аллоҳ таолонинг Ўзи ушбу оятнинг охирида:

«Ва билингки, албатта, Аллоҳ мағфиратли ва ҳалимдир», демоқда.

Аллоҳ таоло Моида сурасида:

«Аллоҳга ва Унинг Пайғамбарига итоат қилинг ва ҳазир бўлинг! Агар юз ўгирадиган бўлсангиз, билингки, Пайғамбаримиз вазифаси аниқ етказиш, холос», деган (*92-оят*).

Мусулмон киши тушуниб, ўзига яхшилаб сингдириб олиши лозим бўлган қоидадир бу. Ҳар бир ишда фақат Аллоҳга ва Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламга итоат қилмоқ керак. Шунда одам икки дунё саодатига эришади. Бу итоатдан фақат банданинг ўзигина фойда топади. Пайғамбарнинг вазифаси - Аллоҳдан келган нарсани очиқ баён қилиб бериш, холос. У зот соллаллоҳу алайҳи васаллам бу вазифани мукамал адо этдилар. Энди умматлар қиёматгача итоатда бўлишлари керак.

Аллоҳ таоло Оли Имрон сурасида:

«Аллоҳ сизларни Ўзидан огоҳ қиладир. Ва қайтиб бориш Аллоҳнинг Ўзигадир», деган (*28-оят*).

Бутун масала аён бўлди. Яратувчи - ягона Аллоҳнинг Ўзи. Ҳамма иш ягона Аллоҳнинг қўлида. Мулк берувчи ҳам ягона Аллоҳ. Ризқ берувчи ҳам ягона Аллоҳнинг Ўзи. Бутун оламнинг тадбирига қоим бўлувчи ҳам ягона

Аллоҳнинг Ўзи. Аллоҳга такво қилганлар ва Унинг азобидан ҳазир бўлганлар доимо ютуққа эришадилар. Хусусан, Аллоҳнинг ҳузурига қайтиб борганда нажот топишлари аниқ.

Аллоҳ таоло Нисо сурасида:

«Эй иймон келтирганлар! Ўзингизни ҳушёр тутинг ва гуруҳ-гуруҳ бўлиб қўзғалинг ёки тўп ҳолингизда қўзғалинг!» деган (71-оят).

Бу ояти карима яна мўминларнинг мўминлик ҳис-туйғуларини қўзғатувчи сеҳрли нидо:

«Эй иймон келтирганлар!» нидоси билан бошланмоқда. Вазият жиддий, қаршида, ёнatroфда душман пайт пойлаб турибди. Буни ҳеч қачон унутманг ва

«Ўзингизни ҳушёр тутинг».

Ҳушёрлик мўминларга жуда ҳам зарур.

4470- عَنْ أَبِي مُوسَى ط عَنْ النَّبِيِّ ρ قَالَ: إِنَّ اللَّهَ لَيُمْلِي لِلظَّالِمِ حَتَّى إِذَا أَخَذَهُ لَمْ يُفْلِتْهُ. رَوَاهُ الشَّيْخَانِ وَالتِّرْمِذِيُّ.

4470. Абу Мусо розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Албатта, Аллоҳ золимга муҳлат бериб қўяди. Аммо уни бир тутганда у қочиб қутула олмайди», дедилар».

Икки шайх ва Термизий ривоят қилишган.

Шарҳ: Бошқа бир ривоятда бу ҳадиси шарифнинг давомига «ва «Роббинг золим шаҳарларни ушлаганида, ана шундай ушлайди. Албатта, Унинг ушлаши аламли ва шиддатлидир»ни қироат қилдилар», ҳам зиёда қилинган.

Аллоҳ таолонинг азобидан ҳазир бўлмаслик золим бўлишга ва золимликни давом эттиришга олиб боради. Аммо вақтинчалик азоб келмаслиги Аллоҳ таолонинг азобидан ҳазир бўлмаса бўлаверар экан, фалончи шунча

зулм қилса ҳам ҳеч нарса бўлмади-ку, деган фикрга зинҳор бормаслик керак. Аллоҳ таоло муҳлат беради ва жазосиз қўймайди.

4471- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: لَا يُلْدَغُ الْمُؤْمِنُ مِنْ جُحْرٍ وَاحِدٍ مَرَّتَيْنِ. رَوَاهُ الثَّلَاثَةُ.

4471. *Абу Ҳурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:*

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам: «Мўмин бир уядан икки марта чақилмайди», дедилар».

Учовлари ривоят қилишган.

Шарҳ: Бу ҳадиси шарифдаги уядан мурод - илон, чаён каби заҳарли нарсаларнинг инидир. Бундан мўмин киши ўта хушёр инсон бўлиши лозимлиги чиқади. Мўмин-мусулмон банда бир марта зарар тортган еридан ва ишидан иккинчи марта тортмаслиги керак.

Ушбу ҳадиси шарифнинг Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам томонларидан айтилишига қуйидагилар сабаб бўлган.

Бадр урушида Абу Ғарра номли шоир асирга тушди. Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам ундан ўзларини ҳажв қилмаслик ва ўзларига қарши одамларни тарғиб қилмаслик ҳақида аҳд олдилар. У «хўп» деди. Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам уни озод қилиб юбордилар. У ўз қавмига бориб қўшилди. Сўнгра ҳажв қилишда ва қарши тарғиб қилишда давом этди. Уҳуд уруши бўлганда у яна асирга тушди. У Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламдан ўзини яна қўйиб юборишни сўради. Шунда Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам юқоридаги ҳадиси шарифни айтдилар.

4472- عَنْ ابْنِ عُمَرَ τ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ρ قَالَ: تَجِدُونَ النَّاسَ كَأَيْلٍ مِائَةٍ لَا يَجِدُ الرَّجُلُ فِيهَا رَاحِلَةً. رَوَاهُ الشَّيْخَانِ وَالتِّرْمِذِيُّ.

4472. Ибн Умар розияллоху анхудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоху алайҳи васаллам:

«Одамларни юзта туянинг ичидан битта ҳам минадиганини топмагунинг ҳолида кўрасан», дедилар».

Икки шайх ва Термизий ривоят қилишган.

Шарҳ: Туя номини олган ва сиртидан туя бўлиб кўринадиган ҳайвонлар кўп. Аммо уларнинг ичидан ҳақиқий туя деса бўладигани жуда кам бўлади. Шунингдек, сиртидан одамга ўхшаб кўринадиганлар жуда ҳам кўп. Аммо ҳақиқий инсонлар жуда ҳам оз. Шунинг учун одамлар билан муомала қилишда ҳазир бўлмоқ зарур.

4473- عَنْ عَمْرِو بْنِ الْغَفْوَاءِ الْخُزَاعِيِّ τ قَالَ: دَعَانِي رَسُولُ اللَّهِ ρ وَقَدْ أَرَادَ أَنْ يَبْعَنَنِي بِمَالٍ إِلَى أَبِي سُفْيَانَ يَفْسِمُهُ فِي قُرَيْشٍ بِمَكَّةَ بَعْدَ الْفَتْحِ فَقَالَ: التَّمِسْ صَاحِبًا فَجَاءَنِي عَمْرُو بْنُ أُمَيَّةَ الضَّمْرِيُّ فَقَالَ: بَلِّغْنِي أَنَّكَ تُرِيدُ الْخُرُوجَ وَتَلْتَمِسُ صَاحِبًا، قُلْتُ: أَجَلْ، قَالَ: فَأَنَا لَكَ صَاحِبٌ، قَالَ فَجِئْتُ رَسُولَ اللَّهِ ρ قُلْتُ: قَدْ وَجَدْتُ صَاحِبًا، فَقَالَ: مَنْ؟ قُلْتُ: عَمْرُو بْنُ أُمَيَّةَ الضَّمْرِيُّ، قَالَ: إِذَا هَبَطْتَ بِلَادَ قَوْمِهِ فَاحْذَرَهُ فَإِنَّهُ قَدْ قَالَ الْقَائِلُ أَخُوكَ الْبَكْرِيُّ فَلَا تَأْمَنُ فَخَرَجْنَا حَتَّى إِذَا كُنْتُ بِالْأَبْوَاءِ قَالَ: إِنِّي أُرِيدُ حَاجَةً إِلَى قَوْمِي بَوَدَّ أَنْ فَتَلَبُّثُ لِي قُلْتُ رَاشِدًا فَلَمَّا وَلَّى تَذَكَّرْتُ قَوْلَ النَّبِيِّ ρ

فَشَدَدْتُ عَلَى بَعِيرِي أَوْضِعُهُ حَتَّى خَرَجْتُ حَتَّى إِذَا كُنْتُ بِالْأَصَاوِرِ
 إِذَا هُوَ يُعَارِضُنِي فِي رَهْطٍ فَأَوْضَعْتُ فَسَبَقْتُهُ فَلَمَّا رَأَيْتُ قَدْ فُتُّهُ انْصَرَفُوا
 وَجَاءَنِي فَقَالَ: قَدْ كَانَتْ لِي إِلَى قَوْمِي حَاجَةٌ فُلْتُ: أَجَلٌ وَمَضَيْنَا
 حَتَّى قَدِمْنَا مَكَّةَ فَدَفَعْتُ الْمَالَ إِلَى أَبِي سُفْيَانَ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

4473. Амр ибн ал-Ғавфо ал-Хузоъий розияллоху анхудан
 ривоят қилинади:

«Расулulloх соллалллоху алайҳи васаллам мени
 хузурларига чорладилар. У зот мени Абу Суфёнга мол
 олиб бориб беришга юбормокчи бўлдилар. У фатхдан
 кейин Маккада ўшани Қурайшга тақсимлаши лозим
 эди. У зот менга:

«Ўзингга соҳиб топ», дедилар.

Бас, Амр ибн Умайя аз-Зомрий олдимга келиб:

«Сен сафарга чиқиш учун соҳиб излаётганинг
 менга етди, ростми?» деди.

«Рост», дедим.

«Мен сенга соҳибман», деди.

Расулulloх соллалллоху алайҳи васалламнинг
 хузурларига бориб:

«Ўзимга соҳиб топдим», дедим.

«Ким?» дедилар.

«Амр ибн Умайя аз-Зомрий», дедим.

«Қачон унинг қавми юртига тушсанг, ундан ҳазир
 бўл. Туғишганингдан ҳам эҳтиёт бўл, деганлар»,
 дедилар.

Биз йўлга чиқдик. Абвога етган чоғимда у:

«Менинг Ваддондаги қавмимда бир ҳожатим бор.
 Сен мени шу ерда кутиб тур», деди.

«Яхши бориб кел», дедим.

У кетганидан сўнг Набий соллалллоху алайҳи

васалламнинг гаплари ёдимга тушди. Туямни шиддат билан тезлатиб, у ердан чикдим. Асофирга етганимда қарасам, у бир тўп одамлар билан йўлимни тўсиб чиқмоқда. Мен тезлаб ўтиб кетдим. Мени қутулиб кетганимни кўрганида улар қайтиб кетди ва у олдимга келиб:

«Менинг қавмимда ҳожатим бор эди», деди.

«Яхши», дедим.

Юриб, Маккага етиб бордик ва молни Абу Суфёнга топширдим».

Абу Довуд ривоят қилган.

Шарҳ: Доимо, хусусан, сафар ва унга ўхшаш ҳолатларда эҳтиёт бўлиш, ҳушёр туриш ва одамларнинг шарридан ҳазир бўлиш лозим. Айниқса, ҳамсафарлар синалмаган одамлар бўлса, яна ҳам ҳазир бўлиш лозим.

Бу ривоятда зикр қилинган ҳодисалар Амр ибн Умайя аз-Зомрий розияллоҳу анҳу янги мусулмон бўлганларида бўлиб ўтган. Кейинчалик у киши мухлис ва улуғ саҳобийлардан бирига айланганлар.

حسن الظن بالله والناس

АЛЛОҲДАН ВА ОДАМЛАРДАН ЯХШИ ГУМОНДА БЎЛИШ

Аллоҳдан яхши гумонда бўлиш У Зот мени авф қилади, мағфират қилади ва Ўзининг кенг раҳмати ила раҳм қилади, деган умид билан Аллоҳ таолога ибодат қилаверишдир. Бу аввал келган ҳазир бўлишга зид эмас. Ҳазирликни яхши гумонга қўшиб олиб бориш керак. Аллоҳ таолога итоат қилиб, яхши умидда бўлиш ва қайтарганидан қайтиб ҳазир бўлиш лозим.

Одамлар ҳақида яхши гумонда бўлиш эса, улардан

ҳолини билмайдиганлари ҳақида улар Аллоҳ таолонинг тоатида мenden кўра яхшироқ бўлсалар керак, деган гумонни қилишдир.

Аммо ким очиқ-ойдин осийлик қилаётган бўлса, уларни Аллоҳ таоло учун ёмон кўриш лозим. Ана ўша иймоннинг баркамоллиги ҳисобланади.

Одамлардан ҳазир бўлиш эса, улар билан бўладиган муомалада эҳтиёт бўлиб, жанжалдан қочиб, тинчлик ва осойишталикнинг пайдан бўлишдир.

4474- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: أَنَا عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِي بِي. رَوَاهُ الشَّيْخَانِ وَالتِّرْمِذِيُّ.

4474. Абу Ҳурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Аллоҳ азза ва жалла «Бандам Мен ҳақимда нима гумон қилса, ўшандоқман» деди», дедилар».

Икки шайх ва Термизий ривоят қилишган.

Шарҳ: Банда Аллоҳ таоло ҳақида қандоқ гумон қилса, Аллоҳ таоло унга ўша гумонга мос муомала қилади. Шунинг учун мўмин банда доимо Аллоҳ таоло ҳақида яхши гумонда бўлмоғи керак.

4475- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: حُسْنُ الظَّنِّ مِنْ حُسْنِ الْعِبَادَةِ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

4475. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Яхши гумон яхши ибодатдандир», дедилар».

Абу Довуд ривоят қилган.

Шарҳ: Аллоҳ таоло ҳақида яхши гумонда бўлиш У

Зотнинг ҳаққини адо этишдир. Шунинг учун ҳам бу иш яхши ибодатдан ҳисобланади. Одамлар ҳақида яхши гумонда бўлиш эса, ўз эгасини одамларнинг ёмон кўришидан ва ҳасадидан асрайди. Шунинг учун ҳам бу иш яхши ибодатдан ҳисобланади.

Аллоҳ таоло ҳақида ёмон гумон қилиш куфрдир.

Одамлар ҳақида ёмон гумонда бўлиш маъсиятдир.

كمال الدين في النصيحة

ДИННИНГ КАМОЛИ НАСИХАТДАДИР

4476- عَنْ تَمِيمِ الدَّارِيِّ τ أَنَّ النَّبِيَّ ρ قَالَ: إِنَّ الدِّينَ

النَّصِيحَةُ إِنَّ الدِّينَ النَّصِيحَةُ إِنَّ الدِّينَ النَّصِيحَةُ، قَالُوا: لِمَنْ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: لِلَّهِ وَكِتَابِهِ وَرَسُولِهِ وَأَئِمَّةِ الْمُسْلِمِينَ وَعَامَتِهِمْ. رَوَاهُ الْخَمْسَةُ.

4476. Тамийм ад-Дорий розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Албатта, дин насихатдир. Албатта, дин насихатдир. Албатта, дин насихатдир», дедилар.

«Ким учун, эй Аллоҳнинг Расули?» дейишди.

У зот соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Аллоҳ учун, У Зотнинг Китоби учун, У Зотнинг Расули учун ва мусулмонларнинг имомлари ҳамда оммалари учун», дедилар.

Бешовлари ривоят қилишган.

Шарҳ: Ушбу ҳадисда комил иймон учун зарур нарсалар ҳақида сўз кетмоқда. Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам саҳобалар ҳузурида сўзлаб, уч марта қайта-қайта:

«Албатта, дин насиҳатдир», дедилар.

«Насиҳат», луғатда холис, покиза, содиқ маъноларини билдиради. Урфда эса, бир кишининг бошқасига холис ният, содиқлик билан яхши йўл-йўриқларни айтишидир.

Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг **«Албатта, дин насиҳатдир»** деганлари, диннинг асосий мадори насиҳатдан иборатдир, деганларидир. Бу «Ҳаж арафадир» деганларига ўхшайди. Яъни ҳажнинг мадори, асосий рукни Арафотда туришдир, деганлари.

Саҳобалар Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламдан бу умумий гапни эшитиб, унинг тафсилотини билмоқчи бўлдилар ва:

«Ким учун?» деб сўрадилар.

Яъни, «насиҳат қилсак, ким учун қиламиз?» дедилар.

Шунда Расули акрам соллаллоҳу алайҳи васаллам диннинг мадори бўлмиш насиҳат беш нарсада эканлигини баён қилиб бердилар:

1. «Аллоҳ учун»

Аллоҳга иймон келтириш, унга шукр қилиш, амрларини бажариб, қайтарганларидан қайтишга ундаб, насиҳат қилишдир.

2. «У Зотнинг Китоби учун»

Аллоҳнинг Китоби - Қуръони Каримни ўрганиш, унга амал қилиш ва одамларни ҳам шу ишга ундаб, насиҳат қилиш.

3. «У Зотнинг Расули учун»

Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламга эргашиш, У кишининг шариатига, суннатига тобе бўлиш, бошқаларни шунга даъват қилиш.

4. «Мусулмонларнинг имомлари учун».

«Имом» деганда халифа, давлат бошлиғи кўзда тутилади. Улар учун насихат қилиш, уларга итоат қилиш, одамларни ҳам шунга даъват қилиш билан бўлади.

5. «Мусулмонларнинг оммаси учун»

Барча мусулмонларга икки дунё саодати, яъни, Ислом йўлини кўрсатиб, насихат қилиш бўлади.

Ушбу вазифаларни қилган одам диннинг энг муҳим ишини амалга оширган бўлади. Аммо бу осон иш эмас. Шунинг учун ҳам у диннинг мадори ҳисобланади. Чунки, одамлар насихатни ёқтирмайдилар. Айниқса, ушбу ҳадиси шарифда зикр этилган нарсалар учун қилинган насихат кўпчиликка ҳуш келмайди.

Аллоҳ учун насихат қилсанг, унинг амрини тутишга чақирсанг, қайтарганидан қайтарсанг ҳамма сени ёмон кўради. «Ўзини кўрсатишга уринаяпти», дейди. «Обрў топмоқчи, халқни оғзига қаратмоқчи, ўзи бошлиқ бўлмоқчи», дейди. «Мол-дунё учун, айши-ишрат учун, яна шунга ўхшаш дунёнинг матоҳлари учун ҳаракат қилмоқда», дейди. Сиртларида кулиб турсалар ҳам, ичларидан зил кетадилар. Турли иғво-бўхтонлар тўқийдилар. Аллоҳ таолонинг Китоби ва Расули учун насихат қилсанг ҳам худди шундоқ бўлади.

Мусулмонларнинг имомлари учун насихатга келсак, илгариги вақтда улар учун насихат қилганлар, бунга қарши чиқувчиларнинг нафратига учраганлар. Мусулмонлар оммаси учун насихат қилиш ҳам шу тахлитда, биров насихат эшитгиси келмайди.

Аслида эса, ушбу ҳадисга амал қилинган пайтда мусулмонлар муваффақиятларга эришганлар. Қачон комил иймон бўлгандагина шундоқ насихатлар ўз самарасини берган. Аллоҳ учун, Аллоҳнинг Китоби ва Расули учун, мусулмонларнинг имомлари учун, оммаси учун насихат қилишни дин деб билганида иш олдинга кетади, кўзлаган

мақсадга етилади.

Агар биз ушбу ҳадиси шарифдан фойдаланмоқчи бўлсак, ана ўша тушунчани қайта тирилтирмоғимиз лозим ва Аллоҳ учун, У Зотнинг Китоби учун, У Зотнинг Расули учун, мусулмонларнинг имомлари учун, оммаси учун чинакам насихат қилишга ўтишимиз лозим бўлади.

4477- عَنْ جَرِيرٍ τ قَالَ: بَايَعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ρ عَلَى السَّمْعِ وَالطَّاعَةِ وَأَنْ أَنْصَحَ لِكُلِّ مُسْلِمٍ. قَالَ فَكَانَ جَرِيرٌ إِذَا بَاعَ أَوْ اشْتَرَى قَالَ: أَمَا إِنَّ الَّذِي أَخَذْنَا مِنْكَ أَحَبُّ إِلَيْنَا مِمَّا أَعْطَيْنَاكَ فَاخْتَر. رَوَاهُ الْأَزْهَرِيُّ.

4477. Жарир розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламга тинглаб, итоат қилиш ва ҳар бир мусулмонга насихат қилиш шарти ила байъат қилдим.

Жарир қачон бир нарса сотса ёки сотиб олса:

«Албатта, биз сендан олган нарса сенга берган нарсамиздан маҳбуброқдир. Бас, танлаб ол», дер эди».

Тўртовлари ривоят қилишган.

Шарҳ: Икки Шайх ва Термизий ривоят қилган ҳадиси шарифда Жарир ибн Абдулоҳ розияллоҳу анҳу:

«Мен Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламга намозни тугал адо этиш, закот бериш ва ҳар бир мусулмонга насихат қилиш ҳақида байъат қилдим», деганлар.

Бу ҳадиси шарифдан Исломдаги муҳим иш байъатга насихат ҳам қўшилганини билиб олмоқдамиз.

Ҳар бир мусулмонга яхшилик йўлида насихат қилиш ҳар бир жамиятнинг ижтимоий алоқаларини тўғри йўлга қўйишнинг асосий омилларидан бири эканини тушуниб

етмоқ лозим.

Ушбу ҳадиси шарифдан олинадиган фойдалар, унинг ҳикмати ва аҳамияти очиқ-ойдин кўриниб турибди.

المستشار أمين

МАСЛАҲАТЧИ АМИНДИР

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: فَقَفِّحْ بِحُجَّتِكَ

Аллоҳ таоло:

«Ва улар билан ишларда машварат қил. Азму қарор қилганингдан сўнг Аллоҳга таваккал қил. Албатта, Аллоҳ таваккал қилувчиларни севадир», деган (*Оли Имрон, 159*).

Аллоҳ таоло бу ояти каримада Ўз Пайғамбари Муҳаммад алайҳиссаломга саҳобалар билан маслаҳатмашварат қилиб туришга амр қилмоқда.

«Ва улар билан ишларда машварат қил».

Яъни, барча ишларда ҳам улар билан маслаҳатмашварат қилиб тур.

Ушбу оят ҳукм юритишда, Ислом нуқтаи назаридан купчиликнинг фикрини олиш ва унга амал қилишга асос бўлган оятлардан бири ҳисобланади.

«Азму қарор қилганингдан сўнг Аллоҳга таваккал қил».

Шўро мажлисида бир қарорга келиндими, ўша фикрга амал қилишга келишилдими, Демак, энди азму қарорни маҳкам қилиб, қарорни ҳаётга татбиқ этишга ўтиш керак. Қарор қабул этилгач, шўронинг вазифаси тугайди. Энди ишни амалга оширишда Аллоҳ таолога таваккал қилиш керак. Бу қоидага Пайғамбаримиз алайҳиссалоту вассалом

Ухуд урушида айнан риоя этдилар. Аввало, ўз фикрларига зид бўлса ҳам, шўродаги кўпчиликнинг маслаҳатига кўндилар. Кўниб, шунга азму қарор қилганларидан сўнг, ҳалиги кўпчилик ўз фикридан қайтсалар ҳам, Пайғамбар алайҳиссалом қайтмадилар. Аллоҳга таваккал қилдилар. Ишнинг оқибати яхши бўлмаслиги маълум эди, аммо шўронинг қарорига қандай муносабатда бўлиш лозимлиги тўғрисида дарс бериш учун шундай қилдилар.

«Албатта, Аллоҳ таваккал қилувчиларни севадир».

Аллоҳга таваккал қилиш улуғ сифат. Аммо таваккал, Аллоҳ ирода қилганидек, тўғри ҳолда бўлиши керак. Баъзи кишилар таваккални нотўғри тасаввур этадилар. Ўйламай, чоратадбир кўрмай, сабабларини ахтармай, кўр-кўрона ҳаракатни таваккал, деб тушунувчилар кўп. Бу мутлақо нотўғри тушунчадир.

Масалан, Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг Ухуд урушида қилган таваккалларини олиб кўрайлик. Мушриклар аскар тортиб Ухудга етиб келганларини эшитишлари билан тезда мусулмонларни йиғиб, шўро мажлиси ўтказдилар.

Шўро қабул этган қарорга ўзлари биринчи бўлиб амал қилиб, Хужраи Саодатга кириб, устма-уст иккита совут кийиб чиқдилар. Ўтибор беринг-а! Аллоҳга таваккал қилувчиларнинг энг улуғи, биринчиси бўлган Муҳаммад алайҳиссалоту вассалом урушга кетаётганлари ўтиборидан бир эмас, иккита совут кийиб чиқдилар!

Одамларни жиҳодга қаттиқ тарғиб қилдилар. Манзилга тезроқ, осонроқ ва тинчроқ элтувчи йўлни биладиган одамни топиб, унга йўл бошлашни топширдилар. Етиб боргандан кейин ҳам, душманнинг ҳолини, куч-қувватини яхшилаб ҳисоб-китоб қилдилар.

Сўнгра ўз жангчилари билан бирмабир танишиб, ҳаммани жой-жойига қўйдилар. Ўнг қанот ва чап қанотларда кимлар бўлишини белгилаб, уларга амир

тайинладилар. Орқанинг ҳимоясига Абдуллоҳ ибн Жубайр розияллоҳу анҳу бошчилигидаги камончиларни қўйдилар.

Хулласи калом, урушга зарур бўлган чора-тадбирларни керагидан ҳам ортиқроқ қўриб қўйдиларки, ҳатто ҳозирги замон ҳарбий мутахассислари ҳам бу ишлардан ҳайратда ёқа ушламоқдалар.

Аммо Аллоҳга таваккал бу ишлардан айри эмас, балки барчасини боғлаб турган бир ипдир, барчасини ҳаракатга келтирган бир кучдир. Ҳар бир ишда, чоратадбирда Аллоҳни вакил, деб эътиқод қилдилар. Агар қалбда вакиллик маъносида, нусрат кутиш маъносида сал бўлса-да, Аллоҳдан бошқа томонга мойиллик сезилса, уни Аллоҳга таваккал, деб бўлмайди.

Афсуски, кўпчилик таваккални дангасаликка, чора кўрмай кутиб ётса ҳам, иш ўзи бўлаверади, деган тушунчаларга айлантириб олишган.

Аллоҳ таоло Шўро сурасида:

«Роббиларига ижобат қилган, намозни тўқис адо этган, ишлари ўзаро шўро ила бўлган ва уларга ризқ қилиб берган нарсаларимиздан инфоқ қиладиганлар учундир», деган (38-оят).

Бу ояти каримада улуғ мақомга сазовор бўладиган мусулмон жамоа аъзоларида бўлиши шарт қилинган баъзи сифатлар ҳақида сўз кетмоқда.

«Роббиларига ижобат қилган» бўлиш.

Яъни, Аллоҳ таоло томонидан бўлган ҳар бир чақирикка «лаббай» деб жавоб берадиган бўлиш. Ундай кишиларни ҳеч бир нарса Аллоҳнинг чақириғидан тўсмайди. Улар доимо Аллоҳнинг чақириғига ижобий жавоб бериб яшайдилар. Аллоҳнинг чақириғига ижобат қилишни ўз бурчлари ва шону шарафлари деб биладилар.

«Намозни тўқис адо этган» бўлиши.

Чала адо этса ёки нуқсон билан адо этса ҳам бўлмайди. Чунки намоз Исломи динининг устунидир. Устунсиз иморат

бўлмаганидек, намозсиз мусулмончилик ҳам бўлмайди. Устига Ислом бино қилинган нарсалар ичида намоз иймондан кейин иккинчи ўринда турадиган улуғ ибодатдир.

Намоз Аллоҳнинг чақириғига кунига беш марта жавоб беришдир. Намоз барча бандаларни Аллоҳ ҳузурида тенглаштирадиган ибодатдир. Улар ким бўлишларидан қатъи назар бир хил сувда таҳорат қиладилар, бир қиблага юз ўгирадилар, бир хил қиём, бир хил рукуъ, бир хил сажда қиладилар, бир хил сура ва дуоларни ўқийдилар.

Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам: «Намоз биз билан бошқалар орасидаги фарқдир», деганлар. Ҳа, намоз мусулмонни мусулмон эмасдан ажратиб турадиган фарқдир. Намоз мусулмон жамоанинг асосий сиймосидир.

«Ишлари ўзаро шўро ила бўлган» бўлиши.

«Шўро» луғатда маслаҳат, машварат қилиш маъноларини англатади. Исломда мўмин-мусулмонларни шўро билан иш юритишларига катта эътибор берилганини биз ўрганаётган ушбу сураи кариманинг Шўро номи билан аталишидан ҳам билиб олсак бўлади. Мусулмон инсон Аллоҳ таолонинг чақириқларига ҳар доим лаббай деб жавоб бериши, намозни ўз вақтида тўқис адо қилиши қандай лозим бўлса, шўро билан иш тутиш ҳам шунчалик лозим.

Ҳа, шўро, яъни, кенгашибмаслаҳатлашиб ишлаш мусулмон жамоа ҳаётида муҳим аҳамият касб этадиган омилдир. Буни ҳамма мусулмонлар, айниқса, бошлиқлар ҳамда турли халқчил амал ва мансабни эгаллаб турганлар яхши тушунмоқлари, ким бўлишларидан қатъи назар шўрога, яъни, кенгашиб ишлашга амал қилмоқлари лозим.

Аллоҳ таоло Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламни шўрога буюрганидан кейин, бошқалар шундан хулоса чиқариб олаверсин. Инсоният тарихида энг комил инсон Пайғамбаримиз ҳазрати Муҳаммад соллаллоҳу

алайҳи васалламдирлар.

Аллоҳ таоло у кишини маъсум (гуноҳ, хато қилмайдиган) қилиб қўйган, Оли Имрон сурасида у зоти бобаракотга хитоб қилиб:

«Ва улар ила машварат қил. Азму қарор қилганингдан сўнг Аллоҳга таваккал қил. Албатта, Аллоҳ таваккал қилгувчиларни севади», дейди. Яъни, саҳобалар билан маслаҳатлашиб иш тутишни амр қилади.

Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам ушбу оятга амал қилиб, кўп ишларда саҳобаи киромлар билан маслаҳатлашар ва уларнинг фойдали фикрларини очиқ кўнгил билан қабул қилиб олар эдилар.

4478- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: الْمُسْتَشَارُ مُؤْتَمَنٌ.
رَوَاهُ أَصْحَابُ السُّنَنِ.

4478. *Абу Ҳурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:*

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Маслаҳатчи омонат топширилган одамдир», дедилар».

«Сунан» эгалари ривоят қилишган.

Шарҳ: Албатта, бир кишидан бошқа биров ўз ишида маслаҳат сўрагандан кейин ўша маслаҳатчига кўп нарсани ишониб топширган бўлади. Омонатни олган одам эса, ўша нарсада масъул бўлади. Шунинг учун у ўзидан маслаҳат сўралган нарсада ўзининг манфаатини ўйлагандек масъулият билан иш кўриши лозим. Агар у ўзидан маслаҳат сўралган масалани билмаса, очиқ тан олиб, биладиган кишига ҳавола қилиши керак. Билса, сидқидилдан ихлос билан маслаҳат бериши лозим.

Аммо билмасдан маслаҳат бериб, хато қилса, гуноҳкор бўлади. Билиб туриб билганини яшириб бошқача маслаҳат

берса, хоин бўлади. Бу ҳақда келаси ҳадиси шарифда сўз кетади.

4479- وَعَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: مَنْ أُفْتِيَ بِغَيْرِ عِلْمٍ كَانَ
إِثْمُهُ عَلَى مَنْ أَفْتَاهُ. زَادَ فِي رِوَايَةٍ: وَمَنْ أَشَارَ عَلَى أَخِيهِ بِأَمْرٍ يَعْلَمُ أَنَّ
الرُّشْدَ فِي غَيْرِهِ فَقَدْ خَانَهُ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالْحَاكِمُ.

4479. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам: «Кимга илмсиз фатво берилса, унинг гуноҳи фатво берганга бўлади», дедилар».

Бошқа бир ривоятда:

«Ким ўз биродарига тўғриси бошқада эканини билиб туриб, бошқа ишни маслаҳат берса, батаҳқиқ, унга хиёнат қилибди» зиёда қилинган.

Абу Довуд ва ал-Ҳоким ривоят қилишган.

Шарҳ: Аслида, фатво шаръий масалаларда берилади. Аммо бу иш ҳам маслаҳат маъносини ўзида мужассам қилгандир. Ким илми бўлмай туриб фатво берса, гуноҳкор бўлиши турган гап. Худди шунингдек, ўзи билмаган нарсда илмсиз маслаҳат бериш ҳам гуноҳдир. Чунки, ундоқ киши ўзининг бу иши билан ўзига ишонган одамга зарар етказган бўлади. Шунинг учун маслаҳат сўралган иш бўйича илми йўқ одам тўғрисини айтиши лозим. У бошқа, биладиган одамдан маслаҳат сўрашни насиҳат қилиши керак.

Бир одам бошқасидан маълум ишда маслаҳат сўради. Маслаҳатчи ўша ишни яхши билади. Аммо тескари маслаҳат берди. Бу катта хиёнатдир. Мўмин одам зинҳор бундоқ қилмаслиги керак

الدال على الخير كفاعله

ЯХШИЛИККА ДАЛОЛАТ ҚИЛУВЧИ УНИ ҚИЛУВЧИГА ЎХШАШДИР

4480- عَنْ أَبِي مَسْعُودٍ الْأَنْصَارِيِّ قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي أُبْدِعُ بِي فَأَحْمِلُنِي قَالَ: لَا أَجِدُ مَا أَحْمِلُكَ عَلَيْهِ وَلَكِنْ ائْتِ فُلَانًا فَلَعَلَّهُ أَنْ يَحْمِلَكَ فَأَتَاهُ فَحَمَلَهُ فَأَتَى النَّبِيَّ ﷺ فَأَخْبَرَهُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: مَنْ دَلَّ عَلَى خَيْرٍ فَلَهُ مِثْلُ أَجْرِ فَاعِلِهِ. رَوَاهُ الْأَزْهَرِيُّ.

4480. Абу Масъуд розияллоху анҳудан ривоят қилинади:

«Бир киши Расулуллоҳ соллаллоху алайҳи васалламнинг ҳузурларига келиб:

«Эй Аллоҳнинг Расули! Йўлим кесилди, мени миндиринг», деди.

«Менда сени миндирадиган нарса йўқ. Лекин фалончининг олдига бор. Эҳтимол, у сени миндирадир», дедилар.

Бас, унинг олдига борди. У унга мингани нарса берди. Бас, у Набий соллаллоху алайҳи васалламнинг ҳузурларига келиб хабарни айтди. Шунда Расулуллоҳ соллаллоху алайҳи васаллам:

«Ким яхшиликка далолат қилса, унга ўшани қилувчининг мислича ажр бор», дедилар».

Тўртовлари ривоят қилинган.

Шарҳ: Пайғамбар соллаллоху алайҳи васалламдан улов сўраган саҳобийнинг номлари Уқба ибн Амр

розияллоху анху экан. Бу ҳадиси шариф яхшилик бобида катта коидадир. Ким бир яхшиликка далолат қилиб, одамларни ўша ишга тарғиб этса, ўргатса, ўша яхшиликни қилган қанча савоб олса, унга далолат этган ҳам гаунча савоб олар экан.

Уламо аҳли, устозлар, муршидлар, уламо ва муаллифлар бу борада пешқадам кишилардир, улардан таълим ва маълумот олганлар қилган яхшиликларига қанча савоб олсалар, улар ҳам шунча савоб оладилар, деганлар.

الدرجات العلا في حوائج الناس

ОЛИЙ ДАРАЖАЛАР ОДАМЛАРНИНГ ҲОЖАТЛАРИДАДИР

4481- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: مَنْ نَفَسَ عَنْ
مُؤْمِنٍ كُرْبَةً مِنْ كُرْبِ الدُّنْيَا نَفَسَ اللَّهُ عَنْهُ كُرْبَةً مِنْ كُرْبِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ.
وَمَنْ سَتَرَ مُسْلِمًا سَتَرَهُ اللَّهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَمَنْ يَسَّرَ عَلَى مُعْسِرٍ
يَسَّرَ اللَّهُ عَلَيْهِ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ، وَاللَّهُ فِي عَوْنِ الْعَبْدِ مَا كَانَ الْعَبْدُ فِي
عَوْنِ أَخِيهِ، وَمَنْ سَلَكَ طَرِيقًا يَلْتَمِسُ فِيهِ عِلْمًا سَهَّلَ اللَّهُ لَهُ بِهِ طَرِيقًا
إِلَى الْجَنَّةِ، وَمَا اجْتَمَعَ قَوْمٌ فِي بَيْتٍ مِنْ بُيُوتِ اللَّهِ يَتْلُونَ كِتَابَ اللَّهِ
وَيَتَدَارَسُونَهُ بَيْنَهُمْ إِلَّا نَزَلَتْ عَلَيْهِمُ السَّكِينَةُ وَغَشِيَتْهُمْ الرَّحْمَةُ
وَحَفَّتْهُمُ الْمَلَائِكَةُ وَذَكَرَهُمُ اللَّهُ فِيمَنْ عِنْدَهُ، وَمَنْ بَطَأَ بِهِ عَمَلُهُ لَمْ
يَسْرِعْ بِهِ نَسَبُهُ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَأَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ.

4481. *Абу Хурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:*

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Ким бир мўминдан бу дунё машаққатларидан бир машаққатни аритса, Аллоҳ таоло ундан қиёмат куни машаққатларидан бирини аритади.

Ким бир камбағалнинг ишини енгиллатса, Аллоҳ унинг бу дунёю охиратидан ишларини енгиллатади.

Ким бир мусулмоннинг айбини беркитса, Аллоҳ унинг айбини бу дунёю охиратда беркитади.

Модомики, банда ўз биродарининг ёрдамида экан, Аллоҳ ҳам унинг ёрдамида бўлади.

Ким илм талаб қилиш йўлига тушса, Аллоҳ унга жаннатнинг йўлини енгиллаштиради.

Қайси бир қавм Аллоҳнинг уйларида бирида жам бўлиб, Аллоҳнинг Китобини тиловат қилса, уни ўрганса, албатта, уларнинг устига сакийна тушади, уларни раҳмат ўраб олади, фаришталар қуршаб олади ва Аллоҳ Ўз ҳузуридагилар қаторида зикр қилади.

Кимнинг амали ортга сурса, уни насаби олдга сура олмайди», дедилар».

Муслим, Абу Довуд ва Термизий ривоят қилишган.

Шарҳ: Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам ўзларининг бу ҳадисларида бошқа яхши амаллар қатори, бировнинг ҳожатини чиқариш фазлини ҳам баён қилганлари учун муаллиф раҳматуллоҳи алайҳи уни бу бобда келтирмоқдалар.

Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам бу ҳадиси шарифда ҳар бир мўмин-мусулмон қилиши лозим бўлган яхши амаллардан бир нечтасини ва уни бажарган мўмин-мусулмон бандага бериладиган мукофотларни зикр қилмоқдалар. Шу орқали сиз билан биз умматларини ўша яхши амалларни қилишга тарғиб этмоқдалар. Келинг, ўша амаллар ва уларнинг натижаларини бирмабир кўриб

чиқайлик:

1. «Ким бир мўминдан бу дунё машаққатларидан бир машаққатни аритса, Аллоҳ таоло ундан қиёмат куни машаққатларидан бирини аритади».

Пайғамбаримиз соллаллоху алайҳи васалламнинг бу муборак гапларида ҳар бир мўминни бошқа бир мўминнинг бошига тушган оғирликни аритишга ёрдам беришга чақирик бор.

Бу дунёда одамларнинг бошига тез-тез турли ғам-ғусса, қийинчилик ва машаққатлар тушиб туради. Бошига машаққат тушган одам дарҳол ўз яқинларинидан ёрдам кутади. Чунки бир ўзи машаққатга қарши туриши осон эмас.

Ислом дини мусулмон жамиятидаги кишиларни доимо ўзаро ёрдам асосида яшашга чақиради. Айниқса, қийинчиликда қолган кишиларга алоҳида эътибор беришни тайинлайди.

Лекин ҳозирги пайтда кўпчилик бошига машаққат тушган кишидан ўзини олиб қочади, унинг машаққатига шерик бўлишни хоҳламайди. Аксинча, яхшилик ичида юрган одам атрофида ўралашади. Унинг яхшилигидан фойдаланиб қолишни умид қилади. Бу эса, беш кунлик дунёнинг матоҳига учган кишиларнинг ишидан бошқа нарсас эмас.

Ҳақиқий мўмин киши, охиратни ўйлаган киши бу ҳадисга амал қилади. Биродарининг бошига иш тушган машаққатни аритишга ҳаракат қилади. Шу билан бирга, қиёмат куни ўз бошига тушадиган бир машаққатни аритган бўлади. Демак, у биров учун эмас, ўзи учун амал қилибди. Шунинг учун у бошига машаққат тушган биродарига миннат қилмай, раҳмат айтиши, «Эй биродар, Аллоҳ сенга сабр берсин, сенинг сабабингдан мен охират машаққатларининг биридан халос бўлдим», дейиши керак.

2. «Ким бир камбағалнинг ишини енгиллатса, Аллоҳ унинг бу дунёю охиратидан ишларини енгиллатади».

Бу дунёда қийинчилик билан кун кўрадиган кишилар доимо учраб туради. Чунки дунё ўзи шундоқ тузилган.

Шунингдек, мусулмонлар жамиятида ҳам қийинчилик билан кун кечирадиган, камбағал, бечора кишилар учраб туради. Шундай кишиларга нисбатан бошқа мўмин-мусулмонлар қандоқ муносабатда бўлишлари зарурлигини шу ҳадисдан билиб оламиз.

Демак, бошқа мусулмонларнинг ҳар бири қийин ҳаёт кечираётган биродарининг мушкулини енгиллаштириш учун ҳаракат қилмоғи лозим. Кийим-кечак топишда қийналаётган бўлса, кийим-кечак олиб бериши лозим. Озиқ-овқат топиш машаққат бўлса, озиқ-овқат топишни енгиллаштириши лозим. Турар жой топа олмай қийналаётган бўлса, унга турар жой топишда ёрдам беришлари керак. Даволанишда қийналаётган бўлса, бу ишда ёрдам бериши керак ва ҳоказо.

Қийинчиликда яшаётган мўмин кишининг оғирини енгил қилиш сиртдан бировга ёрдам бериш бўлса ҳам, аслида ёрдам берувчининг ўзига фойда. Фойда бўлганда ҳам бу дунёю охиратда фойда! Чунки, ўша қийинчиликда яшаётган мўминнинг ишини енгиллаштиришга ёрдам бергани учун Аллоҳ таоло унинг бу дунёю охиратдаги ишларини енгиллаштиради.

3. «Ким бир мусулмоннинг айбини беркитса, Аллоҳ унинг айбини бу дунёю охиратда беркитади».

Уламоларимизнинг айтишларича, айбини беркитиш моддий ва маънавий жиҳатдан бўлади.

Биринчиси - моддий камчиликларни беркитиш, мисол учун, баданини беркитиш учун кийим олиб бериш бўлса,

маънавийси эса, ёмон иш қилганини кўриб қолиб, ҳеч кимга айтмай беркитишдир. Бу ҳам инсон ҳаётида доимо учраб турадиган ҳолат. Бир жамиятда яшаб турган кишилар бир-бирларининг айбларини беркитиб яшасалар, қандай яхши!

Инсон билиб-билмай турли хатоларга йўл қўйиши мумкин. У ўзи йўл қўйган хатони беркитишга ҳаракат қилмоқдами, Демак, ўша одамда яхшилик бор.

Шунинг учун унинг айбини очишга, ҳаммага ошкор этишга ҳаракат қилиш дуруст эмас. Агар биров гуноҳ ва айб ишларни ошкор қилса, ундан яхшилик кутиб бўлмайди.

Бировнинг айбини беркитган одам аслида ўзининг айбини беркитади. Аллоҳ таоло шу қилган иши учун унинг бу дунёю охирадаги айбини беркитади. Чунки, у бировнинг айбини ошкор қилса, бошқа биров ёки ўша айби очилган киши унинг ҳам айбини очиши турган гап.

Бу туфайли жамиятнинг ҳар бир аъзоси бошқасининг айбини очиш учун ҳаракат қиладиган бўлиб қолади. Оқибатда жамият аъзолари орасида ўзаро келишмовчилик ва душманчилик кучаяди, ҳамда жамият таназзулга юз тутаяди.

4. «Модомики, банда ўз биродарининг ёрдамида экан, Аллоҳ ҳам унинг ёрдамида бўлади».

Бу сен бировга ёрдам берсанг, Аллоҳ сенга ёрдам беради, деганидир. Инсонлар ҳаётлари давомида доимо бир-бирларига ёрдам бериб яшайдиган жамият кучли жамият бўлади. Чунки ўзаро ёрдам кишилар орасидаги алоқаларни яхшилайти, уларни дўст-биродар қилади, турли қийинчиликларни ҳамкорлик билан бартараф қилишни ўргатади.

Шунинг учун ҳам, Ислом мусулмонларни доимо бир-бирларига ёрдам беришга чақиради. Ўз биродарига ёрдам

берган мусулмонга ўзининг ёрдамидан бир қанча кўп ёрдамни ваъда қилади. Ожиз банда биродарига ўзининг ожизона ёрдами учун улуғ Аллоҳнинг улуғ ёрдамига сазовор бўлади.

Шунинг учун ҳам бир мўмин бандага ёрдам берган инсон у ёрдамини миннат қилиши керак эмас. Балки ўзига Аллоҳнинг ёрдамини жалб қилишда сабабчи бўлган биродарига ташаккур айтиши керак.

5. «Ким илм талаб қилиш йўлига тушса, Аллоҳ унга жаннатнинг йўлини енгиллаштиради».

Илмга тарғиб қилиш учун бундан ортиқ тарғиб бўлмаса керак. Ҳар бир инсоннинг олий мақсади жаннат. Жаннатга эришиш учун у ҳар нарса, ҳар қандай қийинчиликларга тайёр. Илм талаб қилиш эса, жаннатнинг йўлига тушишдир. Илм йўли билан борган одам охири жаннатнинг эшиги олдидан чиқади.

Кези келганда муҳим бир масалани эслаб қўйиш зарур. Ояти карима ва ҳадисларда зикри келган илм ҳақида кишилар ичида тушунмовчиликлар мавжуд. Баъзилар оят ва ҳадисларда зикр этилган илмдан мурод, диний илмлар, дейдилар.

Бу нотўғри фикр! Оят ва ҳадисларда зикри келган илм ҳамма фойдали илмларни ўз ичига олади. Диний илмлар, албатта, биринчи ўринда туради. Аммо бошқа илмлар кўзда тутилмаган дейиш мутлақо нотўғридир.

Агар фақат диний илмлар кўзда тутилса, албатта, қайд қилинади. Мисол учун, Аллоҳ кимга яхшиликни раво кўрса, динда фақиҳ қилиб қўяди, дейилган ҳадис бор. Шунга ўхшаш бошқа исломий илмлар ҳақида гап кетганда уларнинг номи ва сифати ҳам зикр қилинади.

Яна бир тоифа кишилар илм ва унинг савоби ҳақида сўз кетганда ким бўлса ҳам илмли бўлса, ушбу гап ва савоблар унга ҳам тегишли, дейдилар.

Шунинг учун ояти карима ва ҳадиси шарифларда зикри келган илмдан мурод барча фойдали илмлар бўлиб, уларга қилинган ваъдаларга иймон ва ихлос билан уринган мўмин-мусулмонлар эришади, дейишимиз тўғри бўлади.

Бу қондани ушбу ҳадиси шарифга ишлатадиган бўлсак, мўмин-мусулмон киши ўзи учун, жамияти учун, инсонлар учун фойдали илмга «бу менга Аллоҳнинг амри, Исломнинг талаби» дея уринса, у жаннатнинг йўлига тушган бўлади. Аллоҳ таоло унга жаннатнинг йўлини енгиллаштиради.

6. «Қайси бир қавм Аллоҳнинг уйларида бирида жам бўлиб, Аллоҳнинг Китобини тиловат қилса, уни ўрганса, албатта, унинг устига сакийна тушади, уларни раҳмат ўраб олади, фаришталар қуршаб олади ва Аллоҳ Ўз хузуридагилар қаторида зикр қилади».

Ҳадисларда «Аллоҳнинг уйлари» дейилганда масжидлар кўзда тутилган бўлади. Демак, масжидлардан бирида ўтириб, Аллоҳнинг Китоби - Қуръони Каримни тиловат қилган, уни ўрганган одамлар ушбу ҳадиси шарифда зикр қилинган даражага эришадилар.

Бу ҳадиси шарифда эса, уларга тўртта буюк даража ваъда қилинмоқда:

а) «Албатта, унинг устига сакийна тушади».

«Сакийна» сокинликдан олинган бўлиб, қалб хотиржамлиги, ҳамма тарафдан сокинлиқ хотиржамликни англатади.

Демак, масжидда жам бўлиб, Қуръони Каримни етарли даражада тиловат қилган, уни ўрганган одамларга қалб хотиржамлиги, ҳар бир нарсада сокинлиқ хотиржамлик тушади. Қуръони Каримнинг хайру баракаси уларнинг ҳаётларини безайди.

б) «Уларни раҳмат ўраб олади».

Яъни, ўша масжидда ўтириб, Қуръон тиловат қилиб,

унинг маъно ва ҳукмларини ўрганаётган кишиларни Аллоҳнинг раҳмати ўраб олади. Мўмин-мусулмон қавм учун уни Аллоҳнинг раҳмати ўраб олишидан ҳам кўра яхшироқ ҳолат бўлмаса керак!

в) «Фаришталар қуршаб олади».

Яъни, ўша масжидда ўтириб, Қуръон тиловат қилаётган, уни ўрганаётган кишиларни Қуръоннинг ҳурматидан фаришталар қуршаб оладилар. Дунёда фаришталар ҳурмат билан қуршаб турган бир қавм бўлса, ана ўша қавм бўлади. Ҳеч бир мусулмон қавм учун бундан ортиқ муборак мақом бўлмаса керак!

г) «Аллоҳ Ўз ҳузуридагилар қаторида зикр қилади».

«Аллоҳнинг ҳузуридагилар», «Малауъил Аъло» номли олиймақом зотлардир. Бу энг олий мақомдир. Тўпланиб Қуръон тиловат қилган, уни ўрганиб турган қавмларни Аллоҳ таоло ўша олиймақом зотлар билан бирга зикр қилар экан.

Энди Аллоҳ таоло ўз ҳузуридаги энг олиймақом зотлар қаторида зикр қилиши қанчалик бахт эканини тасаввур қилиб кўринг. Бу олий мақомга эришиш эса, жуда ҳам осон. Аллоҳ таолонинг Китоби - Қуръони Каримни тиловат қилиш, уни ўрганиш керак ҳолос.

7. «Кимнинг амали ортга сурса, уни насаби олдга сура олмайди».

Яъни, охиратда ҳамманинг насабига эмас, амалига қараб даража берилади. Кимнинг амали яхши бўлса, насаби қандай бўлишига қарамай олдинга сурилади, олий мартабаларга эришади. Кимнинг амали ёмон бўлса, у ортга сурилади, иши чатоқ бўлади. Насаби қанчалик олий бўлмасин, иши олдинга сурилмайди. Шунинг учун ҳеч ким, насабга ишониб, мағрурланмаслиги керак. Аксинча, кўпроқ яхши амал қилишга уриниш лозим.

Ушбу улуғ ҳадиси шарифдан олинадиган фойдаларни

яна бир бор қисқача зикр қилиб ўтамыз:

1. Бу дунёда ҳар бир мўминдан машаққатни аритишга тарғиб.

2. Бир мўминдан машаққатини аритган одам ўзидан қиёмат куни машаққати аритилишига сазовор бўлиши.

3. Қийинчиликда қолган мўмин кишининг оғирини енгил қилишга уринишга тарғиб.

4. Мўмин кишининг оғирини енгил қилган одамнинг оғирини Аллоҳ таоло ҳам бу дунёда, ҳам у дунёда енгил қилиши.

5. Мўмин кишининг айбини беркитишга тарғиб.

6. Мўмин кишининг айбини беркитган одамнинг айбини Аллоҳ таоло ҳам бу дунёда, ҳам у дунёда беркитиши.

7. Мўмин киши доимо ўз биродарларига ёрдам бериши лозимлиги.

8. Ўз биродарларига ёрдам берган кишига Аллоҳ таоло ёрдам бериши.

9. Мўмин киши илм талаб қилиш йўлига юриши лозимлиги.

10. Ким илм талаб қилиш йўлига кирса, Аллоҳ унга жаннат йўлини осон этиши.

11. Ҳар бир кишига фақат амалигина ёрдам бериши.

12. Ҳеч кимга насаби ёрдам бера олмаслиги.

Аллоҳга шукрлар бўлсин, ушбу ҳадисдан кўплаб фойдаларни ўрганиб олдик. Энди инсоф билан ушбу ҳадиси шариф ҳикматларини ҳаётимизга солиштириб кўрайлик. Сўнгра ўзимизни ким эканлигимизга баҳо берайлик.

1. Мўминлардан бу дунё машаққатларини аритиш масаласини олиб кўрайлик.

Бизда «агар мен бир мўмин биродаримдан бу дунёнинг машаққатларидан бирини аритсам, Аллоҳ мендан қиёмат куни машаққатларидан бирини аритади», деган тушунча борми?

Биз мўмин биродаримиздан машаққатни аритишга устамизми ёки уларнинг бошига машаққат келтиришга устамизми?

Агар бировга машаққатида ёрдам берадиган бўлсак, холис, Аллоҳ учун ёрдам берамизми ёки бошқа мақсадлардами?

Эҳтимол, биз мўмин биродарларимиз машаққатини аритишга уринмаганимиз учун Аллоҳ таоло ҳам бизнинг бошимиздаги машаққатларни аритмаётгандир ?

Эҳтимол, аввал бу ҳақиқатни билмагандирмиз?

Эҳтимол, диний тарбия кўрмай ўсганимиз таъсир қилгандир?

Аммо энди яхшилаб билиб олдик. Бошига машаққат тушган биродаримизнинг машаққатини аритишга Аллоҳ учун, холис ният билан уринайлик!

2. Қийинчиликдаги камбағал мўминнинг оғирини енгил қилиш масаласига ўтайлик.

Агар Исломга тўлиқ амал қилганимизда мусулмон оламида камбағал, муҳтож, бева-бечора қолмас эди. Халифа Умар ибн Абдулазиз даврларида шундай бўлган. Шунчалик кенг Ислом ўлкаларида закот оладиган одам топа олмай қийналишган. Яъни, ҳамма аҳоли закот берадиган даражада бой бўлган. Ҳукумат ноилож қолиб, закотдан тушган маблағни нима қилиш ҳақида уламолардан фатво сўраган. Ана ўшанда уламолар: агар Ислом юртларида закот олишга ҳақдор камбағаллар йўқ бўлса, закотдан тушган маблағни Ислом динини бошқа ўлкаларда тарқатишга сарфлансин, деб фатво берганлар.

Ҳозирда эса, Исломга амал қилмаганимиздан дунёдаги

табийй бойликларнинг қарийб саксон фоизи мусулмон ўлкаларда бўлишига қарамай, мусулмонлар энг камбағали кўп халқлардан ҳисобланади. Ана ўша камбағал ва ночор кишиларнинг риояси ҳам бошқалардан кўра, мусулмонларда ёмон аҳволда. Бошқа миллат ва диёнатларда камбағалларга турли йўллар билан шароит яратилиб турган бир пайтда, мусулмонларда бу иш қаровсиз қолган.

Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам ушбу ҳадисни худди мусулмонлардан бошқаларга айтгандек туюлади. Бу ҳам мусулмонларнинг ўз динларига амал қилмасликлари, пайғамбарлари суннатидан узоқ эканликларининг далилидир.

Бошқаларни қўйлик-да, ўзимизни ҳолимизни инсоф билан бир ўйлаб кўрайлик.

Қайси биримиз «агар мен бир камбағалнинг оғирини енгил қилсам, Аллоҳ менинг ҳам бу дунёдаги, ҳам у дунёдаги оғиримни енгил қилади», деган эътиқод билан яшамокдамиз?

Нима учун тўй ва маросимларимизга бойларни териб айтамизу, камбағалларни айтмаймиз?

Нима учун турли беҳуда нарсаларга мол-пул сарфлаймизу, камбағал, бечорага бир донна нон беришга қизғанамиз?

Ёки Аллоҳ таоло оғиримизни енгил қилишининг бизга кераги йўқми?

Бу ноқулай ҳолатни орамиздан йўқотишимиз зарур. Бир-биримизга айтиб, орамиздаги ночор кишиларимизнинг оғирини енгил қилишимиз керак.

Шу билан бир вақтда уларга миннат қилмасдан, аксинча, савоб ишлаб олишимизга, Аллоҳнинг розилигини топишимизга сабаб бўлганлари учун ташаккур айтишимиз лозим.

3. Мўмин кишининг айбини беркитиш лозимлиги ҳақидаги масалага ўтайлик.

Пайғамбаримиз мўмин киши ўз биродарининг айбини беркитиши лозимлигини таъкидламоқдалар. Бу ишни қилган одамнинг айбини Аллоҳ таоло икки дунёда беркитишини ваъда қилмоқдалар.

Хўш, биз шу амрга амал қилмоқдамизми?

Аллоҳ менинг айбимни ҳам бу дунёда, ҳам у дунёда беркитсин, деган ниятимиз борми?

Бўлса, нима учун керакли амални қилмаймиз? Бировнинг айбини беркитиш у ёқда турсин-у, ҳамманинг айбини қидириш билан оворамиз. Қидирганда ҳам тирноқ остидан кир излагандек ахтарамиз. Унда ҳам топилмаса, ёлғон-бўхтон тўқиб, айб тақаймиз. Мусулмонман, деб юрганларнинг бу ҳолини кўриб бошқалар, булар ўзи шунақа, бир-бирини ковламаса тура олмайди, дейдиган бўлиб қолишган.

Диний таълимотлардан бебаҳра кишиларнинг узри бордир. Аммо диндорликни, диний илмнинг даъвосини қилаётганларнинг бу борадаги қилмишларини кўриб ёқани ушлайсиз. Мусулмон биродарининг айбини беркитиш улар учун катта мусибатдек туюлади.

Хатто «жон биродар, бу иш мусулмончиликка тўғри келмайди, мусулмон одам ўз биродарининг айбини беркитиши лозим, сиз бўлсангиз йўқ нарсани айтиб бўхтон қиляпсиз», десангиз ҳам таъсир қилмайди.

Охир-оқибат нима бўлади? Кишиларнинг мусулмонлардан кўнгли қолади. Душманлар мусулмонлар устидан кулиб юради. Исломга қизиқиб турганларнинг ҳам кўнгли совийди. Мусулмонларнинг ораси бузилади, ишлари ортга кетади. Ўша мусулмоннинг айбини очган ҳам мақсадига етмайди.

Чунки Аллоҳ ҳам мусулмоннинг айбини очувчининг айбини очмай қўймайди.

Уларнинг айблари шу дунёнинг ўзидаёқ шармандаларча очилиб келмоқда ва очилаверади ҳам. Улар бу дунёдан хору зор ва шарманда бўлиб ўтадилар. У дунёдаги хору зорликлари ва шармандаликлари эса, мислсиз бўлади.

Бас, шундай экан, бир-биримизнинг айбимизни беркитайлик! Шунда Аллоҳ таоло ҳам бизнинг айбимизни беркитади. Баъзи кишилар бу ишни билмай қилаётган бўлсалар уларга тушунтирайлик.

Ана шунда гўзал исломий сифатлардан бирини ўзимизда мужассам этган бўламиз.

4. Мўмин биродарларга ёрдам бериш масаласини олайлик.

Бизда «модомики, мен мўмин биродаримнинг ёрдамида эканман, Аллоҳ менинг ёрдамимда бўлади», деган тушунча борми?

Агар бор бўлса, унга қанчалик амал қиламиз? Инсоф билан айтганда, кўнглимизда мазкур тушунча йўқ. Бир-биримизга ёрдам беришимиз ҳам динимиз талаб қилган савияда эмас.

Агар бизга Аллоҳ таоло ёрдам беришини истасак, мўмин биродарларимизга ёрдам қўлини чўзайлик. Модомики, биз мўмин биродаримиз ёрдамида эканмиз, Аллоҳ таоло бизнинг ёрдамимизда бўлади.

5. Илм талаб қилиш масаласини кўрайлик.

Илм талаби йўли - жаннат йўли эканини ҳаммамиз тушуниб етганимизми?

Илмга динимиз талаб қилгандек уринамизми?

Нима учун динимиз илм талабини ҳар бир мусулмон эркак ва аёлга фарз қилган бўлишига қарамай, кўплаб мусулмон юртларида ялпи саводсизлик ҳукм сурмоқда?

Дунёдаги бошқа миллатлар илмнинг юқори чўққисига

чиққан бир пайтда кўпгина мусулмон юртлари аҳолисининг ярмидан кўпи ўқиш-ёзишни билмайди. Кўпларида таълим ишлари йўлга қўйилмаган. Мусулмонлар ҳаётнинг энг зарур соҳаларида ўз олимлари йўқлигидан ғайридинларга муҳтожлар

Бошқалар болаларини илм олишга ундасалар, мусулмонлар болаларини пул топишга, мол боқишга мажбур қиладилар.

Бошқаларда илм ва олимлар юксак қадрланса, мусулмонларда илм ва олимлар қадри ерга урилади. Ислонинг илм дини эканлигининг аломати шуми?

Қуръони Каримнинг илмга тарғиб қилувчи оятларига амал қилиш шуми?

Илм ҳақидаги ҳадиси шарифларга амал қилиш шуми?

Бу ҳолатга барҳам бериш пайти келган. Ҳар бир мусулмон илмга нисбатан муносабатини Ислон таълимотига мувофиқ қилиши керак. Ҳар ким ўзига керак нарсанинг илмини талаб қилиши лозим. Ҳар бир соҳада ўз эҳтиёжимизни қондирадиган олимлар тайёрлашимиз фарзи кифоя. Бўлмаса, ҳаммамиз баробар гуноҳкор бўламиз.

6. Энди Қуръон тиловати ва уни ўрганиш масаласига ўтайлик.

Маълумки, Қуръонсиз Ислон ҳам йўқ, иймон ҳам йўқ. Ҳамма нарса Қуръонга боғлиқ. Нималарга ва қандоқ қилиб иймон келтириш ҳам, нималарга ва қандоқ қилиб амал қилиш ҳам Қуръонда баён қилинган.

Қуръон - илоҳий дастур, икки дунё саодатининг калиди. Қуръон тиловат қилиш, ўрганиш ва амал қилиш учун Аллоҳ томонидан юборилган. Уни тиловат қилиш ва ўрганиш кишини олий даражаларга етказди. Қуръонга амал қилиш эса, улуғ мартабаларга мушарраф этади.

7. Амал фойда қилмаса, насаб фойда қила олмаслиги

масаласи.

Баъзи бир одамлар ўзининг аслзодалиги, насл-насабига ишониб юргани, амалга эътиборсиз қарагани учун шу гап айтилган. Ислом келишидан олдинги жоҳилият даврида ана шундай фикрда юришар эди.

Йигирманчи аср жоҳилиятида эса, ундан ҳам баттаррок ҳолат бор. Кўпчилик амалсиз, калимаи шаҳодатни ҳам билмайди, ота-бобосининг мусулмон ўтганига ишониб юрибди. Ҳатто уялмай-нетмай: «Биз ҳам мусулмонмиз, бувамиз намоз ўқиган экан», дейдиганлар анчагина.

Исломнинг Пайғамбари Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи васаллам бўлсалар:

«Кимни амали ортга сурса, уни насаби олдга сура олмайди», деб турибдилар.

Ислом Аллоҳ таоло ва Унинг Пайғамбари (соллаллоҳу алайҳи васаллам) қандоқ айтган бўлса, шундоқдир. Исломни ҳар ким ўзича белгилаб олмайди, амалсиз эса, ҳеч қандай насаб, мартаба фойда бермайди.

Демак, амал қилишга, Исломнинг барча кўрсатмаларини бажаришга ўтайлик.

4482- عَنْ خُصَيْنٍ τ قَالَ: جَاءَ سَائِلٌ لِابْنِ عَبَّاسٍ فَسَأَلَهُ فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: أَتَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ؟ قَالَ: نَعَمْ، قَالَ: أَتَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ؟ قَالَ: نَعَمْ، قَالَ: وَتَصُومُ رَمَضَانَ؟ قَالَ: نَعَمْ، قَالَ: سَأَلْتُ وَلِلْسَائِلِ حَقٌّ إِنَّهُ لِحَقُّ عَلَيْنَا أَنْ نَصِلَكَ فَأَعْطَاهُ ثَوْبًا وَقَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ρ يَقُولُ: مَا مِنْ مُسْلِمٍ كَسَا مُسْلِمًا ثَوْبًا إِلَّا كَانَ فِي حِفْظِ اللَّهِ مَا دَامَ مِنْهُ عَلَيْهِ خِرْقَةٌ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.

4482. Ҳусойн розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Ибн Аббоснинг олдига бир тиланчи келиб, тиланчилик қилди. Шунда Ибн Аббос:

«Лаа илаҳа иллаллоҳу» деб шаҳодат келтирасанми?» деди.

«Ҳа», деди у.

«Муҳаммад Расулуллоҳ, деб шаҳодат келтирасанми?» деди.

«Ҳа», деди у.

«Рўза тутиб, намоз ўқийсанми?» деди.

«Ҳа», деди у.

«Сен сўрадинг. Сўровчининг ҳаққи бор. Албатта, бизнинг зиммамиздаги ҳақ сенга сила қилмоғимиздир», деди ва унга бир сидра кийим берди ҳамда:

«Мен Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг «Қай бир мусулмон бошқа бир мусулмонга кийим кийдирса, модомики, ундан унинг устида бир парчаси бўлар экан, албатта, у Аллоҳнинг ҳифзи ҳимоясида бўладир» деганларини эшитганман», деди».

Термизий ривоят қилган.

Шарҳ: Ушбу ҳадиси шарифдан олинадиган фойдалар:

1. Бирор киши ҳожати тушиб келганда унинг диндорлиги ҳақида саволлар бериш яхшилиги.

2. Ҳожати тушиб сўраган одамнинг мўмин биродарида ҳаққи бўлиши.

3. Мўмин-мусулмон киши ўзидан муҳтожлик юзасидан бирор нарса сўраган биродарига ёрдам бериши зарурлиги.

4. Мусулмон киши бирор одамга яхшилик қилса, у одам унинг яхшилигидан фойдаланиб турган чоғида яхшилик қилган одам Аллоҳ таолонинг ҳифзи ҳимоясида туриши.

Ушбу ривоятнинг қаҳрамонлари Абдуллоҳ ибн Аббос розияллоҳу анҳу доимо одамларнинг ҳожатини чиқарар эдилар. У киши турли соҳаларда кўпчилик хизматида бўлишга ҳаракат қилар эдилар. У киши ўзлари билган

илмга амал қилишда ҳам бошқаларга ўрнак бўлар эдилар.

Жумладан, Абдуллоҳ ибн Аббос розияллоҳу анҳу ўта сахий ва хайри эҳсон қилишни яхши кўрадиган зот эдилар. У кишининг замондошларидан бирлари бу ҳақда қуйидагиларни айтадилар:

«Ибн Аббоснинг уйичалиқ таоми, шароби, ме-васи ва илми кўп уйни кўрмадик».

Имом Тобароний, Ибн Асокир ва бошқалар Ҳабиб ибн Абу Собит розияллоҳу анҳудан ривоят қиладилар:

«Абу Айюб розияллоҳу анҳу Муовия розияллоҳу анҳунинг олдида бориб, қарзи борлигидан шикоят қилди. Бас, унинг ҳузурида ўзи хоҳлаган нарсани кўрмади. Балки, хоҳламаган нарсани кўрди ва:

«Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг мендан кейин «ўзим бўлайни» кўрасизлар деганларини эшитган эдим», деди.

«Ўшанда нима қилиш керак деган эдилар?» деди Муовия.

«Сабр қилинглар», деган эдилар», деди у.

«Ундоқ бўлса, сабр қил!» деди Муовия.

«Аллоҳга қасамки, бундан кейин ҳеч қачон сендан бир нарса сўрамайман!» деди.

Сўнгра у Басрага келиб, Абдуллоҳ ибн Аббос розияллоҳу анҳунинг олдида тушди. У унга ўз уйини бўшатиб берди ва:

«Албатта, сен Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламга қандоқ қилган бўлсанг, мен ҳам сенга шундоқ қиламан!» деди.

Аҳлига амр қилган эди, уйдан чиқиб кетдилар. Сўнгра у унга:

«Уйда нима бўлса, ҳаммаси сеники!» деди ва қирқ минг пул ва йигирмата кул берди».

Имом ал-Ҳоким ва Тобаронийлар келтирган ривоятда Ҳассон ибн Собит розияллоҳу анҳу қуйидагиларни

айтадилар:

«Биз ансорийлар жамоаси Умар ёки Усмондан (ровийлардан Абу Зинод шак қилган) бир нарсани талаб қилдик. Бас, Абдуллоҳ ибн Аббос розияллоҳу анҳуни ва Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг саҳобаларидан бир неча нафарини ўзимиз билан бирга олиб бордик.

Шунда Ибн Аббос ҳам гапирди, қолганлар ҳам гапирдилар. Улар ансорийларни, уларнинг фазлларини зикр қилдилар. Биз талаб қилган иш оғир иш эди. Волий узр айтди. У уларнинг ҳар гапига жавоб топиб бераверди. Охири улар унинг узрини қабул қилиб, ўринларидан туришди. Илло, Ибн Аббос турмади. У ўз гапида давом этиб:

«Йўқ! Аллоҳга қасамки, ансорийларга бундоқ қилиш тўғри келмайди. Ахир улар нусрат берганлар, жой берганлар» деб уларнинг фазлларини зикр қилаверди. У яна:

«Манависи Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг шоирлари, у зотни ҳимоя қилган», деди.

Ибн Аббос ўзининг жамловчи каломи ила барча узрларни тўсиб, мурожаат қилишда давом этаверди. Охири волийнинг бизнинг ҳожатимизни чиқаришдан бошқа иложи қолмади.

Бас, Аллоҳ унинг каломи ила бизнинг ҳожатимизни раво қилганидан кейин чиқдик. Мен Абдуллоҳнинг кўлидан ушлаб олиб, уни алқаб, ҳаққига дуо қилиб борар эдим. Бас, масжидда у билан бирга бўлиб, у қилган ишни қила олмаган жамоа олдидан ўтиб қолдим. Мен улар эшитадиган қилиб:

«Албатта, у ичингизда бизга энг яхшиси экан», дедим.

«Шундоқ!» дедилар.

Шунда мен Абдуллоҳга:

«Аллоҳга қасамки, бу нубувватнинг қолдиғидир.

Аҳмад соллаллоҳу алайҳи васалламнинг меросидир. У ичингизда ўша нарсага ҳақлироғи экан!» дедим».

Ҳассон ибн Собит розияллоҳу анҳу ушбу муносабат ила Абдуллоҳ ибн Аббос розияллоҳу анҳунинг мадҳларида ажойиб байтлар ҳам айтганлар.

Абу Нуъайм раҳматуллоҳи алайҳи Ибн Аббос розияллоҳу анҳудан ривоят қиладилар:

«Мусулмонлардан бир оилани бир ой, бир ҳафта ёки Аллоҳ хоҳлаганича боқмоқлигим мен учун ҳаж кетидан ҳаж қилганимдан кўра афзалроқдир. Аллоҳ азза ва жалла йўлдаги биродаримга табакда бир дониқ нарсани ҳадя қилмоғим мен учун Аллоҳ азза ва жалланинг йўлида бир динорни инфоқ қилмоғимдан афзалдир»

(Бир дониқ дирҳамнинг олтидан бир оғирлигига тенг нарса)

Имом Тобароний, Байҳақий ва ал-Ҳокимлар ривоят қиладилар:

«Ибн Аббос Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг масжидларида эътикоф ўтирган эди. Унинг олдида бир одам келиб салом берди ва ўтирди. Бас, Ибн Аббос унга:

«Эй Фалончи, сени ғамгин, маҳзун кўрмоқдаман?» деди.

«Ҳа, эй Расулуллоҳнинг амакисининг ўғли! Фалончининг менда ҳаққи бор. Ушбу қабр соҳиби ҳаққи, мен уни адо этишга қодир эмасман».

«Унга сенинг ҳақингда гапирайми?» деди Ибн Аббос.

«Агар малол келмаса», деди у.

Ибн Аббос туриб кавушини кийди ва масжиддан чикди. Шунда ҳалиги одам унга:

«Сен ўзинг нимада эканингни унутиб қўйдинг шекилли!» деди.

«Йўқ. Аммо мен ушбу қабр соҳиби алайҳиссаломнинг: «Ким ўз биродарининг ҳожати учун ҳаракат қилса ва

чиқарса, унинг учун бу ўн йил эътикоф ўтиргандан яхшироқдир. Ким Аллоҳ таолонинг розилиги учун бир кун эътикоф ўтирса, Аллоҳ у билан дўзахнинг орасини уч хандақ узоқ қилур. Ҳар хандақнинг узунлиги мағрибу машриқнинг орасидан ҳам узундир», деганларини эшитганман», деб туриб, йиғлаб юборди Ибн Аббос розияллоху анҳу».

4483- عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: أَلَا أُخْبِرُكُمْ بِأَفْضَلِ مَنْ دَرَجَةِ الصِّيَامِ وَالصَّلَاةِ وَالصَّدَقَةِ. قَالُوا: بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ، قَالَ: إِصْلَاحُ ذَاتِ الْبَيْنِ فَإِنَّ فَسَادَ ذَاتِ الْبَيْنِ هِيَ الْحَالِقَةُ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ.

4483. Абу Дардо розияллоху анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоху алайҳи васаллам:

«Рўза, намоз ва садақанинг даражасидан афзал даражанинг хабарини берайми? Одамлар орасини ислоҳ қилиш, одамлар орасини бўзиш эса, қирувчидир», дедилар».

Абу Довуд ва Термизий ривоят қилишган.

Шарҳ: Бу иш ҳам одамларга кўрсатиладиган хизматлар ичида энг муҳимларидан биридир. Бу ҳақда аввалги китоб ва бобларда батафсил сўз юритилган.

العدل أساس الملك

АДОЛАТ МУЛКНИНГ АСОСИДИР

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى : چچچچچچچچچچچچچچچچ

Аллоҳ таоло:

**«Албатга, Аллох адолатга, эхсонга, қариндошларга
яхшилик қилишга амр этадир ва фахшу мункар ҳамда
зулмкорликдан қайтарур. У сизларга ваъз қилур.
Шоядки, эсласангиз», деган (Наҳл, 90).**

«Муфассирлар шоҳи» лақабини олган Абдуллоҳ ибн Масъуд розияллоҳу анҳудан қилинган ривоятда у киши: «Қуръондаги энг жамловчи оят шу оятдир. Эргашиладиган яхшиликни ҳам, четланиши лозим бўлган ёмонликни ҳам жамлаб зикр қилган», дерлар.

Албатта, Аллох: «Адолатга амр этади»

Адолат деганда ишларни тўғри, инсоф билан олиб бориш ва одамлар орасида тенгликни жорий қилиш түшунилади.

Аллоҳ буюрган адолат исломий мутлақ адолатдир. Бу адолатга кўра, ҳар бир шахс, жамоат ва ҳар бир қавмга одилонга муомалада бўлинади. Унда ҳавои нафсга, дўстлик ёки душманликка, насабга, қудачилик ёки қариндошликка, бойлик ёки камбағалликка, кучлилик ёки заифликка қараб муомала қилинмайди. Ҳамма учун ўлчов бир.

«Эхсонга амр этади».

Эҳсон сўзи яхшилик қилиш маъносини англатади. Исломда эҳсоннинг эшиги кенг очилган. Қатъий адолат юзасидан ҳукм чикқандан сўнг биров яхшилик қилиш ниятида ўз ҳақидан кечиб, бошқага бериши мумкин. Кимки ёр-биродарлари ёки бошқа инсонларга яхшилик қилса, жуда яхши, савоблари кўпайтириб берилади.

«Қариндошларга яхшилик қилишга амр этадир».

Бошқаларга яхшилик қилиш ичида, айниқса, қариндошларга яхшилик этиш алоҳида ўрин тутати. Чунки уларнинг ҳам қариндошлиқ ҳам инсонлик ҳақлари бор.

«...ва фахшу мункар ҳамда зулмкорликдан қайтарадир».

«Фахш» сўзининг луғавий маъноси ҳаддан ошишдир. Лекин урфда кишилар номусига тааллуқли жиноятлар тушунилади.

«Мункар» деганда, инсоннинг соф табиати инкор қиладиган ишлар кўзда тутилади. Буни, албатта, шариат ҳам инкор этади.

«Зулмкорлик» эса, ҳаққа тажовуз қилиш ва адолатни бузишдир.

Шу нарсалар ила:

«У сизларга ваъз қилур. Шоядки, эсласангиз».

Дарҳақиқат, булар эслашга арзигулик ваъз-насиҳатдир.

Аллоҳ таоло Моида сурасида:

«Эй иймон келтирганлар! Аллоҳ учун ҳақда тулинг, адолатли гувоҳ бўлинг. Бир қавмни ёмон кўришингиз сизни уларга нисбатан адолат қилмасликка олиб бормасин. Адолат қилинг. Бу тақвога оид ишдир. Аллоҳга тақво қилинг. Албатта, Аллоҳ қилаётган амалингиздан хабардор Зотдир», деган (8-оят).

Ушбу ояти карима аввалида келган **«Эй иймон келтирганлар!»** нидоси мўминларга ниҳоятда маҳбуб нидодир. Бу нидо уларни ҳар қандай машаққатга қўрқмай пешвоз чиқишларига тарғиб қилади. Демак, бу ўринда ҳам ўта муҳим бир масала ўртага ташланадиганга ўхшайди.

«Аллоҳ учун ҳақда тулинг, адолатли гувоҳ бўлинг».

Дарҳақиқат, ўзи учун ёки оиласи, қавми-қариндоши, миллати ёки бошқа эътиборлар учун эмас, фақат Аллоҳ учун ҳақда туриш керак. Бу осон иш эмас.

Шунингдек, кези келганда ўзига қарши, ҳатто ота-онаси, бола-чақасига қарши адолатли гувоҳ бўлишга ҳам тўғри келади. Ниҳоятда оғир иш. Бундай мўъжизасифат ишлар фақат иймоннинг таъмини тотган, Исломнинг ҳақиқатини англаган кишилардангина содир бўлади. Бунга

кўхна тарихнинг ўзи гувоҳ.

Кетидан бундан ҳам машаққатлироқ даражадаги иш айтилади:

«Бир қавмни ёмон кўришингиз сизни уларга адолат қилмасликка олиб бормасин».

Бу дегани - душманига нисбатан ҳам адолатли бўлиш, деганидир. Ўзи ёмон кўрган қавмларга ҳам ҳеч қандай шарт-сўзсиз, тўғридан-тўғри, фақат адолат ила муомалада бўлишни тақозо этади. Бу эса, унча-мунча инсоннинг кўлидан келмайди.

Аммо Иймон-Исломи неъматидан баҳраманд бўлганларга, Аллоҳнинг розилигини кўзлаб ҳаёт кечириётганларга бу иш ҳам айтиш муддао, кўзланган мақсад. Мусулмонлар динларини маҳкам тутган пайтларида бу сифатларини бутун дунёга амалда кўрсатганлар.

Инсоният тарихи аввал ҳам, кейин ҳам бундай намуналарни кўра олгани йўқ. Фақат мусулмонлардан, улар Исломи маҳкам тутган пайтларида кўрган, холос. Бунинг мисоллари сонсизсаноксиз. Биргинасини бу ерда келтирамиз:

Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам саҳобалардан Абдуллоҳ ибн Равоҳа розияллоҳу анҳуни Хайбар номи жойга юбориб, уларнинг мевалари ва зироатлари маҳсулини ўлчаб келишни топширдилар. Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам у ерни фатҳ қилган чоғларида Хайбар аҳли билан маҳсулнинг ярмини беришга келишган эдилар.

У ерда яшовчи яҳудийлар Абдуллоҳ ибн Равоҳа розияллоҳу анҳуга пора бериб, ишда фойдаларига ўзгариш қилмоқчи бўлдилар. Шунда Абдуллоҳ ибн Равоҳа розияллоҳу анҳу уларга қараб:

«Аллоҳга қасамки, ҳузурингизга мен учун халойиқнинг энг маҳбуби бўлган зот олдидан келдим.

Сизлар эса, Аллоҳга қасамки, мен учун маймун ва тўнғиздан ҳам баттарсизлар. Аммо у кишини яхши кўришим ва сизларни ёмон кўришим, сизларга адолатсизлик қилишимга сабаб бўла олмайди», дедилар.

Шунда яҳудийлар ажабланишиб:

«Осмонлару ерни тутиб турган нарса ҳам шу ўзи», дейишган.

Бундай соф, Аллоҳ учун адолат ўрнатиш бошқа ҳеч бир миллатда ёки динда бўлмаган, бўлмайди ҳам. Ҳозирги кунда адолат даъвосини қилаётганларнинг адолатсизликлари ҳам Иймону Исломсиз соф адолат бўлиши мумкин эмаслигини яна бир бор кўрсатмоқда.

Чунки ҳақиқий адолат фақат ҳақиқий тақводор қалб эгасидангина содир бўлиши мумкин. Ояти карима шуни таълим беради бизга:

«Адолат қилинг. Бу тақвога оид ишдир».

Қалбида тақвоси бор инсонга унинг Аллоҳдан хабардорлиги, Яратганнинг розилигини топишга уриниш хисси соф адолат учун ҳаракат қилишига туртки бўла олади. Чунки фақат тақводор инсонгина:

«Албатта, Аллоҳ қилаётган ишларингиздан хабардор Зотдир», деган огоҳлантиришга тўлиқ ишонади.

Аллоҳ таоло Анъом сурасида:

«Агар гапирсангиз, қариндошингиз бўлса ҳам, адолат қилинг. Аллоҳга берган аҳдингизга вафо қилинг. Буларни сизга амр қилдикки, шояд, эсласангизлар», деган (152-оят).

Мўмин-мусулмон одам доимо Аллоҳнинг амрига мувофиқ иш олиб бориши зарур. Бу эса, унинг доимо адолат ила гапириши лозимлигини тақозо қилади. Шунинг учун ҳақиқий мусулмон инсоний заифликка бориб, қариндошларига ноҳақ ён босишга имкон бермайди.

Адолат Аллоҳнинг амри бўлиб, барча унинг олдида баробар. Бир ҳукмда қариндошга бир хил, бошқага ўзгача

муомала қилиш мумкин эмас. Бундай ҳолни фақат мусулмонларгина ҳаётга татбиқ қилганлар, ҳолос.

Бошқалар адолат ҳақида ҳар қанча сафсата сотсалар ҳам, нари борганда нисбий адолат, яъни, ўз яқинлари ва ўз тоифасига нисбатангина адолатли бўла оладилар.

«Аллоҳга берган аҳдингизга вафо қилинг».

Аллоҳга берган аҳдда ушбу оятларда зикр қилинаётган ҳодисалар, жумладан, қариндошга бўлса-да, адолат қилиш, ўлчов ва тарозини адолат билан адо этиш, ноҳақ одам ўлдирмаслик Аллоҳга ширк келтирмаслик ва бошқалар бор.

«Буларни сизга амр қилдикки, шояд, эсласангизлар».

Яъни, ғофил бўлмасдан, ҳар бир нарсани эслаб, қилар амалларингизни Аллоҳ амрига мувофиқ олиб бордингиз.

Аллоҳ таоло Нисо сурасида:

«Албатта, Аллоҳ сизларга омонатларни ўз аҳлига эриштиришни ва агар одамлар орасида ҳукм қилсангиз, адолат ила ҳукм қилишни амр қилур. Аллоҳ сизларга қандай ҳам яхши ваъз қилур! Албатта, Аллоҳ эшитувчи ва кўрувчи Зотдир», деган (58-оят).

Мусулмонлар жамоасига Аллоҳ таоло амр этган муҳим ишлардан бири - омонатларни ўз аҳлига эриштириш деб аталди.

«Албатта, Аллоҳ сизларга омонатларни ўз аҳлига эриштиришни» амр этур.

Одамлар омонат деганда қимматбаҳо нарсани бошқа бировнинг ҳузурига сақлаб бериш учун қўйишнингина тушунадилар. Аслида, омонатни турлари кўпдир.

Жумладан, уламоларимиз Аллоҳни бандага юклаган омонатлари бор, намоз, рўза, закот, каффорот ва назрлар ҳам омонатдир, дейдилар. Шунингдек, бандаларнинг бандалардаги турли ҳақлари ҳам омонат ҳисобланади.

Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам

ҳадисларидан бирида: «Биров сенга бир калима айтиб, сўнгра атрофга қараб қўйса, билгинки, шу сўз омонатдир», деганлар. Демак, омонат кенг тушунилиши лозим бўлган атамадир. Энг буюк омонат эса, иймон омонатидир. Бу омонат инсондан бошқа махлуқотларга қасдсиз, иродасиз, ҳаракат ва йўлланмасиз берилгандир.

Улар хоҳласалар-хоҳламасалар иймонлидирлар. Фақат инсонгина ақлга ва ҳур иродага эга бўлгани учун, ўз иродаси, ҳаракати, қасди ва уриниши билан мўмин бўла олади. Худди мана шу она омонатдан бошқа омонатлар туғилади. Иймон омонатини адо қилганларгина Аллоҳнинг барча омонатларини ҳамда бандалар орасидаги омонатларни ҳалол адо эта оладилар. Барча омонатларни ўз эгаларига эриштирганларгина иймони ҳақиқий кишилар ҳисобланадилар.

Мўминлар ушбу иймон ила жаҳон халқлари ичида танилганлар. Омонатга хиёнат қилиш мунофиқликнинг уч аломатидан биридир. Мусулмон инсон барча омонатларга, жумладан, одамлар ила ўзаро муомаладаги, моддий масалалардаги омонатларга, катта-кичikka насиҳат қилиш омонатига, ёш авлодни тўғри тарбиялаш омонатига ва бошқа омонатларга риоя этади, хиёнат қилмайди.

Аллоҳ кўрсатмасин, агар хиёнат содир бўлса, катта хатога йўл қўйилган бўлади. Хиёнатчи ҳатто шаҳид бўлган тақдирда ҳам, гуноҳи кечирилмасдир!

Аллоҳ таоло мусулмонларга юклаётган иккинчи буюк вазифа - одамлар орасида адолат ила ҳукм юритиш деб аталмоқда.

«...ва агар одамлар орасида ҳукм қилсангиз, адолат ила ҳукм қилишни амр қилур».

Зайд ибн Аслам розияллоҳу анҳу: «Бу оят ҳокимлар тўғрисида нозил бўлгандир», деганлар. Ҳадиси шарифда Пайғамбаримиз алайҳиссалом:

«Модомики, ҳоким жабр қилмаса, Аллоҳ у биландир.

Агар жабр қилса, ўзини ўзига вакил қилиб қўяди», деганлар.

Бошқа бир ҳадисда:

«Бир соатлик адолатли ҳукм қирқ йиллик ибодатга тенгдир», дейилган.

Эътибор билан мулоҳаза қиладиган бўлсак, ояти каримада:

«Агар одамлар орасида ҳукм қилсангиз» дейилмоқда.

Ҳа, айнан «одамлар» орасида, мусулмонлар орасидагина ёки бошқа бирор махсус тоифа орасида эмас. Ким бўлишидан қатъи назар, барча одамлар орасида адолатли ҳукм юритиш мусулмонларнинг бурчидир.

Воқеликда ҳам мусулмонлардан бошқа ҳеч ким, ҳеч қайси жамият бу ишни уддалай олмаган. Исломнинг ҳукм ҳақидаги назариясига биноан, ҳукми ва давлатни бардавом бўлмоғи учун асосий шарт —адолат ҳисобланади.

Иймон асосий шарт эмас. Уламоларимиз, иймонли ва адолатсиз ҳукм узоқ давом этмайди, аммо ҳукм адолатли бўлса, бардавом бўлади; ҳам иймонсиз, ҳам адолатсиз ҳукм эса, доимо вақтинчалик ҳукм бўлади, деб алоҳида қайд этганлар.

Бир оятнинг ўзида икки буюк асосга —ҳам омонатга, ҳам адолатга иршод қилиш катта марҳаматдир. Шунинг учун оятнинг давомида:

«Аллоҳ сизларга қандай ҳам яхши ваъз қилур!» дейилмоқда.

Бизнинг бурчимиз эса, Аллоҳ таолонинг ваъ-зини жон қулоғимиз ила тинглаб, унга амал қилишдир. Чунки Аллоҳ биз бандаларининг бу амрга қандай амал қилаётганимизни эшитиб, кўриб турибди.

«Албатта, Аллоҳ эшитувчи ва кўрувчи Зотдир».

Эшитиш ва кўриш эса, охиратдаги ҳисоб-китоб

учундир. Албатта, Аллоҳ Ўзига хос эшитиш хусусияти билан ҳамма нарсани эшитади ва ўзига хос кўриш хусусияти билан ҳамма нарсани кўради. Ҳеч бир нарса Унинг эшитиш ва кўриш қудратидан четда қолмайди.

4484- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ τ أَنَّ النَّبِيَّ ρ قَالَ: سَبْعَةٌ يُظِلُّهُمُ اللَّهُ فِي ظِلِّهِ يَوْمَ لَا ظِلَّ إِلَّا ظِلُّهُ: الْإِمَامُ الْعَادِلُ، وَشَابٌّ نَشَأَ فِي عِبَادَةِ رَبِّهِ، وَرَجُلٌ قَلْبُهُ مُعَلَّقٌ فِي الْمَسَاجِدِ، وَرَجُلَانِ تَحَابَّا فِي اللَّهِ اجْتَمَعَا عَلَيْهِ وَتَفَرَّقَا عَلَيْهِ، وَرَجُلٌ طَلَبَتْهُ امْرَأَةٌ ذَاتُ مَنْصِبٍ وَجَمَالٍ فَقَالَ إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ، وَرَجُلٌ تَصَدَّقَ بِصَدَقَةٍ فَأَخْفَى حَتَّى لَا تَعْلَمَ شِمَالُهُ مَا تُنْفِقُ يَمِينُهُ، وَرَجُلٌ ذَكَرَ اللَّهَ خَالِيًا فَفَاضَتْ عَيْنَاهُ. رَوَاهُ الْخَمْسَةُ إِلَّا أَبَا دَاوُدَ.

4484. Абу Ҳурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Аллоҳ таоло етти кишини Ўз соясидан бошқа соя йўқ кунда соясига олур; Одил Имом, ўз Роббиси ибодатида ўсган ёш, қалби масжидларга боғлиқ киши, Аллоҳ йўлида бир-бирини яхши кўриб, Аллоҳ учун жам бўлиб, Аллоҳ учун ажрашадиган икки киши, мансаб ва жамол эгаси бўлган аёл ўзига чақирганда мен Аллоҳдан кўрқаман деган одам, садақани махфий қилиб, ҳатто чап қўли ўнг қўли қилган нафакани билмай қолган одам ва Аллоҳни холи қолиб эслаганда кўзидан ёш оққан одам», дедилар».

Бешовларидан фақат Абу Довуд ривоят қилмаган.

Шарҳ: Аллоҳнинг соясидан ўзга соя йўқ кун киёмат

кунидир.

Қиёмат куни шиддатли иссиқ бўлиб, ҳамма ўзи учун соя излаб қолади. Ўшанда Аллоҳнинг соясидан ўзга соя бўлмайди. Аллоҳнинг соясига эса, ҳамма ҳам ўзини ола билмайди. Аллоҳ Ўзи хоҳлаган бандаларнигина Ўз соясига олур.

Ушбу ҳадисда, ўша даҳшатли қиёмат кунида Аллоҳ Ўз соясига оладиган одамлардан етти тоифасининг зикри келмоқда:

1. «Одил Имом».

Адолат ила ҳукм юритган мусулмон ҳукмдор қиёмат куни, Аллоҳнинг соясидан бошқа соя бўлмаган пайтда Аллоҳ Ўз соясига оладиган бахтиёр кишилардан бўлиши таъкидланмоқда.

Бу маъно ҳар бир мусулмон жамоага бошлиқ бўлган шахсга ҳам тегишлидир. Кишилар ҳаётида раҳбарликнинг тутган ўрни муҳимлигидан ушбу етти тоифа ичидан биринчи бўлиб Одил Имом зикр қилинмоқда. Қолаверса, ушбу ҳадиси шарифнинг бу бобда келтирилишининг боиси ҳам айнан шунда.

2. «Ўз Роббиси ибодатида ўсган ёш».

Инсоннинг ёшлигида қилган тоат-ибодати алоҳида таҳсинга сазовор. Қариб-ҳориб, ҳеч нарсага ярамай қолганда, ноилож қолиб ўзини ибодатга уриш осон нарса. Аммо ёшлик ғурурини енгиб, турли орзу-хавас ва шахватларни ҳамда ҳавойи нафсни енгиб, ёшликдан тоат-ибодатни тўла қилиб, ўсиб бориш ҳақиқий қаҳрамонликдир.

Шунинг учун ҳам Исломда ёшликдан тоат-ибодат билан ўсишга қаттиқ аҳамият берилади.

3. «Қалби масжидга боғлиқ киши».

Бунда масжидларга кўнгли боғлиқ бўлиш қанчалар фазилатли иш экани баён қилинмоқда. Кўнгли масжидларга боғлиқ бўлиш қалбида масжидларнинг муҳаббати борлигидандир.

Бундоқ одам доимо масжиддан қолмай ибодат қилиш билан ҳаёт кечиради ва шу ишқ билан юради. Бир марта бориб намозини ўқиб чиққандан кейин янаги намоз вақтига тезроқ етиб бориш фикрида юради.

4. «Аллоҳ йўлида бир-бирига муҳаббат қўйиб, Аллоҳ учун жам бўлиб, Аллоҳ учун ажрашадиган икки киши».

Дунёда кишилар ўртасидаги ўзаро муҳаббат, дўстликбиродарлик турли нарсалар учун бўлади. Кимлардир шахсий манфаатлар, кимлардир иш, хизб, молу дунё ва бошқа манфаатлар юзасидан яқинлашади. Яна бошқа сабаблар ҳам бўлиши мумкин.

Аммо Исломда ҳақиқий биродарлик ўзаро муҳаббат Аллоҳ учун бўлади.

Мусулмон инсон ўз биродарига Аллоҳ учун муҳаббат қилади. Ундаги Аллоҳнинг амрига бўйсунуш сифатларини тақдирлайди.

5. «Мансаб ва жамол эгаси бўлган аёл ўзига чақирганда мен Аллоҳдан кўрқаман, деган одам».

Аллоҳ таолодан кўрқиб, ўз шаҳватидан кечиш улкан фазилат. Гуноҳ ишдан кўрқиб, ўзини четга олиш, охират азобидан кўрқиб, ўзининг оний лаззатидан воз кечиш катта жасорат. Аллоҳ таоло бундоқ бандани муносиб равишда мукофотлайди. Мансаб ва жамол эгаси бўлган аёл ўзи чақириб турганда, унинг чақириғига рад жавоб беришга фақатгина Аллоҳ таолодан кўрқиб мо-нелик қилса, дарҳақиқат, улкан қаҳрамонлик содир бўлади.

6. «Садақани махфий қилиб, ҳатто чап қўли, ўнг қўли қилган нафақани билмай қолган одам».

Исломда хайри садақа қилишга, шу йўл билан бева-бечора, етим-есирларга иқтисодий ёрдам беришга қаттиқ тарғиб қилинади. Шу билан бирга, садақанинг махфий бўлиши марғуб саналади. Ана ўшанда садақа холисона бўлади, риё ва хўжакўрсиндан сақланилади.

Энг муҳими, садақани қабул қилиб олаётган кишининг хижолат бўлмаслиги таъминланади, садақа Аллоҳ таолонинг розилиги учунгина бўлгани исботланади.

7. «Аллоҳни холи ҳолида эслаганида кўзидан ёш оққан одам».

Бу жумлада такводорликда риёкорликдан холи бўлиш ҳақида сўз кетмоқда. Кишилар кўзига такводор бўлиб кўриниш жуда ҳам осон. Кўпчилик олдида Аллоҳни эслаб, кўзидан дув-дув ёш тўкадиганлар ҳам оз эмас.

Лекин ҳақиқий такводор хўжакўрсинга эмас, ёлғиз ўзи қолганида Аллоҳдан кўрқиб кўзидан ёш тўкадиган одамдир. Ана ўшандоқ даражага етган одамгина ҳақиқий такводор ҳисобланади. Ўша даражага етган одамгина ушбу ҳадисда ваъда қилинаётган улкан даражага эришади.

Қиёмат куни ана ўша даражага етган кишигина Аллоҳ таолонинг соясидан паноҳ топиш бахтига муяссар бўлади.

Аллоҳ таоло бизлар ҳам ўшандоқ бандалар қаторида бўлишимизни насиб этсин.

Ушбу ҳадиси шарифда зикр этилган сифатларга эга бўлишга ҳаракат қилувчилардан қилсин

4485- عَنْ عِيَّاضِ بْنِ حِمَارٍ الْمُحَاشِعِيِّ ر أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ

قَالَ ذَاتَ يَوْمٍ فِي خُطْبَتِهِ: أَلَا إِنَّ رَبِّي أَمَرَنِي أَنْ أُعَلِّمَكُمْ مَا جَهِلْتُمْ مِمَّا عَلَّمَنِي يَوْمِي هَذَا. كُلُّ مَالٍ تَخْلُتُهُ عَبْدًا حَلَالٌ وَإِنِّي خَلَقْتُ عِبَادِي

حَفَاءَ كُلِّهِمْ وَإِنَّهُمْ أَتَتْهُمْ الشَّيَاطِينُ فَاجْتَالَتْهُمْ عَنْ دِينِهِمْ وَحَرَّمَ
 عَلَيْهِمْ مَا أَحَلَّتْ لَهُمْ وَأَمَرَتْهُمْ أَنْ يُشْرِكُوا بِي مَا لَمْ أَنْزِلْ بِهِ سُلْطَانًا.
 وَإِنَّ اللَّهَ نَظَرَ إِلَى أَهْلِ الْأَرْضِ فَمَقَّتَهُمْ عَرَبَهُمْ وَعَجَمَهُمْ إِلَّا بَقَايَا مِنْ
 أَهْلِ الْكِتَابِ وَقَالَ إِنَّمَا بَعَثْتُكَ لَأَبْتَلِيكَ وَأَبْتَلِي بِكَ وَأَنْزَلْتُ عَلَيْكَ
 كِتَابًا لَا يَغْسِلُهُ الْمَاءُ تَقْرُؤُهُ نَائِمًا وَيَقْظَانِ وَإِنَّ اللَّهَ أَمَرَنِي أَنْ أُحَرِّقَ
 قُرَيْشًا فَقُلْتُ: رَبِّ إِذَا يَنْلَعُوا رَأْسِي فَيَدْعُوهُ خُبْرَةٌ قَالَ: اسْتَخْرِجْهُمْ
 كَمَا أَخْرَجُوكَ، وَاعْزُهُمْ نُعْرِكَ، وَأَنْفِقْ فَسَنْفِقَ عَلَيْكَ، وَابْعَثْ جَيْشًا
 نَبْعَثْ خَمْسَةً مِثْلَهُ، وَقَاتِلْ بِمَنْ أَطَاعَكَ مَنْ عَصَاكَ. قَالَ وَأَهْلُ الْجَنَّةِ
 ثَلَاثَةٌ: ذُو سُلْطَانٍ مُقْسِطٌ مُتَصَدِّقٌ مُوَفَّقٌ، وَرَجُلٌ رَحِيمٌ رَقِيقُ الْقَلْبِ
 لِكُلِّ ذِي قُرْبَى وَمُسْلِمٍ، وَعَفِيفٌ مُتَعَفِّفٌ ذُو عِيَالٍ. قَالَ وَأَهْلُ النَّارِ
 خَمْسَةٌ: الضَّعِيفُ الَّذِي لَا زَبَرَ لَهُ الَّذِينَ هُمْ فِيكُمْ تَبَعًا لَا يَنْبَغُونَ
 أَهْلًا وَلَا مَالًا، وَالْحَائِثُ الَّذِي لَا يَحْفَى لَهُ طَمَعٌ وَإِنْ دَقَّ إِلَّا خَائَةً،
 وَرَجُلٌ لَا يُصْبِحُ وَلَا يُمْسِي إِلَّا وَهُوَ يُخَادِعُكَ عَنْ أَهْلِكَ وَمَالِكَ.
 وَذَكَرَ الْبُخْلُ أَوْ الْكَذِبَ. وَالشَّنْظِيرُ الْفَحَّاشُ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

4485. Иёз ибн Ҳимор ал-Мужжошгий розияллоху
 анҳудан ривоят қилинади:

«Расулulloх соллаллоху алайҳи васаллам бир куни
 ўз хутбаларида:

«Огоҳ бўлинглар! Ушбу кунимда менга Роббим Ўзи
 менга таълим берган нарсалардан сиз билмаган

нарсани сизга таълим беришимга амр қилди. У Зот:

«Бандага берганим барча мол ҳалолдир. Албатта, Мен бандаларимни ҳаммаларини соф табиат ила халқ қилдим. Сўнг уларга шайтонлар келдилар ва уларни динларидан адаштирдилар. Улар аларга Мен ҳалол қилган нарсаларни ҳаром қилдилар. Уларга Мен ҳужжат нозил қилмаган нарсаларни Менга ширк келтиришга амр қилдилар», деди.

Албатта, Аллоҳ ер аҳлига назар солди ва уларга - арабларига ҳам, ажамларига ҳам ғазаб қилди. Илло, аҳли китобдан қолган-қутганларига ғазаб қилмади.

Ва У Зот (менга):

«Мен сени синаш учун ва сен билан (бошқаларни) синаш учун юбордим. Мен сенга сув ювмайдиган, уйқу ҳолида ҳам, уйғоқ ҳолда ҳам ўқийдиганинг китобни нозил қилдим», деди.

Албатта, Аллоҳ менга Қурайшни ёндиришимни амр қилди. Мен У Зотга:

«Эй Роббим! Ундоқ бўлса, улар менинг бошимни ёриб, синган нонга ўхшатиб қўюрлар», дедим.

«Улар сени чиқарганларидек, сен ҳам уларни чиқар. Уларга қарши жанг қил, Биз сенга кўмак берамиз. Нафақа қил, Биз сенга нафақа қиламиз. Сен лашкар юбор, Биз унга беш баробарини юборурмиз. Ўзингга итоат қилганлар билан сенга осий бўлганларга қарши қитол қил», деди.

«Аҳли жаннат уч тоифадир; одил, садақа қилувчи ва муваффақиятли султон. Ҳар бир қариндош ва мусулмонга раҳмли ва қалби юмшоқ киши. Ифбатли ва ўзини ифбатли қилиб кўрсатувчи аёлманд», деди.

«Аҳли дўзах беш тоифадир; Ичингиздаги аҳлни ҳам, молни ҳам истамайдиган тобе бўлган эсипаст заифлар. Тамаси махфий бўлмаган, энг кичик нарсада ҳам хиёнат қиладиган хоин. Эртаю кеч сени аҳлинг ва

молингда алдайдиган киши», деди ва бахиллик ва ёлғонни зикр қилди ва фаҳш иш қилиб, фаҳш гап айтадиган одам», деди».

Муслим ривоят қилган.

Шарҳ: Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам ушбу ривоятда ўзларига Аллоҳ субҳанаҳу ва таолодан ҳадиси кудсий шаклида келган ваҳийни умматларига етказмоқдалар.

«Огоҳ бўлинглар! Ушбу кунимда менга Роббим Ўзи менга таълим берган нарсалардан сиз билмаган нарсани сизга таълим беришимга амр қилди».

Ушбу ўзига хос таълимда кўпгина муҳим маълумот ва амал қилиниши лозим ишлар ҳақида сўз бормоқда.

«Бандага берганим барча мол ҳалолдир».

Аллоҳ субҳанаҳу ва таоло бандаларига берадиган барча моллар аслида ҳалол бўлган. Уларнинг ичида ҳаром мол бўлмаган.

«Албатта, Мен бандаларимни ҳаммаларини соф табиат ила халқ қилдим».

Аслида Аллоҳ субҳанаҳу ва таоло одамларни мусаффо табиат билан яратган. Уларнинг ичида табиати бузуғи бўлмайди.

«Сўнг уларга шайтонлар келдилар ва уларни динларидан адаштирдилар».

Шайтонлар одамларни иғво қилиб, уларнинг соф табиатларни ифлосладилар. Энг ёмони, одамларни динларидан адаштирдилар. Исломдан бошқа динларда юришларига сабаб бўлдилар.

«Улар аларга Мен ҳалол қилган нарсаларни ҳаром қилдилар».

Яъни, ҳалол нарсани ҳаромга айлантирадиган ишларни қилишга чорлаб, топадиган молларини ҳаром бўлишига сабаб бўлдилар.

«Уларга Мен ҳужжат нозил қилмаган нарсаларни

Менга ширк келтиришга амр қилдилар».

Баъзи одамлар гаайтонларнинг бу иғвосига ҳам учиб, Аллоҳ субҳанаҳу ва таолога ширк келтирдилар.

«Албатта, Аллоҳ ер аҳлига назар солди ва уларга - арабларига ҳам, ажамларига ҳам ғазаб қилди. Илло, аҳли китобдан қолган-қутганларига ғазаб қилмади».

Ушбу жумладаги Аллоҳ субҳанаҳу ва таолонинг ер аҳлига назар солиши ва арабларига ҳам, ажамларига ҳам ғазаб қилиши Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг Пайғамбар этиб юборилишларидан аввал бўлган. Ўшанда Аллоҳ субҳанаҳу ва таоло фақат аҳли китобдан қолган-қутган асл илоҳий таълимотларга амал қилиб келаётганларига ғазаб қилмади.

«Мен сени синаш учун ва сен билан (бошқаларни) синаш учун юбордим».

Аллоҳ субҳанаҳу ва таолонинг Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламни синаши у зотнинг Пайғамбарликни етказишлари, Аллоҳ субҳанаҳу ва таолонинг йўлига чақиришдаги қийинчиликларга сабр қилишлари каби ишлари ила бўлади.

Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам билан бошқаларни синаш эса, у зотнинг умматларини Ислом ва иймон йўлида юришлари, ихлосли бўлишлари каби жиҳатларда бўлади

«Мен сенга сув ювмайдиган, уйқу ҳолида ҳам, уйғоқ ҳолда ҳам ўқийдиганинг Китобни нозил қилдим».

Яъни, Аллоҳ субҳанаҳу ва таоло Қуръони Каримнинг асосий муҳофазаси уни ёд олиб, қалбларда сақлаб юриш ила собит бўлишини ирода қилди.

«Албатта, Аллоҳ менга Қурайшни ёндиришимни амр қилди. Мен У Зотга:

«Эй Роббим! Ундоқ бўлса, улар менинг бошимни ёриб, синган нонга ўхшатиб қўюрлар», дедим.

«Улар сени чиқарганларидек, сен ҳам уларни

чиқар. Уларга қарши жанг қил, Биз сенга кўмак берамиз. Нафақа қил, Биз сенга нафақа қиламиз. Сен лашкар юбор, Биз унга беш баробарини юборурмиз. Ўзингга итоат қилганлар билан сенга осий бўлганларга қарши қитол қил», деди».

Ҳадиси шарифнинг бу қисмидаги жумлаларда Аллоҳ субҳанаҳу ва таоло Набий соллаллоҳу алайҳи васалламга ўзларига қарши чиққанларга қарши курашда ёрдам ваъда қилмоқда. Воқеликда бу ишлар бўлиб ўтган ҳам.

«Аҳли жаннат уч тоифадир;

1. «Одил, садақа қилувчи ва муваффақиятли султон».

Ушбу ҳадиси шарифни айтиш бобда келтирилишининг сабаби ҳам шу жумладир. Унда адолат қилишга тарғиб борлиги учун зикр қилинган. Ҳукмдорнинг адолатли, садақа қилувчи ва муваффақиятли бўлиши уни аҳли жаннатлар қаторига қўшадиган омиллардан экан.

2. «Ҳар бир қариндош ва мусулмонга раҳмли ҳамда қалби юмшоқ киши».

Қариндошларга, мусулмонларга раҳмли ҳамда қалби юмшоқ бўлиш ҳам кишининг аҳли жаннатлардан бўлишига олиб келадиган омиллардан экан.

3. «Иффатли ва ўзини иффатли қилиб кўрсатувчи аёлманд».

Баъзи аёлманд кишилар ўзининг ночор иқтисодий ҳолатини баҳона қилиб, иффатни унутиб қўядилар. Турли услуб ва найрангларни ишга солиб, тамагирлик йўлига ўтадилар.

Аслида аёлманд кишиларнинг тамагирликдан четда бўлганлари ўзлари учун яхши. Уларнинг иффатли

бўлишлари охиратда ҳам катта фойда келтирар экан. Уларнинг жаннатга киришларига сабаб бўладиган омиллардан бири экан.

«Аҳли дўзах беш тоифадир;

1. «Ичингиздаги аҳлни ҳам, молни ҳам истамайдиган тобе бўлган эсипаст заифлар».

Бундан фақат қорнини ўйлаб юрган қорин бандаларининг оқибати яхши бўлмаслиги келиб чиқади.

2. «Тамаси махфий бўлмаган, энг кичик нарсада ҳам хиёнат қиладиган хоин».

Тамагирликни очиқ-ойдин қилиш, кичик хоинликни ўзига эп кўришлар ҳам кишининг дўзахи бўлишига сабаб бўладиган омиллардан экан.

3. «Эртаю кеч сени аҳлинг ва молингда алдайдиган киши».

Бундан алдамчилик ҳам дўзахи бўлишга сабаб бўладиган омиллардан эканлиги чиқади.

4. «ва бахиллик ва ёлғонни зикр қилди».

Бахиллик ва ёлғон катта гуноҳлардан эканлиги ҳаммага маълум ва машҳур.

5. «фаҳш иш қилиб, фаҳш гап айтадиган одам».

Бу ишларнинг ўта ёмонлиги ҳеч кимга сир эмас.

خاتمة

ХОТИМА

في المحبة

МУҲАББАТ ҲАҚИДА

ملاك الدين في محبة الله ورسوله

ДИННИНГ УСТУНИ АЛЛОҲНИНГ ВА УНИНГ РАСУЛИНИНГ МУҲАББАТИДАДИР

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: قَدْ قَبِلْتُمْ

Аллоҳ таоло:

«Сен: «Агар Аллоҳга муҳаббат қилсангиз, Бас, менга эргашинг. Аллоҳ сизга муҳаббат қиладир ва сизларни гуноҳларингизни мағфират қиладир», деб айт», деган (*Оли Имрон, 31*).

Аллоҳга муҳаббат ва иймон қуруқ гаплар эмас. Одамлар орасида ўзининг иймони борлигини, Аллоҳга муҳаббати борлигини айтиш билан собит бўладиган нарса ҳам эмас у. Аллоҳга ҳақиқий муҳаббат, ҳақиқий иймон оғизда айтиладиган гап, виждоний ҳис-туйғу ёки баъзи расм-русумларни адо этишдан ҳам иборат эмас. Аслида у Аллоҳга ва Унинг Расулига тўлиқ бўйсунидан иборатдир.

«Агар Аллоҳга муҳаббат қилсангиз, Бас, менга эргашинг».

Ким Аллоҳга муҳаббати борлигидан даъво қилса, бу даъвонинг тўғри ёки нотўғрилигига Пайғамбар алайҳиссаломга эргашишига қараб ҳукм чиқарилади. Агар у Пайғамбар алайҳиссаломга эргашса, даъвоси тўғри. Эргашмаса, тўғри эмас. Пайғамбар алайҳиссалоту

вассаломга эргашиш ҳар бир бандага битмас-туганмас бахтсаодат кел

тиради. Бу нарса оятда қуйидагича баён қилинмоқда:

«Аллоҳ сизга муҳаббат қиладир ва сизларнинг гуноҳларингизни мағфират қиладир».

Мўмин банда учун Аллоҳнинг муҳаббатидан ҳам улуғроқ бахт, улуғроқ саодат борми! Бунинг устига, унинг гуноҳларини ҳам мағфират қилиб турса!

4486- عَنْ أَنَسٍ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: ثَلَاثٌ مِّنْ كُنَّ فِيهِ وَجَدَ مِنْ حَلَاوَةِ الْإِيمَانِ: أَنْ يَكُونَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِمَّا سِوَاهُمَا، وَأَنْ يُحِبَّ الْمَرْءَ لَا يُحِبُّهُ إِلَّا لِلَّهِ تَعَالَى، وَأَنْ يَكْرَهُ أَنْ يَعُودَ فِي الْكُفْرِ كَمَا يَكْرَهُ أَنْ يُقَذَفَ فِي النَّارِ. رَوَاهُ الْخَمْسَةُ إِلَّا أَبَا دَاوُدَ.

4486. Анас розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Уч нарса борки, улар кимда бўлса, иймон ҳаловатини топади; Аллоҳ ва Унинг Расули унинг учун икковларидан ўзга ҳамма нарсадан маҳбуб бўлмоқлари, бир кишига фақат Аллоҳ учунгина муҳаббат қилмоғи ва куфрга қайтишни худди оловга ташланишни ёмон кўргандек ёмон кўриши», дедилар».

Бешовларидан Абу Довуд ривоят қилмаган.

Шарҳ: Ушбу ҳадисда Ислоннинг энг асл тушунчаларидан бири, комил иймон ҳаловатини қайси йўл билан топиш мумкин эканлиги баён қилинмоқда. Чунки, иймон ҳаловатини топиш оддий ҳол эмас. «Ҳаловат» сўзи ҳолвадан олинган бўлиб, «ширинлик» маъносини англатади. Асли моддий маънода ишлатиладиган бу сўз, бу ерда истиеъора ила маънавий маънода келмоқда.

Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам сўз бошида:

«Уч нарса борки, улар кимда бўлса, иймон ҳаловатини топади», деб эшитувчини қизиқтириб оладилар. Иймон ҳаловати ҳаммани ҳам қизиқтирадиган нарса. Ҳамма «қандоқ қилиб, иймон ҳаловатини топса бўлар экан?» деб юради. Иймон ҳаловатини уч нарса билан топиш мумкинлигини эълон қилиш эса, ҳамманинг эътиборини ўзига тортиши турган гап. Эътиборни жалб қилиб олингандан сўнг эса, ўша уч нарсани баён қилиш бошланади:

1. «Аллоҳ ва Унинг Расули унинг учун икковларидан ўзга ҳамма нарсадан маҳбуб бўлмоқлари».

Комил иймонга эга бўламан, иймон ҳаловатини топаман, деган одам Аллоҳ таолони ва Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламни ҳаммадан кўп севмоғи лозим. Зотан, бусиз иймон бўлиши ҳам мумкин эмас.

Хўш, Аллоҳ ва Унинг Расулини севиш нима билан бўлади? Бу борадаги муҳаббатни қандоқ тушунмоқ керак? Уламоларимизнинг бу саволга берган жавобларидаги иборалари турлича бўлса ҳам, маъноси бирдир. У ҳам бўлса, Аллоҳга муҳаббат унинг айтганини қилиб, қайтарганидан қайтишдир. Аллоҳ яхши кўрган нарсани яхши кўриб, ёмон кўрган нарсани ёмон кўришдир.

Шунингдек, Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламга муҳаббат ҳам у зотнинг шариатлари ва суннатларини лозим тутмоқдан иборатдир.

2. «Бир кишига фақат Аллоҳ учунгина муҳаббат қилмоғи».

Мўмин-мусулмонлар орасидаги муҳаббат Аллоҳ учун бўлгандагина улар комил иймон ҳаловатини топадилар. Бу муҳаббат икки томоннинг Аллоҳга бўлган муҳаббатидан келиб чиққан муборак муҳаббатдир. Чунки уларни

биродар қилган, дўстлаштирган Зот - Аллоҳ таолонинг Ўзидир.

Шунинг учун ҳам мўминларнинг ўзаро муҳаббатлари Аллоҳ учун бўлмоғи лозим. Дунё ва унинг матоҳлари учун бўлган муҳаббат орқали ҳеч қачон иймон ҳаловатини топиб бўлмайди.

3. «Куфрга қайтишни худди оловга ташланишни ёмон кўргандек ёмон кўриши».

Зотан, куфрга қайтиш оловга ташланиш демакдир. Демак, иймон ҳаловатини топиш учун фақат бир тарафлама ҳаракат кифоя қилмас экан. Муҳаббат қилиш билан бир қаторда, нафрат қилишни ҳам, ўзини тийишни ҳам жойига қўйиш керак экан.

Куфр ва унга олиб борувчи нарсалар мўмин киши учун яқинлашганда куйдирадиган олов каби кўрқинчли ва ёқимсиз нарса бўлиши керак.

Мўмин киши катта-кичик куфрга тегишли ҳар бир нарсадан худди ёниб турган даҳшатли оловдан кўрққандек кўрқиши, унга тушишдан сақланганидек сақланиши лозим.

Ушбу ҳадиси шарифдан оладиган фойдаларимиз аниқ: Бир ўйлаб кўрайлик. Дарҳақиқат, Аллоҳга ва Унинг Расулига бўлган муҳаббатимиз улардан бошқага бўлган муҳаббатимиздан устунми? Доимо Аллоҳнинг айтганини қилиб, қайтарганидан қайтаяпмизми? Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг шариатларига, суннатларига қанчалик амал қиляпмиз? Ёки молу дунёга муҳаббат қўйиб, унинг домига тушганча, халос бўлолмай юрибмизми? Эҳтимол, шунинг учун иймон ҳаловатини эмас, дунё матоҳи ҳаловатини топаётгандирмиз ?!

Аввал нима бўлса, бўлиб ўтди. Энди иймон ҳаловатини топишга уринайлик! Бунинг учун Аллоҳга ва Унинг Расулига улардан бошқа ҳамма нарсадан кўра кўпроқ муҳаббат қўйишга ҳаракат қилайлик!

Ҳаётимизнинг ҳар бир соҳасида Аллоҳнинг айтганини қилиб, қайтарганидан қайтайлик!

4487- عَنْ أَبِي أُمَامَةَ τ عَنْ النَّبِيِّ ρ قَالَ: مَنْ أَحَبَّ لِلَّهِ وَأَبْغَضَ لِلَّهِ وَأَعْطَى لِلَّهِ وَمَنَعَ لِلَّهِ فَقَدْ اسْتَكْمَلَ الْإِيمَانَ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ.

4487. Абу Умома розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Ким Аллоҳ учун муҳаббат қилса, Аллоҳ учун ёмон кўрса, Аллоҳ учун берса ва Аллоҳ учун ман қилса, батаҳқиқ, иймонни баркамол қилибди», дедилар».

Абу Довуд ва Термизий ривоят қилишган.

Шарҳ: Ҳа, мўмин банданинг бу дунёдаги барча ишлари Аллоҳ таоло учун бўлиши лозим.

4488- عَنْ أَبِي ذَرٍّ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: أَفْضَلُ الْأَعْمَالِ الْحُبُّ فِي اللَّهِ وَالْبُغْضُ فِي اللَّهِ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

4488. Абу Зарр розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Амалларнинг энг афзали Аллоҳ учун муҳаббат қилмоқ ва Аллоҳ учун ёмон кўрмокдир», дедилар».

Абу Довуд ривоят қилган.

Шарҳ: Ушбу ҳадиси шарифда зикр қилинган мақомга эришган банда Аллоҳ таолога қурбат ҳосил қилган роббоний бандалар каторидан жой олган бўлади. Чунки бундоқ киши ўзини ҳам, ўзгаларни ҳам четга қўйиб, фақат Аллоҳ таоло учун яшайдиган ҳолга ўтган бўлади

من أحب الله أحبه الله والعباد

КИМ АЛЛОҲГА МУҲАББАТ ҚИЛСА, УНГА АЛЛОҲ ВА БАНДАЛАР МУҲАББАТ ҚИЛАДИ

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: أَلْبَبِ بِبِيبِ

Аллоҳ таоло:

«Албатта, иймон келтирган ва яхши амалларни қилганларга Роҳман муҳаббат пайдо қилур», деган (Марям, 96).

Агар банда иймонли бўлса ва яхши амалларни қилиб юрса, Аллоҳ таоло ўша бандага нисбатан муҳаббат пайдо қилур. Бу муҳаббат ўша бандага Аллоҳ томонидан ҳам, бандалар томонидан ҳам бўладир. Ундоқ бандага Аллоҳ таолонинг муҳаббати қандоқ бўлишини васф қилишга тил ожиз.

Аммо иймонли ва яхши амалли бандага бошқа бандаларнинг муҳаббати ҳам мўъжизадек бир гапдир. Ундоқ бандани кўрган одам кимлигини аниқ билмаса ҳам унга муҳаббат қилиб қолаверади.

Шунинг учун мўмин ва тақводор бандаларни яхши ҳам, ёмон ҳам - салгина одамгарчилиги бор ҳар бир банда яхши кўриши ҳаммага маълум.

4489- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: إِنَّ اللَّهَ إِذَا

أَحَبَّ عَبْدًا دَعَا جِبْرِيلَ فَقَالَ إِنِّي أُحِبُّ فُلَانًا فَأَحِبَّهُ قَالَ فَيُحِبُّهُ

جِبْرِيلُ ثُمَّ يُنَادِي فِي السَّمَاءِ فَيَقُولُ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ فُلَانًا فَأَحِبُّوهُ فَيُحِبُّهُ

أَهْلُ السَّمَاءِ ثُمَّ يُوضَعُ لَهُ الْقَبُورُ فِي أَهْلِ الْأَرْضِ، وَإِذَا أَبْغَضَ اللَّهُ عَبْدًا دَعَا جِبْرِيلَ فَيَقُولُ إِنِّي أَبْغَضُ فَلَانًا فَأَبْغَضَهُ قَالَ فَيُبْغِضُهُ جِبْرِيلُ ثُمَّ يَنَادِي فِي أَهْلِ السَّمَاءِ إِنَّ اللَّهَ يُبْغِضُ فَلَانًا فَأَبْغَضُوهُ، قَالَ فَيُبْغِضُونَهُ ثُمَّ تُوضَعُ لَهُ الْبَعْضَاءُ فِي الْأَرْضِ. رَوَاهُ الشَّيْخَانِ وَالتِّرْمِذِيُّ.

4489. *Абу Хурайра розияллоху анхудан ривоят қилинади:*

«Расулulloх соллалллоху алайҳи васаллам:

«Қачон Аллоҳ бир бандага муҳаббат қилиб қолса, Жаброилни чақириб:

«Мен фалончига муҳаббат қилдим. Сен ҳам унга муҳаббат қил», дейди.

Бас, Жаброил унга муҳаббат қилади ва осмонда нидо қилиб:

«Аллоҳ фалончига муҳаббат қиладир. Сиз унга муҳаббат қилинг!» дейди.

Шунда аҳли осмон унга муҳаббат қилади. Сўнгра унинг учун ер аҳлида қабул йўлга қўйилади.

Қачон Аллоҳ бир бандани ёмон кўриб қолса, Жаброилни чақириб:

«Мен фалончини ёмон кўрдим. Сен ҳам уни ёмон кўр», дейди.

Бас, Жаброил уни ёмон кўради ва осмонда нидо қилиб:

«Аллоҳ фалончини ёмон кўрадир. Сиз уни ёмон кўринг!» дейди.

Шунда аҳли осмон уни ёмон кўради. Сўнгра унинг учун ерда ёмон кўриш йўлга қўйилади», дедилар».

Икки шайх ва Термизий ривоят қилишган.

Шарҳ: Демак, Аллоҳ таолонинг муҳаббатини қозонаман деган одам Аллоҳ таолони рози қилишга

ҳаракат қилсин. Одамларнинг муҳаббатини қозонаман деган одам ҳам Аллоҳ таолони рози қилишга ҳаракат қилсин.

4490- عَنْ أَبِي ذَرٍّ τ قَالَ قِيلَ لِرَسُولِ اللَّهِ ρ أَرَأَيْتَ الرَّجُلَ
يَعْمَلُ الْعَمَلَ مِنَ الْخَيْرِ وَيَحْمَدُهُ النَّاسُ عَلَيْهِ؟ قَالَ: تِلْكَ عَاجِلُ بُشْرَى
الْمُؤْمِنِ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

4490. *Абу Зарр розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:*

«Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васалламга «бир яхши ишни қилган одамни кишилар мақтаганига нима дейсиз?» дейилди.

«Ўша нарса бандага бўладиган башоратнинг дебчасидир», дедилар».

Муслим ривоят қилган.

Шарҳ: Бир бандани қилган солиҳ амаллари учун бошқа кишилар мактасалар, зарари йўқ. Балки бу дунёдаги мактов унга у дунёда бўладиган мактовларнинг башорати бўлар экан.

Бу маъно худди Аллоҳ таолонинг Юнус сурасида айтган қуйидаги гапларига ўхшайди:

«Огоҳ бўлингким, Аллоҳнинг дўстларига хавф йўқдир ва улар хафа ҳам бўлмаслар. Улар иймон келтирганлар ва тақво қилганлардир. Уларга ҳаёти дунёда ҳам, охиратда ҳам хушхабар бор. Аллоҳнинг сўзларини ўзгартириш йўқ. Ана ўша улуг ютуқдир» (62-64-оятлар).

Ҳа, Аллоҳнинг дўстларига ҳам бу дунёда ва ҳам охиратда ҳеч қандай хавф йўқдир. Улар икки дунёда ҳам тўлиқ омонликдадирлар. Улар бу дунёда Аллоҳга дўст бўлганлари учун, У Зотнинг кўрсатмалари бўйича ҳалол-поқ тўғри яшаганлари учун уларга ҳеч нарса хавф-хатар

солмайди. Уларнинг соғлигига, молу мулкига, обрў-эътиборига, оиласига, жонларига, умуман, ҳеч нарсаларига ҳеч қандай хавф йўқ.

Шунингдек, охиратда ҳам уларга дўзахнинг, ундаги азоб-уқубатларнинг ҳеч қандай хавфи йўқ.

Аллоҳнинг дўстлари бу дунёю охиратда ҳеч хафа ҳам бўлмаслар. Улар доимо хурсанд бўлулар.

Ана ўга бахтиёр кишилар Аллоҳнинг дўсти бўлиш шарафига муяссар бўлганлар, икки дунёда хавфдан холи бўлганлар, икки дунёда хафа бўлмайдиганлардир.

«Улар иймон келтирганлар ва тақво қилганлардир».

Демак, Аллоҳнинг дўсти бўлиш жуда ҳам осон экан. Бунинг учун аввало, У Зотга иймон келтириш, сўнг эса, тақводор бўлиш, яъни, Аллоҳнинг айтганини қилиб, қайтарганидан қайтиб яшага лозим экан. Кимнинг иймонида заррача хато бўлса ёки Аллоҳнинг кўрсатмалари асосида эмас, ўзганинг йўлида ҳаёт кечирса ёхуд ўзи ўзига йўлланма тузиб олса, у одам Аллоҳга дўст бўлиш бахтидан маҳрумдир. Аллоҳга дўст бўлганларга эса:

«Уларга ҳаёти дунёда ҳам, охиратда ҳам хушхабар бор. Аллоҳнинг сўзларини ўзгартириш йўқ. Ана ўша улуғ ютукдир».

Аллоҳнинг дўстларига икки дунё саодатининг хушхабари бор. Улар иймонлари ва тақволари туфайли, Аллоҳнинг инояти ила, аввало, бу дунёда саодатли ҳаёт кечирадilar. Охиратда эса, худди шу иймонлари ва тақволари сабабли жаннатга дохил бўладilar.

Мазкур хушхабар Аллоҳнинг сўзларидир.

«Аллоҳнинг сўзларини ўзгартириш йўқ. Ана ўша улуғ ютукдир».

Ҳозирда баъзи мусулмон жамиятлар ўша улуғ ютукка бу дунё ҳаётида эриша олмаётган бўлсалар, бу нарса Аллоҳнинг калималари ўзгарганига эмас, балки иймон ва

тақвода камчилик борлигига ёки иймон ва тақвонинг умуман йўқдигига далилдир.

من أحب قوما حشر معهم

КИМ БИР ҚАВМГА МУҲАББАТ ҚИЛСА, ЎШАЛАР БИЛАН БИРГА ТИРИЛТИРИЛАДИ

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى : جججچچچچچچیدتدتدڈڈڈژژرڑ

Аллоҳ таоло:

«Ким Аллоҳга ва Расулга итоат қилса, бас, ана ўшалар Аллоҳ неъмат берган набийлар, сиддиқлар, шаҳидлар ва солиҳлар билан биргадирлар. Ва уларнинг рафиқлари қандай ҳам яхши!» деган (*Нусо*, 69).

Ушбу оятни ўқиган ҳар бир киши қалбида Аллоҳга ва Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламга итоат қилиш истаги туғилиши ва кучайиши турган гап. Чунки ўзини билган, эси бор ҳар бир одам учун набийлар, сиддиклар, шаҳидлар ва мусулмонлар оммаси ичидан етишиб чиққан солиҳлар (яхши ишлари ила машҳур бўлган кишилар) билан бирга бўлишдан ортиқ бахт йўқ!

Бу бирлиқ албатта, жаннатда бўлади. Жаннатдаги макомларда эса, мазкур бахтиёр тоифаларнинг макоми энг юксак макомлардир. Бу дунёда баъзи бир солиҳлар билан бир марта кўришиб қўйган, бирорта мажлисда бирга бўлган кишилар умр бўйи ёдлаб, фахрланиб юрадилар.

Бу оятда зикр қилинаётган биргалик эса, у дунёда, бир эмас, барча набийлар, сиддикдар, шаҳидлар ва аҳди солихлар билан, абадий бўлади. Бундай бир тенгсиз бахтни яхшироқ тасаввур қилиш учун Пайғамбарларнинг

охиргиси бўлмиш Муҳаммад алайҳиссалом билан бирга бўлишга инсоният тарихидаги энг бахтли авлод - саҳобалар авлоди қандай аҳамият берганини ўрганиб чиқайлик.

Ибн Жарир Саид ибн Жубайрдан ривоят қиладилар:

«Ансорийлардан бир одам Пайғамбаримиз алайҳиссаломнинг ҳузурларига хафа ҳолида келди. Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи васаллам унга:

«Эй фалончи, сенга нима бўлди? Хафа кўринасан?» дедилар.

«Эй Аллоҳнинг Пайғамбари, бир нарсани ўйлаб хафа бўлдим», деди.

Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«У нима эди?» деб сўрадилар.

«Биз эртаю кеч юзингизга назар соламиз, сиз билан бирга ўтирамиз. Эртага Пайғамбарлар ҳузурига равона бўлсангиз, сизга етиша олмай қоламиз», деди.

Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам бирор нарса демай, жим қолдилар. Бир оздан сўнг Жаброил:

«Ким Аллоҳга ва Расулга итоат этса, бас, ана ўшалар Аллоҳ неъмат берган набийлар, сиддиқлар, шаҳидлар ва солиҳлар билан биргадирлар» оятини олиб келди.

Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам ҳалиги кишининг ортидан одам юбориб, башорат бердилар».

Имом Муслим ривоят қилган ҳадисда Рабийъ ибн Каъб ал-Асламий қуйидагиларни айтдилар:

«Пайғамбар алайҳиссаломнинг ҳузурларида тунаб қолган эдим. У кишига керакли нарсаларни, таҳоратларига сувни тутдим. У зот менга:

«Сўра», дедилар.

«Эй Аллоҳнинг Расули, жаннатда сизнинг ра-фиқингиз бўлишни сўрайман», дедим.

«Бундан бошқани эмасми?» дедилар.

«Фақат шуни», дедим. Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи

васаллам:

«Бу ишда менга сен ўзинг кўп сажда қилиш ила ёрдам бер», дедилар».

Бу дунёда Пайғамбар алайҳиссалом суҳбатларининг ҳаловатини тотган саҳобалар у зот билан охиратда ҳам ҳамсуҳбат бўлишга зўр ва мислсиз иштиёқлари бор эди. Ҳар бир мўмин-мусулмон бундай мақомга эришишни хоҳласа, ҳозир биз ўрганаётган оятга амал қилиб, Аллоҳга ва Расулга сўзсиз итоат этмоғи лозим. Ана ўшанда улар яхши рафиқларга соҳиб бўладилар. Бу нарса Аллоҳнинг уларга берган фазлимарҳамати бўлур.

4491- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ ﷺ قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ

:فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ كَيْفَ تَقُولُ فِي رَجُلٍ أَحَبَّ قَوْمًا وَلَمَّا يَلْحَقْ بِهِمْ
فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: الْمَرْءُ مَعَ مَنْ أَحَبَّ. رَوَاهُ الْأَرْبَعَةُ.

4491. Абдуллоҳ розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Бир киши Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ҳузурларига келиб:

«Эй Аллоҳнинг Расули! Бир қавмга муҳаббат қилган ва уларга етиша олмаган одам ҳақида нима дейсиз?» деди.

Шунда Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Киши ўзи муҳаббат қилганлари билан биргадир», дедилар».

Тўртовлари ривоят қилишган.

Шарҳ: Бу ҳадиси шарифдаги «уларга етиша олмаган»ни икки хил тушуниш мумкин. Бири, уларга бориб қўшила олмаган, иккинчиси, улар қилган яхши амалларча амал қила олмаган бўлиши мумкин. Аммо ҳар иккисида ҳам ўша қавмга бўлган муҳаббат ўз эгасини ўзи муҳаббат қилган қавмларга бориб қўшилишига сабаб

бўлар экан.

Ким яхшиларга муҳаббат қилса, уларга қўшиб қайта тирилтирилар экан. Ким ёмонларга муҳаббат қилса, улар билан бўлади экан. Шунинг учун доимо мўмин-мусулмон ва такводдорларга муҳаббат қўймоқ зарур.

4492- عَنْ أَنَسٍ τ أَنَّ رَجُلًا سَأَلَ النَّبِيَّ ρ : مَتَى السَّاعَةُ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: مَا أَعَدَدْتُ لَهَا؟ قَالَ: مَا أَعَدَدْتُ لَهَا مِنْ كَثِيرٍ صَلَاةٍ وَلَا صِيَامٍ وَلَا صَدَقَةٍ وَلَكِنِّي أُحِبُّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ قَالَ: أَنْتَ مَعَ مَنْ أَحَبَبْتَ. زَادَ فِي رِوَايَةٍ فَقُلْنَا: وَنَحْنُ كَذَلِكَ قَالَ: نَعَمْ، فَفَرِحْنَا يَوْمَئِذٍ فَرَحًا شَدِيدًا. رَوَاهُ الشَّيْخَانِ وَالتِّرْمِذِيُّ.

4492. Анас розияллоху анҳудан ривоят қилинади:

«Бир киши Набий соллаллоху алайҳи васалламдан:

«Қиёмат қачон, эй Аллоҳнинг Расули!» деб сўради.

«Сен унга нима тайёрладинг?» дедилар.

«Мен унга кўп намоз, рўза ва садақа тайёрлаганим йўқ. Лекин Аллоҳга ва Унинг Расулига муҳаббат қиламан», деди.

«Сен ўзинг муҳаббат қилганлар билан биргасан», дедилар».

Бошқа бир ривоятда:

«Биз ҳам шундоқми?» дедик.

«Ҳа», дедилар.

Ўша куни қаттиқ хурсанд бўлдик»ни зиёда қилган».

Икки шайх ва Термизий ривоят қилишган.

Шарҳ: Демак, Аллоҳ таолога ва Пайғамбар соллаллоху алайҳи васалламга бўлган муҳаббат улуғ нарсас. Бу муҳаббат бу дунёда Аллоҳ таолога ва Расулуллоҳ

соллаллоҳу алайҳи васалламга итоат қилишга ва у дунёда жаннатга етаклайди. Жаннатда бўлганида ҳам Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам билан бирга бўлади.

محبة الصالحين وزيارتهم ومجالستهم غيمة كبرى

СОЛИҲЛАРГА МУҲАББАТ ҚИЛИШ, УЛАРНИ ЗИЁРАТ ҚИЛИШ ВА УЛАР БИЛАН БИРГА ЎТИРИШ ҒАНИМАТДИР

4493- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: النَّاسُ مَعَادِنُ كَمَعَادِنِ الْفِضَّةِ وَالذَّهَبِ خِيَارُهُمْ فِي الْجَاهِلِيَّةِ خِيَارُهُمْ فِي الْإِسْلَامِ إِذَا فَتُّهُوا وَالْأَرْوَاحُ جُنُودٌ مُجَنَّدَةٌ فَمَا تَعَارَفَ مِنْهَا ائْتَلَفَ وَمَا تَنَافَرَ مِنْهَا اخْتَلَفَ. رَوَاهُ الثَّلَاثَةُ.

4493. Абу Ҳурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Одамлар кумуш ва тилло маъданлари каби маъдандирлар. Жоҳилиятда яхши бўлганлари, агар фақиҳ бўлсалар, Исломда ҳам яхшилари бўлади. Руҳлар тайёрланган лашкар кабидир. Танишганлари улфат бўладир. Ёқтирмаганлари ихтилоф қиладир», дедилар».

Учовлари ривоят қилишган.

Шарҳ: Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам ўзларининг бу ҳадиси шарифларида одамларнинг табиатлари ва уларнинг бир-бирлари билан улфат бўлишлари ва бўла олмасликлари ҳақида тушунтириш бермоқдалар.

«Одамлар кумуш ва тилло маъданлари каби маъдандирлар».

Ердаги маъданлар ўзига хос хусусиятларга, бошқаларидан фарқларга ва қимматларга эга бўлади. Баъзиси қаттиқ, бошқаси юмшоқ, баъзиси чидамли, бошқаси чидамсиз, бири нафис, бошқаси дағал ва ҳоказо. Худди Шунингдек, одамлар ҳам ҳар хил бўладилар. Лекин одамларнинг яхшисини қандоқ ажратиб олиш мумкин? Одамларнинг

«Жоҳилиятда яхши бўлганлари, агар фақиҳ бўлсалар, Исломда ҳам яхшилари бўладир».

Демак, яхши одам бўлиш учун диндор бўлиш керак экан. Кишининг диндорлиги, диннинг дақиқ таълимотларини англаб, унга амал қилиши қанчалик кўп бўлса, яхшилиги ҳам шунчалик кўп бўлар экан.

«Руҳлар тайёрланган лашкар кабидир».

Одамларнинг рухдари тайёрланган лашкар каби турадилар. Улар ўзларига бўладиган амрни бажо этишга шайлар.

«Улардан танишганлари улфат бўладир».

Ана ўша руҳлар бир-бирини ёқтириб танишадилар ва улфат бўладилар. Яхшиларнинг руҳлари яхшилар билан топишади. Улар билан улфат бўлади. Руҳи яхши бўлган кишилар аҳли солиҳлар, тақводор уламолар билан улфат бўладилар. Улар билан бирга бўлганларида яйраб кетадилар. Аста-секин тажриба ким кимлигини аён қилади. Ёмонларнинг руҳи ёмонлар билан топишади. Улар билан бирга бўлганда маза қилиб, ҳузур топади.

«Ёқтирмаганлари ихтилоф қиладир».

Яхшиларнинг руҳи ёмонлар руҳи билан топиша олмайди. Улар ёмонлар билан кўришганда ноқулай ҳолга тушиб қоладилар. Ёмонларнинг руҳи ҳам яхшиларнинг руҳи билан топиша олмайди. Улар бир-бири билан ихтилоф қиладилар. Шунинг учун ёмонлар аҳли солиҳ,

тақводор кишилар билан бирга бўла олмайдилар.

4494- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: الرَّجُلُ عَلَى دِينِ خَلِيلِهِ
فَلْيَنْظُرْ أَحَدُكُمْ مَنْ يُخَالِلُ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ.

4494. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Киши ўз дўстининг динида бўлади. Бирингиз ким билан дўст бўлаётганига назар солсин», дедилар».

Абу Довуд ва Термизий ривоят қилишган.

Шарҳ: Албатта, дўст-биродар бўлган кишилар бир-бирлари билан кўп вақт бирга бўлишлари турган гап. Доимий равишда бирга бўлганлар бир-бирларидан таъсирланишлари ҳам турган гап.

Шунинг учун дўст танлашда жуда ҳам эҳтиёт бўлиш керак. Уламолар, аҳли солиҳлар ва тақводорлар билан дўст бўлганлар ўша азизлардан таъсирланиши турган гап. Шунинг учун фақат яхшилар билан дўст бўлишга ҳаракат қилиш лозим.

4495- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ ت عَنْ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: لَا تُصَاحِبْ إِلَّا
مُؤْمِنًا وَلَا يَأْكُلْ طَعَامَكَ إِلَّا تَقِيٌّ.

4495. Абу Саъид розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Фақат мўмин ила сохиб бўл. Таомингни тақводордан бошқа емасин», дедилар».

Шарҳ: Бу ҳадиси шарифда ҳам дўст танлашга алоҳида эътибор бериш кераклиги уқтирилмоқда. Бу дегани бошқалар билан алоқа қилмаслиқ керак экан-да, деган фикрга олиб бормаслиги лозим. Ҳамма билан алоқада, ҳусни муомалада бўлганга нима етсин. Аммо сирдош дўст

бўлиш учун энг яхши фазилатларга соҳиб бўлган одамни танлаш лозим

4496- عَنْ الْمِقْدَامِ بْنِ مَعْدِيكَرِبَ ط عَنْ النَّبِيِّ ρ قَالَ: إِذَا أَحَبَّ الرَّجُلُ أَخَاهُ فَلْيُخِرْهُ أَنَّهُ يُحِبُّهُ. رَوَاهُمَا أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ وَأَحْمَدُ وَالْحَاكِمُ.

4496. Микдом ибн Маъдийкариб розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Қачон бир киши биродарига муҳаббат қилса, унга ўзининг муҳаббати хабарини берсин», дедилар».

Иккисини Абу Довуд, Термизий, Аҳмад ва ал-Ҳоким ривоят қилишган.

Шарҳ: Ким бировни яхши кўrsa, унга бу хабарни етказмоқ керак. Шунда иккинчи тараф ҳам муқаббатга ўтади ва одамлар ўртасидаги алоқалар мустаҳкамланади.

Имом Термизий келтирган ривоятда:

«Бир киши бошқасига муҳаббат қилса, унинг исмини, отасининг исмини ва кимдан эканлигини сўрасин. Бу дўстликни мустаҳкамлайди», дейилган.

4497- وَقَالَ أَنَسٌ ط كَانَ رَجُلٌ عِنْدَ النَّبِيِّ ρ فَمَرَّ بِهِ رَجُلٌ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي لِأَحِبُّ هَذَا، قَالَ: أَعَلِمْتَهُ؟ قَالَ: لَا قَالَ: أَعْلِمُهُ، فَلَحِقَهُ فَقَالَ لَهُ: إِنِّي أُحِبُّكَ فِي اللَّهِ فَقَالَ: أَحَبَّكَ الَّذِي أَحْبَبْتَنِي لَهُ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

4497. Анас розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васалламнинг хузурларида бир киши бор эди. Унинг олдидан бир одам ўтиб қолди. Шунда у:

«Эй Аллоҳнинг Расули! Мен мана шуни яхши кўраман», деди.

«Буни унга билдирдингми?» дедилар.

«Йўқ», деди

«Унга билдир», дедилар.

У унинг ортидан етиб борди ва:

«Мен сенга Аллоҳ учун муҳаббат қиламан», деди.

«Мен ҳам Унинг учун, менга сен муҳаббат қилган Зот учун сенга муҳаббат қилурман», деди».

Абу Довуд ривоят қилган.

Шарҳ: Бу ҳадиси шариф ўзидан аввалги келган ҳадиси шарифнинг таъкиди ва амалий татбиқидир.

4498- عَنْ أَبِي مُوسَى ط عَنْ النَّبِيِّ ρ قَالَ: إِنَّمَا مَثَلُ الْجَلِيسِ

الصَّالِحِ وَالْجَلِيسِ السَّوِّءِ كَحَامِلِ الْمِسْكِ وَنَافِخِ الْكِيرِ فَحَامِلُ الْمِسْكِ إِمَّا أَنْ يُحْدِثَكَ وَإِمَّا أَنْ تَبْتَاعَ مِنْهُ وَإِمَّا أَنْ تَجِدَ مِنْهُ رِيحًا طَيِّبَةً، وَنَافِخُ الْكِيرِ إِمَّا أَنْ يُحْرِقَ ثِيَابَكَ وَإِمَّا أَنْ تَجِدَ رِيحًا خَبِيثَةً. رَوَاهُ الثَّلَاثَةُ.

4498. Абу Мусо розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Солиҳ улфат ва ёмон улфатнинг мисоли худди хомили мушк ва босқончига ўхшайди. Хомили мушк ё сенга беради, ё сен ундан сотиб оласан, ёхуд ундан хушбўй ҳидни топасан. Босқончи бўлса, ё кийимингни куйдиради, ё сен ундан қўланса ҳидни топасан», дедилар».

Учовлари ривоят қилишган.

Шарҳ: Ҳа, яхшиларга ёндашган фойда қилади. Ҳеч

бўлмаганда уларнинг яхшилигини кўриб, хурсанд бўлади. Аммо ёмонга ёр бўлган эса, ёмон бўлади. Улар билан бирга бўлган ҳеч бўлмаганда «Қозонга яқин юрсанг қораси юқади» деган мақолда айтилганидек бўлади. Шунинг учун доимо яхшилар, уламолар, фузалолар, такводорлар билан бирга бўлишга ҳаракат қилиш керак.

4499- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: زَارَ رَجُلٌ أَخًا لَهُ فِي قَرْيَةٍ أُخْرَى فَأَرْصَدَ اللَّهُ لَهُ عَلَى مَذْرَجَتِهِ مَلَكًا فَلَمَّا أَتَى عَلَيْهِ قَالَ: أَيْنَ تُرِيدُ؟ قَالَ: أُرِيدُ أَخًا لِي فِي هَذِهِ الْقَرْيَةِ، قَالَ: هَلْ لَكَ عَلَيْهِ مِنْ نِعْمَةٍ تَرْتُهَا؟ قَالَ: لَا، غَيْرَ أَنِّي أَحْبَبْتُهُ فِي اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ قَالَ: فَإِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكَ بِأَنَّ اللَّهَ قَدْ أَحَبَّكَ كَمَا أَحَبَّتُهُ فِيهِ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

4499. *Абу Хурайра розияллоху анҳудан ривоят қилинади:*

«Набий соллаллоху алайҳи васаллам:

«Бир киши ўзининг бошқа қишлоқдаги биродарини зиёрат қилди. Аллоҳ унинг йўлига кутиб турадиган фариштани қўйди. Унинг олдига келган пайтда:

«Қаёққа бормоқчисан?» деди.

«Ушбу қишлоқдаги биродаримни хоҳлайман», деди.

«Унда сен кўзлаган неъмат борми?» деди.

«Йўқ. Фақат мен унга Аллоҳ азза ва жалла учун муҳаббат қилганман», деди.

«Мен сенга Аллоҳнинг элчисиман. Батаҳқиқ, сен унга муҳаббат қилганингдек, Аллоҳ сенга муҳаббат қилди», деди».

Муслим ривоят қилган.

Шарҳ: Беғараз муҳаббат ва беғараз зиёрат ўз соҳибини ана шундоқ улкан мартабага эриштиради.

4500- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: مَنْ عَادَ مَرِيضًا أَوْ زَارَ أَخًا لَهُ فِي اللَّهِ نَادَاهُ مُنَادٍ أَنْ طَبْتُ وَطَابَ مَمَشَاكَ وَتَبَوَّاتٍ مِنَ الْجَنَّةِ مَنْزِلًا. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.

4500. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Ким бир беморни кўргани борса ёки ўзининг Аллоҳ йўлидаги биродарини зиёрат қилса, бир нидо қилувчи:

«Қутлуғ бўлдинг. Босган қадаминг ҳам қутлуғ бўлди ва жаннатдан манзил олдинг!» дейди», дедилар.

Термизий ривоят қилган.

Шарҳ: Албатта, дўстлик ришталари ўзаро зиёратлари билан мустаҳкамланади. Шунинг учун ҳам ҳадиси шарифларда бу савобли ишга алоҳида эътибор берилган. Дўст-биродарлар доимо беғараз зиёратларини қанда қилмасликлари керак.

المتحابون في ظل العرش يوم القيامة

МУҲАББАТ ҚИЛИШГАНЛАР ҚИЁМАТ КУНИ АРШ СОЯСИДА БЎЛУРЛАР

4501- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: إِنَّ اللَّهَ يَقُولُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ: أَيُّنَ الْمُتَحَابُّونَ بِجَلَالِي الْيَوْمَ أُظِلُّهُمْ فِي ظِلِّي يَوْمَ لَا ظِلَّ إِلَّا ظِلِّي. رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَالتِّرْمِذِيُّ. وَلَفْظُهُ: قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: الْمُتَحَابُّونَ فِي جَلَالِي لَهُمْ مَنَابِرُ مِنْ نُورٍ يَغِطُّهُمْ النَّبِيُّونَ وَالشُّهَدَاءُ.

4501. Абу Хурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Аллоҳ таоло қиёмат куни:

«Менинг жалолим ила муҳаббат қилишганлар қани? Бугунги кунда Мен уларни Ўзимнинг соямдан ўзга соя бўлмаган кунда Ўз соямга олурман» дейди», дедилар»

Муслим ва Термизий ривоят қилишган.

Термизийнинг лафзида:

«Менинг жалолим ила муҳаббат қилишганларга нурдан минбарлар бордир. Набийлар ва шаҳидлар уларга ҳавас қилурлар», дейилган.

Шарҳ: Албатта, Аллоҳнинг жалоли ила муҳаббат қилишганлар фақатгина яхши йўлда бўлурлар. Шунинг учун ҳам улар қиёмат куни мазкур олиймақомларга сазовор бўлурлар. Шунинг учун мўмин-мусулмонлар бир-бирлари ила фақат Аллоҳ таоло учун муҳаббат қилмоқлари ва ўша муҳаббатга лойиқ бўлиб яшамоқлари лозим.

4502- عَنْ عُمَرَ ر عَنِ النَّبِيِّ ر قَالَ: إِنَّ مِنْ عِبَادِ اللَّهِ لِلْإِنْسَاءِ

مَا هُمْ بِأَنْبِيَاءَ وَلَا شُهَدَاءَ يَغْطِيهِمُ الْأَنْبِيَاءُ وَالشُّهَدَاءُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

بِمَكَانِهِمْ مِنَ اللَّهِ تَعَالَى، قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ تُخْبِرُنَا مَنْ هُمْ؟ قَالَ: هُمْ

قَوْمٌ تَحَابُّوا بِرُوحِ اللَّهِ عَلَى غَيْرِ أَرْحَامٍ بَيْنَهُمْ وَلَا أَمْوَالٍ يَتَعَاطَوْنَهَا فَوَاللَّهِ

إِنَّ وُجُوهَهُمْ لَنُورٌ وَإِنَّهُمْ لَعَلَى نُورٍ لَا يَخَافُونَ إِذَا خَافَ النَّاسُ وَلَا

يَحْزَنُونَ إِذَا حَزَنَ النَّاسُ أَلَا إِنَّ أَوْلِيَاءَ اللَّهِ لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ

يَحْزَنُونَ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

4502. Умар розияллоху анхудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоху алайҳи васаллам: «Албатта, Аллоҳнинг бандаларидан баъзи одамлар борки, улар набий ҳам, шаҳид ҳам эмаслар. Уларнинг Аллоҳ таоло ҳузуридаги маконларига қиёмат куни набийлар ва шаҳидлар ҳавас қилурлар», дедилар

«Эй Аллоҳнинг Расули! Улар кимларлиги хабарини бизга айтасизми?» дейишди.

«Улар ўзлари қариндош бўлмасалар ҳам, ораларида молиявий олди-бердилари бўлмаса ҳам Аллоҳнинг руҳи ила муҳаббат қилишган қавмлардир.

Аллоҳга қасамки, албатта, уларнинг юзлари нурдир. Улар нурдадирлар. Одамлар хавфда бўлганларида улар хавфда бўлмаслар. Одамлар маҳзун бўлганларида улар маҳзун бўлмаслар.

Огоҳ бўлинглар. Аллоҳнинг авлиёларига хавф бўлмас ва улар маҳзун ҳам бўлмаслар», дедилар».

Абу Довуд ривоят қилган.

Шарҳ: Бу ҳадиси шарифдаги «Аллоҳнинг руҳи»дан мурод, Қуръони Каримдир. Аллоҳ таолонинг Ўзи Қуръони Каримда **«Ана шунга ўхшаш, Биз сенга Ўз амримиздан бир руҳни ваҳий қилдик»** деган (Шууро, 52). Шундан гоҳида Қуръони Каримни руҳ деб ҳам аталади.

Ўзлари қариндош бўлмасалар ҳам, ораларида молиявий олди-бердилари бўлмаса ҳам Аллоҳнинг руҳи ила муҳаббат қилишган қавмлар, Аллоҳ таолонинг Қуръонига амал қилиш сабаби ила дўст бўлган одамлардир. Ана шундоқ одамлар ушбу ҳадиси шарифда зикр этилган улуғ мақомга эришар эканлар.

التوسط في الحب مطلوب

МУҲАББАТДА ЎРТАЧАЛИК МАТЛУБ

4503- عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: حُبُّكَ الشَّيْءَ يُعْمِي وَيُصِمُّ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالْإِمَامُ أَحْمَدُ.

4503. *Абу Дардо розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:*

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам: «Бир нарсага бўлган муҳаббатинг сени кўр ва соқов қилиб қўюр», дедилар».

Абу Довуд ва Аҳмад ривоят қилишган.

Шарҳ: Бирор инсон ёки бошқа нарсага қаттиқ муҳаббат қўйиш унинг айбларини кўриш ва эшитишдан четга олиб чиқиб қўяди. Унинг барча нарсаси ошиқ учун гўзал бўлиб кўринаверади. Шунинг учун муҳаббат кўру кар қилиб қўядиган даражада бўлмаслиги лозим. Балки мўмин мўминнинг ойнаси бўлиб дўст ўз дўстининг баъзи нуқсонларини тузатиб турадиган бўлмоғи керак.

4504- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: أَحَبُّ حَبِيبِكَ هَوْنًا مَا عَسَى أَنْ يَكُونَ بَغِضًا يَوْمًا مَا. وَأَبْغَضُ بَغِضِكَ هَوْنًا مَا عَسَى أَنْ يَكُونَ حَبِيبًا يَوْمًا مَا. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَابَيْهَقِيُّ وَالطَّبْرَانِيُّ.

4504. *Абу Ҳурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:*

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Ўз ҳабибингга бир оз юмшоқ муҳаббат қил. Шояд, бирор куни ёмон кўрганингга айланиб қолар. Ёмон кўрганингни бир оз юмшоқ ёмон кўр. Шояд, бирор куни маҳбубингга айланиб қолар», дедилар».

Термизий, Байҳақий ва Тобароний ривоят қилишган.

Шарҳ: Инсон эртага нима бўлишини билмайди. Шунинг учун бир нарсага қўл урганда хаддан ошириб юбормаслиги керак. Хусусан, одамлар билан муомалаларида. Бировни бугун яхши кўриб турган бўлсанг, эртага ёмон кўриб қолишинг мумкин. Ёки аксинчиси ҳам бўлиши мумкин. Шунинг учун оддий ҳолдаги одамлар билан бўладиган муҳаббат ва ёмон кўришда ўртача йўл тутган яхшидир.

Аммо Аллоҳ таолога ва Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламга бўлган муҳаббат қанча кучли бўлса, шунча яхши бўлади.

Аллоҳ таолонинг Ўзи тўғри йўлга бошласин! Омин!

МАНБАЛАР РЎЙХАТИ

1. Қуръони Карим.
2. Имодуддин Исмоил Ибн Касир «Тафсири Қуръони Азим». Дор ихйил кутубил арабийя.
3. Муҳаммад Али ас-Собуний «Роваиъул Баён тафсири Аятил Аҳкам минал Қуръон». Дор ихйит туросил арабий. Байрут.
4. Муҳаммад Содик Муҳаммад Юсуф. «Тафсири Ҳилол».
5. Муҳаммад ибн Исмоил ал-Бухорий «Са-ҳиҳул Бухорий». Тошкент. 1973.
6. Муслим ибн ал-Ҳажжож ал-Қурайший «Саҳиҳул Муслим». Дорул кутубил илмийя. Бай-рут, Ливан.
7. Муҳаммад ибн Ийсо ат-Термизий «Сунани Термизий». Дорул кутубил илмийя. Байрут, Ливан. 1987.
8. Сулаймон ибн ал-Ашҳас ассижистоний ал-Аздий «Сунани Абу Довуд». Дорул Боз. Марва, Макка.
9. Аҳмад ибн Шухайб ан-Насайй «Сунани Насайй». Мактабут тарбиятил арабий лидувалил халийж. Риёз. 1988.
10. Муҳаммад ибн Ўазид ал-Қазвиний «Су-нани Ибн Можа». Дор ихйит туросил арабий. Байрут. 1975.

11. Молик ибн Анас ал-Асбаҳий ал-Хумайрий «Муваттоъ Имоми Молик». Дорун нафаис. Байрут. 1987. 10-босма.

12. Абдуллоҳ ибн Баҳром ад-Доримий «Су-нани Доримий». Дорул-фикри.

13. Аҳмад ибн Ҳанбал «Муснади Имом Аҳмад ибн Ҳанбал». Дорул кутубил илмийя. Байрут. 1978. 2-босма

14. Муҳаммад Абдурроҳман ал-Муборақфурий «Тухфатул Аҳвазий би шарҳи жомеъит Термизий»—Дорул кутубил илмийя. Байрут.

15. Муҳаммад Юсуф ал-Хусайний ал-Банурий «Маҳарифус сунани шарҳи сунанит Терми-зий». Алмактабатул банурийя. Карачи.

16. Шох Валийуллоҳ ад-Дехлавий «Хужжа-туллоҳил болиға». Алмактабатус салафийя. Лоҳур

17. Саҳийд Ҳавва «Ал-Асасу фис Сунна». Дорус салом. Қоҳира. 1994. 1-босма.

18. Муҳаммад Фуад Абдулбокий «ал Муъжам ал Мифеҳрис ли Алфозил Қуръонил Карими»-Дорул кутубил мисрийя. Қоҳира. 1945.

19. Аҳмад ибн Халликон «Вафиятул аҳян фи анбаи абнаиз заман». Алматбаъатул маймуна. Қоҳира. 1310 х. й.

20. Жалолиддин ас-Суютий «Танвийрулҳаволик шарҳун ала Муваттоъ Молик». Дорул-ихяил кутубил арабийя. Миср.

21. Али ибн Султон Муҳаммад ал-Қори «Мир-қотул Мафотийҳ шарҳу Мишкотил Масобийҳ». Дорул-ихяит туросил арабий. Байрут.

22. Бадриддин Айний «Умдатул Қорий шарҳу Саҳиҳил Бухорий». Дорул фикр.

23. Аҳмад ибн Ҳажар ал-Асқалоний «Фат-ҳул Борий шарҳу Саҳиҳил Бухорий». Дорул рай-яни лит турос. Қоҳира. 1986. 1-босма.

24. Али ибн Султон Муҳаммад ал-Қори

«Анниқояшарҳи Мухтасарил Виқоя». Император университети босмаҳонаси. Қозон. 1908.

25. Абдуррахмон ибн Муҳаммад алкалибулий Шайхизода «Мажмаҳул Анҳур фи Мулта-қол Абҳур». Дорул кутубил илмийя. Байрут, Ли-ван.

26. Абдуллоҳ ибн Маҳмуд ал-Мусилий ал-Ҳанафий «ал-Ихтиёр ли таълили Мухтор». До-рул Арқам. Байрут.

27. Алауддин ибн Маҳмуд ал-Косоний ал-Ҳанафий «Бадоихус Саноих фи тартибиш шароеъ». Дорул кутубил илмийя. Байрут. 1997.

28. Аҳмад ибн Юсуф ал-Ҳалабий «Умдатул ҳуффоф фи тафсири ашрафил алфоз». Дорул ку-тубил ватанийя. Банғозий. 1995.

29. Аҳмад ибн Абдурроҳман алмақдисий «Мухтасари мин-ҳожил қосидийн». Мактабату дорул баён. Дамашқ. 1978.

30. Муҳаммад ибн Абу Бакр ар-Розий «Мух-торус Сихоҳ». ал-Ҳайъал мисрийятил оммати лил китаб. Қоҳира. 1976.

31. Зафар Аҳмад ал-Усмоний аттаҳонавий «Эълоус Суннан»-Идоратул Куръани вал улумил Исламийя. Карачи, Покистон. 1415 ҳ. й.

32. Аҳмад ибн Муҳаммад аттаҳовий ал-Ҳанафий «Шарҳи маъоний ал-Осор». Дорул ку-тубил илмийя. Байрут, Ливан. 1987.

33. Мулло Али Қори Ҳанафий. «Шарҳи Китоби ал-Фикҳил Акбар». Дору ла-Кутубил илмийя. Байрут. 1995 й.

34. Маҳмуд Шалтут. «Ал-Ислом ақийдатан ва шарийъатан». Доруш шурук. Қоҳира. 1968 й.

35. «Адабул Муфрад».

36. Ҳасан алмарвазий. «Китобул Бирри вас сила».

37. Абдуллоҳ ибн Муборак. «Китобуз зуҳд».

38. «Назратун наъим фии ахлоқин набий-йил карийм».

39. «Алмавсуъа ал-Фикҳийя».
40. Шайх Муҳаммад Содик Муҳаммад Юсуф. «Тасаввуф ҳақида тасаввур»
41. «Одобуш шаръийя».
42. Абу Нуъайм. «Ҳулятул авлиё».
43. Ибн ал-Жавзий. «Сифатус Савфа».
44. Муҳаммад Саъид Рамазон Бутий. «алҲикам алатоийя шарҳун ва таҳлил».
45. Саид Ҳавво. «Нафсни поклашликда хулоса». 1405-х, 27-муҳаррам, учинчи нашр (Доруссалом).
46. Саид Ҳавво. «Рухий тарбиямиз» 1399-х, (Дорул кутуб ал-арабийя).
47. Абулҳасан Али ал-Ҳасаний ан-Надавий. «Раббонийлик раҳбонийлик эмас» 1404-х, иккинчи нашр (муассасату аррисола).
48. Абу Бакр ибн ас-Сунний. «Кундузги ва кечки амаллар» 1410-х, иккинчи нашр (Дору ибн Зайдун).
49. Абу Абдуллоҳ Ҳорис ибн Асад ал-Муҳосибий. «Нафс одоблари» 243-ҳижрий.
50. Абу Бакр Абдуллоҳ ибн Муҳаммад. «Нафсни ҳисоб-китоб қилиш» 1408-х, биринчи нашр (Муассасатул Кутуб ассиқофийя).
51. Муҳаммад Шайхоний. «Рухий тарбия» 1416-х, иккинчи нашр (Дору Кутайба).
52. Соиҳ Али Ҳусайн. «Тасаввуф ва унинг тарихидан кўринишлар» 1994-м, (Маншуроту куллийяту даъва ал-Исломия).
53. Абу Ҳомид ал-Ғаззолий. «Охират илмини кашф қилишда фахрли дурлар» 1407-ҳижрий (Муассасатул кутуб ассиқофия).
54. Абдулқодир Аҳмад Ато. «Солиҳ амаллар савоби» (Дорул Ўтисом).
55. Аҳмад Амин. «Ахлоқ китоби» 1985-м, ўнинчи нашр (Мактаба Наҳза алмисрийя).

56. Бурҳониддин ал-Буқоий. «Тасаввуф борасидаги тортишув» 1400-х, (Дорул кутуб ал-Илмийя)
57. Муҳаммад Закий Иброҳим. «Исломий тасаввуф алифбоси» 1415-х, бешинчи нашр (Мактабатул Одоб).
58. Абдулкарим ал-Қушайрий. «Кичик қалб томон» 1397-х, (Дорул арабийяту лилкитоби).
59. Ҳусайн ал-Қувватлий. «Исломдаги ақлий тасаввуф» 1998 м, биринчи нашр (Маншуроту дору икраъ).
60. «Ислом ва Тасаввуф журнали» Журнал соҳиби: Муҳаммад Маҳмуд Алвон 1959-м, 1 март, 10-сон.
61. Холид Бағдодий. «Рисолаи холидия ва одо-би зикр» (Истанбул-1993).
62. Ҳасан Муҳаммад Саъид ашшанновий. «Фи риёзит тасаввуфи». 2003 й.
63. Муҳаммад Мозий Абул Азоим. «Рисола-тул муршидийн вал мустаршидийн». Дорул Мадина ла-Мунаввара. Қоҳира. 1983 й.
64. Абул Ҳасан Али ал-Ҳасаний ан-Надавий. «Рижолул Фикри вад Даъвати фил Исломи». Дору Ибн Касир. Байрут. 1999 й.
65. Фахруддин Али Сафий. «Рашаҳот айн ал-хаёт». Ибн Сино. Тошкент. 2003 й.
66. Муҳаммад Ғаззолий. «Фаннуз зикри вад дуо инда хотамил анбиё». Дорул қалам. Байрут. 1992 й.
67. Муҳаммад Саъид Рамазон Бутий. «Ассалафийя». Дорул фикр. Дамашқ. 1998 й.
68. Абдулкарим ибн Ҳавазон ибн Абдулмалик ал-Қушайрий. «Тафсири Қушайрий - Латои-фул ишорот». Дорул кутубил илмийя. Байрут. 2000 й.
69. Имом Аҳмад Форук Сархандий Роббоний. «Мактубот».

МУНДАРИЖА

Яхшилик ва ахлоқ китоби. Муқаддима
Кириш
Биринчи боб. Яхшиликнинг турлари ҳақида.
Энг улуғи - ота-онага яхшилик
Фарзандларга яхшилик қилиш
Силаи раҳм вожибдир. Уни кесмоқ ҳаромдир
Қўл остидагиларга яхшилик қилиш
Етим ва беваларга раҳм қилиш
Қўшничилик ҳақлари
Мусулмоннинг мусулмондаги ҳақлари
Аллоҳ таоло халқ қилган нарсаларга раҳм қилмоқ вожиб
Иккинчи боб. Ёмонликнинг турлари ҳақида. Унинг энг
каттаси зулм ва махлуқларга зарар келтириш
Одамларнинг энг золими ўзига зулм қилганидир
Чақимчилик
Ғийбат
Фосиқ ҳақида ғийбат йўқ
Обрўсини садақа қилиш яхшидир
Ёмон гумон ва ҳикду ҳасад
Бировнинг айбини ахтариш
Кибр ва ҳаволаниш
Маддоҳлик
Сўқиш ва айблаш
Лаънатлаш ва фаҳш сўзлар айтиш
Мусулмонни таҳқирлаш ва ундан аразлаш. .
Талашиб-тортишиш
Бахиллик ва бадхулқлик
Уч ҳолатдан бошқада ёлғон ҳаромдир
Мунофиқлик
Тарафкашлик жоҳилият сифатидир
Учинчи боб. Карамли ахлоқлар ҳақида.
Энг улуғи аччиқни ютиш ва ғазаб қилмасликдир
Сабр, авф ва озорга чидаш
Ғазабнинг давоси

Мукулмонга ёрдам бериш, унинг айбини беркитиш ва уни
ҳимоя қилиш
Шафоатчилик
Содиқлик
Ҳазил жоиз
Ваъдага вафо қилиш
Мулойимлик ва шошилмаслик
Ҳаё
Тавозуъ
Ҳусни хулқ Аллоҳнинг улуғ хулқидир
Набий алайҳиссаломнинг баъзи ахлоқдари .
Солиҳлик йўли
Саховат ва қарамлилик
Яхшиликка ташаккур айтиш
Аллоҳдан ва одамлардан ҳазир бўлиш
Аллоҳдан ва одамлардан яхши гумонда бўлиш
Диннинг қамоли насиҳатдадир
Маслаҳатчи аминдир
Яхшиликка далолат қилувчи уни қилувчига ўхшашдир
Олий даражалар одамларнинг ҳолатларидадир
Адолат мулкнинг асосидир
Хотима. Муҳаббат ҳақида
Диннинг устуни аллоҳнинг ва унинг Расулининг
муҳабба­тидадир
Ким Аллоҳга муҳаббат қилса, унга Аллоҳ ва бандалар
муҳаббат қилади
Ким бир қавмга муҳаббат қилса, ўшалар билан бирга
тирилтирилади
Солиҳларга муҳаббат қилиш, уларни зиёрат қилиш ва улар
билан бирга ўтириш ғаниматдир
Муҳаббат қилишганлар қиёмат кунини Арш соясида
бўлу­рлар
Муҳаббатда ўртачалик матлуб
Манбалар рўйхати

Шайх Муҳаммад Содиқ Муҳаммад Юсуф
Яхшилик ва ахлоқ китоби
ЖУЗ

Муаллиф рухсатисиз нусха кўчиришнинг барча турлари, иқтибос олиш ва сотиш шаръан харом, қонунан ман этилади.

«Шарқ» нашриётматбаа акциядорлик компанияси Бош таҳририяти

Тошкент

Мухаррир *М. Мансуров*

Мусаввир *А. Ғуломов*

Бадий муҳаррир *А. Мусахўжаев*

Техник муҳаррир *Л. Хиждова*

Саҳифаловчи *М. Атхамова*

Мусахҳиҳалар: *Р. Холбекова, Н. Охунҷонова*

Босишга рухсат этилди 23.05.2008. Бичими 84x108. «ВаШкаи2, » гарнитураси. Офсет босма. Шартли босма тобоғи 23, 52. Нашриёт-ҳисоб тобоғи 22, 5. Адади 10000 нусха. Буюртма Кз4588. Баҳоси келишилган нархда.

«Шарқ» нашриётматбаа акциядорлик компанияси босмаҳонаси, 100083, Тошкент шаҳри, Буюк Турон, 41.